

Bencsik Péter

Hódmezővásárhely politikai élete 1944–1950 között

EMLÉK PONT
K Ö N Y V E K

Bencsik Péter
Hódmezővásárhely politikai élete
1944–1950 között

Bencsik Péter

Hódmezővásárhely politikai élete 1944–1950 között

EMLÉKPONT
KÖNYVEK

Hódmezővásárhely
2018

EMLÉKPONT
FÉL ÉVSZÁZAD VÁSÁRHELYEN

[8]

Emlékpont Könyvek, 8.
Sorozatszerkesztő: Miklós Péter

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta.

ISSN 2498-6658
ISBN 978-963-7379-49-9

www.emlekpont.hu

Kiadta
a Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont
(6800 Hódmezővásárhely, Andrásy út 34.)
Hódmezővásárhelyen, 2018-ban.
Felelős kiadó: Dr. Miklós Péter
Nyomdai előkészítés: Fazekas Gábor
Nyomás és kötés: s-Paw Nyomda
6794 Üllés, Bem József u. 7.

TARTALOM

Előszó.....	7
A pártok létrejötte és az új hatalmi szervek kialakulása	9
A politikai küzdelmek alapvonásai és azok megindulása 1945-ben	16
Az 1945-ös választások	25
Kísérletek a Kisgazdapárt „megtisztítására” 1946-ban.....	33
Feszültségek a munkáspártokon belül, 1945–1947. július.....	45
Az ellenzéki pártok Vásárhelyen az 1947-es választásokig.....	54
Az 1947-es választások és következményeik.....	61
A munkáspártok „egyesülése” Vásárhelyen	78
Az FKGP önállóságának megtörése (1947–1949).....	85
A pártállami korszak kezdete. A Népfront megalakulása és az 1949-es választások.....	95
Kulákpercek, kampányok és a tanácsválasztás	103
Összegzés és következtetések	112
Rövidítések, források és felhasznált irodalom	115

ELŐSZÓ

Hódmezővásárhely 1944 és 1950 közötti története mindez ideig nem volt olvasható részletes alap- kutatások alapján megírt kismonográfiában. Az egyes résztanulmányok a politikatörténetileg igen mozgalmas eseményeknek csak egy-egy szeletét mutatták be. Hamarosan megjelenik ugyan a város történeti monográfiájának újabb kötete, amelyben helyet kap ez az időszak, terjedelmi okokból azonban az oda szánt szöveget kb. felére kellett lerövidíteni, s a rövidítés áldozatául esett a lábjegyzetek döntő többsége is.

Ahhoz tehát, hogy az érdeklődők kezükbe vehessék a részletes levéltári kutatáson alapuló, teljes tudományos apparátussal ellátott szöveget, az eredeti tanulmányt szükséges volt önálló kötetben is kiadni. A téma kutatását még 2005–2006 folyamán végeztem el, s a kézirat is elkészült 2008 elejére. A nagymonográfia kiadásának elhúzóódása miatt az anyag az íróasztalfiókban maradt, egyedül a kékcédulás választás 60. évfordulóján az Emlékpontban tartott konferencián elmondott előadásom anyaga jelent meg nyomtatásban (Bencsik P. 2007. – lásd a felhasznált irodalomban). Akkor még nem gondoltam, hogy ugyanezen választás következő kerek évfordulóján, 2017-ben is úgy tarthatok egy másik résztémáról előadást a Csongrád megyei Levéltári Napokon Szegeden, hogy a megírt tanulmány még mindig kéziratos formában van. Annál nagyobb öröm számomra, hogy most végre mód és lehetőség nyílt publikálására. A kéziratot néhány ponton kiegészítettem és kibővítettem.

A kötet anyaga zömmel levéltári kutatás alapján állt össze, vonatkozó primer forrásokat Hódmezővásárhely mellett Szegeden és több fővárosi levéltárban is találtam. Nagy mértékben támaszkodtam a korabeli sajtóra is, kihasználva, hogy 1948-ig három politikai párt is saját napilapot működtetett a városban. Természetesen a kutatás során felhasználtam a korábban megjelent helytörténeti (akár hódmezővásárhelyi, akár a megye egészére kiterjedő) írásokat is. S mivel nem csak egy vidéki városról, hanem olyan településről szól ez a kötet, amely sok esetben az országos politikára is hatással volt, illetve a korszaknak az olvasókkal való megértetése érdekében átfogóbb, tehát nem helytörténeti irodalmat is felhasználtam.

Célom az volt, hogy a város politikai küzdelmeinek történetét a szovjet csapatok megjelenésétől az első tanácsválasztásokig kövessem végig. Az időhatárok kijelölése a nagymonográfia szerkesztői által meghatározott adottság volt. Mindez nem jelenti azt, hogy a tárgyalt korszak egységes egészet alkotna: a „koalíciós” időszak – amelynek során Vásárhelyen is kezdettől fogva határozott baloldali, kommunista főlény volt jellemző – itt nagyjából 1948 közepéig tartott, s a tárgyalt időszak második fele a pártállami rendszer helyi kiépülésével jellemezhető. Kutatási érdeklődésem elsősorban annak feltárására irányult, hogy a kor viszonyai között nagyvárosnak számító, de jelentős külterületi és paraszti népességgel jellemezhető településen milyen sajátos helyi vonások alakultak ki a politikai életben. A társadalmi, gazdasági, kulturális vonások feltárására tehát nem törekedtem.

Munkám során jelentős támogatást kaptam levéltárosoktól és könyvtárosoktól egyaránt. Közülük is elsősorban szeretnék köszönetet mondani Borus Gábornak, a vásárhelyi Németh László Városi Könyvtár munkatársának, hogy a helyi lapok és a helytörténeti művek feltárásában segítségemre volt, illetve Farkas Csabának, a Csongrád megyei Levéltár (CSML, Szeged), valamint Soós Mihálynak, az Állambiztonsági Szolgáltatások Történeti Levéltára (ÁBTL, Budapest) történészeinek, akiknek segítségével a feltárt iratok köre bizonyára jóval szegényesebb lett volna.

Szeged, 2017. október 19.

Bencsik Péter

A II. világháború 1944. október 8-án ért véget a város számára,¹ így Hódmezővásárhely lakóinak a nyilas terror időszakát már nem kellett átélniük. A szovjet csapatok bevonulása sokak számára valóban felszabadulást jelentett, de a németektől való megszabadulást² a többség örömmel fogadta. A Vörös Hadsereg viszonylag hamar átvonult a térségen. Nem találok olyan adatokkal, melyek azt bizonyítanák, hogy a katonák jelentős számú atrocitást követtek volna el a lakossággal szemben – ellentétben például Kecskeméttel, ahol a csapatok hónapokig állomásoztak, s az erőszakoskodások, a *málenkij robot* súlyos problémát jelentett, az oroszok ellátásával, elszállásolásával együtt.³ A háború vége azonnali és teljes politikai rendszerváltással járt. A korábbi vezetők zömmel elhagyták a várost, a Vörös Hadsereg jelenléte pedig új politikai környezetet teremtett. A német megszállás idején betiltott baloldali politikai erők újra megalakulhattak, míg a (szélső)jobboldali pártoknak most kellett beszüntetni tevékenységüket. A német megszállás után a legtöbb politikai pártot betiltották, emiatt a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és a Független Kisgazdapárt (FKGP) tevékenysége is lehetetlenné vált. Így nem meglepő, hogy az új helyzetben a kommunisták ocsúdtak fel elsőként. Vásárhelyen is a Magyar Kommunista Párt (MKP) lépett ki az illegálisból először. Annak ellenére történt ez így, hogy illegális kommunista mozgalom 1944 előtt lényegében nem volt a városban. Egyes szociáldemokrata munkások azonban felismerték a szovjetek jelenlétében rejlő lehetőségeket és átigazoltak a legálissá váló MKP-ba. A leggyorsabban eszmélők ezzel a lépéssel biztosították saját vezető pozíciójukat: a „pártalapítás” jogán ők lettek az MKP (majd ennek révén a város) helyi vezetői.

A pártok létrejötte és az új hatalmi szervek kialakulása

A várost felszabadító/megszálló Vörös Hadsereg megbízottjaként szovjet városparancsnok kezébe került a hatalom. Az első városparancsnok személyére nézve nincsenek megbízható források, de feltehetően Gabrovszkij őrnagynak hívták. Kíséretében érkezett Vásárhelyre Vas Zoltán. Kettőjük feladata a közigazgatás újjászervezése, illetve a kommunista párt létrehozása volt. Az első létrejövő hatalmi szerv a polgárőrség volt, melyet Karácsonyi Ferenc szervezett meg október 9-től. Feladata az elhagyott javak fosztogatásának meggátlása volt, amit sikerrel meg is oldott. Később ebből alakult ki az új rendőrség is.

1 A katonai műveletekről, a szovjet csapatok bevonulásáról és az azt követő napok eseményeiről részletesebben ld. Herczeg M. 1985. A szerző gazdagon idéz különböző visszaemlékezésekből is. Ld. még: Berecz Á. 1955., Herczeg M. 1970.

2 A „felszabadulás” helyett ma már inkább a megszabadulás szót használjuk, hiszen a szovjetek érkezése sokaknak nem felszabadulást jelentett.

3 Lásd: Rigó R. 2011. 85–94. A Vásárhelyre vonatkozó fenti megállapítás kapcsán azért igyeksem óvatosan fogalmazni, mert az 1944–1945-re vonatkozó források meglehetősen egyoldalúak; mind a primer, mind a szekunder források zömmel a kommunistáktól, illetve az 1989 előtti tabusító időszakból származnak.

(Ezzel együtt megindult az a folyamat, amelynek eredményeként a fegyveres erők irányítását az MKP vette kezébe.) Október 10-én Gabrovskij és Vas jelenlétében Takács Ferenc, szociáldemokrata politikus javaslatára neveztek ki polgármesterré Kiss Pál tűzoltóparancsnokot. Kiss mellett kezdetől fogva ott működtek a szociáldemokratákból kommunistává váló politikusok, Karácsonyi Ferenc, Oláh Mihály, Kovács Mihály, Borsi János, Vad János, továbbá Takács Ferenc, aki a polgármester mellett szinte egyedüli szociáldemokrata volt az első napokban. Formailag Kiss Pál egyszemélyi vezető volt közel két héten át, de valójában addig is a fent felsorolt személyekkel együttműködve dolgozott.⁴ Az új hatalmi rendszer a szovjetek és Vas Zoltán instrukciójára koalíciós jellegű lett. Eleinte azonban csak a két munkáspárt, az MKP és az SZDP vett részt az új hatalmi szervekben.

A kommunista párt megalakulása valamikor 1944. október 8. és 12. között történt meg; a különböző visszaemlékezések leginkább 9-ét és 10-ét teszik valószínűvé.⁵ A megalakuló pártot Kovács Mihály visszaemlékezése szerint eredetileg KMP-nek (Kommunisták Magyarországi Pártja) hívták. Valamennyi vezetőjük korábban (baloldali) szociáldemokrata volt. Október 10-én Vas Oláh Mihályt nevezte ki titkárrá, de egy aznapi gyűlésen Vad János is titkárként szerepelt. Ő és a párt egyes tagjai az azonnali proletárdiktatúra mellett kardoskodtak, elvetették a többpártrendszerre alapuló nemzeti összefogást. Vas Zoltán azonban a moszkvai magyar pártközpontra hivatkozva bejelentette, hogy többpártrendszer lesz és a két működő titkár közül a szélsőbalos Vad helyett az erre a politikára hajlandó Oláhot támogatta. A most már MKP néven működő párt titkára így Oláh Mihály lett, mellette a másik legfontosabb vezetővé fokozatosan Karácsonyi Ferenc vált. Október 22-én zászlóbontó gyűlést tartottak, majd 23-án megindult a párt napilapja, a Vásárhely Népe is. Fokozatosan létrejöttek a párt kerületi szervezetei is. Az első napoktól kezdve igen aktív volt az MKP a szakszervezetek irányításában.⁶ Ennek révén (amíg a szociáldemokraták még újjá sem szerveződtek) szorosan felügyeletük alá fogták a szakszervezeteket, amelynek élén az elnök és a titkár (Boros János és Diószegi Ferenc) is kommunista lett. 1944 novemberében sorra alakultak meg különböző szakcsoportjaik, valamint igen viharos taglétszám-növekedést is elértek 1944–1945 folyamán.⁷ Az MKP vezetését képviselő Gerő Ernő részvételével a Csongrád és Csanád megyei városok MKP szervezetei 1944. november 9-én együttes ülést tartottak Szegeden. A vásárhelyiek részéről Oláh Mihály számolt be a pártszervezésről. Ismertette, hogy az elhagyott vagyontokat a párt kisajátította. A párttagok számát kb. 30 főben jelölte meg.

4 Herczeg M. 1985. 22–30. Az élet újraindulásáról a városban ld. még Délmagyarország 1944. dec. 3. Idézi VDCSMT 1944–1945. 51–54. Kiss Pál 1958-as bírósági vallomásaiban úgy emlékezett vissza, hogy azért lépett be az SZDP-be, „mert a koalíciós megegyezés szerint a polgármesternek Szociáldemokrata pártagnak kellett lenni”. MNL CSML XXV. 9/b, NB. 1350/1957., 14. jkv. 69.o. Kiss Pál megválasztását ismerteti még Takács F.-né 1980. 37. Ugyanerről és a polgárőrségről részletesen ld. még Kovács M. 1976. 20–23., ill. 14–15.

5 A levéltári források ellentmondásosak a pártszervezet alapítási idejével kapcsolatban. Ld. MNL CSML MSZMP Arch., 23. f. 8. őe. A visszaemlékezéseket közli Herczeg M.: 1985 31–33.; Kovács M. 1976. 16. és 23–27. Egy tanulmány ugyanakkor 12-étre teszi a megalakulás idejét. Ld. Dégi I. 1970. 77.

6 Herczeg M. 1985. 31–35. Abban minden visszaemlékező egyetértett, hogy a párt megalakítását a Vas Zoltán által hozott óriási összeg tette lehetővé. Vad János visszaemlékezése szerint ő már 1932 óta kommunista volt és a városban 1944 előtt is volt 28–30 kommunista, de ez minden bizonnyal a visszaemlékező (talán szándékos) torzítása lehet. Erős túlzásnak tűnik az is, hogy a pártba már az első napon 2500 fő lépett be. Erről ld. Kovács M. 1976. 31.

7 A szakszervezet csoportjainak megszervezését részletesebben ld. Herczeg M.: 1985 38–40., Kanyó F. 1971. 116–117., ill. Úő. 1972. 10–11. A szakszervezetek létszáma 1945-ben: jan. 4000 fő, május 6000 fő, jún. 8000 fő, dec. 10000 fő. Később azonban ezen érték alá csökkent és 1948-ban 7–8ezer tagja volt. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 23. f. 8. és 16. őe. Az MKP véleménye szerint a munkásoknak kötelessége a szakszervezetbe való beiratkozás. Ld. VN 1944. nov. 1.

A polgárőrség körében tisztoztatást végeztek, így „a Párt 100%-ig a hatalom birtokosa”.⁸ 1944. végén a helyi MKP programtervezetet is készítette. 1945. február 2-án taggyűlést tartottak, ahol a tagság „tudomásul vette” (de nem fogadta el!) a két munkáspárt közötti együttműködés szükségességét.⁹ 1945 májusában a városi MKP-pártbizottságot járási szintre emelték.¹⁰

Az SZDP-nek csak fel kellett újítania működését. Miután a párt addigi titkára, Karácsonyi Ferenc átigazolt az MKP-ba, egészen természetes volt, hogy a korábbi országgyűlési képviselő és városi titkár, Takács Ferenc állt az újjászervezés élére.¹¹ Konkrét pártszervezéssel azonban ő nem foglalkozott,¹² ami hibás lépés volt, mivel így az SZDP helyzeti hátrányba került az MKP-val szemben. A pártszervezet újjáalakulása csak 1944. november 15-én történt meg. A párt másik régi tagja, Posztós Sándor már túl idős volt a szervezési munkákra, ami szintén késleltette a párt újjáalakulását. Idejüket lekötötték a városi közigazgatási feladatok, majd mindketten az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselői is lettek. Takács Ferenc ráadásul 1944. december végén megkapta az ipari miniszteri tárcát és ezzel végleg az országos politika színpadára lépett.¹³

A helyi SZDP legbefolyásosabb tagja így Erdei István lett, aki a két világháború között már volt a vásárhelyi szervezet titkára. 1944-ben kistarcsai otthonában rejtegette Szeder Ferencet, s a németek távozása után az SZDP Duna-Tisza közti szervezője, titkára lett.¹⁴ 1945 áprilisában tért haza szülővárosába, ahol az újra felállított Alföldi Titkárság¹⁵ titkára lett. Előzőleg március 4-én is részt vett egy nagygyűlésen, Takács Ferencsel és Marosán Györggyel együtt.¹⁶ Az SZDP programja már 1944. december 25-én megjelent. A párt parlamentáris demokráciát, általános választójogot, azonnali választást és a háborús bűnösök felelősségre vonását követelte.¹⁷

A városban harmadikként megszerveződő erő a Független Kisgazdapárt (FKGP) volt. Ez a párt előbb kapott városvezetői képviseletet, mielőtt valóban újjáalakult. 1944. október végén még csak a régi Gazdasági Egyesület újjászervezése történt meg, majd ennek keretén belül jött létre november elején a Kisgazdapárt helyi csoportja (5-én gyűlést tartottak, 15-én volt a tényleges alakuló gyűlés, ahol vezetőséget is választottak). Működési engedélyt november végén a polgármestertől kértek, mivel országos kormány még nem létezett. Szervezőgyűlései közül kiemelkedett a december 3-i gazdasági gyűlés. Választmányi ülést csak 1945. január 1-jén tartottak. Ekkor választották újra az elnökséget is.

8 VDCSMT 1944–1945. 96–98. Az ülést röviden ismerteti Dégi I. 1970. 78–79.

9 Baracs G. 1977. 46–48. A két párt mégis küzdött egymással a mozi tulajdonjogáért, a nők, az ifjúság stb. feletti befolyás megszerzéséért.

10 Dégi I. 1970. 82. A „járási” bizottsághoz azonban csak a város (valóban járásnyi méretű) területe tartozott.

11 Takácsot szintén megkereste a kommunista párt, de ő nem volt hajlandó átlépni a másik munkáspártba. Ld. Herczeg M. 1985. 35., Takács F.-né 1980. 39–40., Marjanucz L. 1989. 11–12.

12 Ennek oka az volt, hogy a Viharsarokban a régi szociáldemokrata vezetők olyan nagy arányban léptek át az MKP-ba, hogy ez benuhátságot okozott az SZDP újjászervezésében. Takács is arra várt, hogy a párt országos vezetése milyen álláspontot foglaljon majd el a munkáspártok egységében. Ld. Strassenreiter E. 1971. 6–7. Idézi még Baracs G. 1977. 41–42.

13 A vásárhelyi eseményeket később is figyelemmel követte, gyakran vissza is tért a városba, azonban a helyi politikában aktívan már nem vett részt.

14 Erdei István vallomása 1958. febr. 18-án kezdődő népbírósi perében. MNL CSML XXV. 9/b, NB. 1350/1957., 14. jkv. 5.o.

15 Nevével ellentétben ez csak a három dél-tiszántúli megyére (Csongrád, Csanád, Békés) terjesztette ki hatáskörét. Az Alföldi Titkárság (újra)létesítése 1945. március végén történt meg. Ld. Strassenreiter E. 1971. 40.

16 Baracs G. 1977. 43.

17 VN 1944. dec. 25.; Kanyó F. 1971. 58.

Ekkortól a tagfelvétel rohamos mértékűvé vált.¹⁸ A külterületi szervezés igen gyorsan végbement. Ebben a térségben az olvasóköroket használták fel erre a célra. A párt toborzó felhívásában egyúttal azt is leszögezte, hogy minden társadalmi réteget szívesen lát tagságában; a tanyasi emberek kizárólagos képviselőjének viszont saját magát tartotta.¹⁹ A párt 1945. január elején fogalmazta meg programját, melyben a pártok összefogása szerepet kapott, de a földosztás eredetileg kimaradt, csak az NPP megalakulása után emelték ezt a kiscgazda programponok közé.²⁰ Az FKGP január 18-án 10 pontban fogalmazta meg (meglehetősen falusias jellegű) programját a párt, majd 20-án „osztályokfeletti” erőként definiálta magát.²¹ A Kiscgazdapárt élén az MKP-hez hasonlóan szintén egy Oláh-Karácsonyi vezetőpáros állt; 1944–1945-ben Karácsonyi Sándor pártelnökként, 1945 végétől pedig Oláh Sándor párttitkárként.²² (A kommunista vezetőkkel nem álltak rokonságban, egymással viszont igen!) A párt szervezői között volt a kezdeti időkbén a radikális kiscparaszti szárny élén Tárkány Szücs Ferenc is. Csongrád megyében a vásárhelyi FKGP jelentősége fokozatosan nőtt is, főleg miután Szegedről Balogh István Debrecenbe, majd Budapestre került miniszterelnökségi államtitkárként.²³ Az eddig említett három párt 1948-ig a város meghatározó politikai erőit tömörítette, a többi párt befolyása eltörpült mellettük.

A Nemzeti Parasztpárt (NPP) kezdettől fogva alárendelt szerepet játszott a három nagyobb párt mellett, ráadásul sem valódi önálló arcullattal, sem szervezett pártérettel nem rendelkezett. A helyi NPP-ben csak balszárny volt, így a vásárhelyi NPP minden fontos kérdésben az MKP álláspontjával értett egyet. Taglétszáma, szavazóbázisa egyaránt jóval kisebb volt, mint a többi koalíciós párté.²⁴ Az NPP és az MKP helyi összeforrottságát jelzi az is, hogy Pap János járási NPP titkár 1946 májusában is „elvtársnak” szólította Oláh Mihályt. Ugyanebben a levelében azt is kifejtette, hogy az MKP-t testvérpártnak tartja.²⁵ Az NPP megalakulása is igen sajátos módon ment végbe. Erdei Ferenc és öccse, Sándor felkérték egyik vásárhelyi barátjukat, Kurucz Dezső Istvánt a párt megalapítására. Bár ő már az MKP-ban dolgozott, felajánlotta segítségét a párt kiadványainak terjesztésében és a szervezésben. Ezután Vad János irányított hozzá egy helyi parasztembert, Tóth Jánost, aki szintén az MKP-ba akart belépni. Vad azonban Kuruczhoz küldte, mondván: „több hasznát vesszük magának, ha nem lép be, hanem megalakítja a Nemzeti Parasztpártot”. Hamarosan csatlakozott a szervezőkhöz Sipos Gyula, az NPP Intéző Bizottság tagja is. A Parasztpárt vásárhelyi szervezete végül 1945. január 14-én alakult meg.²⁶ A gyűlés vezérszónoka

18 Kovács L. 1984. 22.; Kanyó F. 1971. 98–99., Uő. 1974. 303–304., ill. Herczeg M. 1985. 36–37. A párt újjáalakításának kérelmét és az arról szóló határozatot közli: VDCSMT 1944–1945. 104–105.

19 A külterületi szervezésről ld. Kovács L. 1984. 24.; Kanyó F. 1971. 99–101., ill. Uő. 1974. 304.

20 Baracs G. 1977. 50–51.

21 VN 1945. jan. 18. és 20. A jan. 18-én megjelent programban helyet kapott a demokratikus parlamenti rendszer; teljes szervezkedési és sajtószabadság; a közigazgatás reformja és olcsóvá tétele; demokratikus szellemű, modern népoktatás; valamint a korszerű földreform is. Utóbbi lényegében a középparaszti érdekeket védte volna. A 20-án megjelent program célja, hogy a polgári erők ne forgócsolódjanak szét. Kimaradt a párt programjából a háborús bűnösök felelősségre vonásának követelése. A programot elemzi még: Kovács L. 1984. 26–28.

22 1945. máj.-ig Oláh Sándor nem játszott jelentős szerepet a pártban; ekkor (mindössze 20 évesen!) lett a párt szervezője, nov.-ben pedig titkára. ÁBTL 3.1.5. O-16653/50., 37.

23 Vida 1976. 39–40. Tárkány Szücsről ld. még Kovács L. 1984. 23.

24 Csongrád, Csanád, sőt Békés vármegyékben általában az volt a helyzet, hogy az NPP nem tudott erős, befolyásos szervezeteiket kiépíteni, mivel az SZDP és az MKP itt erős gyökerekkel rendelkezett. Tóth I. 1972. 37.

25 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 7.

26 Lőkös I. 1989. 20–21.; Baracs G. 1977. 52–53.; Kanyó F. 1971. 46.; VN 1945. jan. 13.

id. Erdei Ferenc (a belügyminiszter apja) volt. Elnökké Kertész Imrét, titkárrá Tóth Ferencet választották. A párt tagjai közé várta a szegény- és középparasztokat, illetve a parasztsággal rokonszenvező értelmiséget. Célja a parasztság gazdasági és kulturális felszabadítása volt. A felszólaló Erdei János élesen támadta a hazai németiséget és kifejtette, hogy korábbi szerepükből ki kell szorítani őket. Az alakuló ülésre azonban a földreform-tervezet megvitatása nyomta rá a bélyegét. A hallgatóság zömmel szegény-parasztokból és nincstelenekből állt, akik még az NPP tervezeténél is sokkal radikálisabb földreformot követeltek.²⁷ 1945 tavaszán a párt működése a földreformra koncentrált. Március 25-én Szegeden, majd április 2-án Vásárhelyen is beszélt Erdei Ferenc, a párt országos főtitkára, aki óvta hallgatóságát attól, hogy az időközben megjelent földreform-rendeleten túlmenő lépéseket valósítsanak meg.²⁸ Mivel az NPP és az FKGP egyaránt a parasztság megnyerésére törekedett, köztük igen éles ellentétek alakultak ki. A kisgazdák három hónapig sikeresen akadályozták a Parasztpárt bevonását a törvényhatósági bizottságba.²⁹

1945. január 26-án megalakult a Polgári Demokrata Párt (PDP) helyi szervezete. Közreadtak egy rövid programot is (ez a polgári érdekek hathatós védelmét emelte ki és szoros kapcsolatot kívánt fenntartani a Kisgazdapárttal). Tevékenységük azonban hamarosan megszűnt Vásárhelyen. Szerveződécsüket a rivális polgári párt, az FKGP esetleg akadályozta is, de a párt gyengesége abból is adódott, hogy túl későn alakult meg, Vásárhelyen nem volt társadalmi bázisa és kimaradt a Függetlenségi Front városi megalakulásából is.³⁰

A jelentősebb pártok ifjúsági szervezeteket is létrehoztak 1945 januárjától. Az FKGP Független Ifjúsági Szövetsége (FISZ) a megyében először Vásárhelyen alakult meg január 14-én. A Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom (SZIM) is januártól szerveződött, de hivatalosan csak 1945 áprilisában alakult meg. A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) volt az MKP ifjúsági szerve, amelyet egyébként azzal a szándékkal hoztak létre, hogy pártokfeletti, közös ifjúsági szervezet legyen.³¹ Legtovább a Parasztpárt tartott ki a MADISZ mellett, de 1945 végén ők is saját ifjúsági szervezetet hoztak létre (Népi Ifjúság Szövetsége, NISZ). Vásárhelyen azonban már korábban volt ifjúsági tagozata az NPP-nek.³² A MADISZ, bár Vásárhelyen előbb (1945. január 4-én) megalakult, mint Szegeden, mégis különösen gyenge szervezet maradt, nem tudott a város ifjúsági mozgalmi között vezető szerepűvé válni. Ebben szerepet játszott az, hogy a vásárhelyi MADISZ vezetők alkalmatlanok voltak a nekik szánt feladatra, ugyanakkor a városban erős volt SZIM szervezet. Állítólag a szociáldemokrata fiatalok beléptek a MADISZ-ba is, majd onnan a SZIM-be csábították át a tagság jelentős részét.³³

27 VN 1945. január 18.; Herczeg M. 1985. 38.; Serfőző Z. 1979. 66. Idézi még Tóth I. 1972. 53. és Donáth F. 1969. 72. A koalíciós pártok földreform-tervezetei közül egyébként az NPP-é volt a legradikálisabb, de ez sem enyhíthette az összes igénylő földéhségét, többek közt Vásárhelyen sem, ezért itt az agrárproletárok még nagyobb kisajátítást követeltek.

28 Tóth I. 1972. 61–62.; VN 1945. ápr. 4. Ilyen, a rendeleten túlmenő kisajátításokra azonban a helyi MKP és NPP tevékeny részvételével mégis sor került. Ld. Lőkös I. 1989. 21.

29 Kovács L. 1984. 54.; Serfőző Z. 1979. 73.; Kanyó F. 1971. 84. és 139.

30 Kanyó Ferenc szerint a párt helyet kapott a Nemzeti Bizottság január 27-i alakuló ülésén. (Ha esetleg meg is hívták őket, a jegyzőkönyv szerint azonban nem jelentek meg ott!) Kanyó F. 1971. 46., 60. és 112. A helyi PDP szervezet létrehozására utal még Herczeg M. 1985. 38.; Izsák L. 1983. 21.; VN 1945. jan. 26.

31 Herczeg M. 1985. 40–41.; Nagy I. 1974. 23–41.; Nagy I. 1975., 25–39.; Kanyó F. 1971. 182.

32 Lőkös I. 1989. 23.

33 Nagy I. 1974. 32. és 35.; Uő. 1986. 44., 55. és 84.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 19. őe., 2. és 4. Utóbbi szerint a MADISZ még 1946-ban is igen gyenge volt. A SZIM-esek akcióit említi Kanyó F. 1971. 182. Az ugyancsak MKP által szervezett egységes nőmozgalmat (MNDSZ) is az SZDP „robbantotta fel”. Uo. 196.

A városban 1945. július 14–16. között „országos” (ténylegesen inkább csak dél-alföldi) ifjúsági találkozót rendeztek, melyen a MADISZ nem képviseltette magát. A résztvevők a tiszta demokrácia mellett kötelezték el magukat és a MADISZ szándékaival szemben leszögezték, hogy „minden ifjúsági közösség teljesen független, önálló és szabad”.³⁴ A találkozón döntés született az ifjúsági szervezetek közötti együttműködésről is, aminek eredményeként megalakult a hódmezővásárhelyi Ifjúsági Bizottság, amelyben azonban a júliusi találkozóval szemben inkább a baloldal volt a kezdeményező.³⁵ Nagy István kutatásai szerint ez országosan is az első kísérlet volt az ifjúság akcióegységének megteremtésére, s ennek tudható be, hogy a vásárhelyi ifjúság 1946. márciusától képviselőt küldhetett a Nemzeti Bizottságba is.³⁶

Kiss Pál polgármester 1944. október 23-án hozta létre a várostanácsot. Ez a szervezet hivatalossá a polgármester és az alakuló pártok vezetői közti együttműködést. Bár ilyen nevű és szervezeti városi előljáróság korábban nem működött, de egy november 9-i javaslat után a korábbi kisgyűlés szerepét vette át az új testület.³⁷ Az új kisgyűlés. 1945 június 28-i megszervezéséig a várostanács látta el annak feladatát.³⁸ A várostanácsban eredetileg 2–2 kommunista és szociáldemokrata vett részt. A kisgazdák két képviselőjével október 26-án egészítették ki azt hattagú szervezetté.³⁹ A várostanács jelentősége 1944-ben óriási volt, hatásköre az élet minden területére kiterjedt.⁴⁰ November 8-án például megerősítették Kiss Pál korábbi rendeletét, miszerint a városból elmenekült hivatalnokok, amennyiben október 18-ig nem jelentkeztek munkahelyükön, elvesztették állásukat.⁴¹ A helyben maradt régi közigazgatási dolgozók azonban nem gátolták a hatalmváltást. Sőt, Vásárhely sajátossága éppen az, hogy az ország legtöbb településével ellentétben a hatalmváltás a régi önkormányzat áldásával történt meg. 1944. november 11-én a régi törvényhatósági bizottság közgyűlése feloszlatta magát és megbízta a polgármestert, hogy hívja össze az új közgyűlést.⁴² Az is helyi sajátosság, hogy az új közgyűlés előbb megalakult, mint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (MNFF). Ezeket a helyi, egyedi vonásokat összefoglalóan *hódmezővásárhelyi alkotmánynak* is nevezték a kortársak. A közigazgatás, a törvényhatóság újjászervezésének e módja minta lett ugyanis az Ideiglenes Nemzeti Kormány, s ezáltal az egész ország számára.⁴³

34 A találkozó apropóját az adta, hogy 25. évfordulóját ünnepelte a vásárhelyi cserkészcsoport, ld. AU 1945. júl. 12. és 15. Röviden beszámolt a találkozóról az AU 1945. júl. 17-i száma. A találkozó kiáltványát közli: HIMCSM 302. Cserkész, FISZ, SZIM, KALOT, KIE szervezetek egyaránt jelen voltak. A MADISZ képviselője állítólag „sajnálatos autóbaleset” miatt nem vett részt az eseményen, ld. Nagy I. 1986. 117.

35 AU 1945. aug. 8. Ismerteti még: HIMCSM 303.

36 VN 1946. márc. 10. A Bizottságról ld. még Nagy I. 1986. 119–120. Később a város ifjúsági szervezetei mégsem tudtak lényeges hatást gyakorolni a város politikai életére.

37 Ekkor a régi törvényhatósági bizottság meg is erősítette tisztében a várostanácsot. VDCSMT 1944–1945. 247., ill. Balázs B. 1961. 37.

38 Gyáni I. 1954. 4.

39 VN 1944. okt. 31. A lap szerint a várostanács eredeti tagjai: Oláh Mihály, Karácsonyi Ferenc (MKP), Posztós Sándor, Takács Ferenc (SZDP). A pár nap múlva csatlakozó kisgazdákat Csáky Máté és Karácsonyi Sándor képviselte.

40 Herczeg M. 1985. 42. A várostanács szerteágazó tevékenységét részletesen ld. uo. 42–46.

41 VN 1944. nov. 9.

42 VN 1944. nov. 15., ill. VDCSMT 1944–1945. 248. Eredetileg nov. 20-ra hívták össze az új közgyűlést. Ld. még Kanyó F. 1971. 31., Herczeg M. 1985. 47.

43 Gyáni I. 1954. 5., Kanyó F. 1971. 31. és 140.

Az új közgyűlést már november 28-ára összehívták, míg a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front helyi szerve, a Nemzeti Bizottság (NB) csak december 10-én jött létre. Így Vásárhelyen a NB még átmenetileg *sem* irányította a közigazgatást.⁴⁴ Az új közgyűlés tagjait a várostanácsot alkotó három párt delegálta; mindhárom párt 20–20 főt küldhetett. A pártok vezérszónokai (Oláh Mihály, Takács Ferenc, Karácsonyi Sándor) egyaránt az összefogás és a földreform mellett foglaltak állást. Megerősítették Kiss Pál polgármesteri kinevezését és határozatot hoztak az igazságszolgáltatás megindításáról. Miután sem a szegedi Ítéltőábró, sem a szovjet hadsereg nem tudott, illetve nem kívánt járásbíró kinevezni, a közgyűlés saját hatáskörében választotta meg a járásbíró.⁴⁵ A közgyűlést december 25-én (!) kiegészítették a szakszervezetek 20 küldöttjével. Oláh Mihály kommunista párttitkár így számolt be erről az MKP Délmagyarországi Titkárságának: „úgy láttam, hogy a Debrecenben eltöltött idő a polgári pártokat mámorba ejtette és szinte rajtaütésszerűleg azért csináltam, hogy a Szakszervezetek részéről ugyancsak paritásos alapon 20 tag behívását a mámor súlya alatt megszavaztassam [...] a polgári pártok [másnap] bevallották, hogy valóban aludtak és mire felébredtek, teljesen el vannak adva. [...] a hódmezővásárhelyi törvényhatóságban 20 kommunista, 20 szociáldemokrata és 20 szakszervezeti kiküldött [van], akik közül szintén 18 a Kommunista Párthoz tartozik, így a polgári párt 20 tagjával szemben tényleg nagy túlsúlyban vagyunk. Természetesen, én ezt a polgári párt kirohanását kellő mértékben kivédtem és ellensúlyoztam.”⁴⁶ Meg kell jegyezni, hogy a szakszervezetek bevonását a közigazgatásba nem csak az FKGP, de az SZDP is ellenezte.⁴⁷

A Nemzeti Bizottság tehát formálisan csak december 10-én alakult meg, de a várostanács is lényegében NB-ként működött.⁴⁸ A várostanács azonban nem szűnt meg a NB létrejöttekor, sőt szerepe sem igen változott meg. A Nemzeti Bizottságnak Vásárhelyen nem volt közigazgatási szerepe, illetve feladata. Ezzel szemben az Ideiglenes Kormány időszakában a város legfontosabb politikai döntéshozó szerve volt;⁴⁹ lényegében ugyanazt a szerepet töltötte be, mint amit az országos politikában a pártközi értekezletek. (Pártközi értekezletekre azonban a Nemzeti Bizottságtól függetlenül is sor került néha a városban!) 1945 végétől a NB befolyása, jelentősége már érezhetően csökkenni kezdett. A NB elnöke Márton Árpád református elnöklélkész, eredetileg kispap, majd pártonkívüli politikus lett már az 1944. decemberi megalakulásakor is. Mellette a négy párt és a szakszervezetek 2–2 képviselőt delegáltak a testületbe. Papíron tehát minden párt azonos erőt képviselt, ám

44 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 14/1945. ME. sz. rendelete 1945. jan. 4-én szüntette meg a Nemzeti Bizottságok közigazgatási tevékenységét. (Ld. Magyar Közlöny, 1945. január 4. Vö. Miklós P. 2010.) Vásárhelyen erre nem volt szükség, mert itt a régi közigazgatási szervek már korábban újjáalakultak.

45 Herczeg M.: i.m. 47–48.; Baracs G. 1977. 23–32. Az eredetileg delegált 60 közgyűlési tag névsorát ld. VN 1944. dec. 24., Baracs G. 1977. 34–35., ill. VDCSMT 1944–1945. 257–258. Kiss Pál megerősítéséről ld. VDCSMT 1944–1945. 260. Az új tvh. bizottság alakuló üléséről tudósított a Délmagyarország is, 1944. dec. 8-i számában. Idézi VDCSMT 1944–1945. 263–265. Ismerteti az alakuló közgyűlés eseményeit (Oláh Mihály felszólalását hosszan idézve) Gyáni I. 1954. 5–6.

46 PIL 274.f. 16/126. óe., 36. Az eredeti szöveg súlyos helyesírási hibáit (pl. „túlújban”) az idézetben javítottam. Az idézet azonban így is figyelemre méltó nyelvhelyességi, fogalmazási hibákat tartalmaz. Idézi még Baracs G. 1977. 47.

47 Kanyó F. 1971. 45. és 139., ill. Uő. 1972. 19.; Kovács L. 1984. 54.

48 Herczeg M. 1985. 49.; Herczeg M. – Szigeti J. 1969. 6.; Kanyó F. 1971. 45–46.

49 A Nemzeti Bizottság gyakran utasításokat adott a polgármesternek is. Pl. 1945. ápr. 17-én több, általa helytelenített kinevezés hatálytalanítását kérte Kiss Páltól; ellenkező esetben lemondással fenyegette meg a polgármestert, s őt tette volna felelőssé az akkor előállt helyzetért. Idézi még Balázs B. 1961. 59.

a szakszervezetek képviselői egyben az MKP tagjai is voltak, így a kommunisták befolyása a NB-ben kétszerese volt a többi párténak. A Nemzeti Bizottság megalakulása után másfél hónapig lényegében alig működött. Erre utal az is, hogy 1945. január 27-én újjáalakuló ülést kellett tartania.⁵⁰

A Debrecenbe összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés (INGY) képviselőinek megválasztása nem történhetett szabályos parlamenti választásokon. Az ország területének nagy része még német és nyilas uralom alatt állt. Az INGY előkészítő bizottságának 17 tagjából ketten is vásárhelyiek voltak (Oláh Mihály és Takács Ferenc).⁵¹ A képviselőket sok helyen népgyűléseken választották meg, Vásárhelyen azonban az 1944 december 18-i díszközgyűlés hagyta jóvá a pártok által kiválasztott személyek listáját. Vásárhelyről 16 képviselőt kértek Debrecenbe. Igaz, közülük „csak” 14 volt vásárhelyi, de ez is mutatja, hogy a város jelentősége, elismertsége igen nagy volt. A 14 valóban vásárhelyi közül 6 kommunista (Búza Ferenc, Diószegi Ferenc, Karácsonyi Ferenc, Kovács Mihály, Oláh Mihály, Vad János), 5 szociáldemokrata (Juhász Pál, Kiss Pál, Papp Lajos, Posztós Sándor, Takács Ferenc) és 3 kispártos (Karácsonyi Sándor, Tárkány Szűcs Ferenc, Márton Árpád) kapott helyet. Rajtuk kívül Nagy Imre (MKP) és vitéz Vörös János vezérezredes kapott még mandátumot Vásárhelyen.⁵² Az Ideiglenes Nemzeti Kormány december 22-i megalakulásakor három „vásárhelyi” képviselőből lett miniszter: Takács Ferenc az iparügyi, Nagy Imre a földművelésügyi, Vörös János pedig a honvédelmi tárcát kapta.

A régi közigazgatási rendszer akkor vált teljessé, amikor 1945 januárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány kinevezte Karácsonyi Ferencet a város főispánjává. A kinevezést tartalmazó rendelet⁵³ csak jelentős késéssel érkezett a városba, így 1945. január 23-án újabb rendkívüli díszközgyűlés köszöntötte a főispánt. Egyidejűleg Karácsonyi Ferenc lett Szeged és Csongrád megye főispánja is. Nem esküt, hanem fogadalmat tett. Első főispáni beszédében a kommunista politikus a földosztás és a háborús bűnösök felelősségre vonásának szükségét hangsúlyozta.⁵⁴ Miután Karácsonyi főispán lett, a polgárőrség (amely hamarosan rendőrséggé alakult át) irányítását át kellett engednie: a rendőrkapitányi posztot ekkor (ideiglenesen) az SZDP kapta meg; a posztra Zombory István került, aki addig a polgárőrség/rendőrség helyettes vezetője volt. Ám ő is csak 1945 áprilisáig maradhatott a helyén.

A politikai küzdelmek alapvonásai és azok megindulása 1945-ben

Mai szemmel nézve a helyi politikai élet rendkívül élénk volt. A három-négy nagy párt gyorsan növelte taglétszámát, s hamarosan tömegpártokká alakultak. A város agrárjellege miatt az FKGP és az NPP számíthatott volna sok tagra. Kettejük közül ez inkább az előbbinek sikerült. A város jelentős szocialista hagyományai révén azonban a munkáspártok és a szakszervezet létszáma még dinamikusabban növekedett. Különösen viharos volt az MKP taglétszámának emelkedése. A párt vásárhelyi

⁵⁰ Herczeg M. 1985. 48–49.; Baracs G. 1977. 30–32.; Kanyó F. 1971. 44–46.

⁵¹ Korom M. 1984. 364.

⁵² VN 1944. dec. 19. Ld. még Herczeg M. 1985. 48.; Baracs G. 1977. 32–33.; Kovács M. 1976. 51.; Kanyó F. 1971. 45.; Gyáni I. 1954. 6. Kanyó szerint a képviselőket a Várostanács jelölte.

⁵³ 23/1945. ME. sz. rendelet. Magyar Közlöny, 1945. jan. 4. A sajtóban is csak késve jelent meg: VN 1945. jan. 10.

⁵⁴ Herczeg M. 1985. 48.

működésének első évében lényegében a semmiből indulva 5000 fő fölé növelte tagságát. 1945 január-jában már 178 taggal rendelkezett a városban a párt, a nyár folyamán kb. 1600–1700 fővel. Az őszi hónapokban, a választási kampány idején nőtt legjobban a létszám, amely novemberre elérte az 5000 főt (ennek közel 80%-a férfi volt). A már jelentős múlttal rendelkező FKGP és SZDP tagsága viszont eleinte lényegesen nagyobb volt az MKP létszámánál. Az SZDP-ben már 1945 nyarán 3500 tag volt, míg a Kisgazdapártba addig 4000 ember lépett be.⁵⁵ Az SZDP növekedése azonban ezután lassabb volt az MKP és az FKGP erősödésénél.⁵⁶ Az FKGP-nek fénykorában több, mint 10.000 tagja volt a városban. Az NPP létszámáról nehezebb megbízható adatokat találni. Egyes vélemények szerint éppen csak elérte az ezer főt, mások viszont (feltehetően túlzottan) 3,5 ezer fős egykori tagságról is írtak.⁵⁷ 1947-ben Hódmezővásárhely 60.000 lakója közül kb. 25.000 volt tagja valamelyik pártnak!⁵⁸ A felnőtt lakosság (és különösen a férfiak) túlnyomó része párttag volt. A közélet kórosan túlpolitizálódott, valamennyi párt féltékenyen figyelte, hogy milyen pozíciókat birtokolnak, illetve szereznek meg a többiek.⁵⁹ A tisztségek újraosztásának bármilyen terve heves vitákat váltott ki a pártok között. Emiatt az első napokban megszerzett posztok minden „arányosítási” kísérlet ellenére bebetonozódtak. Ugyanakkor a világháború után legszemfülesebb kommunisták aránytalanul sok és fontos tisztséghez jutottak, ami eleve sértette az SZDP és főleg az FKGP vezetőinek igazságérzékét. Ez a helyzet méhében hordozta a pártközi vitákat, a viszony elmérgesedését a felek közt, ami már 1946-ban be is következett. A későbbi években ráadásul a pártok közti pozíciók átrendezése mindig a baloldal és azon belül is szinte mindig az MKP javára történt, tovább növelve a koalíción belüli feszültségeket.

A Nemzeti Bizottságban, a törvényhatósági gyűlésben és a kisgyűlésben kezdettől fogva paritásos rendszer működött. Ez azt jelenti, hogy minden párt egyforma létszámú képviselővel rendelkezett. Ezzel sikerült biztosítani, hogy a baloldal mindig kényelmes többséget érjen el a városi közigazgatás

55 A pártok 1945. júl.-i taglétszámáról ld. MNL CSML MSZMP Arch., 23. f. 8. öe., 23. Az MKP taglétszámának változását ld. az őrzési egység egészében. 1945 januárjában az MKP-nak 178 tagja volt, áprilisban 509, júniusban 1225, augusztusban 1704. A választások előtti őszi hónapok hozták a rohamos növekedést: szeptemberben 2955, októberben 4138, novemberben pedig 5326 tagja volt a pártnak. 1946-ban 5500–5900 közt változott a létszám, 1947-ben viszont ismét jelentősebb növekedést jelentettek a párt vezetőinek. Eszerint 1947. júniusában 6401, októberben pedig már 7431 fő volt MKP-tag Vásárhelyen. Ez az adat mindenképp csak papíron létezett, hiszen 1948. elején, amikor a munkáspártok egyesülése előtt felülvizsgálták a tagságot, hirtelen 2500 fővel lecsökkent a párttagság. Kiderült ugyanis, hogy sokan már elköltöztek, többszázan pedig több alapszervezetnél egyaránt szerepeltek a tagok közt. Ld. uo. 96–98. (megtalálható még: uo. 21. f. 95. öe., 98–100., ill. PIL 274. f. 16/158. öe., 54–55.)

56 1945. novemberében az SZDP taglétszáma kevéssel 3000 alá esett, 1946-ban lassan 3800-ra nőtt (más adat szerint már 4000–4500 fős volt), majd 1947-ben meghaladta az 5000 főt is. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/1–11. öe.-ek, ill. PIL 283.f. 16/236. öe.

57 A legfeljebb ezer főt említi: Lőkös I. 1989., 23–24. A 3500 fős adat forrása: MNL OL M-KS 276. f. 106/81. öe., 200. Ebből a jelentés idejére (1949. márc.) már csak 750 tag maradt. Feltehető, hogy a 3500 fős adat tévedésen alapult, a valós maximális létszám 1500–2000 fő közt lehetett 1947 végén, ill. 1948. elején. Ez utóbbi jelentés szerint az FKGP egykori 11.200 fős tagsága 1949. tavaszára 2800-ra csökkent.

58 Egy 1946. ápr.-i jelentés közel 19.000 párttagról tudósít a városban (MKP 5800, SZDP 3800, FKGP: 8000, NPP: 1200 fő). Ekkor a szakszervezeteknek 8900 tagja volt, amelyből 28% volt MKP-tag, 31% SZDP-tag, 40% pedig pártönkívüli. (Az FKGP és NPP-tagok aránya 0,5–0,5% volt). PIL 274.f. 25/48. öe., 11.

59 Egy szemléletes példa: 1946. nyarán létszámleépítés vált szükségessé a Kokron-gyárban. Az MKP és SZDP ÖB ülése azt kérte, hogy azon munkásokat bocsássák csak el, akik egyik munkáspárt tagjai közé sem tartoznak. Az indoklás szerint: „az ilyenek minden valószínűség szerint nem is óhajtának a legkisebb mértékben sem erőfeszítést kifejteni az ország, vagy ipari termelésünk újjáépítése érdekében”. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. öe., 16. Egy másik magánvállalati létszámcökkentésnél ezt az iránjelvet mondta ki a szakszervezet is: „A létszámcökkentésnek elsősorban a politikai tisztogatás szolgálatába kell állnia”. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/10. öe., 21.

szerveiben, hiszen a baloldali erők több párt és a szakszervezetek révén is képviselést kaptak. A polgári erőket viszont csak a kisgazdák képviselték, mivel a PDP-t nem vonták be sem a Nemzeti Bizottság, sem a törvényhatóság működésébe. A szakszervezet vezetése egyszerűen az MKP kezébe került, onnan a szociáldemokraták is kiszorultak. A szakszervezeti küldöttek a törvényhatóságban döntő többségben kommunisták voltak. Ez a kombináció lehetetlenné tette (volna) azt is, hogy az MKP hatalmi ambícióival elégedetlen két nagy párt – a kisgazdák és a szociáldemokraták – összefogva leszavazzák a kommunistákat.⁶⁰ A szakszervezetek és a Parasztpárt ugyanis minden esetben a kommunista véleményt támogatták.

1945. január 27-én újjáalakult a Nemzeti Bizottság. Tíz tagját a négy párt és a szakszervezetek 2-2 delegáltja jelentette. Ekkor még a Kisgazdapárt adta a NB elnökét és alelnökét is (Márton Árpád elnöklelkész és Karácsonyi Sándor személyében), a jegyző pedig a szakszervezet által delegált kommunista Diószegi Ferenc lett.⁶¹ A kisgazdák elleni harc azonban már két nappal később megindult. A január 29-i ülésen jelen lévő főispán felolvasta az MNFF határozatát arról, miszerint nyilas pártok tagjai nem lehetnek a demokratikus pártok és a Nemzeti Bizottság tagjai; a volt kormánypártok (Nemzeti Egység Pártja, Magyar Élet Pártja) vezetői szintén nem lehetnek NB-tagok, sem demokratikus pártok vezetői. Karácsonyi Sándor elismerte, hogy eljárt a nyilasok gyűléseire, bár a pártnak nem volt tagja. A kommunista Oláh Mihály azonban olyan állítólagos nyilas titkári jelentéseket olvasott fel, amelyekben Karácsonyi Sándor neve szerepelt. A NB alelnökét felszólították, hogy tisztázza magát.⁶² Mivel ezt Karácsonyi Sándor nem tette meg, kizárták a Nemzeti Bizottságból.⁶³ Karácsonyi Sándor ugyanakkor tagja maradt a törvényhatósági bizottságnak, a várostanácsnak, sőt pártja az igazoló bizottságba is tagként delegálta. A baloldal egyébként már 1944 novemberében támadta őt azért, mert a Magyar Élet Pártja (MÉP) vezetője volt, illetve mert társaival „a nagybirtokot és a nagybirtok révén a mindenkori kormányt igyekeztek szolgálni”.⁶⁴ A NB-ből való kizárása miatt tiltakozásul az FKGP visszahívta a Nemzeti Bizottságból Márton Árpádot is, arra hivatkozva, hogy nem tagja a pártnak. A NB azonban ragaszkodott Márton Árpádroz, így pártonkívüliként is megerősítették a Nemzeti Bizottság elnöki posztján. A Kisgazdapárt ezután természetesen jogot kapott két új képviselőt küldeni a NB-be, amelynek létszáma ezzel 11-re nőtt.⁶⁵ Az egyik újonnan delegált kisgazda, Molnár Imre ellen április 7-én szintén kifogások merültek fel. Molnár felkerült a „turulisták” listájára, ami ellen tiltakozott,

60 Ez persze merőben elméleti lehetőség volt, hiszen a kisgazdák megítélésében a helyi SZDP minden vezetője ugyanazt az álláspontot foglalta el, mint a kommunisták. Kisgazda–szociáldemokrata összefogásra tehát emiatt sem kerülhetett volna sor.

61 MNL CSML HVL XVII. 1. 1945. jan. 27-i jkv.

62 MNL CSML HVL XVII. 1. 1945. jan. 29-i jkv. Tehát már ekkor nem érvényesült az ártatlanság vétele, valamint a megvádolt félnek kellett bizonyítania ártatlanságát, nem a vádlónak kellett bizonyítani a „vádolt” „bűnösségét”. Mindez a szovjet joggyakorlat bevett eleme volt (ún. Visinszkij-elv), ám a magyar jog hagyományaitól idegen volt.

63 MNL CSML HVL XVII. 1. 1945. febr. 13-i jkv. Nem lehet kizárni, hogy a január 29-i ülésen Oláh Mihály által bemutatott dokumentumok hamisítványok voltak. Másrészt megjegyzendő, hogy az MKP számos ún. kisnyilast vett fel tagjai közé. Sok esetben ugyanakkor éltek azzal a módszerrel, hogy politikai ellenfeleiket vádolták nyilas múlttal. Ugyanakkor Izsák Lajos kutatásai alapján azt állapította meg, hogy „a háború előtt, legalábbis a megyei választmányok szintjén, a kisgazdapárt és a MÉP – Magyar Élet pártja – eléggé »összefonódott«.” Izsák L. 1994. 15.

64 VN 1944. nov. 18.; Kanyó F. 1971. 101–102., ill. Uő. 1974. 305. Az ügyről részletesen ír még Kovács L. 1984. 23–24.

65 MNL CSML HVL XVII. 1. A Kisgazdapárt ellen felmerült a vád, hogy végleg ki akart vonulni a Nemzeti Bizottságból. Ezt azonban az ülésen maga Márton Árpád is cáfolta.

de elismerte, hogy a MÉP körzeti vezetője volt. Molnár ezért önként elhagyta a NB-t.⁶⁶ A helyére kerülő Vata Ernő esetében már valóságos igazoló eljárás folyt le. Márton Árpád megkérdezte a többi tagtól, hogy Vata múltjának ismeretében alkalmasnak találják-e a tagságra. Ezt a bizottság egyhangúan megszavazta.⁶⁷

A Kisgazdapárt befolyását tovább szűkítette, hogy a közgyűlésben 1945. április 28-ától helyet kapott a Nemzeti Parasztpárt is. Az NPP maga is elismerte, hogy helyi szervezete gyengébb a többi párténál, ezért csak 14 helyet kért a közgyűlésben. A várostanácsban azonban ők is két taggal foglaltak helyet.⁶⁸ Ezt követően az NPP étvágya megnőtt: a Nemzeti Bizottságban április 23-án kifogásolták, hogy nem ők kapták az egyik polgármester-helyettesi posztot. Az erről döntő pártközi értekezletre meg sem hívták őket. A NB azonban a pártok javaslata alapján a szociáldemokrata Kiss Pál helyetteseként Albert Imre (MKP) és Dékány József (FKGP) kinevezéséről vitázott. Albert Imrét egyhangúan megválasztották, Dékány esetében viszont ismét a jelölt múltjának vizsgálata került napirendre. Tóth Ferenc, az NPP titkára (akit a párt szeretett volna polgármester-helyettesé választani), egy 1940-es újságból idézte Dékány szerinte demokrácia-ellenes nyilatkozatát. Ezután a bizottság hosszas vita után úgy döntött, hogy újabb pártközi értekezletet kell összehívni, ahol eredetileg új, de továbbra is kiszagda jelöltet kívántak állítani.⁶⁹ A kiszagdák azonban ezúttal sikeresen szálltak szembe támadóikkal és a polgármester-helyettes mégis Dékány József lett.⁷⁰

Mindezen lépésekkel a kiszagdákban már 1945 tavaszán kialakult a bekerítettség érzete: úgy érezték – jórészt jogosan – hogy a baloldali pártok ki akarják szorítani őket a város vezetéséből.⁷¹ A baloldali erők viszont egységesen meggyőződtek arról, hogy az FKGP helyi vezetésében a Horthy-rendszerben kompromittálódott, reakciós elemek gyűltek össze (néhány demokratikus felfogású kiszagda mellett). Valójában a kiszagdákat csak a kommunisták akarták kiszorítani, ők azonban feltehetően kezdettől fogva. A kiszagdapártban lehet, hogy volt néhány „reakciós” is, de a megtámadott személyek zöme semmiképpen nem volt az. A megtámadottak közül többen amiatt váltak az új rendszer ellenfelévé, mert igazságtalan támadás érte őket. Ilyen előzmények után már nagyon nehéz lett volna a kiszagdák és a baloldal között a kölcsönös bizalmon alapuló politikát kialakítani. A dolog legszomorúbb következménye, hogy a kiszagdákra addig partnereként tekintő többi baloldali párt (a Szociáldemokrata és a Parasztpárt) is kételyek nélkül elfogadta az MKP nézeteit a „reakciós” kiszagdákról. A koalícion belüli feszültség Vásárhelyen lényegében egy évvel előbb bekövetkezett, mint országos viszonylatban. A külső szemlélőnek természetesen ez ekkor, 1945 tavaszán még nem szűrt szemet.

66 MNL CSML HVL XVII. 1. 1945. ápr. 7-i jkv.; Baracs G. 1977. 56.

67 MNL CSML HVL XVII. 1. 1945. ápr. 14-i jkv. A dolog pikantériája, hogy miután 1947-ben Vata országgyűlési képviselő lett, hirtelen róla is „kiderült”, hogy a MÉP vásárhelyi nagyválasztmányának tagja volt. Erről a témáról részletesen ld. később.

68 Herczeg M. 1985. 38., Kanyó F. 1971. 139. A törvényhatósági részvételt az NPP a Nemzeti Bizottság 1945. márc. 31-i ülésén kérte. Ld. MNL CSML HVL, XVII. 1. 1945. márc. 31-i jkv. Ezzel kialakult a törvényhatósági bizottság végleges 95 fős létszáma (MKP, SZDP, FKGP, szakszervezetek: 20–20 fő, NPP 14 fő, valamint a polgármester). A PDP tehát kimaradt a közigazgatási szervekből!

69 MNL CSML HVL, XVII. 1. 1945. ápr. 23-i jkv.

70 Erre állítólag Erdei István és az SZDP vette rá az MKP-t, ld. PIL 283.f. 16/281. óe., 34.

71 A pártközi értekezletek lebonyolítási módjából is ezt a következtetést vonhatta le az FKGP. Idézet Erdei István SZDP-vezetőtől: „A pártközi megállapodásokat előbb az MKP-val véglegeltük [sic!] és azután tárgyaltunk a Kiszagda Párttal.” PIL 283.f. 16/281. óe., 34.

A helyi koalíción belüli súrlódások egyik tünete volt az is, hogy 1945 májusában az FKGP viszhívta a várostanácsból Csáky Mátét, mert egy alkalommal a kommunistákkal együtt szavazott. A Nemzeti Bizottság fel is kérte a kisgazdapártot, hogy tartózkodjon ettől az eljárástól.⁷² 1945 nyarán a kisgazdák tiltakoztak az ellen, hogy az NPP gyűlésein becsmérlő szavakat használt az FKGP-re. Gyáni Imre cáfolta, hogy ezek a pártra vonatkoztak volna. Közölte, hogy pártja csak egyes munkásellenes munkaadókat bírált. Vata Ernő viszont azt vitatta, hogy a kisgazdapárt munkásellenes lenne. A vita végén Oláh Mihály kifogásolta, hogy Karácsonyi Sándor még mindig az FKGP titkára, pedig szerinte „az előző rezsimben is részt vett”.⁷³

Ezt követően a kisgazdák megpróbálták elérni, hogy a Nemzeti Bizottságon belüli szavazati arányuk javuljon. Javasolták, hogy az FKGP befolyása alatt álló Parasztszövetség is kapjon bizottsági tagságot. A szövetség megalakulását a vásárhelyi Nemzeti Bizottság tudomásul vette, tagsága ügyében azonban az Országos Nemzeti Bizottsághoz (ONB) fordult. Az ONB leiratában nem támogatta a Parasztszövetség bevonását a Nemzeti Bizottságba,⁷⁴ ami újabb sérelmet jelentett a kisgazdáknak. Az ONB megalakulása alkalmat teremtett volna arra is, hogy tisztázzák a NB-k jogkörét, mivel az településként igen eltérő volt.⁷⁵

1945. április 2-án koalíciós nagygyűlést tartottak a Kossuth téren. Felszólalt Rákosi Mátyás (MKP), Erdei Ferenc (NPP), Takács Ferenc (SZDP) és Tildy Zoltán (FKGP). A gyűlés a földreform ügyével foglalkozott, a szónokok a pártok összefogását szorgalmazták.⁷⁶

Az SZDP 1945. április 29-én nagygyűlést rendezett, ahol Kéthly Anna és Valentiny Ágoston voltak a szónokok. Május 1-jén Erdei István volt az ünnepi szónok, a források szerint 20–25 ezer fős tömeg előtt.⁷⁷ A vásárhelyi pártszervezés azonban anyagi akadályok miatt is nehezen haladt előre. Míg az MKP-nak két autója is volt, az SZDP még kerékpárral sem rendelkezett, s így a tanyavilág megközelítése a városból szinte lehetetlen volt. Az MKP anyagi forrásai közt szerepet kapott a helyi mozi tulajdonjogának megszerzése is. A munkáspártok közötti együttműködés mégis harmonikus volt: a négy párt közti tárgyalások előtt az MKP és az SZDP mindig előre egyeztetette álláspontját. Vitás volt azonban a törvényhatósági bizottság 20 szakszervezeti küldöttjének belső összetételéről, mivel abban 18 kommunista és 2 szociáldemokrata volt; Erdei István paritásos alapon 40%-os arányt (8 helyet) kért pártjának,⁷⁸

72 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. máj. 26-i jkv.

73 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. júl. 14-i jkv. Ezzel megindult az MKP egyre erőteljesebb beavatkozása az FKGP belügyeibe. Idézi az esetet Kanyó F. 1971. 191–192.

74 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. szept. 22-i, okt. 27-i és 1946. máj. 9-i jkv.-ek. Az ONB 1945. okt. 18-én hozott erről döntést. Ezt okt. 27-én ismertette a helyi Nemzeti Bizottság, de a Parasztszövetség beadványát csak 1946. májusában utasította el végleg. Deszkás János az MKP Közigazgatási Osztályáról több alkalommal is felhívta a párt megyei bizottságának figyelmét, hogy a Parasztszövetség nemzeti bizottsági és törvényhatósági tagságát a párt akadályozza meg. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 66. óe., 1. és 9.

75 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. aug. 18-i jkv. Az irat kifejti, hogy egyes Nemzeti Bizottságok „mellékkormányként”, míg mások „sőhivatalként” működnek. (A jegyzőkönyvet hosszan idézi Balázs B. 1961. 62. is.) Véleményem szerint 1945 első felében a vásárhelyi szervezet az előbbi kategóriába tartozott, 1946-tól viszont már az utóbbiba. Karácsonyi főispán az MKP délkeleti járási titkári találkozóján már 1945. jún. 22-én azt javasolta, hogy a Nemzeti Bizottságok csak fontos politikai és általános gazdasági kérdésekkel foglalkozzanak, ne apró-cseprő ügyekkel. PIL 274.f. 16/126. óe., 140.

76 VN 1945. ápr. 4. A későbbiek szempontjából tanulságos Rákosi beszéde: „azok a parasztnak, akik 200 holdas birtokot szereztek szorgalmas munkájukkal, meg ne rövidüljenek”. Az MKP főtitkára földet kívánt juttatni a nincstelenség mellett a kis-, a középparasztnak, sőt a szegény eklézsiák papjainak is.

77 PIL 283.f. 16/281. óe., 19.

78 PIL 283.f. 16/281. óe., 33–34.; Kanyó F. 1971. 196.

energiáit azonban teljesen lekötötte az Alföldi Titkárság. Juhász Pál városi titkár pedig városházi elfoglaltsága miatt nem tudott elég időt fordítani a pártszervezésre, így az MKP tovább fokozta szervezeti előnyét az SZDP-vel szemben. Júliusban viszont sikerült beindítani a párt lapját, az Alföldi Újságot, ami nagy siker volt.⁷⁹ Az MKP ugyanis nem volt hajlandó megosztani a Vásárhelyi Népet az SZDP-vel.⁸⁰ Augusztus 5-én az SZDP népgyűlést tartott a városban, amelyen Botyánszky Pálné az újjáépítésről és a nők szerepéről, Takács Ferenc pedig az aktuális gazdasági és politikai feladatokról (önkéntes szövetkezés; pártközi béke, harc a reakció ellen) szólt.⁸¹

Az FKGP 1945-ös tevékenységéről kevés forrás maradt fenn. Ezek alapján úgy tűnik, hogy Vásárhelyen is törekedtek arra, hogy a földreform a rendelet szabta keretekben menjen végbe, tehát az előírt birtokmaximumnál kisebb földek tulajdonosait védték. (Ezzel szemben az NPP a rendeleten túlmenő kisajátításokat követelt, mert több volt az igénylő, mint a föld.) Tárkány Szücs Ferenc révén azonban a földreform kérdésében is meg tudtak egyezni a pártok. 1945. május 11-én kisgazda nagygyűlést tartottak, ahol B. Szabó István és Rác István lettek volna a fő szónokok, azonban nem érkeztek meg. Így a helyi vezetők tartottak beszédet. A július 29-i kisgazda nagygyűlésen már jelen volt B. Szabó és Rác is. Ezzel egyidőben koalíciós aratóünnepet is tartottak, ahol beszédet mondott Karácsonyi Ferenc főispán is.⁸² A nagygyűlésre várták Nagy Ferenc későbbi miniszterelnököt is, aki azonban nem érkezett meg. B. Szabó beszéde méltatta a Szovjetuniót, a kisgazda-szociáldemokrata fegyverbarátságot (amely még a háború éveiben alakult ki), támadta a reakciót. Szűkebb körben azt is kijelentette, hogy ha az FKGP nyeri a választást, akkor is koalícióban kíván majd kormányozni.⁸³ A kisgazda vezetőség újráválasztására június közepén került sor. Az FKGP elnöke Fejes István lett; az addigi elnök Karácsonyi Sándort titkárrá választották.⁸⁴ 1945 őszéig az FKGP nem folytatott kommunista-ellenes propagandát,⁸⁵ annak ellenére, hogy már számos sérelme volt. 1945 szeptemberében Vásárhelyen tartották az FKGP első megyei választmányi ülését, s megválasztották a megyei vezetést is.⁸⁶

Az NPP szervezése továbbra is elmaradt a három nagy párttól. 1945 májusában még csak 300 tagja volt, s a vezetést gyenge munkája miatt június 17-én le is váltották. Az új, agilis vezetőség eredményesebb munkát végzett, amit az is mutatott, hogy június végén már 700 tagja volt a pártnak.⁸⁷ Vezető posztot nem kapott ugyan, de a párt valódi irányítója Gyáni Imre lett. Augusztus 26-án a párt nagygyűlésén Erdei Ferenc és Veres Péter is beszédet mondott. Erdei ismertette a választójogi törvény tervezetét, majd cáfolta, hogy pártja az MKP szekértolója lenne. Veres a földreform vívmányainak megvédését emelte ki beszédében.⁸⁸

79 PIL 283.f. 16/281. őe., 63. és 90. Baracs G. szerint Erdei István három heti működése után „paritásba hozta” az SZDP-t az MKP-val, ami a fentiek szerint túlzásnak tűnik. Baracs G. 1977. 49.

80 Kanyó F. 1971. 196. Kanyó szerint a két munkáspárt már 1945-ben áldatlan vitákat folytatott (az egységes ifjúsági- és nőszervezetek kudarca, a helyi sajtó és a paritás kérdései miatt).

81 AU 1945. aug. 7.

82 VN 1945. máj. 13., aug. 1.; AU 1945. júl. 29.; Kovács L. 1984. 70–74.; az FKGP és a földreform kérdéséről ld. még Kanyó F. 1971. 188–189. A földigénylő bizottságok nem voltak kötvé az igazoló bizottságok és a népbíróságok döntéséhez, hanem maguk mondták ki, hogy kik a háborús bűnösök, s így ezek földjeit elkobozhatták.

83 AU 1945. júl. 31.

84 MNL CSLM HVL XXI. 501.a., 11/1945. biz. főisp. A párt négy alelnököt is választott.

85 Kovács L. 1984. 75.

86 Kanyó F. 1971. 110–111.

87 Szegei Szabad Szó, 1945. máj. 18. és júl. 1.; Serfőző Z. 1979. 66.; Kanyó F. 1971. 84.

88 AU 1945. aug. 26. és aug. 28.

A Nemzeti Bizottság működésének egy éves évfordulójára kezdte elveszteni egykori jelentőségét. Több párt küldötte gyakran el is maradozott az ülésekről. Márton Árpád szomorúan állapította meg, hogy a pártok közti együttműködés is meglazult. Úgy vélte, hogy ennek helyreállítására éppen a NB alkalmas. S bár más pártok is többször hiányosan képviseltették magukat, egyedül a kisgazdáknak szegezte azt a kérdést, hogy hajlandók-e ezután is részt venni a NB-ben?⁸⁹ Az FKGP ekkor még természetesen nem akart kivonulni a NB-ből. Ehelyett arra törekedett, hogy ha már nem tudta a Paraszt-szövetséget bevonni annak munkájába, akkor a NB működése inkább teljesen szűnjön meg. 1946 nyarán a párt kísérletet tett erre, de javaslatát a Nemzeti Bizottság 8-1 arányban leszavazta.⁹⁰ 1946 júniusában már az SZDP is úgy látta, hogy a NB kezéből kicsúszik az irányítás és csak egészen apró-cseprő dolgokkal foglalkozik. Ehelyett azt javasolta, hogy a pártok között a lapok hasábjain zajló vitákat a NB-ben, mint a pártközi értekezletek fórumán vitassák meg.⁹¹

A rendőrség vezetése szintén igen fontos kérdéssé vált. A rendőrség feladata volt a háborús bűnösök felkutatása is, ezért a Nemzeti Bizottság 1945. március 24-én javasolta, hogy hozzanak létre egy két fős politikai osztályt a rendőrségen.⁹² Ez után alakult meg az ÁVO / ÁVH elődszervezete a városban. A Nemzeti Bizottság azonban maga is foglalkozott a háborús bűnösök kérdésével, nyilaslak letartóztatását rendelte el. A városi főkertész elbocsátását is javasolta Oláh Mihály, annak ellenére, hogy az igazoló bizottság leigazolta. Ez ellen a kisgazdák tiltakoztak, de Oláh hozzátette, hogy Debrecenben ő igenis azt hallotta, hogy a Nemzeti Bizottságnak ilyen joga is van. A vitát Márton Árpád elnök azzal zárta le, hogy „a Nemzeti Bizottság hatáskörébe tartozik, hogy minden politikai dolgot felülvizsgáljon, és [...] ha lát akármit, ami a mai irányzatnak árt, ott kötelessége közbe lépni”.⁹³

A rendőrség politikai osztályának megszervezése újabb kulcspozíciót hozott létre a városban. A politikai osztály élére Verebes Tibor ügyvéd került, aki ekkor még az MKP tagja volt.⁹⁴ A posztról később pártközi értekezlet döntött.⁹⁵ A döntés értelmében a politikai osztály vezetését és a rendőrkapitányi posztot is az MKP kapta meg. A szociáldemokrata Zombory Istvánt ekkor leváltották a rendőrség éléről, utóda a kommunista Vad János lett. A politikai osztály vezetését Nagy Zoltán kapta. A szociáldemokratáknak be kellett érnie a rendőrkapitány-helyettesi poszttal, amit Papp Lajos kapott meg.⁹⁶

89 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. dec. 11-i jkv. Az 1933 óta FKGP-tag és pártja által Nemzeti Bizottsági taggá és nemzetgyűlési képviselővé választott Márton Árpád 1945 elején már pártonkívülinek tekintette magát. Ő és a kisgazdák időközben jócskán eltávolodtak egymástól. (Márton a következő években is együtt haladt a baloldallal, akik ezért igen hálásak voltak neki.) Egyébként a Bizottság ülésein való részvételi kedv ezután sem javult, ld. 1946. jún. 7-i jkv.

90 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1946. júl. 12-i jkv. Egyedül a kisgazda Vata Ernő voksolt a Nemzeti Bizottság felszámolására. Bár ekkor már valóban nem volt olyan politikai döntéshozó szerepe a bizottságnak, mint régebben, de a baloldal számára mégis egy stabil szavazattöbbséget biztosító szervezet volt, amit önként nem kívánt feladni.

91 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/4. őe., 81.

92 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. márc. 24-i jkv.

93 MNL CSML HVL, XVII. 1., 1945. márc. 31. és ápr. 7-i jkv.-ek. Oláh Mihály azt is kijelentette, hogy a Nemzeti Bizottság utasításokat adhat a polgármestereknek. Uo. 1945. ápr. 14-i jkv. Az esetet idézi Herczeg M. 1985. 51. is.

94 Kinevezéséről nem találtam iratokat, azonban 1945. jún. végén ő adta át a politikai osztályt utódjának, Nagy Zoltánnak. Ld. MNL CSML HVL, XXIV. 28., 1945. jún. 28. és 1945. jún. 30. Verebes 1947-ben már a Polgári Demokrata párt tagja, sőt képviselőjelöltje lett.

95 Az értekezlet a Nemzeti Bizottság keretein kívül ült össze, de a Nemzeti Bizottság is javaslatot adott a főkapitány és a politikai osztály vezetőjének személyére is. Ld. Balázs B. 1961. 94.

96 Az értekezlet jegyzőkönyvét nem sikerült felkutatni. Eredményéről beszámol Erdei István (PIL 283.f. 16/281. őe., 34.), a Nemzeti Bizottság (MNL CSML HVL, XVII. 1. 1945. ápr. 21-i jkv.), ill. egy rendőrségi jelentés is (ÁBTL 1.1. 328. d. 22. t. 23.) Utóbbi szerint Nagy Zoltán július 1-jétől vette át a politikai osztály vezetését. A dolog érdekessége, hogy a Nemzeti Bizottság nyomására mégiscsak leváltott városi főkertész helyére a rendőrségtől leléptett Zombory István került.

Nagy Zoltánt sokan alkalmatlannak találták. A szociáldemokraták hozták fel ellene, hogy önkéntesen ment harcba a Szovjetunió ellen a II. világháború idején, majd a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség vezetője volt. A honvédségtől 1945-ben elbocsátották, mint megbízhatatlan személyt. Talán ennek köszönhető, hogy újabb pártközi értekezleten az SZDP elérte, hogy a politikai osztály élére szociáldemokratát állítsanak Bangó János rendőr százados személyében.⁹⁷ A rendőrkapitány, Vad János szintén kezdettől fogva a támadások kereszttüzében volt. Mint az MKP városi létrejötte kapcsán is láttuk, Vad célja már 1944-ben a proletárdiktatúra volt. Rendőrőfőkapitányként is igen agresszív, türelmetlen vezető volt. Ellene főleg a kispapok indítottak támadást, különösen azért, mert 1945 nyarán még arról volt szó, hogy a rendőrkapitányi posztot a kispapok kapják.⁹⁸ 1945 novemberében, már a választások után, rendkívüli közgyűlést kívánt összehívni az FKGP, mert a párt szerint Vad nem tudta biztosítani a vagyon- és jogbiztonságot, a rendet és közéleti tisztaságot; a lezajlott zavargásokat nem tudta elfojtani, sőt nyilvános kijelentései arra utaltak, hogy ő adott erkölcsi alapot ezen atrocitásoknak; a választások előtt indokolatlanul több, mint 60 főt internáltatott. A beadványt az FKGP a főispánnak, a törvényhatósági bizottságnak és a belügyminiszternek is el akarta küldeni. 1945. november 19-én azonban pártközi értekezletet tartottak, ahol a kispapok elfogadták, hogy nem csinálnak botrányt, s cserébe az MKP eltávolítja Vadot a városból.⁹⁹ Vad János működésével pártja sem volt megelégedve; zavarta őket, hogy Erdei Ferenc belügyminiszter utasítása ellenére sem szállította át a mezőhegyesi internálótáborba a helyi nyilasvezetőket.¹⁰⁰ Az MKP megyei bizottsága nehezen tudta átlátni a helyzetet, ugyanis Vadnak sikerült a főispánnal szemben ellenvádakat is koholni és terjeszteni. A megyében ezért csak Vad–Karácsonyi ügyként híresült el az eset. Végül azonban a megyei titkárság úgy döntött, hogy Vadot át kell helyezni a Dunántúlra.¹⁰¹ 1945 decemberében le is váltották a rendőrség éléről,¹⁰² de egyelőre Vásárhelyen maradt és tovább mérgezte az MKP vezetésén belüli frakcióharcot. Végül csak 1946 májusában helyezték a Dunántúlra (azonban ott sem rendőri posztra).¹⁰³

Az igazoló bizottságokat a Nemzeti Bizottsághoz hasonlóan népi-néphatalmi szervnek tekintik. A spontán módon alakult NB-vel szemben azonban a kormány rendeletben írta elő az igazoló bizottságok létrehozását, 1945. január 4-én.¹⁰⁴ A rendelet célja a közigazgatás megtisztítása a „reakciós elemektől”. Vásárhelyen január 17-én három igazoló bizottság jött létre 7–7 taggal (1 szakmabeli, 1 jogász, a többieket a pártok, illetve a szakszervezet delegálta). A három bizottság eredetileg

97 A Nemzeti Bizottság már júniusban Bangót ajánlotta a politikai osztály élére, ld. MNL CSML HVL, XVII. 1. 1945. jún. 21-i jkv. Ennek ellenére júl. 1-jén Nagy Zoltán vette át az osztályt. Nagyról ld. PIL 283.f. 16/282. óe., 172.; MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/12. óe., 47.; Bangó kinevezéséről ld. ÁBTL 1.1. 328. d. 22. t. 46–47. – eszerint erre csak okt. 16-án került sor.

98 PIL 274.f. 16/126. óe., 155.

99 PIL 274.f. 15/55. óe., 31–35.

100 PIL 274.f. 15/55. óe., 38–44. Vad e magatartásának az volt az oka, hogy az internáltakat saját hasznárára dolgoztatta a városban, emiatt azok sokszor szabadon jártak-keltek a városban. Vad leváltása után utóda a vásárhelyi internálótábor fel is oszlatta, ld. MNL CSML HVL XVII. 1. 1945. dec. 22-i jkv. Az ügyről ld. még MNL CSML HVL XXI. 501.a., 45/1945. biz. főisp.

101 PIL 274.f. 16/127. óe., 97.

102 ÁBTL 1.1. 328. d. 22. t., 145. Vad utóda a szintén kommunista Mónus István lett.

103 PIL 274.f. 25/48. óe., 7., 9. és 14. Ekkorra azonban az MKP megyei bizottsága Szentesen már torkig volt Karácsonyi Ferenc főispánnal és Oláh Mihállyal is, akik szoros szövetséget alkotva szintén frakcióztak és nem tartották be a pártutasításokat. Ez a két vezető a háttérből mindig irányította az MKP helyi szervezetét, noha Oláhot 1946 tavaszán leváltották vásárhelyi párttitkári posztjáról. (Utóda Szent István lett.) Oláh és Karácsonyi még 1946 végén is a Vad-frakció tagjai ellen harcolt, amikor Vad már nem is volt a városban. Uo. 48–50.

104 15/1945. ME. sz. rendelet. Magyar Közlöny, 1945. jan. 4.

specializálódott volna a városi, az állami és a vallásfelekezeti alkalmazottakra,¹⁰⁵ de később ez a különbség elhomályosodott. 1945. február–március során egész sor népellenesnek minősített tisztviselőt adtak át a népbíróságnak a bizottságok. Munkájuk azonban évekig elhúzódtott. Végül az I. sz. bizottság 793, a II. sz. 1983, a III. sz. pedig 978 személy ügyét tárgyalta. A nem igazolt személyek melletti kiállást bűnpártolásnak tekintették, ami sok esetben visszatartotta a mentő tanúkat.¹⁰⁶ A baloldali erők így is elégedetlenek voltak, küzdöttek az igazolások „rutinszerű és liberális szelleme” ellen.¹⁰⁷ Mindenesetre nem volt szerencsés, hogy a pártok közt megbomló szövetség ellenére az igazolásokat is a pártok delegáltjai dönthették el. A kisgazdáknak itt újabb sérelmeket kellett átélnie, hiszen itt is a baloldali pártok voltak nyomasztó többségben. Igazolásokat (a nem közalkalmazottak részére) a „demokratikus pártok” is kiadhattak. A Parasztpárt 1945 nyarán panaszkolt, hogy az általa kiadott igazolásokat a rendőrség nem fogadja el, mondván, hogy az NPP nem politikai párt. A Nemzeti Bizottság helyt adott a panasznak és átiratban közölte a rendőrséggel, hogy a mai demokratikus pártok ellen semmiféle kijelentést ne tegyenek; az NPP épp olyan demokratikus párt, mint az MKP vagy az SZDP.¹⁰⁸ (Figyelemre méltó, hogy a demokratikus pártok megnevezésekor az FKGP-re az átirat egyáltalán nem utalt!) 1945. április 26-án honvédtiszti igazoló bizottság is létrejött a városban. A bizottságba kijelölt tiszteket a NB nyomására májusban leváltották, mert a baloldal szerint nem voltak eléggé demokratikusak.¹⁰⁹

Az igazolóbizottságok dönthettek úgy, hogy a nem igazolt személyeket átadják a szintén újonnan alakult népbíróságoknak. Az 1945 nyaráig lezajlott 1701 igazolási ügyben a nem igazoltak száma 99 volt, s közülük 23 személy esetét utalták a népbíróság elé.¹¹⁰ A Nemzeti Bizottság kérte, hogy a vásárhelyi eseteket itt is bírálják el – vagyis a Szegedi Népbíróságtól egy kirendeltséget kértek a városba.¹¹¹ Az Igazságügyi Minisztérium szeptemberben értesítette a NB-t, hogy teljesíti a kérést és kérte a pártokat, hogy jelöljenek ki tagjaik közül 1–1 népbírát és 2–2 póttagot.¹¹² A szegedi népbíróság végül 1945. december 3-án kezdte meg vásárhelyi kihelyezett tárgyalásait.¹¹³

A háborús és népellenes bűnökkel vádoltak pereit közül jelentős volt Lénárt János korábbi országgyűlési képviselő, illetve Szathmáry János pere. Lénárt szegénysorból küzdötte fel magát ügyvéddé, majd a MÉP 1939-ben jelölte képviselőnek. Azzal vádolták, hogy képviselőként nem tett semmit annak érdekében, hogy meggátolja Magyarország háborúba sodródását; Vásárhelyen több háborús hírverést, propagandát végzett beszédeiben; a MÉP helyi elnökeként és a Nemzeti Munkaközpont elnökeként demokrácia-ellenes szervezetben vállalt tisztségeket, illetve 1941. november 18-án zsidó-ellenes intézkedések meghozását követelte. A II. sz. Igazoló Bizottság (Vata Ernő elnöksége alatt)

¹⁰⁵ Kanyó F. 1971. 159., ill. Uő. 1973. 53. A három bizottság iratait ld. MNL CSML HVL XVII. 405., XVII. 406. és XVII. 407. alatt. A bizottságok tagjait felsorolja Baracs G. 1977. 55.

¹⁰⁶ Herczeg M. 1985. 52.

¹⁰⁷ Kanyó F. 1971. 159–160., ill. Uő. 1973. 53–54.

¹⁰⁸ MNL CSML HVL XVII. 1., 1945. jún. 9-i jkv., ill. 339/1945. Nemz. Biz. határozat (jún. 18.)

¹⁰⁹ Kanyó F. 1971. 161., ill. Uő. 1973. 54–55.

¹¹⁰ Kanyó F. 1971. 161., ill. Uő. 1973. 55. Idézi még: Kovács L. 1984. 55.

¹¹¹ MNL CSML HVL XVII. 1., 1945. júl. 14-i jkv. Ld. még Balázs B. 1961. 103., Kanyó F. 1971. 177.

¹¹² MNL CSML HVL XVII. 1., 1945. szept. 22-i jkv. A városban szervezettel nem bíró PDP helyett a másik négy párt további jelöltjeiből kellett sorsolással kiválasztani az ötödik népbírót és a további két póttagot. Ld. uo. okt. 20-i jkv.

¹¹³ VN 1945. nov. 23. Hetente kétszer (hétfőn és kedden) tartottak népbírósági tárgyalást a városban.

1945. június 25-én nem igazolta, kérte internálását, amit Vad János rendőrkapitány július 6-án fogantatosított. December 8-án szabadlábra került, de 1946. június 13-án előzetes letartóztatás alá helyezték, másnap született ügyében vádirat. Az elsőfokú tárgyalást augusztus 23-án tartották meg, ez egyetlen kivétellel valamennyi vádpont alól felmentette Lénártot. Az ítélet szerint a vádlott szociális, sőt baloldallal szimpatizáló magatartást tanúsított, képviselőként a kisemberek érdekében lépett fel, a háborút ellenezte, nem volt németbarát és zsidóellenes sem. A második vádpontban mégis bűnösnek találták: MÉP-elnöksége azonban csak 1940 márciusáig tartott, így elévülés miatt felmentették. Ugyanakkor a munkaközpont elnöki posztjának elvállalása miatt – bár a tanúvallomások ottani szerepét is egyértelműen pozitívnak találták – 9 havi börtönre ítélték, amit azonban internálása és előzetes letartóztatása révén kitöltött.¹¹⁴ Szathmáry János újságíró a Népiújság felelős szerkesztőjeként került a vádlottak padjára¹¹⁵ és népellenes büntett vádjával elsőfokon 2,5 év, majd 1949 májusában jogerősen 3,5 évi börtönre ítélték.¹¹⁶ Meghurcolták Beretzk Pál korábbi polgármestert is, aki pedig meggátolta, hogy Vásárhelyen is létrehozzák a gettót és vezetése idején a zsidókat igyekezett mentesíteni a hátrányos megkülönböztetés alól. Ennek ellenére népbíróság elé állították, amely végül 1946 végén felmentette, igazolta és visszahelyezte jogaiba. Ennek ellenére B-listázták és megfosztották nyugdíj-jogosultságától is.¹¹⁷ Eljárás indult még Beliczky Kálmán rendőrőfőtanácsos, Kun Béla és Temesváry Imre képviselők stb. ellen.¹¹⁸ Érdekes ügy volt még Tóth Ferenc cipészmeister pere is. 1945 második felében internálva volt (bár eközben Vad János jóvoltából szabadon-járt-kelt a városban). Tóthot azzal vádolták, hogy a nyilasok városi vezetője volt. S bár ezt több tanú is cáfolta, illetve Tóth zsidóbarát magatartását is sokan igazolták, 1946. május 8-án 2,5 évi börtönre ítélték. A védelem tanút nem hallgatta meg a bíróság. A Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) az elsőfokú ítéletet azonban megsemmisítette. Az új eljárást csak 1948-ban folytatták le, s végül hat havi börtönre ítélték.¹¹⁹

Az 1945-ös választások

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945 szeptemberében fogadta el az új, demokratikus választójogi törvényt.¹²⁰ A választások idejét november 4-re tűzték ki. A törvény értelmében megszűntek a korábbi egyéni választókerületek és helyette pártlistás választási rendszer alakult ki. Emiatt Hódmezővásárhely is elvesztette külön képviselőtét; a helyi jelöltek a 10. számú (csongrád–csanádi)

114 MNL CSML XXV. 8., NB 625/1946. A Népbíróságok Országos Tanácsa az ítéletet dec. 2-án helybenhagyta. Ld. még AU 1946. aug. 24. és 25.; VN 1946. aug. 25.

115 Elhúzódo peréről rendszeresen tudósítottak a helyi lapok is, pl. AU 1946. febr. 27.; AU és VN 1946. márc. 23., VFU és VN 1946. márc. 24.; VN 1946. márc. 28.; AU 1946. okt. 9.; AU és VFU 1946. okt. 11.

116 MNL CSML XXV. 8., NB 39/1946.; HÉL 205. Mindez annak ellenére történt, hogy Lénárt perében is egyértelműen kiderült: a korabeli (1939–44) lapok „irányítottak” voltak, a főispáni hivatal által megfogalmazott szövegű írásokat kellett közölniük.

117 HÉL 25–26.

118 AU 1945. júl. 25., szept. 20. 1946. márc. 28.; ld. még VN „leleplező cikksorozatát” 1946. elején (pl. VN 1946. márc. 10., márc. 28. stb.)

119 MNL CSML XXV. 8., NB. 343/1946.

120 Az 1945-ös választások országos vonatkozásaira ld. Balogh S. 1999. 208–234. A továbbiakban csak a helyi események megértése szempontjából fontos elemeket emelem ki.

választókerületben lehetett indítani. Az egyes pártokra a két megyében leadott minden 12.000 szavazatért járt egy mandátum; a töredékszavazatok ugyanakkor elvesztek. A legtöbb történész egyetért abban, hogy a törvény demokratikus volt, 1945-ös alkalmazása a mai követelményeknek is megfelelő tiszta választást eredményezett. Ezt a képet úgy árnyalnám, hogy a választás ugyan tiszta volt, de nem demokratikus, elsősorban amiatt, hogy korlátozták a választásokon induló pártok körét. Ezt alapvetően a szovjetek által irányított Szövetséges Ellenőrző Bizottság számlájára szokták írni. A közel-múltban viszont egy szakdolgozóm jóvoltából eljutott hozzám a békéscsabai Viharsarok című napilap egy 1945. október 31-i cikke, amely arra utal, hogy a választások tisztasága is bizonyos mértékben megkérdőjelezhető.¹²¹ Az országos választási küzdelem október 7-e után indult meg, miután a budapesti törvényhatósági választást már megtartották.¹²²

A választójogból lényegében csak a háborús bűnösnek tekinthető személyeket zárták ki. Ezt az MKP vásárhelyi vezetői közül néhányan hibásnak tekintették; véleményük szerint jóval szélesebb kört kellett volna megfosztani a voksolás lehetőségétől.¹²³ Erre nem került sor és a szavazók összeírását végző bizottságok sem követték el jogszabály-ellenes kizárásokat. Bár kb. 500 szavazó kimaradt az összeírásból, de ez adminisztratív hiba volt, nem szándékos politikai manőver. A kihagyott választókat felszólamlásuk után természetesen jegyzékbe is vették.¹²⁴ A választók összeírása kapcsán a városban egyetlen politikai kifogás támadt: a Vad János vezette rendőrséget azzal vádolták, hogy MKP-utasításra rendőrhatalósági őrizetbe vett (internált) több személyt, hogy ezáltal megfossza őket

121 A cikk szerint a békés vármegyei rendőrség politikai [rendészeti] osztálya (PRO) maga is összeállított egy „negatív” választói listát, azaz azok listáját, akik szerinte nem rendelkeznek választójoggal. Ezeket a listákat elküldte a megye minden településének NB-jéhez (a békéscsabai listán pl. 1200 személy szerepelt), és utasította őket, hogy ne a választási összeíró bizottságok listáit, hanem ezt vegyék figyelembe. Ha a rendőrségi listán szereplő személy szavazni próbált, azt jelenteni kellett a politikai osztálynak. A cikk azzal fenyegette az olvasókat, hogy „akik jogtalanul szavaznak, a választási törvény értelmében 2 évig terjedhető börtönbüntetéssel sújthatók”. (Lásd: Viharsarok, 1945. okt. 31. Köszönöm hallgatónak, Szabó Dánielnek, hogy a cikkre felhívta a figyelmemet.) – Megállapítható, hogy a politikai rendőrség ezzel jogtalanul beavatkozott a választási szervek jogkörébe, mivel a törvény értelmében a választójogosultságot kizárólag az összeíró bizottság határozhatta meg, nem a PRO. Másrészt pedig a cikk azon szavazók választástól való távol maradását is próbálta elérni, akik az összeíró bizottság listáján szerepeltek ugyan, de maguk tarthattak tőle, hogy „vaj van a fejükön”, hiszen a börtönbüntetés (a cikk szerint) azokat is fenyegette, akik „az összeíró bizottság elnézése, vagy tévedése folytán alaptalanul szavazati joghoz jutottak”. Az 1945. évi VIII. törvény egyébként a jogtalanul szavazókat („az, aki [...] annak tudatában, hogy a választói névjegyzékbe fel van ugyan véve, azonban választójoga nincs, vagy választójogát elvesztette – szavaz”), valójában csak egy évi fogazással (és nem börtönnel) büntette volna (65. § 1. bek. 4. pontja), ráadásul a cselekmény kísérlete semmilyen büntetést nem vont maga után (uo. 2. bek.). Ebből két fontos következtetést lehet levonni: 1. A cikk azzal, hogy erősen eltúlozza a szankció nagyságát, még megalapozottabbá teszi a gyanút, hogy ezzel valaki a választók megfélemlítését akarta elérni. 2. Maga a törvény is antidemokratikus elemet, valamint önellentmondást tartalmaz. Józan ésszel is nehéz megérteni, hogyan lehetséges az, hogy valaki „annak ellenére, hogy a választói névjegyzékbe nincs felvéve – szavaz” (65. § 1. bek. 3. pont), nem is beszélve a fent idézett 4. ponttól: ha valaki fel van véve a névjegyzékbe, miként és miért is gondolna arra, hogy nincs választójoga? Ráadásul a törvény 37. § 1. bekezdése kategorikusan kizárja annak lehetőségét, hogy olyan személy is szavazhasson, aki nincs rajta a választók névjegyzékén, s ennek ellenőrzését egyértelműen a szavazatszédő bizottság kötelességévé és felelősségévé teszi. A törvény eme belső ellentmondása vagy jogi felületessége vagy – súlyosabb esetben – szándékosságra utal. Ennek eldöntése további kutatást igényel; ezzel együtt lehet majd megállapítani, hogy a békés megyei eset elszigetelt jelenség volt-e, vagyis hogy az ottani politikai rendőrség egéjéni túlkapasárol van-e szó, vagy központilag kezdeményezett és több helyen végrehajtott akcióról. – Hódmezővásárhelyen mindenesetre nem bukkantam ennek semmilyen bizonyítékára. Nem utal ilyesmire Kecskemét kapcsán Rigó Róbert és Szeged kapcsán Farkas Csaba sem (bár a választásoknak inkább csak az eredményeit elemzik), lásd Rigó R. 2011. 248–251.; Farkas Cs. 2010. 98–99.

122 Kovács L. 1984. 88.

123 VN 1945. nov. 3. Szerették volna kizárni az 1939-ben a nyilas pártokra szavazó négyezer embert, sőt a MÉP-re voksolókat is. Így csak a korábbi ellenzéki szavazók és az újonnan választójogot kapott személyek voksolhattak volna. A lap így is arról számolt be, hogy csak a hetven évesnél idősebbek közül 382 főt fosztottak meg választójogától.

124 Baracs G. 1977. 93. ill. Uő. 1999. 79–80. Az Alföldi Újság mégis felszólította olvasóit, hogy „mindenkinek nézze meg, hogy benne van-e a neve a választók névjegyzékében”. AU 1945. okt. 13.

a választójoguktól. Az MKP visszautasította a vádakat.¹²⁵ Ugyanakkor tény, hogy már 1945-ben kimutatható az MKP azon törekvése, hogy a választási bizottság 3–5 fős vezetése kizárólag párthű kommunistákból álljon.¹²⁶ A választók névjegyzékére 21.424 női és 15.624 férfi szavazót vettek fel.¹²⁷

A választáson országosan hat, a Csongrád–Csanád megyei választókerületben pedig öt párt indult el (a négy koalíciós párt és a Polgári Demokrata Párt; nem indult a Magyar Radikális Párt). A vásárhelyi kampányban azonban lényegében csak négy párt vett részt, a PDP jelenléte minimális maradt. A választókerület pártlistáin az ismertebb vásárhelyi jelöltek a következő helyeken álltak: az FKGP-listán 5. volt Tárkány Szücs Ferenc, 9. Keresztes Tamás, a 13. helyen pedig Karácsonyi Sándor indult (további két vásárhelyi jelölt előtt). Az MKP listáján Oláh Mihály állt a 7., Kovács Imre a 21. helyen, a lista utolsó nevei között pedig Kószó Imre szerepelt. A parasztpárti Pap János és a szociáldemokrata Takács Ferenc álltak a legelőkelőbb helyen, pártjuk másodikként jelölte őket. Az SZDP-ből Erdei István a 4. helyen szintén esélyes befutónak számított; Posztós Juszтина (a veterán Posztós Sándor vásárhelyi pártelnök lánya) a 9., Benke Imre a 12., Papp Lajos pedig a 28. helyen állt. Az NPP listáján 13. volt Gyáni Imre, a 26. helyen pedig Imre Ernőt jelölték.¹²⁸

Az MKP Délkeleti Területi Bizottsága már augusztusban megfogalmazta választási munkatervét. A munkában sok agitátort alkalmazott a párt, akiket településenként lajstromba is vettek. A falusi propagandára nagy hangsúlyt fektettek, ezért igyekeztek az agitátorok közé minél több földmunkást is toborozni. Fontosnak tekintették, hogy nagy, hangulatos és dekoratív választási gyűlések legyenek. A kampány idején a falusi-tanyasi népességet jelentős mennyiségű iparcikkhez kellett juttatni, hogy ennek révén mindenkit, még a „kullákokat” [sic!] is megnyerje a párt. A sutgó propaganda is megengedett eszköz volt a párt népszerűsítése érdekében.¹²⁹ A tervnek megfelelően szeptemberben tanyai gyűlésekkel kezdte választási felkészülését az MKP. A Mártélyon tartott nagygyűlésen Karácsonyi főispán és Oláh Mihály párttitkár is felszólalt. Előbbi munkáspárti győzelmet kívánt, míg Oláh azt állította, hogy erős demokrácia akkor képzelhető el, ha erős lesz a kommunista párt is.¹³⁰ A párt október 21-i választási nagygyűlésén Révai József (a megyei listavezető) és Szirmai István is beszélt. Mindkét szónok az FKGP-t tekintette a párt fő ellenségének. Révai a kiscgazdapárt „reakciós” politikája elleni összefogást és a közigazgatás megtisztítását sürgette. Azt állította, hogy a közigazgatásban nagyrészt a régi erők emberei ülnek, holott ekkor ez már nem volt igaz. Véleménye szerint az FKGP-be az október 7-i fővárosi törvényhatósági választás óta betódult a reakció. A hallgatóság megnyugtatására kijelentette, hogy nem akarnak polgárháborút. Az éppen működő kormányt, melyben saját elvtársai is helyet foglaltak, egyszerűen tutyimutyinak titulálta. Szirmai pedig egyenesen úgy vélte, hogy a Kiscgazdapárt rontja a pénzt is, ők okozzák az inflációt. Mindezt teszik azért, hogy a népet eltávolítsák a demokráciától és visszaállítsák az úri Magyarországot.¹³¹

125 PIL 274.f. 16/127. őe., 74. Belügyminiszteri rendelet intézkedett is arról, hogy szeptember 16-a után internálást épp a választások miatt nem szabad végezni. Vad János azonban „úgy hallotta”, hogy ezt a rendeletet módosítani fogják, mivel „nagyszámú nyilas és volksbundista áramlik vissza a választás megzavarása céljából”.

126 PIL 274.f. 16/127. őe., 41.

127 VN 1945. okt. 24.; Baracs G. 1977. 93., ill. Uő. 1999. 79.

128 Hubai L. 2001. II. kötet 154.; AU 1945. okt. 16.; VN 1945. okt. 26. A PDP-listán nem volt vásárhelyi jelölt.

129 PIL 274.f. 16/127. őe., 41–43.

130 VN 1945. szept. 11. Idézi László J. 1980. 46.

131 VN 1945. okt. 23.; Baracs G. 1977. 94–97., ill. Uő. 1999. 80–81. Beszámolt a nagygyűlésről az SZDP lapja is, ám az FKGP-ellenes kirohanásokat ők nem idézték. Ld. AU 1945. okt. 23.

A választás előtt két nappal a vásárhelyi propagandát értékelő központi MKP küldött úgy látta, hogy az értelmiség megnyerésére túl kevés figyelmet fordított a párt, pedig ez a Parasztpártnak is sikerült.¹³² A választás napján az MKP agitátorok radikális, szélsőséges hangot is megütöttek, például bitófát ígértek a feketézőknek.¹³³ Utólagos értékelésében Karácsonyi Ferenc főispán azzal vádolta saját aktivistáit, hogy „nyilas rendszerű propagandát végeztek, különösen a járda és kerítés festésekkel kapcsolatban”.¹³⁴ A kommunisták október 29-én értelmiségi gyűlést is tartottak, ahol Szalay Béla volt az előadó. A gyűléstől azonban az értelmiség távol maradt, amit az MKP szégyennek nevezett és levonta a következtetést: az értelmiségiek mind reakciók, el kell őket távolítani.¹³⁵

A pártok figyelték és kifogásolták egymás plakátjainak szövegét,¹³⁶ de azok elhelyezését is. Végül október 6-án a NB határozatot hozott arról, hogy a Városházán egyetlen párt sem plakátolhat.¹³⁷

A kiszagdák választási felkészüléséről viszonylag keveset lehet a tudni, mivel saját lapjuk még nem működött a városban, a másik két napilap viszont az FKGP kampányáról nem közölt beszámolókat. Október 12-én azonban a Kiszagdapártot éles támadás érte az MKP lapja, a Vásárhely Népe hasábjain. (Az október 7-i fővárosi törvényhatósági választás kapcsán a budapesti kiszagda szavazókat többek közt így minősítette a lap: „tízezernyi volt nagybirtokos”, „pesti háziurak és ezek lakásai”, „nyilasok, a lokálok és espressók lovagjai”, „sok tízezer pincsikutyás vénkisasszony, úri naplopók és affekta dámák”). A támadás meglepte a közvéleményt, hiszen *látható* ellentétek korábban nem merültek fel a két párt között (burkolt ellentétek annál inkább!). A kommunista főispán ezután behívatta magához a helyi pártok képviselőit és tiszta kampányra kérte őket. Ezután összetűzések nem is voltak a két párt között. Igaz, november 3-án a Vásárhely Népe tudósított arról, hogy „működik a reakció”, valamint hogy a „kommunista és kiszagda gyerekek” összeverekedtek.¹³⁸ Október 21-én tartotta az FKGP a választási nagygyűlést, ahol Bereczky Albert államtitkár beszélt. Kifejtette, hogy nem kommunistának is szabad lenni. A párt célja a szónok szerint az volt, hogy demokratikus eszközökkel minél gyorsabban megvalósuljon az újjáépítés. A szintén felszólaló Karácsonyi Sándor is a békés út fontosságát hangoztatta. A nélkülözhető fővárosnak élelmiszert kell küldeni, de ezért cserébe iparcikkeket várt az ottani munkásoktól. Ugyanakkor az FKGP kampányában kétségtelenül volt némi kommunista-ellenes él is.¹³⁹ A párt programja a polgári demokrácia megteremtése, a polgári életforma, a magántulajdon és a szabad vallásgyakorlat védelme volt.¹⁴⁰

A szociáldemokraták választási felkészülése 1945 szeptemberében kezdődött el. 23-án Vásárhelyen tartották a választókerületi értekezletüket, ahol Erdei István alföldi titkár megnyitójá után Kéthly Anna, a párt kerületi listavezetője tartott politikai tájékoztatót. Ezután Erdei ismertette

132 PIL 274.f. 16/127. őe., 86. A jelentés megállapítja, hogy a megye kommunistáinak forradalmi a hangulata és kiszagda siker esetén a proletárdiktatúra kikiáltását is fontolgatják.

133 Baracs G. 1977. 100., ill. Uő. 1999. 84.

134 PIL 274.f. 16/127. őe., 95.

135 VN 1945. okt. 31.

136 Az SZDP már szeptember végén vezércikkben bírálta az MKP plakátjait, ld. AU 1945. szept. 20. Ezt az MKP úgy értékelte, hogy az SZDP a reakció mellé állt. Ld. MNL C5ML MSZMP Arch. 23.f. 15. őe., 1.

137 Baracs G. 1977. 100., ill. Uő. 1999. 83.

138 VN 1945. nov. 3.; Kovács L. 1984. 97–98., ill. Uő. 1985. a. 73.

139 AU 1945. okt. 23.; Baracs G. 1977. 114., ill. Uő. 1999. 88–89.

140 László J. 1980. 48.

a képviselőválasztás előkészületeit és technikai lebonyolítását. Ekkor még nem volt eldöntött tény, hogy a két munkáspárt közös listán indul-e (mint az október 7-i fővárosi törvényhatósági választáson), vagy önállóan. A gyűlés felszólalói (így a vásárhelyi alelnök, Benke Imre is) egyöntetűen a párt önálló indulása mellett álltak. Másnap nagygyűlést is tartott a párt, ahol Kéthly Anna szólt a hallgatósághoz. Jogegyenlőséget, becsületes politikát és gazdasági fejlődést kínált.¹⁴¹ Kéthly Anna a választások kapcsán kifejtette, hogy minden rétegtől szavazatokra számít a párt, így a nem politizálóktól és a nőktől is. Az SZDP ezután – mivel a városban jelentős ipari munkásság nem volt – valóban minden réteg felé jó agitációt fejtett ki. Még a tanyákon is kampányoltak. November 1-jén egy gyűlésen Kéthly kimondottan az értelmiséget szólította meg, Takács Ferenc pedig iparosgyűlésen próbálta ezt a réteget is megnyerni az SZDP szavazójának. Az SZDP tiszta választást szeretett volna, trükkök, erőszakos propaganda és személyeskedés nélkül. Ugyanakkor a helyi vezetés úgy vélte, hogy Vásárhelyen mindenképp az SZDP lesz a legerősebb párt.¹⁴² Úgy látszott, hogy teljes egyetértés van az MKP és az SZDP között, de ez csak látszat volt. Miután a közös lista Budapesten nem kapott többséget, a nemzetgyűlési választásokon a két párt külön indult.¹⁴³ Ezután kiderült, hogy jelentős ellentétek vannak a munkáspártok között. Erdei István (és Szakasits Árpád főtitkár) már október 14-én azt fejtegette, hogy az SZDP a két szélsőség (azaz az MKP és az FKGP) között kiegyensúlyozó szerepet kell játsszon. Erdei fellépése mégis a kisgazdák ellen volt élesebb, mivel őket egyszerűen reakciónak titulálta. A választási harc ekkor már kiéleződött, dúlt a pártok közötti plakátháború (a kisgazdák például „merjünk magyarok lenni” jelszóval kampányoltak).¹⁴⁴ Az SZDP fő céljai szerint dolgozni kell a néppel a népert; a független, önálló, demokratikus Magyarorszáért; a tiszta szocializmusért.¹⁴⁵ Október 28-án újabb SZDP nagygyűlést rendeztek a városban, ahol Kéthly, Takács Ferenc és Almási János beszélt. A szónokok kifejtették, hogy a reakció többé sosem győzhet a demokrácia felett, de ezért sokat kell dolgozni; össze kell fognia a föld- és ipari munkásoknak és a kisgazdáknak. Hosszan beszéltek az SZDP évtizedes küzdelmeiről, amely e pártot teszi legalkalmasabbá az ország irányítására. A szónokok kifejtették, hogy az SZDP-t várják országosan a választás győztesének. Kéthly újra megszólította külön is a nőket, mivel ők döntenek el a választást. Takács a városi és falusi kispolgárságnak is támogatást ígért pártja részéről. Programként pedig a magántulajdonon alapuló kisbirtokrendszert és önkéntes szövetkezést foglalmazta meg.¹⁴⁶

A Parasztpárt csongrád megyei választási kampányát Vásárhelyen indította el az 1945. augusztus 26-i parasztnappal. Veres Péter és Erdei Ferenc is felszólalt az országos vezetők közül. Erdei Ferenc beszédében azt állította, hogy az FKGP vezetése elsősorban nem paraszterdekeket képvisel. Cáfolta azokat a kisgazda vádakat, melyek szerint az NPP az MKP fiókszervezete; kiemelte pártja önálló irányvonalát. Tehát egyértelműen az FKGP volt az NPP fő ellenfele, a falusi és paraszti választók közt éles

141 Szept. 23-án választották meg az országos pártválasztmány Csongrád és Csanád megyei tagjait is. PII 283.f. 16/143. őe., 2.; AU 1945. szept. 25. Idézi még: László J. 1980. 47.

142 AU 1945. okt. 28. és nov. 3.; Baracs G. 1977. 101–106. ill. Uő. 1999. 84–86.

143 AU 1945. okt. 12–14. A 14-i szám szerint: ha Budapesten külön indult volna az SZDP, egyedül is kapott volna annyi szavazatot, mint a közös lista.

144 Baracs G. 1977. 107–109. Ld. még AU 1945. okt. 16. és okt. 18-i számait.

145 AU 1945. okt. 18.

146 AU 1945. okt. 30.; VN 1945. okt. 30.; László J. 1980. 47–48.; Baracs G. 1977. 110. ill. Uő. 1999. 87.

konkurenciaharc indult a két párt között.¹⁴⁷ Az NPP azonban később nem érezte magát elég erősnek, ezért kampányában is a két munkáspárttal működött együtt. Október 28-án közös gyűlése volt a szociáldemokratákkal, amelyen Pap János azt fejtegette, hogy az NPP legszorosabban az MKP-val működik együtt. Gyáni Imre ugyanitt kifejtette, hogy az NPP osztálypárt, de a teljes magyarságért harcol. Minden réteghez igyekeztek is körültekintően szólni. A választás előtt a párt rengeteg plakáttal, felhívással jelentkezett, a sajtóban is gyakran jelentek meg hírek a pártról.¹⁴⁸

A november 4-i választás rendben és nyugalomban zajlott le az egész városban. Ennek biztosítása érdekében a városban szesztilalom volt. A szavazók önként és igen nagy számban járultak az urnák elé már a reggeli órákban, így délre már a jogosultak 60%-a szavazott is. A szavazatszedő bizottságok munkájában eleinte voltak ugyan zökkenők, illetve kisebb hibák, de ezek nem befolyásolták az eredményt. A város addigi történetének legtisztább választását bonyolította le ekkor. A voksolás belterületen este 8-kor zárult, ekkor megindulhatott a szavazatok összeszámolása. Kiderült, hogy a szavazásra jogosultak 94,3%-a voksolt (37.503 főből 35.362 személy, ebből 15.380 férfi és 19.982 nő). Az érvénytelen szavazatok száma 524 volt (1,5%). Ezek zöme azért, mert a Csongrád–Csanád megyei választókerületben nem induló MRP-re adták le szavazataikat.¹⁴⁹ Az érvénytelen szavazatok száma eredetileg nagyobb volt, de a szavazólapok újraszámolása során néhány voksot mégis érvényesnek fogadtak el. A legtöbb esetben ezeket azért sorolták eredetileg az érvénytelen szavazatok közé, mert a választójogi törvény előírásaival „ellentétben csak a kifejezetten a lajstromok feletti négyesögekbe elhelyezett megjelölésű szavazólapot fogadta el érvényes szavazatokként” a szavazatszámoló bizottság. A város központi választási bizottsága viszont érvényesítette ezeket is. Egy alkalommal pedig a szavazó nedves tintaceruzával jelölte meg az egyik pártot, majd az összehajtott szavazólapon ez átütött és nyomot hagyott egy másik lista mellett is. A bizottság megállapította, hogy kétségtelenül látható, hogy melyik jelölés volt az eredeti és érvényesnek fogadta el ezt a szavazatot is.¹⁵⁰

A választási eredmények jelentősen eltértek az országos és a megyei helyzettől. Az FKGP lényegesen elmaradt mind az országos (57%), mind pedig megyei (53%) eredményétől. Kovács László kutatásai alapján ezt azzal indokolja, hogy Vásárhelyen (valamint Szentesen és a Mindszenti járásban) erős kubikus és agrárszocialista hagyományok voltak, és a kisgazdák politikai értelemben defenzívába is szorultak a városban.¹⁵¹ Közel 46%-os eredményével mégis a város legerősebb pártja a Kisgazdapárt lett. A két munkáspárt azonban együttesen csaknem 49%-ot ért el, tehát a Parasztpárttal együtt a baloldal szűken ugyan, de abszolút többségben volt. Mindkét munkáspárt jobban szerepelt országos és megyei eredményéhez képest, de közülük különösen az SZDP emelkedett ki, hiszen az országos 17,4%-kal szemben a városban 27,3%-ot szerzett. A szociáldemokraták több, mint 2000 szavazattal többet szereztek a kommunistáknál, pedig a párt taglétszáma kisebb volt az MKP-énál. Vagyis az SZDP

147 Szegedi Szabad Szó 1945. szept. 9.; Serfőző Z. 1979. 78–79.

148 VN 1945. okt. 30.; Baracs G. 1977. 113–114. ill. Uő. 1999. 88. Az október 28-i NPP-gyűlést állítólag megzavarta több nagygazda, akik kifogásolták a szegényparaszatok politikai szerveződését. Ld. VN 1945. okt. 31.

149 VN 1945. nov. 6–7.; Baracs G. 1977. 115–119. ill. Uő. 1999. 89–91.

150 PIL 283.f. 28/108. őe. 1–6. és 168–171. Megtalálhatók még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 11. őe., 72–83.

151 Kovács L. 1984. 119.; Uő. 1985.a. 80., ill. Uő. 1985.b. 42–43. Az FKGP-t valóban visszaszorította 1945 folyamán a helyi baloldal.

kampányában hangoztatott célt sikerült elérni, mivel a párt sikeresen szólította meg a pártonkívüli tömegeket és a nőket is. A helyi SZDP mégis csalódott az eredmények miatt. Csalódottságra leginkább az NPP-nek lett volna oka, hiszen a 4,5%-os eredményt sem ért el, ami arányában jobban elmarad az országos 7%-os eredményétől, mint a hasonló összevetésben az FKGP. Az NPP gyengébb szereplése azért sem meglepő, mert a párt szervezetileg is gyengébb volt többi vetélytársánál. Emellett a paraszti érdekeket szintén felkaroló FKGP is elszívta tőlük a szavazatokat. Még a szegényparasztként jelentős része is a kisgazdákat támogatta, hiszen ekkor a városi Kisgazdapártban még jelentős erőt képviselt a népszerű Tárkány Szücs Ferenc baloldali irányzata is.¹⁵²

1. táblázat. Az 1945. november 4-i választások eredménye Hódmezővásárhelyen¹⁵³

	férfi szavazat	női szavazat	összes	(%)	bel-terület	(%)	kül-terület	(%)
Független Kisgazdapárt	6.596	9.302	15.898	45,63	8.287	37,70	7.611	59,20
Szociáldemokrata Párt	4.216	5.304	9.520	27,33	7.350	33,44	2.170	16,88
Magyar Kommunista Párt	3.501	4.002	7.503	21,54	5.608	25,51	1.895	14,74
Nemzeti Parasztpárt	713	833	1.546	4,44	532	2,42	1.014	7,89
Polgári Demokrata Párt	140	231	371	1,06	204	0,92	167	1,30
Összesen	15.165	19.724	34.838	100,00	21.981	100,00	12.857	100,00

Azonban a városon belüli eredményeken belül is érdekes különbségekre figyelhetünk fel. Belterületen a Kisgazdapárt lényegesen gyengébben szerepelt. Bár itt is a legerősebb párt lett, előnye minimálisra olvadt: az SZDP alig 4 százalékponttal kapott kevesebbet nála. A szociáldemokraták belterületi 33%-os eredménye csaknem kétszerese a párt országos eredményének és országos viszonylatban is kiemelkedő arány volt. Nyilvánvaló, hogy e jó eredményben a Takács Ferenc iránti bizalom kiemelkedő szerepet játszott. Az MKP szintén jobb arányt ért el belterületen, mint a város egészében. A kisgazdákhöz hasonlóan a Parasztpárt is gyengébben szerepelt a belső területeken. Külterületen az FKGP és NPP szavazatok aránya viszont felülmúlta e pártok országos eredményét is. A város határában a tanyákon jelentős számú gazdagparaszt élt, s ők egyértelműen a kisgazdákat támogatták. Az SZDP külterületen sem szerepelt rosszul, elérte az országos arányát, ugyanakkor az MKP elmaradt attól kb. 2 százalékponttal.

¹⁵² Baracs G. 1977. 117–118. ill. Uő. 1999. 91.

¹⁵³ PIL 283.f. 38/24. ée., 12–13.; PIL 284.f. 7. ée., III. kötet, 9–10.; VN 1945. nov. 7.; AU 1945. nov. 9.; Hubai L. 2001. II. kötet 162. és 165., III. kötet 592.; Kovács L. 1984. 108.; Uő. 1985.a 76.; Uő. 1985.b. 41.; László J. 1980. 49.; Serfőző Z. 1979. 81.; Baracs G. 1977. 119., III. Uő. 1999. 92.

A 83 szavazókörből 47 belterületi és 36 külterületi volt. Ezek többségében az FKGP lett a legerősebb párt: 29 belterületi és 31 külterületi körzetben nyertek a kiszagdák. Az MKP 12, az SZDP pedig 11 körzetben tudott nyerni, zömmel belterületen.¹⁵⁴ Nem volt viszont jelentős eltérés a város férfi és női szavazóinak pártpreferenciái között. A női szavazók valamivel nagyobb arányban szavaztak az FKGP-re (47%-ban), kisebb arányban az MKP-ra (20%), míg a férfiak esetében ez fordítva volt (FKGP 43%, MKP 23%). Az SZDP és az NPP esetében még kisebb eltérések voltak.

A választás helyi eredménye megnyugtatta a baloldalt. A Vásárhely Népe tiszta, fegyelmezett választásról írt, megállapítva, hogy a helyi Kiszagdapárt nem azonos a budapestivel, hiszen Vásárhelyen „többségében demokratikus érzelmű tagjai vannak a pártnak”. A helyi FKGP győzelme tehát a lap szerint nem a reakció győzelme, bár reakció is szavazott rá. A kiszagdák helyi vezetői tisztelgő látogatást is tettek az MKP-nél, megköszönték a kommunisták lojális magatartást a választások alatt. Karácsonyi Sándor azonban nem volt a delegáció tagjai között.¹⁵⁵ Az MKP értékelése szerint az SZDP nagyot csalódott, mivel 15.000 voksra számított a városban és kudarcnak tekinthető, hogy tízezret sem értek el. Az MKP szerint az SZDP viszont alulbecsülte a kommunisták erejét, ezért ekkor élesen bírálták is őket. Ennek ellenére a Vásárhely Népe bízott abban, hogy az SZDP félreteszi „a percmemberkézést, a hetykeséget” és a jövőben együttműködik az MKP-val.¹⁵⁶ Takács Ferenc reményét fejezte ki, hogy az FKGP számarányának megfelelően nagyobb részt vesz magának a felelősségből és a munkából is. Azt kérte a kiszagdaktól, hogy tiszta közéletű, bátor, derék, „igazi” kiszagdákat küldjenek e célból. Az SZDP minden időnk legnyugodtabb választásának értékelte az 1945-ös voksolást, s a továbbiakban is nyugodtságot, békét, rendet kívánt. Emellett Takács már az aktuális feladatokra koncentrált (a koalíció fenntartása, a lakosság ételkészítés-ellátása).¹⁵⁷

A Csongrád és Csanád megyei voksok összesítése után hamarosan kiderült, hogy hat honatya is képviselheti a várost. A választókerületben az FKGP 12, az MKP 5, az NPP 1, az SZDP 4 helyet szerzett.¹⁵⁸ A kiszagdák közül Tárkány Szücs Ferencet és Keresztes Tamást, a szociáldemokraták közül Takács Ferencet és Erdei Istvánt, a kommunisták közül Oláh Mihályt, a Parasztpártból pedig Pap Jánost választották meg a helyi jelöltek közül. Utóbbi két személy azonban csak úgy lett képviselő, hogy pártjuk listáin előrébb álló jelölteket (MKP: Révai József, Keresztes Mihály; NPP: Erdei Ferenc) más kerületben is megválasztottak, így csongrád-csanádi mandátumukról lemondtak.

154 VN 1945. nov. 6.; Baracs G. 1977. 116. ill. Uő. 1999. 90.

155 VN 1945. nov. 7. és nov. 10. Egyedül itt történt meg a megyében, hogy az MKP együttműködésre hívta fel a Kiszagdapártot. Ld. még Kovács L. 1984. 132., ill. Uő. 1985a. 83.; László J. 1980. 49. Figyelemre méltó, hogy négy hónappal később, 1946. márciusában az MKP vezetése már reakciónak tekintette a helyi FKGP-vezetését és egészét!

156 VN 1945. nov. 7.

157 AU 1945. nov. 6.; László J. 1980. 49. Baracs G. szerint viszont Takács a kiszagdákkal akart együttműködni és a kommunistákat ellenzékinek tekintette. Baracs G. 1977. 117–118. ill. Uő. 1999. 91.

158 Hubai L. 2001. II. kötet 168. A választókerület képviselőinek megválasztott személyeinek listáját ld. PIL 284.f. 7. őe., III. kötet, 10.

Kísérletek a Kiszgazdapárt „megtisztítására” 1946-ban

Bár községi választásokat nem tartottak, az 1945 novemberi választási eredményeket a kiszgazdák szerették volna helyi szinten is érvényesíteni. A választási eredmények azonban semmilyen hatást nem gyakoroltak a város politikai életére. A törvényhatósági gyűlés, a kiszgyűlés, a Nemzeti Bizottság továbbra is paritásos alapon működött, tehát minden koalíciós pártnak és a szakszervezeteknek egyforma erejű szavazati joga volt. A 46%-ot elért kiszgazdák azonban ezt természetesen nem fogadták el, különösen azért, mert a három baloldali párt és az ő befolyásuk alatt álló szakszervezetek minden kérdésben egységesek voltak és érdemi tárgyalás nélkül leszavazták a kiszgazdák indítványait, illetve rájuk kényszerítették saját elképzeléseiket. Ez történt 1945. november 27-én is a közellátás kérdésében a főispáni értekezleten. A baloldali pártok nyomására a kiszgazda küldöttek hozzájárultak a „felesleges” élelmiszerkészletek összeszedéséhez. Másnap az FKGP vezetése tiltakozott és visszavonta támogatását az akciótól. Véleményük szerint ilyen kérdésben a helyi pártközi értekezlet nem illetékes, ekkora horderejű kérdésekről az új kiszgazda közellátási miniszternek kell intézkednie. Amagyanújuknak is hangot adtak, hogy az akció azokat a szegényeket és elesetteket támogatná, akik lustraságból, önhibájukból lettek szegények. A kiszgazdák visszakozását az SZDP kuruckodásnak nevezte és súlyosan bírálta. Véleménye szerint az FKGP nem vállalja a hatalommal járó felelősséget és nem hajlandó dolgozni a demokráciáért. Hozzátették azt is, hogy a pártot nem igazi kiszgazdák vezetik, hanem olyanok, akik az előző rendszerben is szolgáltak.¹⁵⁹ December 12-én a közellátás kérdéséről rendkívüli törvényhatósági bizottsági ülést tartottak, amelyen a Kiszgazdapárt (Tárkány Szücs Ferenc kivételével) nem jelent meg. Erdei István itt kifejtette, hogy a helyi FKGP szembe megy a kiszgazda miniszterelnökkel és közellátási miniszterrel is, akik szintén az élelmiszer-készletek szigorú összeírását kérik. Tárkány Szücs megerősítette Erdei szavait, majd saját párttársaira utalva közölte, hogy van köztük néhány reakciós.¹⁶⁰

A közellátásban ezután is nehézségek voltak, s emiatt állandó tüntetések, rendezavarások voltak a városban. 1946. január 19-én a pártok megegyeztek, hogy „nem tűrik meg egyes csoportok tüntető felvonulását”. Ehhez csatlakozott a Kiszgazdapárt is.¹⁶¹ 1946. február 1-jén a helyi FKGP is megindította lapját, a Vásárhelyi Független Újságot, amely első vezércikkében maga is a reakció elleni harcra buzdított.¹⁶² A lap harmadik számában Oláh Sándor párttitkár megismételte ezt, de kiemelte, hogy „szabad hazában szabad magyarok akarunk lenni”, továbbá azt, hogy a terror ellen is küzdeni fog a párt. Emellett a lap hangosan követelni kezdte a törvényhatóság újjáalakítását. Véleménye szerint ugyanis az 1944–1945-ben alakult bizottság már nem demokratikus, hiszen nem képviseli a választók akaratát.¹⁶³ Mindez riadalmat váltott ki a baloldalon; az FKGP-t emiatt még élesebben kezdték támadni.

159 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 9–11.; AU 1945. dec. 8.

160 AU 1945. dec. 14. A vásárhelyi FKGP-vezetésben jónéhány nagygazda volt, akik nem fogadták örömmel, hogy a saját szükségletük feletti búzakészleteket beszolgáltassák. Ellenállásuk ebből adódott.

161 AU 1946. jan. 22. Ugyanakkor felállítottak egy közellátási ügyekben illetékes panaszirodát.

162 VFU 1946. febr. 1. Külön köszöntötte az olvasókat a köztársaság kiáltása alkalmából is. Ezt egyébként a város díszközgyűlésen is megünnepelte, ld. AU 1946. febr. 1.

163 VFU 1946. febr. 5. A lap 13-i számában már úgy tudta, hogy erről márciusban minisztériumi rendelet is meg fog jelenni. VFU 1946. febr. 13.

A kisgazda lap február végén azt is javasolta, hogy szűnjön meg a beszolgáltatás és a központi szabályozású közellátás helyett a szabad piaci forgalmat vezessék be ismét.¹⁶⁴ A kötött gazdaság fenntartásában érdekelt MKP ezt is élesen ellenezte. Március 1-jén külön főispánt is követelt a lap Vásárhelynek, kifejtve, hogy a kommunista karácsonyi Ferenc nem lesz képes a megye és Vásárhely főispáni és közellátási feladatait egyszerre ellátni.¹⁶⁵

A baloldali pártok, köztük különösen az MKP, a helyi kisgazda vezetést kezdettől fogva reakciónak, a régi rendszert is kiszolgálónak tartotta. Támadást azonban csak akkor indított ellene, miután a szalámitaktika országos szinten is megindult 1946. február–március folyamán. A „reakció” elleni első tüntetésre 1946. február 14-én került sor, amikor – még az MKP titkárának jelentése szerint is – „egyes elvtársaink személyes bosszútól vezérelve elragadtatták magukat”, tehát atrocitások történtek kommunisták részéről.¹⁶⁶ Másnap tartották a törvényhatósági bizottság évnegyedes rendes közgyűlését, ahol Erdei István bírálta a rendbontókat, sőt a velük szemben erélytelen rendőrséget is és arra kérte a pártokat, hogy tartózkodjanak az ilyen tüntetésektől. Mónus István rendőrkapitány is elismerte, hogy a rendőrség hibázott; ennek oka, hogy a rendőrök kiképzése még nem fejeződött be. Kérte a pártokat, hogy még négy hónapig tartózkodjanak a tüntetésektől, addig befejeződik a legénység kiképzése.¹⁶⁷ 24-én Takács Ferenc is támadta az MKP-t, amiért tagjai kilengéseket követtek el. Ezen elemek korábban nyilasok voltak és az MKP-nak meg kell szabadulni tőlük, mondta Takács. Hozzátette azonban, hogy a kisgazdáknak is meg kell tisztulnia a jobboldali, volt MÉP-tag, és egyéb reakciós elemektől.¹⁶⁸ Keresztes Tamás kisgazda nemzetgyűlési képviselő azonban kijelentette, hogy a vásárhelyi FKGP „a csizmás kistermelők és kispolgárok pártja”, s a vezetésben megszűnt a régebbi reakciós nagygazdák befolyása. Akik a helyi kisgazda vezetést támadják, azok igazságtalanok, s ráadásul a termelést, az újjáépítést akadályozzák – nyilatkozta Keresztes.¹⁶⁹ 1946. március 11-ére az MKP minden figyelmeztetés ellenére ismét tüntető felvonulást és nagygyűlést szervezett a „reakció” ellen, amit március 15-én újabb húszezres demonstrációval támasztottak alá.¹⁷⁰ Oláh Mihály kifejtette, hogy a munkásságnak meg kell mutatnia erejét és azt, hogy „tud fegyelmezett lenni”. A demonstrációt már előre támogatásáról biztosította a helyi Kisgazdapárt, kifejtve, hogy „magyarok vagyunk és baloldaliak”; a reakció pedig szerintük minden párt soraiba befurakodott.¹⁷¹ A rendbontás nélkül lezajlott nagygyűléseken a reakció elleni szónoklatot tartott Oláh Mihály, Karácsonyi Sándor, Juhász Pál, Pap János, Diószegi Ferenc és a főispán is. Tehát minden párt és a szakszervezet felszólalt. Oláh Mihály kiegyenesített kaszákkal fenyegetőzött, Diószegi pedig közölte: a pártközi béke akkor szűnt meg, amikor a kisgazdák elindították reakciós helyi újságjukat. Figyelemre méltó, hogy a megtámadott kisgazda lap igen mértékletesen tudósított erről az eseményről!¹⁷² Mai szemmel olvasva

164 VFU 1946. febr. 28. Amíg van közellátás, addig sokak vélik úgy, hogy nem szükséges dolgozniuk – érvelt a lap.

165 VFU 1946. márc. 1.

166 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. őe., 29. Megerősíti ezt a VFU 1946. febr. 15-i száma is.

167 AU febr. 16.; VFU 1946. febr. 16–17. A kilengéseket még az MKP tagjai is elítélték.

168 AU 1946. febr. 26. Az FKGP demokratikus szárnyával továbbra is együttműködést kívánt.

169 VFU 1946. márc. 7.

170 MNL CSML HVL XVII. 1., 1946. márc. 8-i jkv.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. őe., 33. Utóbbi irat szerint 11-én 12-14ezer fő demonstrált. Az eseményeket idézi Herczeg M. – Szigeti J. 1969. 11., ill. Gyáni I. 1954. 8.

171 VN és VFU 1946. márc. 10.

172 AU, VFU és VN 1946. márc. 12.

a Vásárhelyi Független Újság semmi esetre sem volt demokráciaellenes vagy reakciós, sőt inkább baloldali eszméket követett. Hogy mégis annak nyilvánították, annak oka az, hogy teret adott az MKP-t rossz színben feltüntető híreknek és követelte a baloldali többség megszüntetését a város élén.¹⁷³ A Vásárhelyi Népe március végén foglalt állást a községi választások kérdésében. Természetesen sükségtelennek, sőt károsnak tekintette azt. Indoklása igen sajátos volt: „egy ilyen légkör [az általános nyomor és nélkülözés – B.P.] alkalmatlan a választásokra, mert a nép nem rendelkezik az ehhez sükséges nyugalommal és tárgyilagossággal”. Sőt: az elégedetlenség kilengésekhez is vezethetne, vélte Kovács Mihály, a cikk szerzője. Tehát: aki választásokat akar, az csak reakciós lehet.¹⁷⁴ Az SZDP csak májusban reagált a felvetésre, s szintén elutasította a helyi választást. A magyarázat ismét érdekes: „az összes városatyák százsorta demokratikusabb érzésűek, mint a régi törvényhatósági bizottság tagjai”. Igaz, 1944 végén nem választással kerültek oda, de „volt-e már olyan választás a múltban, ahol igazán megnyilvánulhatott így a nép igazi akarata?”¹⁷⁵

Március 15-én az SZDP vezetőségi ülésén Takács ismét támadta a veszélyes tüntetéseket és szervezőit, valamint az FKGP-be férközött reakciót egyaránt.¹⁷⁶ 23-án az FKGP szervező gyűlést tartott, ahol Simonka György, Karácsonyi Sándor és Oláh Sándor is felszólt. Oláh véleményének lényege: a várost hozzá nem értők vezetik. Lehet valaki jó ács, vagy kőműves, de ettől nem lesz senki jó közigazgatási vezető, mivel azt évekilg kellene tanulni. A 2–3 hónapos kurzusok ehhez nem elegendők. Nem bízhatunk abban a rendőrségben, amely belterületen sem tud rendet csinálni, sőt magára sem tud vigyázni. A rendőrök saját maguknak rekvirálnak a parasztoktól! Nem értett egyet a főispánnal, aki előzőleg a kaszák kiegyenesítéséről és rendteremtésről szónokolt. Szét kell választani a megyei és vásárhelyi főispánságot, mivel az egész megye beszoigáltatási hátralékát a városon hajtja be a főispán. Végül sokat sejtetően azt mondta: vannak, akik egy életen át nem tudtak vagyont szerezni, most pedig másfél év alatt képesek voltak rá.¹⁷⁷ Oláh beszédét hosszan ismertette a kiszgazda lap is, de a fenti állítások zömét a cikk nem tartalmazta. Utalt viszont arra, hogy a B-lista élét az FKGP ellen használják fel. A cikk bevezetője még örömet fejezte ki, hogy a kiszgazda gyűlésen megjelent a politikai rendőrség helyi vezetője, Bangó János.¹⁷⁸ Oláh ellen durva támadást indított az MKP lapja. A fiatal kiszgazda párttitkárt fasisztának minősítette, sőt azt is megkérdőjelezte, hogy egy „húszéves gyerek” állhat egyáltalán egy pártszervezet élén. Idézte a 23-i beszéd egyes kiragadott részleteit, amelyek torz beállításban szélsőségesnek tüntetett fel. A lap szerint csak uszítás, útszéli demagógia

173 Pl. az ún. Lakos-ügynek is. Lakos József szentesi rendőrkapitányt az MKP megyei titkára, Dadi Imre gyilkoltatta meg, s a lap erről több számában is cikkezett. VFU 1946. márc. 19., 21., 22. Március 22-én ismét vezércikk jelent meg a helyi választások kiírásáról, illetve a közgyűlés újjáalakításáról is. (A témáról a rendszerváltás után több tanulmány, sőt egy kötet is született.)

174 VN 1946. márc. 28. Kovács elfelejtette, hogy novemberben (talán még nehezebb körülmények között) milyen nyugodtan és rendben zajlottak le a választások. De azt is elfeledte, hogy a tavaszi kilengéseket épp az MKP kezdte.

175 AU 1946. máj. 11. A kiszgazdákat azzal vádolta, hogy uralkodni, sőt diktálni akarnak.

176 AU 1946. márc. 17.

177 ÁBTL 3.1.9. V-41018., 7–8. Ld. még: ÁVO jelentés Kruzslíc Flórián kihallgatásáról, 1946. márc. 24. Valamilyen okból az irat az 1947-es, egy évvel későbbi főispáni iratok közt maradt fenn: MNL CSML HVL XXI. 501.a., 53/1947. biz. főisp. Oláh Sándor egyértelműen a főispánt és Oláh Mihályt támadta a beszédben, mivel az ő eredeti szakmájuk volt az ács és a kőműves. Abban viszont tévedett, hogy ki beszélt a kiegyenesített kaszákrol; valójában nem a főispán, hanem Oláh Mihály volt az.

178 VFU 1946. márc. 27. Szerepelt a tudósításban a rendőrség elleni bírálat és az, hogy a főispánságot ketté kell osztani.

és ferdítés volt a beszédben.¹⁷⁹ Ugyanazon a napon tartott politikai tájékoztatót a városban Oláh Mihály és a főispán. Oláh Mihály felszólította Oláh Sándort, hogy „takarodjon el” a városból, de az FKGP többi vezetőjét is visszahúzódsra utasította, különben „a vásárhelyi dolgozók ezreinek a kemény öklével találják magukat szemben”.¹⁸⁰ Március 30-án a beszéd miatt Oláh Sándort kihallgatta a politikai rendőrség. Ő egyedül azt tagadta, hogy a bírált vezetők korábbi foglalkozását (ács, kőműves) említette volna. Ennek következtében Bangó április 1-jén internálta Oláhot, mivel szerinte a beszéd a demokratikus vezetők elleni ellenszenv keltésére, illetve a beszolgáltatási rendszer elleni fellépésre irányult, s ezért Oláh „itt-tartózkodása és szabadonléte az állam, a közbiztonság, a termelés és a honvédelem érdekeire, a közrendre, a közbiztonságra, valamint a munkáspártok együttműködésére veszélyes és káros”.¹⁸¹ A véghatározat ellen legalább 150 fő tiltakozott írásban a kisgazda gyűlés résztvevői közül: „tanúvallomásunkkal bizonyítani kívánjuk, hogy az indoklás Oláh Sándor beszédét nem tükrözi vissza, mert az itt kiragadott részletek hamisan tüntetik fel a beszéd szellemét és tendenciáját”. A határozat ellen fellebbezett Oláh és a Kisgazdapárt is, kifejtve, hogy a beszédet a határozat torzítva adta vissza. Ennek ellenére az jogerőre emelkedett és Oláhot a szentesi internálótáborba szállították. Oláh ezután felülvizsgálatot kért az ügyben, s május 22-én Rajk László belügyminiszter ennek alapján megszüntette az internálást.¹⁸² A baloldali pártok azt is elérték, hogy a belügyminisztérium március 31-én 14 napra felfüggesztette a Vásárhelyi Független Újság megjelenését. Az indoklás szerint a lap külpolitikai érdekeket sértő, a szomszédos népekkel való viszonyt érintő cikkeket közölt. Később újra 14 napra betiltották a lapot.¹⁸³

Március 28-án az MKP, az SZDP, az NPP és a szakszervezetek részvételével pártközi értekezletet tartottak, amely ultimátumszerű átiratot küldött a kisgazda vezetéshez. Ebben követelték, hogy az FKGP tisztítsa meg a pártot az oda beférkőzött „reakciós” elemektől, akik közül sokan a Magyar Élet Pártja (MÉP) helyi vezetői is voltak a Horthy-rendszerben. Tiltakozásukat jelentették be a kisgazdák lapja cikkeinek „demokráciaellenes” hangneme miatt. A követelések teljesítésére április 6-a déli 12 órai határidőt szabtak.¹⁸⁴ A kisgazdák március 30-i válaszukban kérték, hogy nevezék meg azokat, akik ellen kifogásuk van, illetve sorolják fel, hogy a lap mely cikkei ellen merültek fel hasonló problémák.¹⁸⁵ A Baloldali Blokk ezúttal nem együttesen válaszolt, hanem külön levelet írtak a kommunisták és a szociáldemokraták. Oláh Mihály kommunista titkár azzal hárította el a kisgazda kérést, hogy „pártunk mint eddig, most sem akar beavatkozni más pártok belügyeibe” és biztosra veszi, hogy az FKGP vezetése is pontosan tudja, kik azok a személyek, akik zavarják a pártok jó viszonyát és

179 VN 1946. márc. 31. Holott Oláh valójában nem támadta a beszolgáltatás intézményét; néhány héttel korábban a rendőrség is elismerte, hogy működése nem kifogástalan stb. A lap legfőbb érve az volt, hogy Oláh a beszéde végén ironikusan megjegyezte: „tudom, hogy reakciós vagyok, mert mindezeket elmondtam”. Hiszen Révai Józseftől tudjuk: az a reakciós, aki nem kommunista. A fiatal politikust ezt már ekkor tökéletesen átlátta.

180 VN 1946. ápr. 2. Oláh Mihály stílusa magáért beszél.

181 237/1946. po. sz. véghatározat, ÁBTL 3.1.9. V-41018. 32. Ld. még Salamon I. 1976. 16.; VN 1946. ápr. 2.

182 ÁBTL 3.1.9. V-41018., 19–26. és 33–43. Oláh kiengedéséért hosszasan küzdött Keresztes Tamás, vásárhelyi kisgazda nemzetgyűlési képviselő is. Ld. ÁBTL 3.1.5. O-9275., 359.

183 Salamon I. 1976. 15.; VN 1946. ápr. 2.

184 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 14–16., ill. uo. 54. f. 6/1. őe., 54–56. Közli még: AU és VN 1946. márc. 30. Mindkét lap kommentárja is támadta a kisgazdákat. Az AU szerint az átirat szándékosan nem tartalmazott neveket, a VN azonban a „Budapestről idekerült ismeretlen fiatal emberek”-re (azaz Oláh Sándorra) utalt.

185 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 17., ill. uo. 54. f. 6/1. őe., 58.

a kiszgazdapártnak is csak kárt okoznak. Kifejtette, hogy a nyilas pártok és a MÉP vezetőségi tagjainak nincs helye „a demokratikus pártok vezetésében és egyéb pozíciókban, mert ez kigúnyolása volna a demokráciának”.¹⁸⁶ Az SZDP nevében a párt alelnöke és titkára válaszolt, s ugyancsak a kiszgazda belügyekbe való be nem avatkozás ürügyével hártotta el az inkriminált személyek megnevezését.¹⁸⁷ Április 7-én a Fekete Sasban Takács Ferenc is élesen támadta az FKGP-t és Oláh Sándort. A kiszgazdák vásárhelyi követeléseit egyenesen úgy értékelte, hogy az 1919-et, az ellenforradalom szellemét idézi meg.¹⁸⁸ A Kiszgazdapárt ezt követően – csakúgy, mint országos viszonylatban – meghátrált: 1946. április 16-án a helyi vezetőség kollektíven lemondott és az ügyek vitelét egy intéző bizottságra bízta az új vezetőség megválasztásáig. Ennek vezetője Vata Ernő addigi alelnök lett.¹⁸⁹

A Kiszgazdapárt lapja április végétől újra megjelenhetett, írásai azonban ezután még kevésbé nyerték el a baloldal tetszését. Az MKP és az SZDP számára különösen a lap felelős szerkesztője, Simonka György lett nemkívánatos személy. (Az SZDP számára azért is, mert Simonka eredetileg szociáldemokrata volt.)¹⁹⁰ 1946. április 22-én a Kiszgazdapárt megyei nagygyűlése tiltakozott a pártot ért sérelmek, így Oláh Sándor internálása és a Vásárhelyi Független Újság működésének felfüggesztése miatt. A Kossuth téren húszezres tömeg gyűlt össze nemzeti zászlók alatt és rendezavarás nélkül hallgatták meg a párt két országosan ismert vezetőjét, Pfeiffer Zoltán államtitkárt és B. Szabó Istvánt. B. Szabó tiltakozott az ellen, hogy a baloldal beavatkozott a helyi FKGP-szervezet belügyeibe és követelte, hogy nevezzék meg név szerint azokat, akik ellen kifogások vannak. Kifejtette, hogy az új vezetést a helyi tagság széles köre fogja megválasztani a lemondott régi vezetőség helyett. A gyűlés zárszavát megtartó Keresztes Tamás azt is hozzátette: „Oláh Sándort is vissza fogjuk hozni”, mert ha a demokráciában nincs szólásszabadság, akkor az nem demokrácia, hanem fasizmus.¹⁹¹

Az FKGP tagsága májusban egységesen bizalmat szavazott a régi vezetőségnek, így továbbra is Fejes István maradt az elnök, Karácsonyi Sándor a pártigazgató és Oláh Sándor a titkár. Tárkány Szücs Ferenc és csoportja nem kapott bizalmat.¹⁹² A tisztújító választás eredményét közlő kiszgazda lap cikke ugyanakkor Tárkány Szücsöt és társait „kisdéd csoport”-nak nevezte, amely pártbontó szándékkal lépett fel, túlzott érvényesülési vágy hajtotta és a pártfegyelem elemi szabályait sem tartotta be. Emiatt Tárkányékat a kiszgazda gyűléseken meg sem akarta hallgatni a tömeg a lap szerint, a tisztújításon pedig az elnöki posztért induló Tárkány egyetlen egy szavazatot kapott. Állítólag Tárkány ki is jelentette, hogy őt nem érdekli a vásárhelyiek véleménye, hiszen őt a választókerület választotta meg a nemzetgyűlésbe. A kérdéses cikk miatt Tárkány Szücs főmagánvádlóként vádiratot nyújtott be a cikk

186 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 18. Oláh Mihály válasza március 31-én kelt.

187 MNL CSML MSZMP Arch. 54. f.6/1. őe., 60.

188 AU és VN 1946. ápr. 9. A VN 14-i számában azt is közölte: a kiszgazda vezetés megtisztítása azért késik, „mert elsősorban önmagukat kellene kitessékélni [...] alig van néhány ember, aki nincs kompromittálva”.

189 AU 1946. ápr. 18; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 19.

190 Simonka a mátyásföldi SZDP szervezet tagja volt. 1946. febr. 24-én javasolta a vásárhelyi SZDP a párt központjának, hogy Simonkát zárják ki. MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/1. őe., 31.; AU 1946. febr. 26. Szalay János, a szociáldemokrata Alföldi Újság felelős szerkesztője (meglehetősen egyoldalú) jellemzését Simonkáról ld. PIL 283.f. 11/96. őe., 15.

191 VN 1946. ápr. 24.; VFU 1946. ápr. 28. és 30. (a lap – betiltása miatt – csak ekkor írhatott tudósítást!); Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 97., ill. 101–102. A beszédekről beszámolt az FKGP országos lapja, a Kis Újság 1946. ápr. 25-i száma is.

192 AU és VFU 1946. máj. 28. A választást titkos szavazással, csaknem 8000 leadott szavazat alapján tartották meg. (A párt 12.000 tagjának kétharmada szavazott.) Alelnökké választották Vata Ernőt, Vigh Imrét, Szilágyi Ernőt, Csáky Istvánt, Kruzslicz Flóriánt, Gregus Mátét.

ismeretlen szerzője, illetve a lap felelős szerkesztője ellen a Szegedi Törvényszékhez. A vizsgálat kiderítette, hogy ez a két személy azonos: az eljárás Simonka György ellen meg is indult. Az első tárgyalást csak október 26-án tartották meg, s ezen a bíróság felszólította a feleket bizonyítékaik benyújtására. Először Simonkának kellett igazolni állításait, majd erre Tárkány is ellen-bizonyítékokat adott be. Ennek alapján 1947. május 6-án a bíróság kijelölte a beidézendő tanúkat. A tárgyalás megkezdése előtt azonban Tárkány Szücs Ferenc visszavonta a vádat, mivel a vádlott „elégítéssel szolgált”.¹⁹³

Az MKP választási komédiának értékelte a kisgazda tisztújítást. Az FKGP tagjainak akarátát, a választást nem fogadta el demokratikusnak, s közölte, hogy nem egy új vezetőség megválasztását követelte márciusban, hanem a reakciók kizárását!¹⁹⁴ Az eredményt csak az SZDP „ingadozó magatartása” miatt vettek tudomásul. Ezt követően, 1946 májusában alakult meg formálisan is Vásárhelyen a Baloldali Blokk, amelynek eredetileg csak a három baloldali párt volt a tagja, de 1946 novemberében a szakszervezetek is csatlakoztak hozzá.¹⁹⁵ A népítéletek, atrocitások pedig folytatódtak. Oláh Mihály valóban uszító szavai is hozzájárulhattak, hogy a közellátási hiányok miatt feldühödött tömeg 1946 májusában feldúlta a piacot, kirabolta az árusokat, majd a városházán megverték Dékány József alpolgármestert. Ezután a kisgazda párházban törtek-zúztak. Az ügyben a főispán május 22-én pártközi értekezletet tartott, s minden párt közös felelősségéről beszélt. A pártok elítélték a zavargásokat és igyekeztek megoldást keresni a problémára. A tüntetéseket az MKP fasiszta jellegűnek nevezte és a reakció mesterkedésének tulajdonította.¹⁹⁶ Május 31-én a rendkívüli közgyűlésen az FKGP ismét bírálta a rendőrséget és az MKP néhány tagját (például Diószegi Ferenc szakszervezeti titkárt), amiért előbbi nem akadályozta meg az atrocitásokat, míg az utóbbiak még bátorították is a felhergelt tömeget.¹⁹⁷ Június 1-jén kerületi gyűlést tartottak, ahol Karácsonyi Sándor, Oláh Sándor és Keresztes Tamás is felszólalt. Bíralták a közellátást, az MKP-t és a kisgazdák elleni uszítást, amely a májusi incidensek torkollott. Oláh úgy vélte, hogy a kisgazdák által megtermelt búza, amely a jó pénzt megteremti majd, semmiképp nem tekinthető a kommunisták érdemének.¹⁹⁸

Szabadelvű helyezésére után Oláh Sándor (az SZDP megfogalmazásával élve) „mártírként járkált” a városban és az FKGP koalíció-ellenes támadásai „kettőzött erővel” folytatódtak.¹⁹⁹ 1946 nyarán az SZDP élesebben támadta a kisgazdákat az MKP-nál is. Június folyamán a kisgazdák szokatlanul aktívan politizáltak. Pünkösöd idején egy héten belül kétszer is Vásárhelyre látogatott Pfeiffer Zoltán, előbb Saláta Kálmán, majd Futó Dezső társaságában. Az első látogatásnál Pfeiffer arról beszélt, hogy

193 MNL CSM LXXV. 3., B. 3004/1946. Simonka György sajtó útján tett rágalmozási ügye. Sajnos az iratokból nem derül ki, hogy Simonka miként szolgált elégítéssel.

194 VN 1946. máj. 29.

195 PIL 274.f. 16/156. öe., 115. Az irat szerint az FKGP 1946. tavaszától „megkezdte a tervszerű támadást pártunk, majd később a Nemzeti Parasztpárt, végül pedig enyhébb formában a Szocialdemokrata Párt ellen is.” Hamarosan nyilvános gyűléseken is támadták a baloldalt, a Vásárhelyre mind sűrűbben leutazó jobboldali kisgazda vezetők (Futó Dezső és Pfeiffer Zoltán) révén. Megjegyzendő, hogy az SZDP Vidéki Titkársága még 1947. márc. 5-én is azt írta a párt megyei titkárnak (Papdi Györgynek), hogy vidéken Baloldali Blokk megszervezésére nincs szükség, holott az Vásárhelyen hónapok óta létezett. PIL 283.f.16/283. öe., 64.

196 VFU és VN 1946. máj. 24. A főispán közölte, hogy az elszámoltató bizottság 1167 vagon terményfelesleget talált a város határában. Néhány nap múlva kiderült, hogy tévedésből kimaradt a tizedesvessző: 11,67 vagonról volt szó. Ld. VFU 1946. máj. 28.

197 VFU 1946. jún. 1. Diószegi Ferenc el is ismerte mindezt.

198 VFU 1946. jún. 4.

199 PIL 283.f. 16/282. öe., 171–172.

sokáig engedett a Kiszgazdapárt a munkáspártok követeléseinek, s ezzel is bizonyította, hogy igazi demokrata erő. Ezzel szemben a munkáspártok (ide sorolta az NPP-t is) diktálnak, kórosan agítálnak és lázítanak. Saláta is arról szólt, hogy ennyi kiszgazda engedmény után most már az ő követeléseiket is teljesíteni kell. Június 16-án Pfeiffer ismertette a bel- és külpolitikai helyzetet, kiemelve azt, hogy pártközi megegyezésen a BB elfogadta az FKGP számos követelését.²⁰⁰ A községi választásokról és a pozíciók „arányosabb” elosztásáról beszélő Pfeiffert, Salátát és Futót munkáspárt-ellenes ki-rohanásokkal vádolták a baloldalon.²⁰¹ Csordás Nagy Dezső a kiszgazda lapban szembefordult azon közkeletű váddal, hogy az FKGP-nek nincs programja. Válaszul Erdei Istvánné azt fejtegette, hogy valóban nincs, vagy azt úgy lopkodja össze a munkáspártoktól.²⁰² Szalay János ismét erősen bírálta Pfeiffert, majd azt fejtegette, hogy az igazi kiszgazdák az SZDP-hez csatlakoznak.²⁰³ Losonczy Endre párttitkár arról írt, hogy hetek óta tervszerűen izgatják a lelkeket Pfeifferék a demokrácia ellen, az ellen a kormány ellen, amelyben ő maga is államtitkár. Ez a tevékenység szerinte hazaárulás, továbbá demagóg magatartásra utal, mivel az 1946-os nehézségeket, gondokat nem a demokrácia, hanem a Horthy-rendszer és a háború okozta, amiről szerinte Pfeifferék elfelejtenek említést tenni.²⁰⁴ Pár nap múlva a Baloldali Blokk országos nyílt levelével támasztotta alá korábbi véleményét az Alföldi Újság, s most már polgárháborút szító fasisztának minősítette Pfeiffert.²⁰⁵ Takács Ferenc ismét az FKGP-n belüli „ellenforradalom szellemé”-nek terjedéséről írt az Alföldi Újságban.²⁰⁶ Miközben állandóan a demokráciáról írt a baloldal, a bírálatot és a kritikát ekkorra már azonosította a fasisz-mussal és az ellenforradalommal. Kicsinyes bosszúk jellemezték ekkor már a pártok közötti viszonyt: egy külterületi parasztpárti gyűlés előtt például a kiszgazdák elhíresztelték, hogy az elmarad, így alig jelentek meg rajta érdeklődők.²⁰⁷ Június végén a Baloldali Blokk nyílt levélben fordult a parasztsághoz, s ebben valamivel nyugodtabb hangon kérték a föld népét, hogy ne higgyenek az uszító demagógoknak, akik a demokrácia ellen akarják hangolni őket. Kifejtették: megegyeztek az FKGP-vel, mire a jobboldal máris „győzelemről” kezdett beszélni. Elismerték saját hibáikat a közellátás, a rendőrség területén. Jogosan jelentették ki, hogy a parasztságot az FKGP nem sajátíthatja ki, mert az legalább részben őket támogatja. Emellett viszont ők kisajátították a munkásság egységét.²⁰⁸ Ezután viszont a kiszgazdák elleni támadások kb. két hónapon át jelentősen lecsökkentek. A baloldal által támadott Simonka pedig vezércikkben még mindig az FKGP együttműködési hajlandóságáról írt.²⁰⁹

200 VFU 1946. jún. 12. és jún. 18. Tény, hogy a kiszgazda szónokok sosem uszították a munkáspártok ellen a tömeget, ellentétben sok MKP-s előadóval. Viszont mindig említést tettek a békéről, demokráciáról és a Szovjetunióval fennálló barátság szerepéről. Az is tény, hogy a baloldali pártokat viszont támadták, bár ez sem ment túl a demokrácia keretein.

201 Gúnyos tárcákat közölt róluk az AU 1946. jún. 14-i és 18-i száma is.

202 VFU 1946. jún. 18. és AU 1946. jún. 19. Csordás Nagy elvi és emelkedett jellegű programpontokról írt (humanitás, szocializmus, magyarnak maradni stb.), amit Erdeiné gúnyosan parodizált. Csordás Nagy azonban a VFU jún. 23-i számában tételesen cáfolta Erdeiné „szellemességeit”.

203 AU 1946. jún. 20.

204 AU 1946. jún. 22.

205 AU 1946. jún. 25.

206 AU 1946. jún. 26.; Földvári L. 2005. 150. is. Ugyanakkor ezzel Takács nem helyezte magát egy platformra az MKP-val sem, mivel a kommunistákat is szélsőséges pártnak tekintette.

207 VN 1946. jún. 23.

208 VN 1946. jún. 26.

209 VFU 1946. júl. 7.

Ellentétek persze ekkor is voltak, különösen a főispán és Keresztes Tamás között. Az FKGP tovább támadta Karácsonyi Ferencet, nem is főispáni, hanem közellátási kormánybiztosi ténykedése miatt.²¹⁰ Ugyanő követelte Rajk belügyminiszter lemondását is. Oláh Sándor a kunmadarasi és miskolci pogromokért az MKP harci jelszavait és a tömegeket az utcára küldő politikáját tette felelőssé. Simonka György szintén bírálta az MKP harci uszítását, majd idézett egy MKP-vezetőt, aki a miskolci népitélet miatt az MKP választási eredményének megfelelően csak „17%-ban vállalt felelősséget”.²¹¹

Időközben megindult a közigazgatási apparátus létszámapasztását célul kitűző ún. B-listázás folyamata is. Erről a NB 1946. március 9-én tárgyalt először és megalakított egy 5 fős „szanáló bizottságot” a 4 koalíciós párt és a szakszervezet küldötteiből.²¹² Áprilisban arról állapodtak meg, hogy a folyamat során csak a politikai magatartást és a szociális helyzetet veszik figyelembe. A hivatali alkalmasságot tehát nem kívánták vizsgálni a minősítés során.²¹³ Ezután a B-lista élét is a kiszgazdák (majd később a szociáldemokraták) ellen irányították. Kimondták ugyanis, hogy az olyan városi tisztviselőket, akiknek egyéb megélhetése biztosítva van, célszerű B-listára helyezni. Dékány József polgármester-helyettes ellen a NB-nek ugyan ezúttal nem volt semmilyen politikai kifogása, de anyagi helyzete miatt kérte a kiszgazda vezetést, hogy őt szerényebb vagyónú személlyel váltsa fel.²¹⁴ Az FKGP-nek ismét sikerült megvédenie Dékányt, aki továbbra is polgármester-helyettes maradt. Az NB legalább Dékány áthelyezését akarta elérni a Közellátási Hivatal élére, de az FKGP ismét tiltakozott ez ellen.²¹⁵ A város első B-lista bizottságának kezdeti összetétele felháborodást keltett, mivel a belügyminisztérium küldötte mellett két kommunista tagja volt csak. Az MKP szerint ez „mindannyi-ónk részére a legteljesebb megnyugvást nyújthatja”.²¹⁶ A kiszgazdák ennek ellenére maguk is fontosnak tartották a közigazgatási apparátus leépítését. A B-listázás szempontjait azonban más prioritásokkal szerették volna megállapítani, mint a Baloldali Blokk. Az FKGP szerint a szempontok sorrendje: szakértelem, szociális szempontok, politikai megbízhatóság. A BB szerint éppen fordítva volt.²¹⁷ Július végén a kiszgazdák már anarchikusnak tartották a B-listázást, amely épp a sokat szapult régi rendszer módszerét alkalmazza: vagyis politikai-ideológiai megbízhatóság alapján csak az (MKP-s) pártbizalmiakat védte meg a leépítéstől. Hozzá tették: a reakciós, népellenes tisztviselőket már 1944–1945 folyamán eltávolították. Ezért a párt védelmet, támogatást ígért minden leépített közalkalmazottnak.²¹⁸ Az elbocsátottak első csoportjának listáját (128 névvel) július 16-án közölte a Vásárhelyi Népe.²¹⁹

210 A kiszgazda lap cikksorozatban támadta a főispánt a közellátás miatt (Az igazság és a becsület védelmében: VFU 1946. máj. 28., 29.; az Akció, reakció c. cikkben már visszaélésekkel is vádolva Karácsonyi Ferencet, ld. VFU 1946. jún. 2.) . A főispán szellemes válasza után (VN 1946. jún. 2.) később állítólag hazugnak nevezte Keresztest, akit mentelmi joga véd ugyan, de jól szájon kellene vágni. Keresztes nyílt levélben tiltakozott, ld. VFU 1946. júl. 9. Augusztus végén újabb visszaélésekkel vádolták a főispánt, aki cáfolta a vádakot. VFU 1946. aug. 27–28., VN 1946. aug. 29. Az ügyben Keresztes interpellált is a nemzetgyűlésben, ld. VFU 1946. aug. 30.

211 VFU 1946. aug. 6., 7. és 9. A két pogromról bővebben ld. Palasik M. 2000. 170–182.

212 MNL CSML HVL XVII. 1., 1946. márc. 9-i jkv. Az MKP-t hivatalból a főispán, az SZDP-t pedig a polgármester képviselte a bizottságban. Az előkészítő pártközi tárgyalások márc. 29-én folytatódtak, ld. MNL CSML HVL XXI. 501.a., 16/1946. biz. főisp.

213 MNL CSML HVL XVII. 1., 1946. ápr. 15–16-i jkv.

214 MNL CSML HVL XVII. 1., 120/1946. Nemz. Biz. határozat (ápr. 15.)

215 MNL CSML HVL XVII. 1., 1946. júl. 12-i jkv.

216 VN 1946. júl. 3. Végül a bizottság élére kineveztek egy kiszgazda elnököt, ld. VFU 1946. júl. 5. Mindez azonban csak azért történt, mert a BM által kinevezett tanácsnok meghalt. Az SZDP szerint az illető halálát a bizottsági kinevezés okozta. AU 1946. júl. 19.

217 VFU 1946. júl. 5. és júl. 9. Utóbbi írás az FKGP első közalkalmazotti gyűléséről ad érdekes összefoglalót.

218 VFU 1946. júl. 25.

219 VN 1946. júl. 16. A második csoport (45 fő) listáját ld. uo. júl. 22. A másik bizottságnak viszont kommunista tagja nem volt.

A B-listázottak megélhetésének biztosítása érdekében kiszgazda-szociáldemokrata megbeszélést tartottak, s a nyár elején egymást szapuló két párt (ideiglenesen) a legnagyobb egyetértésbe került.²²⁰ Az FKGP és az SZDP akciót indított a B-listázottak mentesítésére, ami kritikát és haragot váltott ki az MKP soraiból.²²¹

A szalámitaktika első hulláma 1946 első felében sikertelen volt a városban. Az ősz folyamán ezért a Baloldali Blokk újabb támadást indított az FKGP ellen. Ennek első jelét Révai József és Oláh Mihály augusztus 18-i nagygyűlése jelentette.²²² A Nemzeti Bizottság kérte a kiszgazdákat, hogy tartózkodjanak a sajtóban elharapódzott igazságtalan cikkek további közlésétől.²²³ Szeptember 22-én ismét kiszgazda nagygyűlést tartottak a városban, ahol újra Pfeiffer Zoltán tartott előadást. Fellépett a szabadság és a tiszta demokrácia mellett és bírálta az MKP-t, amiért „a többségből erőszakkal kisebbséget akar csinálni”, azaz a szalámitaktika miatt. A beszéd alatt 5 kommunista megpróbált zavart kelteni és provokálni a szónokot. A rendbontók ráadásul rendőri védelmet is kaptak. Pfeiffer megjegyezte, hogy az FKGP sokat köszönhet az ilyen rendzavaróknak, hiszen ezek az események hozzájárulnak a párt egységének megerősítéséhez.²²⁴ Mind Pfeiffer, mind a kiszgazda lap erősen bízott a Baloldali Blokk nyári ígéretében, a községi választások megtartásában. Ez azonban nem következett be. Az FKGP már a BB bomlását is látni vélte.²²⁵ Lapjuk kifejtette, hogy a népi demokrácia nem ellentétes a polgári elvekkel. A munkáspártok népisége viszont csak álarc, hiszen a marxista elvek alapján proletárdiktatúrát akarnak. Mivel az úri Magyarország már megsemmisült, ezt a diktatúrát csak a parasztság, azaz a nép felett gyakorolhatják. A kritikát, bár azt az MKP-nak szánhatták, az SZDP magára vette és hosszú válasz-cikkben próbálta ízekre szedni és butaságnak minősíteni a kiszgazdák érveit. Utólag láthatjuk, hogy nem a szociáldemokratáknak lett igaza.²²⁶ Október 27-én parasztpárti gyűlés is volt a városban, ahol a párt országos vezetői is megjelentek.²²⁷

1946. október 9-én a Vásárhely Népe meghirdette az FKGP elleni támadás második hullámát.²²⁸ A kiszgazda gyűléseket ekkortól szervezetteren megzavarták a kommunisták, majd képmutató módon a felelősséget ezért is a kiszgazdákra hárították.²²⁹ 19-én az SZDP önállóan fordult a kiszgazdákhöz, figyelmeztetve őket, hogy hagyjanak fel lapjukban a koalícióellenes támadásokkal. Azt is megkérdezték, hogy vállalják-e a felelősséget, ha tevékenységük hatására elszabadulnak az indulatok a városban. Az FKGP válasza vélt sérelmeknek nevezte az SZDP panaszát, s kérte, hogy konkrétan

220 AU 1946. júl. 28. Szept.-ben ismét a régi módon szapulták már egymást. Az FKGP ekkor Takácsot támadta, amit az SZDP kikért magának. Ld. VFU 1946. szept. 3., AU 1946. szept. 5. és 10. (utóbbi Takács választát közli.)

221 VN 1946. júl. 17. Az FKGP és az SZDP közeledésének bármily halvány jelét is a reakció ármánykodásának, a munkásegység megbontása kísérletének tekintette az MKP, ld. A reakció politikai módszerei c. cikket (VN 1946. okt. 27.)

222 VN és AU 1946. aug. 20. A szónokok újra felelevenítették a reakció vádját.

223 MNL CSML HVL XVII. 1., 1946. szept. 13-i jkv. Szept. 20-ra összehívták a város három napilapjának szerkesztőjét, akik mind ígéretet tettek a sajtóetika tiszteletben tartására. Uo. 1946. szept. 20-i jkv. Az esetre utal: Balázs B. 1961. 197. Ilyen igazságtalan (?) cikk jelent meg pl. arról, hogy az MKP tanyasi gyűlésen csak 1-2 ember jelent meg. VFU 1946. szept. 11.

224 VFU 1946. szept. 24.; Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 130. Beszámolt a gyűlésről: Kis Újság 1946. szept. 26. Pfeiffert az MKP már régóta egyszerűen csak „a legnagyobb fasisztamentő”-nek nevezte. Ld. VN 1946. júl. 2.

225 VFU 1946. szept. 25.

226 VFU 1946. szept. 27. Az álnéven író szerző jóslata pontosnak bizonyult. A választ ld. AU 1946. okt. 3.

227 AU és VN 1946. okt. 29. A gyűlésnek nem volt valódi politikai jelentősége.

228 VN 1946. okt. 9. (A cikk címe: Vidéket is rendet a koalícióban!)

229 VN 1946. okt. 22.

nevezzék meg a kifogásolt újságcikkeket és szónoklatokat.²³⁰ 25-én a Baloldali Blokk újabb ultimátumot küldött a kisgazdáknak, amelyben október 30-i határidővel követelték a párt politikájának módosítását. Az irat burkoltan ugyan, de a pártközi kapcsolatok megszakításával fenyegeti az FKGP-t, ha nem teljesülnek a korábbi követelések.²³¹ A kisgazdák válasza ezúttal semmilyen meghátrálási szándékot nem tükrözött: a tagság bizalmát élvező vezetés egyrészt ismét hiányolta a konkrétumokat a Baloldali Blokk követelései közül, másrészt ellen-vádakkal is illette a baloldalt: ők azok, akik nem tanúsítanak önmérsékletet és nem engedik érvényesülni a nép akaratának megfelelő arányokat a város vezetésében. A párt szónokai és a Vásárhelyi Független Újsággal megjelent cikkek az FKGP szerint csak a kisgazdák türelmetlenségének adnak hangot, de sohasem a demokráciát sértő módon. Végül: az újjáépítés munkáját épp a baloldal gátolja, amikor állandó politikai vizslát kelt a város legjelentősebb pártja ellen.²³² November 2-án a Baloldali Blokk taktikát váltott és ezúttal közölték az FKGP-vel, hogy Oláh Sándor párttitkár és Simonka György lapszerkesztő eltávolítását követelik. A kisgazdák válaszáat „mellébeszélés”-nek nevezték és kijelentették, hogy ha a nevezett két személyt nem távolítják el posztjáról, akkor nem lesznek hajlandók a kisgazdákkal leülni semmilyen megbeszélésre.²³³

A Kisgazdapárt helyi politikája elleni tiltakozását az MKP november 2-án taggyűlésen²³⁴, az SZDP pedig másnap egy jelentős népgyűlésen fejezte ki. A gyűlés elnöke Posztós Sándor, fő szónoka pedig Erdei István volt. A gyűléssel valamennyi helyi lap foglalkozott 5-i számában. Takács Ferenc értelmezése szerint a kisgazdák lapja eredeti értelméből kifogtatva közölte Erdei beszédének részleteit és az SZDP-ről további rágalmakat is terjesztett. Ennek kivédése érdekében kérte a pártvezetéstől, hogy külön füzet formájában kinyomtathassa a beszéd teljes szövegét.²³⁵ Nos, Erdei az eredeti és hiteles szöveg szerint sem volt kíméletes. A beszédet azzal kezdte, hogy az SZDP kibontja a harc zászlaját, mivel a városban ismét ellenforradalmi szelek fújnak. A kisgazdák közt Erdei szerint van néhány „megbújt politikai kullancs, áruló és ehhez hasonló figura”; később a tollbetyár, politikai kupec, sajtógörény, patkány és vonyító kuvasz kifejezéseket is használta. Ettől a kisgazda vezetéstől békejobbot sem fogadhatunk el – érvelt Erdei –, mert akkor a Kisgazdapárt egyenként megsemmisítené a munkáspártokat, eltiporná a demokratikus parasztozalmakat és végül (polgár)háborút okozna az országban. Ezután azzal vádolta a helyi kisgazdákat, hogy sosem álltak a demokrácia alapján, döntő többségük a MÉP-ben politizált. Ezért Erdei szerint nincs joguk sem arra, hogy hivatkozzanak a demokráciára, „mert a demokráciának általuk követett módszere, amely őket megválasztotta,

230 AU 1946. okt. 22. és VFU 1946. okt. 26.

231 AU és VN 1946. okt. 27.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 23., ill. uo. 54.f. 6/9. őe., 30.

232 VFU 1946. okt. 30.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 24–25.

233 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 28., ill. uo. 54.f. 6/9. őe., 34.; AU és VN 1946. nov. 3. A dolog érdekessége, hogy Oláh Sándort végképp nem lehetett volna MÉP-beli szerepe miatt vádolni, tekintettel arra, hogy 1925-ben született. A Baloldali Blokk viszont nem emelt kifogást Karácsonyi Sándor ellen, aki maga is elismerte, hogy a MÉP tagja volt. Nem volt MÉP-tag Simonka György sem.

234 VN 1946. nov. 5.

235 PIL 283.f. 16/66. őe., 127. Amikor nov. végén a kis füzet megjelent, a kisgazda lap mégis azon a véleményen volt, hogy az a beszéd szövegét már tömpítva, nem szó szerint adta vissza. VFU 1946. nov. 26.

túlságosan hitleri ízű”. Személy szerint Oláh Sándort és Simonka Györgyöt említette, akiknek távoznia kell a város életéből.²³⁶ Ezek után Erdei István hosszabb jelentést küldött pártja Főtitkárságának a vásárhelyi kiszgazdák tevékenységéről.²³⁷

A november 2-i ultimátumot a kiszgazdák természetesen visszautasították, a párt belügyeibe való beavatkozásnak minősítették. A Baloldali Blokk (amelyhez ekkor csatlakoztak a szakszervezetek is) november 14-i határozatában 17-től kezdve megszakította a kapcsolatot a kiszgazdákkal. Ettől kezdve nem voltak hajlandók olyan tárgyaláson részt venni, ahol a kiszgazdák jelen vannak.²³⁸ A Baloldali Blokk FKGP-t bojkottáló határozata után kiszgazdáknak két lehetősége volt: megbénítani a város életét azzal, hogy továbbra is részt vesznek a törvényhatóság ülésein (mivel a Baloldali Blokk tagjai ebben az esetben bojkottálták volna az üléseket), vagy kivonulni a helyi koalícióból és ellenzéki szerepbe helyezkedni. November 10-én a helyi FKGP nagyválasztmánya gyűlést tartott, egyhangú döntéssel kiállt Oláh Sándor és Simonka mellett és elutasította a párt belügyeibe való beavatkozást. A gyűlésen megjelent Pfeiffer Zoltán, aki az országos vezetés részéről is támogatásáról biztosította a vásárhelyi pártszervezetet, az ország egyik legdemokratikusabb kiszgazda szervezeteként.²³⁹ Erre az SZDP nyílt bojkottot hirdetett a kiszgazdák ellen. Mivel a kiszgazdák lényegében eddig is mellőzöttek, *de facto* ellenzékiek voltak, ekkor a koalícióból való kilépést választották.²⁴⁰ Ezzel a kiszgazdák bizonyították azt is, hogy nem a hatalomvágy vezérelte őket. Már a november 5-i rendkívüli kisgyűlésen és közgyűlésen sem jelent meg a párt, amit az MKP örömmel nyugtázott, ám szűk két héttel később a végleges kivonulást képmutatóan elítélte.²⁴¹ Ezt a jelenséget kétszínűnek nevezte a Vásárhelyi Független Újság is.²⁴² November 17-én az MKP is népgyűlést tartott, ahol Oláh Mihály szokása szerint ismét akasztófázott, Pfeiffert pedig „kitűnő sváb férfiú”-nak nevezte, aki jobban tenné, ha Berlinbe menne, nem Vásárhelyre járna.²⁴³ A törvényhatóságból és a Nemzeti Bizottságból való kivonulás sem volt zökkenőmentes. Az egyik problémát az jelentette, hogy Dékány József kiszgazda alpolgármester lemondását a kommunista főispán nem volt hajlandó tudomásul venni. Karácsonyi Ferenc szerint a polgármester-helyettesi poszt nem pártpozíció, így a visszahívásról sem dönthet egyetlen párt sem. Dékány ellen fegyelmi vizsgálatot helyezett kilátásba, ha nem jelenik meg hivatalában.²⁴⁴ A kiszgazdák válaszukban kifejtették, hogy Dékány megválasztása is pártkérdés volt, hiszen annak idején három pártközi értekezleten is szó volt róla. Közölték a főispánnal, hogy kivonulásuk

236 PIL 283.f. 16/66. óe., 126. Ld. még: AU, VFU és VN 1946. nov. 5. Ezt a szöveget nehéz lett volna objektíven értékelni a kiszgazda lapban. A beszédet azonban az SZDP helyi vezetése tudomásul vette és köszönetet is mondott érte, ld. AU 1946. nov. 6.

237 MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/9. óe. 55–58. Az irat 1946. nov. 18-án kelt. Erdei ebben ismét Oláhot és Simonkát vádolja, hozzátéve, hogy Pfeiffer Zoltán gyakori vásárhelyi látogatásai óta romlott meg a koalíciós összhang. Simonkát és a VFU-t a kútmérgező, fasiszta újságírás körébe sorolja.

238 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. óe., 29–30. A kiszgazdák levele megtalálható még uo. 54.f. 6/9. óe., 32. és VFU 1946. nov. 12. A BB nov. 14-i ultimátumát közli még: AU 1946. nov. 16. Ld. még VN 1946. nov. 13–17-i számaikat is.

239 VFU 1946. nov. 12.

240 AU 1946. nov. 13. és 15., III. VFU 1946. nov. 17.

241 Vö. VN 1946. nov. 6. és 19. A BB pártjai hamarosan fasisztának nevezték a kiszgazda lapot, ld. AU 1946. nov. 6. és VN 1946. nov. 7. Válaszul a VFU másnap Erdei beszédét hasonlította a nyilasokéhoz, ld. VFU 1946. nov. 8. A következő napokban Erdei István és Keresztes Tamás több cikkben vitázott egymással, ld. AU 1946. nov. 12., VFU 1946. nov. 17.

242 VFU 1946. dec. 7.

243 AU és VN 1946. nov. 19.

244 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 89/1946. biz. főisp.; VN 1946. nov. 19. A lap szerint Dékány (aki az épp szabadságon levő Kiss Pál polgármestert is helyettesítette) és az FKGP felelőtlenségét bizonyítja, hogy már akkor sem ment be hivatalába, amikor lemondását még el sem fogadták, sőt még be sem nyújtották.

a közigazgatás normális menetének biztosítását szolgálja, mert a legutóbbi közgyűlést a baloldal bojkotálta, ráadásul durva támadást intéztek az FKGP ellen, különösen Erdei István szociáldemokrata vezető részéről. A kisgazdák arra is felhívták a főispán figyelmét, hogy ha valaki bűnt követett el közülük a demokratikus rend ellen, akkor „érvényben van a köztársaság védelméről szóló törvény, alkalmazni kell azt a rendes bíróságon keresztül”. Súlyos bűnnek tartották a demokrácia ellen, hogy a baloldal a tömeg nyomását akarta felhasználni a kisgazdák ellen, ami már két alkalommal is tettelegességgé fajult. A kialakult politikai helyzetért nem vállalták a felelősséget. Ezzel egyidejűleg Dékány József 1946. november 21-én benyújtotta lemondását, amit már a főispánnak is el kellett fogadnia.²⁴⁵ A kisgyűlés azonban még decemberben sem fogadta el a kisgazda tagok visszahívását. A közgyűlésen ez ellen Oláh Mihály tiltakozott: szerinte a kisgazdák hazaárulók, távozásuk tehát inkább előny, mint hátrány. Ezután több felszólaló támogatta a javaslatot, miszerint a visszahívást tekintsék lemondásnak és fogadják el.²⁴⁶

A másik problémát az okozta, hogy a kisgazdák törvényhatósági bizottsági tagjai közt volt egy renitens, aki nem engedelmeskedett a párt határozatának. Tárkány Szücs Ferencről volt szó, aki az FKGP baloldalához tartozott, s ezért személye ellen a Baloldali Blokknak sem volt kifogása. Tárkány Szücs törvényhatósági bizottsági tag maradt, de emiatt még 1946. november 24-én a kisgazdapárt kizárta soraiból.²⁴⁷ A kizárást élesen elítélte az MKP és kiállt Tárkány mellett az SZDP is.²⁴⁸ A közgyűlés egyébként már december 6-án döntött arról, hogy a kisgazda tagok visszahívását tekintsék lemondásnak. A döntés ellen Tárkány Szücs fellebbezett, s ennek eredményeként az ő tagságát nem szüntették meg. A kisgyűlésben csak 1947. február 14-én született döntés arról, hogy megszüntetnek tekintik Karácsonyi Sándor és Fejes István (az FKGP városi pártigazgatója és elnöke) kisgyűlési tagságát, arra való hivatkozással, hogy három egymást követő ülésről is távol maradtak.²⁴⁹ A pártból való kizárás ellen szintén fellebbezett Tárkány Szücs. Arra hivatkozott, hogy csak az országos vezetés zárhatja ki. Kovács Béla országos főtitkár azonban december 11-én fegyelmi eljárást indított ellene és felfüggesztette tagságát, majd később ki is zárta a pártból.²⁵⁰

A vásárhelyi politikai helyzetben ezután sokáig nem történt változás. A helyzet országos figyelmet is kapott, amikor a Szabad Népet, az MKP központi lapja is tudósított róla. A cikket a helyi baloldali lapok is közölték. Eszerint: a válság oka az, hogy a kisgazdapárt vezetése és az egész választmány a módosított gazdák, a kupeczek kezében van, akiknek negyede a MÉP tagja is volt.²⁵¹

245 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 91/1946. biz. főisp. Az FKGP fenntartotta igényét a polgármester-helyettesi posztra, amennyiben a jövőben helyreállna a pártok közötti együttműködés.

246 VN 1946. dec. 6. és dec. 8.

247 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. öe., 35. és PII 274.f. 16/156. öe., 116. Érdekes, hogy Tárkány Szücs kizárása érdekében a helyi kisgazda szervezet a párt országos főtitkárához, Kovács Bélához fordult, s az ő -segítségével sikerült eltávolítani a renitens képviselőt a pártból. További érdekesség, hogy Tárkány Szücs Ferencet 1948 augusztusában az MDP kizárta a törvényhatósági bizottságból, mert pártönkívüli politikusként nem tekintették érvényesnek a tagságát. (Ld. ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 283.) A pártból való kizárása ellenére 1947-ig, a választásokig megtarthatta nemzetgyűlési képviselői mandátumát.

248 VN 1946. nov. 27. Tárkány ezután nyilatkozatot is adott az MKP lapjának, amiben megismételte a BB vádjait a kisgazdák ellen. Ld. VN 1946. dec. 1. Az SZDP álláspontját ld. AU 1946. dec. 1. és dec. 3.

249 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 72/1947. biz. főisp. Az irathoz csatolva megtalálható a 10/1947. Kisgy. és a 352/1946. Kgy. számú határozat is.

250 VFU 1946. dec. 22.

251 Szabad Népet, 1946. dec. 12. Idézi: AU és VN 1946. dec. 13. Később a kisgazda lap viszont azt állította, hogy a városban „elenyészően csekély” a 60–100 holdasok száma, s azok is mintagazdák, valamint nekik is „vajmi kevés szerep jut a pártvezetésben”. Ld. VFU 1947. jan. 18. Ez azonban ellentmond a valós tényeknek.

Feszültségek a munkáspártokon belül, 1945–1947. július

Annak ellenére, hogy a két munkáspárt együttesen lépett fel az FKGP ellen, egymással fenntartott kapcsolatuk már koránt sem volt ilyen harmonikus. Sőt, inkább úgy jellemezhető, hogy kezdettől fogva éles rivalizálás és torzszalkodás volt közöttük Vásárhelyen. Pedig a két munkáspárt eleinte arra törekedett, hogy tevékenységét összehangolja. Ebből a célból már 1945 februárja folyamán Összekötő Bizottság (ÖB) alakult a két párt között.²⁵² Az SZDP helyi vezetése kettős volt. A városban működött a párt Alföldi Titkársága, amelynek élén 1945. április 15-e óta Erdei István állt; a városi titkár Juhász Pál volt. Erdei markáns személyisége miatt azonban Juhász teljesen háttérbe szorult;²⁵³ gyakorlatilag Erdei irányította a városi pártszervezetet is. A két munkáspárt között teljes összhang csak pár hónapig tartott.²⁵⁴ Az első vitás pont a felek között már 1945 áprilisában kialakult, ekkor azonban még nem vált konfliktussá. A nézeteltérés oka lényegében megegyezett a baloldal és a kiszegzák közötti vitáival: a szociáldemokraták nehezményezték, hogy a kommunisták aránytalanul sok pozíciót szereztek meg maguknak. Legerőteljesebben a szakszervezeteken belüli paritást követelte az SZDP, mivel ott 90%-os volt a kommunisták befolyása. Erdei ekkor még bízott az MKP egyes vezetőinek rugalmasságában.²⁵⁵ A viszony feltehetően 1945 második felében romlott meg, elképzelhető, hogy a választási kampány során. 1946 januárjában az SZDP ismét kérte az MKP-tól a szakszervezeti paritást, s emellett a Szakszervezeti Bizottság elnöki posztját is (az SZB titkára és elnöke 1944 ősz óta kommunista volt).²⁵⁶ A szakszervezeti titkár, Szei Sándor nem kívánt erről tárgyalni, de Karácsonyi elfogadta, hogy tartsanak pártközi értekezletet.²⁵⁷ 1946 márciusában az SZDP megyei értekezletén a vásárhelyi szociáldemokrata lap szerkesztője, Gracza János már csak „vadházasságnak” nevezte a másik munkáspárttal fennálló kapcsolatot, amit állandó civódások terhelnek.²⁵⁸ Áprilisi 7-i nagygyűlésén ugyanakkor Takács Ferenc minden kétséget kizáróan a munkásegység mellett foglalt állást,²⁵⁹ május 26-án pedig ezt ismét megerősítette. Ám egyben cáfolta a felmerült híresztelést, hogy a két munkáspárt egyesül. Sőt, a beszédében továbbra is szélsőségesnek nevezte az FKGP mellett az MKP-t is. Újra megjegyezte, hogy elvárják, hogy az MKP is megtisztítsa saját sorait.²⁶⁰ Egyes vitás

252 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. őe., 1.

253 Juhász Pál egyben városi titkár is volt, így pártszervezésre ideje sem maradt. PIL 283.f. 16/281. őe., 63.

254 Annak ellenére, hogy az MKP (Oláh Mihály) kezdettől fogva „fogas embernek” tekintette „Erdei Pistát”. Ld. PIL 274.f. 16/126. őe., 128. Ennek ellenére Oláh szerint Erdei minden kérdésben kikérte az MKP véleményét.

255 PIL 283.f. 16/281. őe., 34. Ugyanakkor különösebb vita nélkül engedte át Erdei a rendőrkapitányi posztot az MKP-nak, megelégedve a párt részére felkínált helyettesi állással. Erdei pártját anyagilag is hátrányosabb helyzetűnek látta, pl. az SZDP-nek nem volt autója sem a Dél-Alföldön, míg az MKP-nak kettő is. Uo. 33.

256 Kerekes Imre MKP-titkár szerint 1944-ben az SZDP lemaradt a szakszervezetek megszervezése terén. „Későbbi időpontban, amikor a szociáldemokraták felocsúdtak álmaikból, ezt a maguk részéről sérelmesnek tartották és többször kérték, hogy vagy a titkárságot, vagy az elnökséget engedjék át nekik a paritásos elv alapján.” A sorra megtartott választások azonban az MKP-nak kedveztek. Ld. PIL 274.f. 16/157. őe., 104.

257 PIL 274.f. 16/155. őe., 11.

258 PIL 283.f. 16/282. őe., 47.

259 AU és VN 1946. ápr. 9.

260 AU 1946. máj. 28.

kérdéseket még sikerült megoldani, így például az 1946. május 8-án tartott ÖB-ülésen, ahol elhatározták, hogy ezután minden sérelmet ÖB elé terjesztenek, s szigorúan ügyelnek arra, hogy az ügy letárgyalásáig semmi ne szivároгjon ki.²⁶¹

Erdei egyébként már 1946 tavaszán Budapestre került az SZDP országos központjába.²⁶² Alföldi titkársága utolsó heteiben a közgyűlés 1946 februári ülésén támadta a rendőrséget, mire Nagy Zoltán nyomozó durva támadást indított Erdei ellen. Válaszul Erdei a maga nyers stílusában arcátlan, „rendőrfőhadnagyj egyenruhában járó kalandor”-nak nevezte Nagyt, aki „csatornahangú közlemény”-ben támadta őt. Emiatt Nagy Zoltán személyiségi jogainak megsértése miatt sajtópert indított Erdei ellen. Ennek eredményeként 1948 júniusában Erdeit elmarasztalták és 2000 Ft pénzbírságra ítélték.²⁶³ Erdei István fővárosi posztja ellenére (Takács Ferenchez hasonlóan) gyakran megfordult a városban és aktívan részt vett a helyi pártéletben is. Az SZDP városi titkári posztjára 1946 áprilisában (a Vásárhelyről Takács Ferencel az Iparügyi Minisztériumba került) dr. Losonczy Endrét hívták meg.²⁶⁴

1946. június elején Vásárhelyen egy összehívott ülésen megjelent Révész Ferenc, a párt oktatásügyi titkára és határozottan cáfolta a két munkáspárt fúziójáról szálló híreket. Sorra cáfolta meg az MKP különféle vádjait is. Válaszul Kovács Mihály nyugodt hangú cikket írt, melyben felvázolta, hogy miért tartja az MKP mégis reálisnak belátható időn belül az egyesülést.²⁶⁵ A városi SZDP-szervezet ezután egy hosszabb iratban foglalta össze a vita történetét.²⁶⁶ Eszerint a két párt viszonya fél évvel azelőtt romlott meg, az alábbi okokból:

1. 1946 elején az SZDP szerint az ÖB ülés elhatározta, hogy a szakszervezet elnöke szociáldemokrata legyen, de az összehívott választásokon az MKP titkos utasítására a tagok újra a régi MKP-s elnököt választották meg. (Erről fentebb már esett szó.)

2. A Korzó mozit annak ellenére az MKP használta, hogy még 1945-ben az SZDP-nek utalták ki az illetékes hatóságok. A jegyeladásból az MKP nagy bevételekhez jutott.

3. Az MKP lapja, a Vásárhely Népe cikkében támadást intézett az SZDP helyi elnöke, Posztós Sándor ellen. 1946 júniusában ÖB ülésen a kommunisták nyilvános bocsánatkérését ígérték, de ez elmaradt, illetve hosszú hetek után csak egy látszat-bocsánatkérés született.²⁶⁷

261 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/2. őe., 78–79. Ezt a megegyezést azonban nem sikerült betartani.

262 Erdei az SZDP országos Agrárpolitikai osztályának titkára lett. Az Alföldi Titkárság megszűnt, hiszen ekkor Erdei helyére szegedi titkárként Papdi Györgyöt, csongrád megyeiként Szőke Ferencet, Békés vármegyébe Fehér Ferencet, Csanád vármegyébe Kiss Ernőt, Vásárhelyre pedig dr. Losonczy Endrét nevezték ki titkárnak. AU 1946. ápr. 28; Földvári L. 2005. 148.

263 AU 1946. febr. 23. A sajtópert ld.: MNL CSML XXV. 3., B 1701/1946. Tudósít róla az FU 1947. okt. 21–23. Erdei 1947 őszén megismételte és részletesen kifejtette Nagy elleni vádjait és kifogásait, miután úgy látta, hogy a perben a felperes nem törekedik az igazság felderítésére. Ld. AU 1947. okt. 25. Az ítéletet ld. még FU és VN 1948. jún. 19. A kiscgazda lap kajánul jegyezte meg, hogy a kiscgazdákat ganajtúró bogárnak (is) nevező Erdei közben maga is vett egy tanyát, ahol ő is „ganajtúró” lett.

264 PIL 283.f. 16/282. őe., 105. Az irat megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch., 54.f. 6/1. őe. 67. Losonczy ekkor fél éves szabadságot vett ki a minisztériumban, s hosszabb távú maradását a jövő eseményeitől tette függővé. Ld. PIL 283.f. 16/66. őe., 94. Losonczy ígéretet tett, hogy a szocializmus elmélyítéséért vívott harcában az előző titkárok nyomdokain halad majd.

265 AU 1946. jún. 4.; VN 1946. jún. 6. Mindkét cikkben voltak tárgyi tévedések is.

266 PIL 283.f. 16/282. őe., 169–175. A továbbiakban 1–8. pont alatt az ezen iratban szereplő kifogásokat foglalom össze. További lábjegyzetek szerepelnek ott, ahol az adott kérdésre más források is utalnak.

267 A Posztós Sándor elleni hírlapi támadás ügyéről ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. őe., 6.

4. Bangó Jánost, a rendőrség politikai osztályának vezetőjét a belügyminiszter (a kommunista Rajk László) leváltotta, ráadásul ezzel együtt szabadon bocsátva a Bangó által internált kiszagda városi titkárt, Oláh Sándort. A városi VB ülése ÖB-ülést kért az MKP-tól, sérelemnek tekintette Bangó leváltását, s szükség esetén az országos vezetéshez, illetve interpellációval a belügyminiszterhez kívánt fordulni. Az MKP az ÖB-ülés után támogatta is Bangó visszavételét és maga is rosszalta, hogy leváltása épp „egy bizonyos ügy” (Oláh szabadon bocsátása) mellett történt.²⁶⁸ Az SZDP panaszára közölték, hogy ez szolgálati érdekből történt, s Bangó helyére ugyancsak szociáldemokrata tiszt érkezett. Az utód azonban csak tagsági könyve szerint volt SZDP-s, működése inkább az MKP iránti szimpátiára utalt. Ráadásul október közepén őt is leváltották, s helyére most már MKP-tag, Kotroczó Máttyás érkezett. Az SZDP arra hivatkozott, hogy 1945 végén pártközi megegyezés volt, ami szerint a helyi rendőrkapitány kommunista ezredes, a politikai osztály vezetője pedig szociáldemokrata százados lesz. Ezt a megegyezést az MKP felrúgta, nemcsak azért, mert kommunistát tett az ÁVO élére, hanem azzal is, hogy Kotroczó csak hadnagyi rangú volt.²⁶⁹

5. Ugyanakkor az SZDP által háborús bűnösnek tekintett Nagy Zoltán továbbra is a rendőrségen maradhatott.

6. Még meg sem érkezett Losonczy Endre, az új SZDP-titkár Vásárhelyre, amikor a kommunista sajtó máris igyekezett befeketíteni. Ráadásul őt okolták a két munkáspárt közti viszony kiéleződése miatt is. Július 24-ére az MKP ÖB ülést kért az SZDP-től és közölték, hogy Losonczy, valamint az Alföldi Újság két szerkesztője (Gracza János és Szalai János) eltávolítását követelik az SZDP VB-ből. Az MKP megyei bizottságának írt jelentése szerint mind az ÖB szociáldemokrata tagjai, mind Losonczy elfogadták érveiket és Losonczy állítólag ígéretet tett, hogy kissé visszahúzódik a dolgok irányításától.²⁷⁰ Graczát időközben az SZDP központja részéről az a vád is érte, hogy a háború éve alatt németbarát és erősen jobboldali volt, ám a lapszerkesztő ezt azonnal cáfolta.²⁷¹

7. A városi közellátási hivatalban az SZDP súlyos visszaéléseket, ügykezelési hiányosságokat tárt fel, amelyek rossz fényt vetettek az MKP-ra. Ezért a kommunisták még jobban nehezteltek a pártra. Az Alföldi Újságban ennek kapcsán a főispán ellen is támadás indult, mivel az SZDP úgy vélte, hogy Karácsonyi, mint közellátási kormánybiztos, akadályozta a hivatal átszervezését. Az SZDP ezután átiratban közölte is, hogy a cikk állítása nem a lap egyéni véleménye, hanem hivatalos pártálláspontról. Erre Szent István MKP-titkár válaszában közölte, hogy az átszervezést senki nem gátolta, legkevésbé a főispán. Ugyanakkor súlyosan kifogásolta, hogy a másik munkáspárt nyilvános sajtóvitát kezdett a kérdéssel, ahelyett hogy belső pártüggyként kezelte volna azt. Még inkább kifogásolta az SZDP leveleinek hangnemet. Karácsonyi főispán szintén válaszolt és kijelentette: hónapok óta kérte a közellátási hivatal átszervezését a polgármestertől, továbbá sajnálatát fejezte ki, amiért a vita a nyilvánosság elé került és azért, ha az újságcikkre tett megjegyzése sértő volt.²⁷² Közben Simonka György nem kevés

268 AU 1946. jún. 5.; VN 1946. jún. 7.

269 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/12. óe., 44–48.

270 MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 95. óe. 27–28. Idézi: VDCSMT 1945–1948, 67–68. A visszahúzódsági ígéret mögött természetesen nem biztos, hogy a józan belátás állt, hanem esetleg fenyegetés, zsarolás.

271 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/3. óe., 61–69.

272 A Közellátási Hivatal ügyére nézve ld. MNL CSML HVL XVII. 1., 1946. jún. 18. és 26-i jkv.-ek; AU 1946. jún. 23. és júl. 7.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. óe., 8. és 10. ill. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/4. óe., 31. és uo. 6/5. óe., 42–46.

malíciával tette fel a kérdést: miért csak most szólal fel az SZDP is a közellátás ügyeiben, miért nem állt a kiscgazdák mellé már tavasszal ebben a kérdésben?²⁷³ Július elején a szociáldemokraták megelégteltek a várakozást és rendkívüli közgyűlés összehívásával fenyegetőztek. 9-én azonban a Nemzeti Bizottság végül döntést hozott az átszervezésről és az ügy nyugvópontra került.²⁷⁴

8. Az utolsót cseppet a pohárban a B-lista ügye jelentette. A szociáldemokraták azt kifogásolták, hogy a B-lista bizottságokat az MKP az ő megkérdezésük nélkül állította össze, azokból teljesen kimaradtak a helyi szociáldemokraták.²⁷⁵ A B-listázott (azaz a közigazgatásból eltávolított) tisztviselők több, mint harmada szociáldemokrata volt, a többiek pedig túlnyomó többségben pártonkívüliek. Ezért a vásárhelyi B-listát az SZDP egyértelműen az ellene irányuló politikai leszámolásnak érezte.²⁷⁶ A B-lista miatt éles sajtóháború tört ki a két munkáspárt között, ahol kölcsönösen sértegették egymást. Az SZDP eddigre elfogadta a kiscgazdák érvét, fontos szempontnak tekintve a szakértelmet. Az MKP viszont kifogásolta, hogy a kérdést nyilvánosságra hozták, holott a munkáspártok korábban abban állapodtak meg, hogy minden vitában előbb ÖB-ülést kell tartani. Ez elől az SZDP ezúttal elzárkózott.²⁷⁷ Az SZDP Központi Titkársága 1946 júliusában felvállalta, hogy a helyi pártszervek által ajánlott személyek érdekében mindent elkövet, hogy ne B-listázzák őket. Értük a helyi titkárnak személyes felelősséget kellett vállalni. A vásárhelyi szociáldemokrata vezetés kb. 40 tagja mellett állt ki ily módon.²⁷⁸ Augusztusra azonban csak 11 főt vettek vissza az eltávolítottak közül.²⁷⁹

A B-listázás a közigazgatás mellett a rendőrség állományát is érintette. Bangó után még hat szociáldemokrata tisztet távolítottak el, további hármat rendelkezési állományba helyeztek.²⁸⁰ 1947 őszén a vásárhelyi rendőrségen 36 szociáldemokrata rendőr volt 100 kommunista mellett; a tisztek közt még rosszabb volt az arány. Az ÁVO állományában csak kommunisták voltak, az ÁVO élén pedig már csak egy alhadnagy állt.²⁸¹

1946 őszén már megyei szinten is rendkívül rossz viszonyról tanúskodnak a források. Az SZDP megyei titkársága azt írta, hogy az MKP kisajátítja a postát, vasutat, rendőrséget, közigazgatást. A „testvérpárt” diktatórikus, önző, a megállapodásokat nem tartja be – írja Szőke Ferenc.²⁸²

273 VFU 1946. jún. 16.

274 AU 1946. júl. 7. és júl. 10.

275 AU 1946. júl. 10. Losonczy Endre Nagy Ferenc miniszterelnöktől is kérte ennek orvoslását. Ld. AU 1946. júl. 12.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/5. őe., 54.

276 B-listázták pl. a rendőrségtől már korábban eltávolított Zombory Istvánt, aki ekkor munkaiügyhivatal-vezető volt. 1946. febr.-ban egy népbíró tett ellene feljelentést sikkasztás és hivatali vétségek miatt. B-listázása ettől függetlenül történt, s azt követően fegyelmi eljárást meg is szüntették. MNL CSML HVL XXI. 501.a., 68/1946. biz. főisp. A Zomboryt feljelentő népbíró Kiss Pált is feljelentette, s a főispán is megállapította, hogy az személyes bosszúból eredt. Uo. 81/1946. biz. főisp. Pedig épp Zombory volt az SZDP B-lista tervezetének egyik kidolgozója, s ennek kapcsán azt is fejtegette, hogy a B-listázások ezúttal humánus módon mennek majd végbe. AU 1946. márc. 27.

277 AU 1946. júl. 19.; VN 1946. júl. 20. és 21.

278 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/5. őe., 56–59. Hasonló lista látható uo. 6/6. őe., 26–29. Kiállt a párt Zombory István mellett is, aki hosszabb panaszlevélben is tiltakozott B-listázása ellen. Uo. 6/6. őe., 30–32.

279 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/5. őe., 99–100. Zombory István nem volt a 11 fő között, de az SZDP még mindig kérte az ő visszavételét.

280 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/12. őe., 44–48. A vásárhelyi rendőrségen alig két SZDP-s hadnagy maradt. A B-listázott rendőrök listáját (pártállás nélkül, 69 névvel) közölte a VFU 1946. szept. 28-i száma. Ugyanaznap az AU és a VN azt közölte, hogy a leépítés csak 43 fős volt (ebből 27 önként mondott le, 16 főt pedig nyugdíjaztak).

281 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/19. őe., 67–69. Igaz, az SZDP-s hadnagyok száma már 4-re nőtt.

282 PIL 283.f. 16/236. őe., 17–18. Az MKP 1946. szeptemberi titkári jelentése is elismerte, hogy a rendőrségnél „a B-lista megvolt és a pártunk tagjait minden tekintetben figyelembe vettük”. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. őe., 59.

Losonczy Endre féléves szabadságának lejártá után visszatért Budapestre. Feltehetően ilyen rossz légkörben nem volt kedve tovább dolgozni. A vásárhelyi SZDP-titkárság ismét üres maradt, ezért ideiglenesen ismét Szőke János vitte a párt ügyeit. 1946. november elején arra kérte a párt országos vezetőit, hogy néhány hétre szabadságot adják Erdei Istvánt, amíg rendbeteszi az ügyeket. Erdei azonban nem kapott erre engedélyt.²⁸³ 1946 nyara óta támadás indult az SZDP egyik népbírája, Papp Lajos ellen is. A Szakszervezeti Bizottság kérte az SZDP-t, hogy a túl enyhe ítéleteket hozó Pappot az SZDP hívja vissza. Ezt az SZDP nem látta indokoltnak és az MKP-val tartott ÖB-ülés után az a döntés született, hogy egyelőre csak figyelmeztetik Pappot.²⁸⁴ A Nemzeti Bizottság novemberben támogatta az MKP javaslatát, amely szerint megütközést keltett több felmentő ítélet is a népbíróságon. Ezért javasolta, hogy a pártok vizsgálják felül azon bírákat, „akik nem állanak hivatásuk magaslatán”. A beadvány név szerint is említette Papp Lajost, így „anélkül, hogy a Szociáldemokrata Pártot ezzel a legtávolabbról is befolyásolni akarná”, ismét kérte Papp visszahívását.²⁸⁵ Ezt követően az Izraelita Egyházközség panaszt nyújtott be Papp ellen, hogy népbíró létére szélsőségesen antiszemita kijelentéseket tett egy külterületi nyilvános gyűléseken és magánbeszélgetésekben.²⁸⁶ Pappot ezután nemcsak visszahívták a népbírói posztjáról, hanem 1947 decemberében internálták és a népügyészség elé továbbították az ügyét. 1948-ban az ex-népbíróból vádlott lett. A helyi SZDP ennek ellenére sokáig kiállt mellette. 1948 márciusában azonban kizárták a pártból, április 13-án pedig három évi börtönrre ítélték.²⁸⁷

A szakszervezeti paritás ügyében a főispán által 1946 januárjában javasolt pártközi értekezletre végül csak 1947 februárjában került sor. Az SZDP a 9 fős Szakszervezeti Bizottságból 4 helyet és az elnöki posztot kérte. Emellett a törvényhatósági közgyűlés 20 szakszervezeti küldöttét is 11–9 arányban akarták megosztani (addig 17 kommunista mellett alig 3 szociáldemokrata volt abban). A javaslatokat az MKP szerint az ÖB március 17-én sem emelte határozattá (az SZDP szerint igen). A szakszervezeti választásokon a bizottságban 7–2 arány alakult ki az MKP javára, ám az elnöki posztot ekkor átengedték az SZDP-s Juhász Pálnak. Az SZDP szerint az MKP azt is vállalta, hogy két hónapon belül a bizottság két tagját visszahívja és helyettük szociáldemokraták kerülnek be. Amikor az SZDP májusban újra kérte, az MKP ezt elutasította, de a szociáldemokraták tovább küzdöttek ezért. Ezek után a két párt viszonya nagyon elmérgesedett, különösen Erdei István és felesége került kölcsönös vádaskodásba és személyeskedésbe az MKP vezetőivel. Az MKP véleménye szerint az SZDP általános támadást indított az MKP ellen a sajtó és a propaganda útján (támadva és lejáratva egyes kommunistákat); néhány szakszervezetben puccsszerűen új választásokat akartak stb. Erdei magatartásának okát az MKP abban látta, hogy a kommunisták nem támogatták Erdei polgármesterré választását.²⁸⁸

283 PIL 283.f.16/282. öe., 263. és 276. Utóbbi iratban a Főtitkárság megdöbbenését fejezte ki, hogy Losonczy bejelentés nélkül hagyta el vásárhelyi titkári posztját. Erdei István ezek után kénytelen volt Szőke János végleges kinevezését kérni: uo. 278. Ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/9. öe., 49. és 61.o.

284 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/3. öe., 82–83.

285 CsmL HVL XVII. 1. 1946. nov. 8- i jkv. Márton Árpád, a Nemzeti Bizottság elnöke nov. 11-én átiratban is kérte az SZDP-től Papp visszahívását, ld. MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/9. öe. 36. Az ügyet említi még Balázs B. 1961. 103.

286 MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/9. öe., 28.

287 Az esetről beszámolt a főispán közigazgatási jelentése, ld. PIL 274.f. 15/68. öe., 226. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 116/1947. biz. főisp. Papp perét ld. MNL CSML XXV. 8., NB 952/1948. Az ítéletről tudósított az FU 1948. ápr. 14-i száma.

288 PIL 274.f. 16/157. öe., 104–105. Szinte szó szerint ugyanez a jelentés megtalálható: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. öe., 24–25. (ill. uo. 21.f. 66. öe., 26–27.; 21.f. 95. öe., 18–19.) Az iratok az MKP városi szervezetének jelentései a pártközpont, ill. a

1947. március 12-én ugyanis Kiss Pál polgármester nyugdíjazását kérelmezte,²⁸⁹ majd április 5-től nyugdíjba vonult. Utódlása körül ádáz harcok bontakoztak ki. A vásárhelyi SZDP-szervezet mindenképpen Erdeit szerette volna jelölni.²⁹⁰ Azt az MKP is elismerte, hogy az utódnak is szociáldemokratának kell lennie, azonban Erdei István elfogadhatatlan volt számukra.²⁹¹ Májusban a főispán úgy vélte, hogy az FKGP magának szeretné megszerezni a polgármesteri posztot; a Baloldali Blokk véleménye azonban továbbra is az volt, hogy SZDP-s polgármester kell. Ha azonban az SZDP nem tud elfogadható személyt jelölni, akkor más, alkalmas személyt kell keresni.²⁹²

Június 8-án a Baloldali Blokk közös gyűlést rendezett a városban. A kommunisták szerint a gyűlés jól elő volt készítve, de azon szociáldemokrata tömegek mégsem jelentek meg. Zokon vették azt is, hogy az SZDP szónokai viszont jelentősen túllépték az időkeretet. Rádásul a gyűlés után Erdei István és a kommunisták közt heves szóváltásra került sor; Kerekes Imre városi MKP-titkárt állítólag spiclinek is nevezte a vérmes szociáldemokrata vezető.²⁹³ Végül a helyi SZDP belátta, hogy el kell állnia Erdei jelölésétől és a Vidéki Titkárság július 4-i javaslata után 7-én Tamás Béla szociáldemokrata ceglédi főjegyző vagy Fehér Ferenc újonnan választott vásárhelyi titkár megválasztását támogatta.²⁹⁴

A Vasas Szakszervezet tisztújítása június 22-én már botrányba fulladt. A két párt ismét meglehetősen eltérően ismerteti az eseményeket. Az MKP szerint Erdei István és Csekey Béla alaptalanul sikkasztással vádolták meg a távozó vezetőséget, majd személyeskedő támadást intéztek ellenük. Ekkor a résztvevők vitázni kezdtek, s csak az gátolta meg a verekedést, hogy Szent István bezárta az ülést.²⁹⁵ Erdei István az SZDP szemszögéből úgy látta, hogy ők tárgyilagos hangon az anyagi ügykezelés hiányait kifogásolták, mire a szakcsoport régi elnöke minősíthetetlen hangot ütött meg velük szemben. Erdei ezután összeférhetetlenségre hivatkozva kérte Szentinek az elnöki székről való

megyei bizottság felé. A jelentések lényegében az SZDP 1946. jún.-i, már idézett összefoglaló jelentéséhez hasonlóan (de az MKP szemszögéből) ismertetik a két párt viszonyát 1944 óta. Eszerint a szakszervezetben kialakult MKP túlsúly oka az, hogy 1944-ben a szociáldemokraták későn ébredtek és lemaradtak, másrészt pedig a rendszeresen megtartott demokratikus SZB-választásokon rendre a kommunista jelöltek győztek. 1947-ben az MKP állítólag még agitálta is a munkásokat, hogy a szakszervezeti választáson az SZDP-re szavazzanak, de hiába. Az ügyről ld. még PIL 283.f. 16/236. öe., 154–155., ill. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/13. öe., 56–59. A két párt vitáját összefoglalja még Szilágyi J. 1971. 30–32. is.

289 Minden párt, így a kisgazdák is elismerő szavakkal illeték munkáját. Ld. VN 1947. márc. 18., 21.; AU 1947. márc. 19.; VFU 1947. márc. 19. és 29.

290 AU 1947. márc. 27., PIL 283.f. 27/27. öe., 34.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/13. öe., 24. és 44. Már márc. 31-én azt írta az SZDP a Főtitkárságnak, hogy ha e határozatnak nem tud érvényt szerezni és egy másik párt beavatkozik belügyeibe, annak szomorú, káros következményei lesznek.

291 PIL 274.f. 15/68. öe., 58. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501. a., 40/1947. biz. főisp. Erdeit nem támogatta az FKGP, az NPP és a szakszervezetek sem. Ld. VFU 1947. márc. 23.

292 PIL 274.f. 15/68. öe., 76. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501. a., 53/1947. biz. főisp. Kifejtette azt is, hogy az MKP nem akarja feladni az általa megszerzett pozíciókat, így a szakszervezeteket sem.

293 PIL 274.f. 16/157. öe., 105. Valamivel rövidebben ismerteti: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. öe., 24–25., ill. uo. 21.f. 66. öe., 26–27. és 21.f. 95. öe., 18–19. Utal rá még: MNL CSML HVL XXI. 501.a., 73/1947. biz. főisp. Az SZDP központja már máj. 31-én felszólította a helyi szervezetet a rendezvényre való felkészülésre. Szőke János ennek alapján jún. 3-án szólította fel a kerületeket a szervezésre. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/15. öe., 47–49.

294 PIL 283.f. 27/27. öe., 58.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/17. öe., 18. Júl. 8-án ismét a fővárosban született döntés, hogy Tamás Bélát jelölik polgármesterré. Uo. 39.

295 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. öe., 26., ill. uo. 21.f. 66. öe., 28.; VN 1947. jún. 24.

távozását, mire ő inkább bezárta az ülést.²⁹⁶ Június végén számos kérdésben valóságos nyilatkozat-háború, helyreigazítási kérelmek sokasága született a fenti ügyben, jelezve a két párt rendkívül kiélezett viszonyát.²⁹⁷

Július 25-én végül rendkívüli közgyűlés választotta meg polgármesternek Tamás Bélát. A választás igen furcsára sikeredett. Az NPP küldöttei tiltakoztak, hogy nem helyi személy kerül a város élére, pedig számos, évtizedes munkásmozgalmi múlttal rendelkező helyi politikust is lehetett volna találni. A Parasztpárt így kivonult a szavazásról. Az MKP és a befolyásuk alatt álló szakszervezetek küldöttei viszont tartózkodtak. Így – mivel a 20 kisgazda képviselő már 8 hónapja szintén távol maradt a közgyűléstől – a törvényhatósági bizottság eredetileg 94 fős testületéből csak 18 szociáldemokrata voksolt, természetesen ők egyöntetű igennel. Az MKP magatartását az SZDP új párttitkára határozottan bírálta is.²⁹⁸ Ekkor került ugyanis Vásárhelyre az SZDP új városi titkára, Fehér Ferenc, aki szintén idegenből, Békéscsabáról jött. Nyilvános bemutatkozó beszédét július 27-én tartotta.²⁹⁹ Aznap nyilatkozott elsőként az új polgármester is az Alföldi Újságnak.³⁰⁰ A szociáldemokraták tehát jelentős vezetőhiánnyal küszködtek, saját tagságukból nem tudtak széles körben elfogadott és támogatott személyeket kiállítani. Önjelöltet igen: Kurucz János, az Alföldi Újságot is előállító Szabadság Könyvnyomda vezetője szívesen vállalta volna a polgármesterséget. Marosán Györgynek írt levelében meleg szavakkal állt ki saját maga mellett.³⁰¹ Az SZDP azonban nem jelölte.

Ezután a városban is megindult a választási kampány, ami tovább élezte a két párt közötti viszonyt. Ennek egyik fő oka az volt, hogy a városba érkező két új szociáldemokrata vezető még Erdeinél is élesebben lépett fel az MKP hegemonia-kísérlete ellen. Az MKP pedig mind erőszakosabban lépett fel. Július közepén a városháza szociáldemokrata tisztviselőit egy szakszervezeti küldött azzal presszionálta, hogy ha nem lépnek át az MKP-ba, annak káros következményei lesznek.³⁰²

A két munkáspárt harca mellett az MKP-n belül is komoly személyi viták folytak. Vad János eltávolítása (1946 tavasza) után ugyanis a rivális frakció, Karácsonyi Ferenc főispán és Oláh Mihály városi titkár klikkszerűen ki akarta sajátítani a vezetést. Az MKP Szentesen működő megyei bizottsága nem nézte ezt jó szemmel. Az Oláh Mihály körüli állítólagos korrupcióról már 1945-ben kaptak jelentéseket.³⁰³ A két kommunista vezető 1945. november 10-én a városi pártszervezet taggyűlésén durva hangon, személyeskedve támadta a párt más vezetőit, ami a tagságot és a megyei vezetést is

296 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/16. őe., 83–85.; AU 1947. jún. 25.

297 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/16. őe., 53–59., 78–82.

298 PIL 274.f. 15/68. őe., 122. és 126. Utóbbi megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501. a., 93/1947. biz. főisp. A választásról ld. még AU, FU és VN 1947. júl. 26.

299 MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/15. őe., 66.; PIL 283.f. 11/96. őe., 97.; AU 1947. júl. 29. Fehér célja az volt, hogy felrázza a pártot. Rögtön érkezésekor ki is fejtette: a párt nem vállalja el Ábel szerepét. Ebből érthetővé vált, hogy a „testvérpárt” (az MKP) szerinte Káin szerepét tölti be. Érkezése után így Fehér ellen is megindult az MKP támadása. Ld. Földvári L. 2005. 153. Fehért már április 8-án megválasztották helyi titkárnak (ld. AU 1947. ápr. 10.; PIL 283.f. 16/283. őe., 91.), beiktatása ápr. 20-án lett volna, de szanatóriumi kezelése miatt csak július végén érkezett a városba. Addig Szőke János működött titkárként helyette.

300 AU 1947. júl. 27. A várost, amely addig elmaradt más települések mögött, jelentősen fejleszteni kívánta.

301 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/14. őe., 71–72.; PIL 283.f. 16/120. őe., 127. Idézet a levélből: „Miért nem lehetek Hódmezővásárhely város szociáldemokrata polgármestere, amikor a város közönségének egyhangú bizalma folytán erre minden jogcímem megvan?”

302 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/17. őe., 72.

303 PIL 274.f. 16/127. őe., 16. és 46. Az a vád is érte, hogy kissé idős, nincs benne kellő lendület (uo. 86. l), pedig Karácsonyinnál 10 évvel fiatalabb volt.

felhőborította. Többen azt is megfogalmazták, hogy Karácsonyi az SZDP megbízásából lépett be az MKP-ba és Takács Ferencnek kémkedik.³⁰⁴ Az MKP megyei bizottságának nem volt hatásköre a főispáni kinevezés felett, Oláhót viszont 1946 áprilisában leváltották a városi párttitkári posztról.³⁰⁵ Utóda hosszas átmeneti idő után Szent István lett.³⁰⁶ Őt a megyei vezetők gyengekezűnek és Oláh befolyása alatt állónak tartották.³⁰⁷ Még a vásárhelyi MKP szervezet titkári jelentései is elismerték, hogy a helyi tagság egy része okkal-ök nélkül bizalmatlan a főispánnal szemben.³⁰⁸ 1946 decemberében az MKP városi tisztújító közgyűlése kapcsán Oláh és Karácsonyi ismét felborzolta a megyei pártbizottság kedélyét. A választmány tagjainak listáját Oláh és Karácsonyi a megyei küldöttekkel beszélte meg, ám azok távozása után önkényesen módosították azt. A szentesiek ezt nem fogadták el, mert klikkszerűnek tekintették a javasolt személyek csoportját. Ezek után a jelölőbizottság javaslata ellen Karácsonyi erősen kifakadt, kijelentette, hogy ezekkel nem tud együtt dolgozni és nem vesz részt a szavazáson. A december 12-i tisztújító gyűlésen nem is jelent meg a párt két fenegyereke. Ezzel szemben 14-én Karácsonyi rávett több alapszervezetet, hogy hívjanak össze újabb tisztújító gyűlést és eközben nem párttagok előtt is kirohanásokat intéztek a megyei bizottság tagjai ellen. A szentesiek a megismételt választáson is megjelentek, mire Karácsonyi lemondott a választmányi tagságáról és távozott. Oláh viszont ekkor is arról beszélt, hogy a megyének nincs joga beavatkozni a helyi ügyekbe. A gyűlés súlyos pártszerűtlenségnek ítélte meg Oláh és Karácsonyi működését, fegyelmi vizsgálatot indított ellenük, de ennek ellenére Karácsonyit a helyi pártszervezet elnökévé választották. A választmány összetétele ezúttal is a megyei bizottság javaslatát tükrözte.³⁰⁹ Emiatt Karácsonyi nem is fogadta el a párt városi elnöki posztját.³¹⁰ Oláh és Karácsonyi ezek után betegsége hivatkozva nem vettek részt Szentesen az 1947. február 9-én tartott megyei MKP-konferencián, de mégis bekerültek a megyei választmányba.³¹¹

Erdei Mihály megyei titkár 1947. folyamán is bizalmatlanul viszonyult Karácsonyihoz és Oláhhhoz, akik gyámkodásnak tekintették a megyei bizottság felügyeletét. Ugyanakkor régi harcostársukat, Diószegi Ferenc szakszervezeti titkárt árdrágítás miatt 1947 márciusában letartóztatták. A párt kizárta a tagok közül is. A szakszervezetek új központi titkára Szent István lett, míg az ő helyére Kerekes Imre került városi párttitkárnak.³¹² Szentistvához hasonlóan ő is a főispán és Oláh befolyása alatt állt;

304 PIL 274.f. 16/127. öe., 95–96. A főispán, mint közellátási kormánybiztos ellen nov. 17-én tüntetést rendeztek. A Karácsonyival tárgyaló delegációban volt egy kislány, akit állítólag a főispán úgy arcon ütött, hogy a gyerek vérzett is.

305 Karácsonyi, bár Csongrád megyei főispán is volt, szinte mindig Vásárhelyen tartózkodott. A megye székhelye ekkor Szentes volt, s az MKP Megyei Bizottsága is ott működött. Szerették volna elérni, hogy Karácsonyi Szentesre költözzön, hogy kiszakadjon a vásárhelyi közegből, de ezt sem sikerült elérni. Oláh Mihály helyett eredetileg már ekkor (1946. ápr.) az öccsét, Oláh Lajost javasolták titkárnak. PIL 274.f. 25/48. öe., 9.

306 PIL 274.f. 16/155. öe., 68.

307 PIL 274.f. 25/48. öe., 32.

308 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. öe., 37. (1946. ápr.-i jelentés). Aug.-ban azonban már arról írt Szent István, hogy a főispán munkája javult a pártszervezet felé. Uo. 48.

309 PIL 274.f. 16/156. öe., 121–123. A megyei bizottság részéről Borbás Lajos és Kürtössy Károly jártak Hódmezővásárhelyen.

310 PIL 274.f. 25/48. öe., 49.

311 PIL 274.f. 16/157. öe., 25. és 36.

312 PIL 274.f. 15/68. öe., 31–32. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501. a., 21/1947. biz. főisp. Diószegi vallomását Id. PIL 274.f. 25/48. öe., 74. Az MKP belső vizsgálatáról ld. uo. 87–88.

az 1947-es választások előestéjén a megyei vezetés tervezte is, hogy leváltja posztjáról.³¹³ Karácsonyi 1947 szeptemberi, Szentesen készült káderjellemezése több kedvező tulajdonságot is felsorol ugyan, de ideológiai képzetlenséget, klikk-rendszer kialakításának hajlamát, a pártfegyelem gyakori megszegését, gyenge párt- és választási munkát is felró a főispánnak, akinek munkájával a megyei bizottság nem volt elégedett, főleg, mert arra „szociáldemokrata múltja nyomja rá bélyegét”.³¹⁴ A választások után a Dinnyés-kormány megerősítette Karácsonyit a főispáni poszton, aminek a szentesi MKP-vezetők nem örültek; a megyei és a városi MKP közt 1947. novemberre rendkívül megromlott a viszony. Kerekes önként kérte áthelyezését, de az MKP új városi titkárnak kiválasztását továbbra is igen nehézé tette a Karácsonyi–Oláh klikk.³¹⁵ A megyei vezetés rossz véleménye ellenére azonban Karácsonyi 1950-ig a megye és Vásárhely főispánja maradt, Oláhot pedig 1947-ben újra parlamenti képviselővé választották, sőt: 1948-tól polgármester, 1950–54 közt pedig a város első tanácselnöke lett. 1944 és 1950 közt vitathatatlanul ők voltak a helyi kommunisták legbefolyásosabb személyiségei.

Az SZDP-n belül jelentősebb belső harc nem volt, legfeljebb a megyei és a városi vezetés között.³¹⁶ Egy központi küldött megállapította, hogy a vásárhelyi pártszervezet elöregedett, szervezetlen, kiengedett kezéből a parasztságot, elhanyagolja a pártoktatást stb.³¹⁷ A párt ugyanakkor állandó anyagi nehézségekkel küszködött, s emiatt az Alföldi Újság kiadása többször veszélybe került. A lapot sokáig ingyen állította elő Kurucz János szociáldemokrata nyomdász. 1946 szeptemberétől felszámított bizonyos költséget, ami nem fedezte a lap kiadásait. A párt azonban ezt sem fizette ki, s emiatt a korábban a helyi vezetésben is szerepet kapó Kurucz és a helyi szervezet között megromlott a viszony. 1947 márciusában felmondta a lap előállításáról szóló szerződést is, de ezután a pártközponttól segélyt és havi szubvenciót igényeltek. Miután ez nem érkezett meg, a nyomdász 1947 júliusában pert tervezett Takács Ferenc, Erdei István és Szőke János ellen. Erre nem került sor, ám a felek csak 1947 decemberében tudtak megegyezni, s Kurucz követeléseinek kb. felét megkapta. A tízezer forint több, mint felét Takács Ferencnek kellett kifizetnie, mint felelős kiadónak. A helyi vezetés véleménye az volt, hogy 1945-ben Kurucz ingyen kapta meg a nyomdát és cserébe vállalta a lap előállítását.³¹⁸

313 PIL 274.f. 25/48. óe., 136. Kerekest agresszívnek, pártszerűtlennek, klikkező hajlamúnak minősíti az irat.

314 PIL 274.f. 15/68. óe., 146. A választások előtt azt is kifogásolták, hogy „túlságosan közigazgatási ember lett és a pártmunkában nagyon keveset dolgozik, akkor is biztatásra”. PIL 274.f. 16/157. óe., 134.

315 PIL 274.f. 25/48. óe., 156–157. Az új titkárt végül Kistelekről hozták Vásárhelyre Nagy István személyében.

316 A vásárhelyi SZDP többször kérte is, hogy függetlenítsék a megyei vezetéstől, hiszen a 65 ezer fős Vásárhely nem függhet a feleakkora Szentestől. PIL 283.f. 16/236. óe., 7–8. és 35–36. (Utóbbiban a megyei vezetés Vásárhelyre helyezését kérték; ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/9. óe. 10–13. is.) Pintér Emil megyei titkár 1946. nov.-ben súlyosan kritizálta a vásárhelyi szervezetet, ld. PIL 283.f.16/282. óe., 285–286., amire válaszul a városi szervezet kérte függetlenítését a megyétől (uo. 302.)

317 PIL 283.f. 16/66. óe., 130.

318 A kérdésről bővebben ld. a levéltári forrásokat: MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/7. óe., 5. és 76.; 6/8. óe., 38.; 6/13. óe., 38–40.; 6/14. óe., 71–76.; 6/16. óe. 30–31.; 6/17. óe. 30–31.; ill. PIL 283.f. 11/96. óe.

Az ellenzéki pártok Vásárhelyen az 1947-es választásokig

1946 novemberétől az ellenzék közt kell számon tartanunk a Kisgazdapártot is, amely ekkor kilépett a városi koalícióból. A városban ez volt az első működő ellenzéki párt, amely országos értelemben viszont továbbra is kormánypárti maradt! Az országban 1944–1945 óta működő ellenzéki pártoknak (Demokrata Néppárt, Polgári Demokrata Párt, Magyar Radikális Párt) Vásárhelyen nem volt helyi szervezete.³¹⁹ Később újabb ellenzéki pártok is alakultak az országban, amelyek közül a városban kettő próbált gyökeret eresztetni: a Sulyok Dezső által irányított (Magyar) Szabadságpárt (SZP) és a Pfeiffer Zoltán-féle Magyar Függetlenségi Párt (MFP). A régi ellenzékől 1947 nyarán a PDP ismét megkísérelte a helyi szervezet megalakítását,³²⁰ de választási kudarca után ismét bezárták a párt-helyiséget. Így tehát három említésre méltó ellenzéki pártként az FKGP, az SZP és az MFP tevékenységét kell tárgyalnunk. Utóbbi kettő csak 1947-ben, néhány hónapon át működött a városban, ennek ellenére politikai jelentőségük óriási volt, bár a pártszervezet kiépülésére sem idő, sem mód nem volt. Ez a két párt az FKGP-ből vált ki és Vásárhelyen egyaránt mindkettő hetek alatt elhódította a kisgazdák szavazóbázisának jelentős részét.

Az ellenzékbe vonuló kisgazdák 1947-es tevékenységét sajátos tudathasadások terhelték. Egyrészt az a tény, hogy országosan kormányon voltak, másrészt pedig a pártjukból kiszakadt más ellenzéki erőkkel szembeni magatartás egyaránt frusztrálta a helyi kisgazda vezetést. Ugyanakkor a megyei MKP-vezetés elismerte, hogy a megyében csak Vásárhelyen van erős szervezeti élete az FKGP-nek. Erre utalt az is, hogy a kisgazda tisztújító gyűlésen jelentős tömegek vettek részt.³²¹ Emiatt a helyi kisgazda vezetés is nyugodt, magabiztos volt és a Baloldali Blokk nem tudott ellene újabb akciókat indítani. Január első felében azonban elérték, hogy a kisgazda lapot újra egy hétre betiltották, pedig a lap maga folyamatosan baloldali erőként határozta meg magát és az FKGP-t.³²²

Az FKGP országos szervezete 1947 első felében súlyos csapásokat szenvedett el az ún. Magyar Közösség „köztársaság-ellenes összeesküvése” következtében.³²³ Az MKP értelmezése szerint a párt vezetése a demokratikus szárny (értsd: a baloldal) kezébe került. A Baloldali Blokk ezért azt remélte, hogy ezután a vásárhelyi kisgazda szervezet „megtisztulása” is bekövetkezik. Ennek érdekében 1947 januárjában az SZDP lapja követelte is a „reakciós helyi vezetés” eltávolítását. Az MKP lapja nyíltan

319 A PDP ugyan 1945 elején megalakította helyi szervezetét, de érdeklődés hiányában még ugyanabban az évben be is szüntette működését. A másik két párt kísérletet sem tett a helyi szervezet megalakítására.

320 A Polgári Demokrata Párt 1947. júl. 28-án alakult meg újra Vásárhelyen, ld. VN 1947. júl. 29. A párt ügyvezetője Verebes Tibor ügyvéd lett. A párt ezután augusztus 10-én választási gyűlést tartott, ld. VN 1947. aug. 10.; PII 284.f. 8.é., VIII. kötet, 113. A választások után tevékenységet azonban nem fejtett ki, amit azért sem lehet csodálni, mert a választásokon alig 89 szavazatot (0,25%) szerzett a városban. Ezzel jelentősen elmaradt még azoktól az ellenzéki pártoktól is, amelyek be sem tették a lábukat Vásárhelyre. A párt 1945-ben még 1,1%-ot ért el a novemberi választásokon.

321 PII 274.f. 16/157. é., 48.

322 VFU 1946. jan. 16.

323 Az állítólagos összeesküvésekről és a Magyar Közösségről még csak sejtelmlemmel sem bíró Kovács Bélát a szovjetek 1947. febr. 25-én a Szovjetunióba hurcolták. A belőle kisajtolt vallomás hírbe hozta Nagy Ferenc miniszterelnököt, aki ennek hatására 1947. május végén nem tért vissza svájci szabadságáról. A kisgazdapárt centrumának több képviselőjét koncepciós perbe fogták és elítélték; sok képviselőt kizártak, míg mások kiléptek a pártból. Az ügyről részletesen ld. Palasik M. 2000., 194–248.; Csicsery-Rónay I. – Cserenyey G. 1998.; legújabbban: Székér N. 2017.

feltette a kérdést, hogy „Ugyan volt-e benne [mármint az állítólagos összeesküvésben – B.P.] valaki Hódmezővásárhelyről?” Nem maradt el a válasz sem: mindez nagyon valószínű, hiszen épp ezért lehettek a kiszagdák olyan szemtelenek és ezért „uszítottak” a demokrácia ellen. Főleg Oláh Sándorra (aki az „összeesküvők” lebukásakor állítólag el is tűnt egy időre a városból), másrészt pedig Simonka Györgyre céloztak, bár az utóbbi maga is egyetértett vezércikkében az alapos tisztogatás és a megtorlás szükségességével. Sőt, a kiszagda lapszerkesztő cikkei egyre inkább erős baloldali érvelést kaptak. Keresztes Tamás kiszagda nemzetgyűlési képviselő pedig kifejtette: „Vásárhely tiszta maradt”; ha lettek volna összeesküvők Vásárhelyen, ő már régen leleplezte volna őket.³²⁴ A pártok tiltakozó gyűléseket is rendeztek. Az SZDP taggyűlésén (Szeder Ferenc jelenlétében) január 19-én Erdei Istvánné javaslatára táviratot küldtek Nagy Ferenc miniszterelnöknek, követelve az „összeesküvők” szigorú megbüntetését. Az MKP január 26-án nagygyűlést rendezett, s Oláh Mihály itt halált kért a letartóztatottak vezetőire. Gyűlést tartottak a földmunkások is, majd az NPP is táviratban követelte a megtorlást. Január 26-án a kiszagdák is gyűlést tartottak. Ezen a választmányi gyűlésen élesen elítélték az összeesküvőket és szigorú büntetést követeltek. Ez megisméltódott a február 2-i taggyűlésen is, ahol Keresztes és Oláh Sándor is beszélt.³²⁵ Február folyamán a Vásárhely Népe több cikkben követelt „kibontakozást”, illetve „Rendet a vidéken is”, azaz a Kiszagdapárt megtisztítását. Erre azért is szükség volt a lap szerint, mert „az ellenforradalom szelleme” erősebb, mint valaha. Ezúttal azonban már élesen támadták Vata Ernő kiszagda alelnököt és bírálat érte Keresztes Tamást is.³²⁶ Érdekes, hogy bár az Alföldi Újság is bírálta még a kiszagdákat, Keresztesről kimondottan elismerő cikket is írt a szociáldemokrata lap.³²⁷ Február 21-én a főispán felkérte a Nemzeti Bizottságot, hogy ők is tiltakozzanak az összeesküvés miatt.³²⁸ Ezután az MKP támadásai már féktelenné váltak: a kiszagda vezetők csak mint sötét alakok, alvilági politikusok, az összeesküvőket teli torokkal védő aljas hazudozók jelentek meg a lapban – tudomást sem véve arról, hogy a kiszagda lap is számtalanszor elítélte az állítólagos „összeesküvést”. Az MKP „népparlamentet” is létrehozott, melyen ismét alkalom nyílt az FKGP elleni támadásokra.³²⁹ Március 15-én pedig ismét nagyszabású tömegdemonstrációt tartott a Baloldali Blokk, ahol már nem egyszerűen a demokráciát, hanem a népi demokráciát éltették a szónokok (Karácsonyi Ferenc, Gyáni Imre mellett központi küldöttek is), és bírálták az úri és kiszagda reakciót.³³⁰

A vásárhelyi kiszagda pártszervezet „megtisztulása” azonban az „összeesküvők” letartóztatása után fél évvel sem következett be. Sőt, nem a jobboldaliakat, hanem Tárkány Szücs Ferenc híveit zárták ki az FKGP-ből.³³¹ Ekkor a BB helyi szervezete újabb eszöközhöz nyúlt. 1947. június 7-én levelet írtak a Kiszagdapárt országos vezetőségének, amelyben ismertették az 1946. második felében tett

324 Szilágyi J. 1971. 20–21. Ld. még a VFU és VN 1947. jan. 17 és 19. közötti számain, ill. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/12. öe., 76–77.

325 Szilágyi J. 1971. 15–16. Ld. még AU 1947. jan. 21., VN. 1947. jan. 21., 23. és 28., VFU 1947. jan. 28. és febr. 4.

326 VN 1947. febr. 2., 8., 12. 15. és 20. A 15-i számot idézi még: Herczeg M. – Szigeti J. 1969. 12.

327 AU 1947. febr. 11. és 16.

328 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 13/1947. biz. főisp.

329 VN 1947. febr. 22. és 26.

330 VN 1947. márc. 18.

331 VN 1947. márc. 15.

erőfeszítéseiket a „reakciós” kiscgazda vezetés eltávolítására. Ebben kifejtették, hogy a kiscgazdák helyi koalícióból való kilépése után ők vették át a város irányítását. Mivel a Baloldali Blokk 1945-ben Vásárhelyen többségbe került, az ügyintézés zavartalanul folyt is tovább. Kifejtették, hogy Vásárhely munkásmozgalmi hagyományait még a bethleni idők sem tudták megrontani, ám 1946-ban a kiscgazdák igen. A baloldali pártok azt kérték az FKGP Országos Vezetőségétől, hogy „vizsgálja felül a vásárhelyi pártszervezetük vezetőinek a demokráciához és a koalícióhoz való viszonyát”, s azon belül a kiscgazdák helyi lapjának és ifjúsági szervezetének működését is.³³² 1947. június 8-án a Baloldali Blokk nagygyűléssel is nyomatékosította követeléseit, illetve tájékoztatást adott a miniszterelnök (Nagy Ferenc) lemondása utáni helyzetéről is. A gyűlésen (többek közt) Szobek András (MKP), Szamay Lajos (SZDP) és Gyáni Imre (NPP) beszélt, a sajtó szerint ötezer fős tömeg előtt. Helyi kérdésekről alig esett szó, bár a gyűlésen demonstratíván üdvözölték az FKGP-ből kizárt Tárkány Szücs Ferencet.³³³

Ahelyett azonban, hogy az országos vezetés beavatkozott volna a vásárhelyi FKGP szervezet életébe, váratlanul az történt, hogy vásárhelyi kiscgazda vezetők kísérletet tettek a párt országos irányvonalának módosítására! A Kiscgazdapárt vezetése ugyan balratorlódot (vezetője Dobi István lett), de továbbra is volt benne egy polgári szárny, amelyet B. Szabó István vezetett. Az ő köréhez tartozott az FKGP egyik vásárhelyi képviselője, Keresztes Tamás.³³⁴ A B. Szabó vezette ún. „alkotmányvédők” célja az FKGP visszatérése volt a Nagy Ferenc volt miniszterelnök által képviselt centrum-irányzatra.³³⁵ A párt országos vezetésében dúló harc miatt eleve nem volt esély arra, hogy a vásárhelyi szervezet ügyével behatóan foglalkozzanak. A készülő választójogi törvény és a választási szövetségkötés ügyében az FKGP 1947. július 18-ára országos nagyválasztmányt hívott össze, ám B. Szabóék növekvő erejét látva Dobi július 14-én elnapolta a vezető testület ülését. B. Szabó ekkor megbízta Keresztest, hogy 20-ára Hódmezővásárhelyre hívja össze a párt baloldali vezetésével elégedetlen alföldi megyék választmányi tagjait. Keresztes ennek helyi szervezésével Vata Ernőt bízta meg. Ám miután a Dobi-féle vezetés megsarolta a lázongókat, hogy a párt nem jelöli őket képviselőnek, a tervezett vásárhelyi gyűlést Keresztes már 16-án lefújta. Vata Ernő ezzel nem értett egyet és július 22-én most már Budapesten szeretett volna rendezni egy választmányi ülést az alföldi kiscgazda vezetők részvételével – sikertelenül.³³⁶ Ezt követően pedig megindult a választási kampány, ami ismét lehetetlenné tette, hogy az FKGP országos vezetősége foglalkozzon a Baloldali Blokk június 7-i levelével a vásárhelyi szervezet ügyében.

³³² MNL CSLM MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 34–36.; uo. 21.f. 66. őe., 22–24., ill. uo. 54.f. 6/15. őe., 87–89. Közli még: AU 1947. jún. 8., VDCSMT 1945–1948., 109–111.

³³³ MNL CSLM MSZMP Arch. 54.f. 6/15. őe., 47–49. őe; Szilágyi J. 1971. 27.; AU és VN 1947. jún. 10. A gyűlésre és az FKGP-központnak írt levélre utal még a főispán közigazgatási jelentése is: MNL CSLM HVL XXI. 501.a., 73/1947. biz. főisp. (E gyűléssel – más összefüggésben – már az előző fejezet is foglalkozott.)

³³⁴ A városi FKGP-vezetésben Keresztes nem töltött be jelentős posztokat, de 1945-ben a párt helyi alelnöke lett, 1945. nov.-tól pedig nemzetgyűlési képviselő volt. 1946-tól a Vásárhelyi Független Újság szerkesztője, 1946. szept.-tól az FKGP Véderő Bizottság tagja. 1947-ben a Parasztövetség országos elnökségének is tagja lett. Ld. Hmv. Almanach 111. és Vida I. 1976. 225.

³³⁵ Bővebben ld. Vida I. 1976., 300–304. B. Szabó kísérletet tett Pfeiffer és Sulyok visszavételére is az FKGP-be, de ez meghírsült. Tudósít erről még: AU 1947. júl. 17.

³³⁶ Vida I. 1976. 313–314.; Szilágyi J. 1971. 35.; ill. ÁBTL 3.1.5. 0-9275, 59. A vásárhelyi gyűlés tervéről ld. még AU 1947. júl. 19. és júl. 20. A lap szerint a gyűlést nem Keresztes, hanem Oláh Sándor próbálta Vásárhelyre összehívni. Sajnos épp ezekben a napokban nem létezett kiscgazda lap a városban, így az események rekonstruálása nehezebb. (A VFU végleg megszűnt, az FU megindulása pedig csak pár nap múlva történt meg.)

A Szabadságpárt 1947. március 23-án alakult meg Vásárhelyen, s lényegében csak a tavasz folyamán volt aktív. A párt ekkor tett kísérletet arra, hogy kiépítse országos hálózatát, de hódmezővásárhelyi fellépésük már a pártszervezés második hullámára esett. Az első hullámban létrejött szervezetek még többnyire békés körülmények közt alakultak meg 1946–47 fordulóján. Így történt ez Szegeden is 1947. január 5-én, ahol a délmagyarországi tagtoborzás megindítását hirdették meg. Sulyok Dezső itt élesebben kritizálta a kormánykoalíciót és benne egykori pártját, az FKGP-t is, mint korábban. A párt programjaként a keresztény erkölcs, a nemzeti gondolat és a tiszta demokrácia hármását emelte ki.³³⁷ Sulyok csongrád megyei megjelenése felbőszítette az MKP-t és az egész Baloldali Blokkot. A baloldal elhatározta, hogy minden eszközzel meggátolja az SZP további megszerveződését. Ugyanakkor március elején Karácsonyi Ferencet még nem aggasztotta különösebben az SZP vásárhelyi megjelenése; a főispán úgy ítélte meg, hogy a párt vonzereje kicsi lesz.³³⁸ 1947. március 23-ára azonban a Szabadságpárt Sulyok Dezső részvételével nagygyűlést hirdetett meg a Fekete Sasban. Ekkor már voltak tapasztalataik a botrányt okozó baloldali elemekről, ezért Vásárhelyen nem szabadtéri nagygyűlést szerveztek.³³⁹ A rendezvényt Nagyiván János szegedi SZP-képviselő vezetésével március 16-án készítették elő; itt ő ismertette a párt programját. Ekkor még nem zavarták meg atrocitások a gyűlést. Az eseményre érdekes módon az FKGP reagált idegesebben, mivel Nagyiván – aki eredetileg szintén kisközgazda volt – az FKGP-t is támadta. Az FKGP arra intette híveit, hogy az újabb polgári párt csak megosztja az erőket, ráadásul a vásárhelyi gazdák érdekeit a Kisközgazdapárt védheti csak meg.³⁴⁰ Azzal vádolták meg Sulyokot, hogy az MKP kezére játszik pártalapításával. Az SZP-t a helyi kisközgazda lap szélsőjobboldalinak nevezte, az FKGP-t pedig a szélsőjobb és szélsőbal erők közti arany középűtnak minősítette.³⁴¹

Március 23-án az SZP vásárhelyi zászlóbontó nagygyűlése³⁴² botrányba fulladt. Az eseményről igen eltérő beszámolók születtek, de a főbb események ezek alapján is rekonstruálhatók. A Fekete Sas nagyterme zsúfolásig megtelt, de hangszórókon keresztül a téren is hallani lehetett a bent szónoklókat. A rendezvényt az SZP délterületi titkára, Pető Dezső (szegedi) gimnáziumi tanár nyitotta meg. Ezt követően a párt négy országos jelentőségű vezetője mondott beszédet: Vásáry József, Sulyok Dezső, Nagyiván János és végül Drózdly Győző. A beszédekben a kisközgazda lap, a Vásárhelyi Független Újság szerint nem volt semmi újdonság: azt mondták, amit a parlamentben is szoktak. Az egyedüli

337 Izsák L. 1983. 127. és Sulyok D. 1948. 367–368. A beszédben Sulyok már reagált a pártot ért támadásokra is, többek közt az FKGP vádjára, amely a polgári oldal egységének megbontására vonatkozott. Ld. Szerencsés K. 1997. 200. A szegedi beszéd szövege megjelent: Sulyok D. 1947.

338 PIL 274.f. 15/68. öe., 36. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501.a., 21/1947. biz. főisp. Sokatmondó azonban, hogy a főispán szűk két héttel később már azt jelenti a pártközpontnak Csongrád megyéről szóló jelentésében, hogy az SZP alakuló gyűlését figyelemmel fogja kísérni és szükség szerint igyekszik akadályt gördíteni elé. Ld. az ugyanazon szám alatt, de márc. 18-án kelt főispáni bizalmas iratban (PIL 274.f. 15/68. öe., 40–41. és MNL CSML HVL XXI. 501.a., 21/1947. biz. főisp. is.)

339 Sulyok D. 1948., 368–369.

340 VFU 1947. márc. 18. Izsák Lajos kutatásai azt mutatják, hogy az országban általános volt, hogy eleinte a kisközgazdák ijedtek meg a „konkurenciától”. Ld. Izsák 1983., 126. A vásárhelyi FKGP már 1946. végén baloldali retorikával támadta Sulyokot, ld. VFU 1946. nov. 28. Ez megismétlődött a lap 1947. jan. 5-i számában is, ahol maga Simonka szövegezte le: az FKGP baloldali párt.

341 VFU 1947. márc. 23.

342 Ez a zászlóbontás országos szempontból is kiemelkedő, mivel a párt összesen három ilyen nagygyűlést tartott: Budapesten (1946. nov. 24.), Szegeden (1947. jan. 5.) és Vásárhelyen. Szerencsés K. 1997. 198–201. Szerencsés Károly szerint a nagygyűlésen 3000 fő jelent meg. Uo. 196.

nóvum az volt, hogy Drózdyt kivéve az FKGP-t most nem támadták, csak az MKP-t. Sulyok kifejtette, hogy csak nemzetközi kölcsönrel mehet végbe az ország újjáépítése. Tiszteletét fejezte ki a Szovjetunióknak is, mert neki köszönheti az ország a függetlenségét. Miután arról is beszéltek, hogy az MKP óriási gazdasági hatalommal rendelkezik, költségvetése 11-szerese az Szabadságpárténak és majdnem 8-szorosa az FKGP-ének, a teremben többen bekiabáltak, az utcán összegyűlt tömeg magatartása pedig fenyegető lett.³⁴³ Felháborodást keltett Sulyok azon kijelentése is, hogy a munkásság életszínvonaláé kisebb, mint 1938-ban, az akkori béreknek szerinte alig 18–20%-át kapják csak meg az emberek. A szakszervezetek mindezt nemhogy meggátolnák, hanem még statisztálnak is hozzá – szögezte le Sulyok. A nagygyűlés mottója az volt, hogy „Mi nem a demokrácia törvényét felbontani, hanem azt beteljesíteni jöttünk”. Súlyosan kritizálta viszont a szónok a koalíciós kormányzást, a választójog reakciós megváltoztatásának tervét, a baloldali pártok klikk-uralmát és az egész országra rátelepedő párturalmat is.³⁴⁴ A baloldali pártok kőzárporral és vasdorongokkal készültek Sulyokék fogadására, amikor azok kilépnek a Fekete Sasból.³⁴⁵ A rendőrség fegyelmezett maradt ugyan, de minden oka meglett volna, hogy a gyűlés végén feloszlassa a tömeget. Ezt azonban nem tették meg, így a felheccelt tömeg addig várt, amíg Sulyokék az épületben voltak. A párt vezetői csak rendőri kordonban jutottak el autóikhoz és szinte menekülniük kellett a városból.³⁴⁶ A baloldali lapok arról számoltak be, hogy a tömeget az „ittas Drózdy” hergelte fel, aki Sulyok figyelmeztetéseire ellenére is botrányos kijelentéseket tett. A másik három felszólaló beszédét elfogadhatónak minősítették. A baloldal kifogásolta azt is, hogy Sulyokék saját, és jórészt Szegedről áthozott „S-gárdistákkal” biztosították a rendezvényt (holott a munkáspártok is saját Rendező Gárdájukkal szokták fenntartani a rendet pártnagygyűléseiken). A botrányt egy vásárhelyi tüntető kezdte, aki arcon ütötte az egyik szegedi gárdistát, s ekkor verekedés kezdődött a gárdisták és az ellentüntetők közt.³⁴⁷ Az MKP kezdetől fogva fasisztának tekintette a nagygyűlést, s az SZP vezetőjének nevéből viccet faragva közölte, hogy a gyűlés előadói „elvetették a sulykot”. A kommunisták szerint Sulyokék arcátlanul rágalmazták a demokráciát. Kifogásolták, hogy a nyilvános gyűlésre csak belépőjeggyel lehetett bejutni, belépőjegyet pedig állítólag csak B-listázott, nyugatos katonatisztek, lebukott urak, volt csendőrök és nyilas suhancok kaptak. A Vásárhelyi Népe szerint ezek a „nyilas suhancok” megtámadták a több ezer főből békés tömeget és a rendőrséget is, amit feltehetően akkor is csak az elvakult kommunisták hittek el. A lap szerint a békés tömeg Sulyok híveitől halomszámra szedett el gumibotokat, késeket, töröket; ám ennek ellenére ebben a harcban nem a munkásság, hanem az S-gárdisták szereztek kék és zöld foltokat.³⁴⁸ Az eseményre az MKP országos vezetése is felfigyelt, s a Szabad Nép, az MKP központi

343 VFU 1947. márc. 25.

344 Szerencsés K. 1997. 200–201. és 214–215. Sulyok beszédét hosszan idézi a Szabadságpárt napilapja, a Holnap 1947. márc. 25-i száma is. Érdekes tény, hogy 1946 végén az MKP lapja is nagybetűkkel szedve harsogta: „A tőkés négyszeres hasznat vág zsebre – a munkás félannyit keres, mint 1938-ban”. Ez tehát szintén csak addig volt igaz, amíg az MKP állította, saját céljai érdekében. Ld. VN 1946. dec. 6.

345 Sulyok D. 1948. 369. Idézi még Izsák L. 1983. 129. is.

346 VFU 1947. márc. 25., Sulyok D. 1948., 369.

347 AU 1947. márc. 25. Ki tudja, minek a hatására, de a lap márc. 30-i száma már fasiszta jellegű programnak minősítette ugyan-ezt a rendezvényt, amelyet 25-én lényegében még hevesen ellenzékinek, de parlamentáris keretekben maradónak minősített.

348 VN 1947. márc. 25. Az S-gárdistákat nemes egyszerűséggel „majdnem SS”-nek minősítette a lap. Hasonló hangnemből számol be az ülésről szokásos havi jelentésében Karácsonyi főispán is, azonban elszója magát, amikor úgy fogalmaz, hogy „a rendezők

lapja vezércikkében ismertette a „fasiszta nagygyűlés” lefolyását. A cikk szerint Sulyok Dezsőt addig demokratának ismerték, akit saját céljaira kihasznált a szélsőjobboldal; a vásárhelyi gyűlés óta azonban nyilvánvaló a lap szerint, hogy tudatosan építi ki fasiszta pártját.³⁴⁹ Talán nem túlzás azt állítani, hogy épp a vásárhelyi gyűlés MKP-s interpretációja adta a végső lökést ahhoz, hogy a nyomdászok megtagadták a Szabadságpárt lapjának, a Holnapnak a nyomtatását Budapesten.³⁵⁰ Sulyok ezt a sajtószabadság elleni támadásnak minősítette, azonban az MKP vásárhelyi szervezete támogatásáról biztosította a nyomdászok akcióját.³⁵¹ A Szabadságpárttal ezután vezércikkben foglalkozott a Vásárhely Népe is. Kerekes Imre párttitkár természetesen ismét hazug demagógoknak nevezte a gyűlés szónokait, majd rátért igazi tárgyára: az FKGP helyi szervezetének és lapjának is tiltakoznia kellett volna, hiszen Nagy Ferencet is támadás érte, továbbá az FKGP-t a nagygyűlés bomlófélben levő pártnak nevezte. A helyi kisgazdák azért nem tiltakoznak, mert át akarják játszani magukat az SZP-be, lefűköttek Sulyoknak – hangzik Kerekes konklúziója. A cikk tulajdonképpen a Szabadságpárt apóropóján a helyi kisgazda vezetés ellen irányult, követelve annak leváltását.³⁵²

A Szabadságpárt 1947. április 13-án a városhoz tartozó Kakasszéken is gyűlést tartott.³⁵³ Ezúttal a párt helyi vezetői beszéltek. Paulovics Elemér gyengének minősítette az FKGP-t, ami asszisztál a kommunisták előretöréséhez. Szatmári Jánossal együtt cáfolta, hogy nyilasok, fasiszták lennének. A párt programját részletesen Szatmári ismertette. Kifejtette, hogy épp ők küzdenek a fasiszta vonások ellen. Elvetik az egypártrendszert, de annak tekintjük azt a pártcsoportosulást is, ami a hatalmat kisajátítja. (Ezzel a hatalmon levő koalícióra utalt.) Elvileg is ellenzik a kommunizmust, s a párt a (kis-)magántulajdon alapján áll. Elfogadják a földosztást, ami nagy áldás volt; ugyanakkor végrehajtása során visszaélések is történtek, amelyek még orvosolhatók. Az MKP csak taktikai okból fogadja el a magántulajdon létét és annak teljes felszámolására törekedik – mondta előrelátóan. Felszólalt a pártok részéről megmutakozó, az üzemek, mozik kisajátítására való törekvés ellen. Ebből óriási korrupció, a régi szakemberek B-listázása, valamint terjedőben levő dilettantizmus származik. Leszögezte, hogy pártja nem bal- és nem jobboldali, hanem polgári demokrata, magyar és haladó; célja pedig az, hogy az egyszerű munkások életkörülményeit is polgári színvonalra emelje. Harmadiként felszólalt Erdei Endre, aki kifejtette: azért tudták csak ilyen későn megtartani az első külterületi gyűlést, mert a zavargások, illetve más szervezetek által tartott gyűlések miatt eddig nem volt rá módjuk. Megszólította a gyűlésen jelenlevő politikai rendőrséget is, ironikusan hozzátéve, hogy az állítólagosan a nagytőke pártja által tartott gyűlésre csak az ÁVO érkezett autóval.³⁵⁴

közül a felizgatott tömeg többeket megvert”. 40/1947. biz. főisp., PII 274.f. 15/68. őe., 60–61. Ugyanez a szöveg megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501. a., 40/1947. biz. főisp.

349 Szabad Nép, 1947. márc. 27. A vezércikket teljes szövegében közölte a VN 1947. márc. 30.

350 Ld. AU 1947. ápr. 1. E véleményét támasztja alá Szerencsés K. 1997. 214–215. is.

351 VN 1947. ápr. 1. A Holnap megszűnésének körülményeiről részletesen ír Szerencsés K. 1997. 213–218.

352 VN 1947. ápr. 2.

353 Szerencsés K. 1997. 196. A kötet 195–198. oldala felsorolja a párt összes regisztrált gyűlését. Ezek közül az országban az egyetlen falusi–tanyasi terület, ahol a párt gyűlést tudott tartani, az Kakasszék volt.

354 A kakasszéki gyűlés „jegyzőkönyve” (amit a jelenlévő ÁVO-sok készítettek) a kommunista főispán iratai közt maradt fenn. Ld. MNL CSML HVL XXI 501. a., 47/1947. biz. főisp. Röviden utal rá az 53/1947. biz. főisp. is, PII 274.f. 15/68. őe., 76. (Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI 501. a., 53/1947. biz. főisp.) Tendenciózus beszámolót közölt róla még az MKP lapja: VN 1947. ápr. 18.

Az SZP további szervezése kudarcba fulladt a városban, legalábbis a későbbi hetek-hónapok során keletkezett dokumentumok, újságcikkek már nem foglalkoznak a párt további életével. Mindössze egy feltételezett (június 22-re tervezett) újabb vásárhelyi gyűlésről olvashatunk tudósítást, amely azonban elmaradt.³⁵⁵ Ami bizonyos: 1947. július 22-én a nemzetgyűlésben a Szabadságpárt bejelentette, hogy feloszlik és nem vesz részt a választásokon sem, mivel az új választójogi törvényt úgy fogalmazták meg, hogy a párt vezetőjét ne lehessen ismét képviselővé választani.³⁵⁶ Feltehető azonban, hogy a Szabadságpárt már április-május során kénytelen volt beszüntetni helyi szervezetének működését. A párt helyi vezetőinek további sorsáról szintén hallgatnak a források.³⁵⁷

A magát feloszló Szabadságpárt örökét az 1947. július végén megalakult Magyar Függetlenségi Párt (MFP) vette át. Az SZP több képviselője is az MFP-be igazolt át. A párt országos vezetője Pfeiffer Zoltán volt, aki 1947 márciusáig maga is kispap volt. Pfeiffer 1946-ban több alkalommal járt Hódmezővásárhelyen, ahol demonstratívan jó viszonyt alakított ki a helyi kispap vezetőkkel. A Baloldali Blokk pártjai egyenesen úgy értékelték, hogy Pfeiffer és Futó Dezső gyakori látogatásai okozták, hogy a kispapok korábbi demokratikus szellemisége megromlott a városban.³⁵⁸ Miután Pfeiffer új pártot alapított, természetesnek tarthatta, hogy Vásárhelyen erős állásokat építhet ki pártja számára.³⁵⁹ Ez azonban nem sikerült, mert az FKGP helyi vezetése most nem sorakozott fel Pfeiffer mögé azonnal. Pedig nem volt vesztegetni való idő, hiszen a párt megalakulása után egy hónappal országgyűlési választásokat tartottak. Ennyi idő alatt az MFP csak arra tehetett kísérletet, hogy jó választási kampányt folytasson le; a pártszervezetek kiépítését el kellett halasztani. A választási kampányban Pfeiffernek az ismertebb vásárhelyi FKGP-vezetők közül csak Keresztes Tamás nemzetgyűlési képviselő támogatását sikerült megnyernie. Pedig Keresztest ismét jelölni kívánta a Kispappárt, ám ő ezt nem vállalta. Augusztus 9-én és 10-én tudósítottak arról a lapok, hogy Keresztes Tamás az MFP jelölje lett és megkezdte a párt szervezését a városban.³⁶⁰ Keresztes lépését a többi kispap vezető elítélte, a párt megszakította vele a kapcsolatot.³⁶¹ Az MFP 1947. augusztus 20-án szerette volna helyi zászlóbontó (és egyben választási) nagygyűlését megtartani. Nem követték Sulyok óvatosságát és megkísérelték a Kossuth téren, tehát szabadtéren megrendezni a gyűlést. A nagy számban

355 AU 1947. jún. 19. Előzőleg Szegeden a Tisza-szállóban tartott Szabadságpárti gyűlés verekedésbe torkollott, miután a hallgatóság tojással kezdte dobálni a párt szónokait (ld. uo. jún. 18.) Az AU szerint a verekedést maga a Sulyok-párt provokálta azért, hogy bizonyítsa: Magyarországon nincs szólásszabadság.

356 Izsák L. 1983. 135.

357 Pető Dezső nem városi titkár, hanem a párt délkerületi titkára volt. Mint szegedi lakos, a későbbiekben nem is fejtett ki aktív tevékenységet Vásárhelyen. 1948. jún. 10-én Ausztriába szökött, ahol a Magyar Caritas gondnoka és táborparancsnoka volt. Később (állítólag) az amerikai hírszerzőszerv (CIC) magyar osztályát vezette Salzburgban. Nem ellenőrzött adatok szerint 1965-ben már az USA-ban élt. ÁBTL 3.1.9. V-33658., 20. Előéletéről annyit tudunk, hogy a Sorbonne-on diplomázott, majd a marosvásárhelyi hadapródiskola magyar-francia-német szakos tanára volt századosi rangban. 1944-ben a berlini magyar követségre került, de ügynöki jelentés szerint is németellenes beállítottságú volt. Hazatérve állítólag a franciáknak kémkedett. ÁBTL 4.1. A-905.

358 MNL CSM MSZMP Arch. 23.f., 6. óe., 34.; ill. uo. 54.f. 6/15. óe., 87. A BB szervezeteinek titkárai (Kerekes Imre – MKP; Szőke János – SZDP; Kovács Ernő – NPP; Szei Sándor – szakszervezetek) 1947. jún. 7-i leveléből. Pfeifferék vásárhelyi látogatásait említi még: PIL 274.f. 16/156. óe., 115.

359 Legalábbis ezt gondolta a vásárhelyi SZDP lapja, amely azt sem tartotta lehetetlennek, hogy Pfeiffer pártja országos zászlóbontása is Vásárhelyen lesz. Ld. AU 1947. júl. 24. A Pfeiffer Zoltánról szóló életrajz írói úgy értékelik, hogy Vásárhelyen erős MFP-szervezetet sikerült kiépíteni, ez azonban feltehetően túlzás. Ld. Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 175.

360 FU 1947. aug. 9., AU 1947. aug. 10., VN 1947. aug. 10. Utóbbi cikk szerint érthetetlen, hogyan kapott erre rendőrségi engedélyt Keresztes, aki ki sem lépett az FKGP-ből és ki sem zárták onnan. Keresztes jelölését említi Izsák L. 1983. 171.

361 FU 1947. aug. 12., ill. ÁBTL 3.1.5. 0-9275, 61. Vata Ernő beszéde az FKGP 1947. aug. 17-i gyűlésén.

összegyűlő baloldali tömeg³⁶² azonban beléfojtotta a szót már a gyűlést megnyitni szándékozó Keresztesbe is. Füttykoncert, „le vele” kiáltások és fenyegető öklörázás fogadta Keresztest, aki 45 percig farkasszemet nézett a kiabáló tömeggel, amely kötélдарabokat lengetve fejezte ki, hogy akasztófán szeretné látni a szónokokat. Később mégis megpróbálta elkezdni beszédét: azt próbálta meg elmondani, miért lépett ki a Kisgazdapártból, de szavai hamarosan belevesztek az üvöltésbe. Közben az emelvény mögött Pfeiffer a rendőrséggel egyezkedett, a tömeg feloszlását kérte. Az ügyeletes tiszt ezt megtagadta, mivel „nincs rá parancsa”; annyit vállalt, hogy a szónokokat megvédi a tömegtől, de mivel nagyobb atrocitások nem történtek, nem oszlathatja fel a tömeget. Amikor Pfeiffer Zoltán lépett a mikrofonhoz, a tömeg dühe tetőfokára hágott. Néhányan megpróbálták áttörni a rendőri kordonon, mások dobálni kezdték a szónokokat. Ezeket a személyeket a rendőrök elvezették. Végül a gyűlés szónokai belátták, hogy a tömeg nem tágit és levonultak az emelvényről. Ekkor állítólag nagy tapsot kaptak. Csak rendőri védelem mellett tudtak távozni a helyszínről.³⁶³ Ezzel már a második jelentős ellenzéki párt gyűlésén okozott botrányt a felheccelt helyi baloldali tömeg. Többségük valószínűleg hitte is, hogy a demokrácia védelmében járt el. Vásárhelyen már nem is kísérelte meg az MFP, hogy újabb gyűlést rendezzen. Csongrádon azonban augusztus 25-én ugyancsak választási gyűlést tartottak, ahol Pfeiffer és Keresztes is jelen volt. Az Alföldi Újság beszámolója szerint Pfeiffer (állítólag) pofonvágott egy munkást, aminek következtében tömegverekedés tört ki. Pfeiffer és Keresztes „könnyebb sérüléseket szenvedett”.³⁶⁴ Pfeiffert és Keresztest valójában kórházba kellett vinni, miután a tömeg biciklilánccal verte őket. Pfeiffer több sebből vérzett, súlyos agyrázkódást szenvedett; Keresztesnek kiverték a fogait is.³⁶⁵

Az 1947-es választások és következményeik

Nincs mód arra, hogy a választások országos előzményeivel kapcsolatban jelen tanulmányban kellő részletességgel szót ejtsék.³⁶⁶ Ezek nélkül azonban nehezen érthető meg mindaz, ami Vásárhelyen történt, így röviden össze kell foglalni az eseményeket. 1947. július 23-án új választójogi törvényt fogadtak el a nemzetgyűlésben. Ez módosította az 1945-ös törvényt, aminek alapján pedig valóban tiszta választást tartottak 1945. november 4-én. Az új törvénynek számos antidemokratikus eleme volt. Először is a kormánykoalíció pártjait több ponton előnyben részesítette az ellenzékkel szemben:

362 A téren kb. nyolcezren gyűltek össze; ezek között természetesen MFP-s szimpatizánsok is voltak. Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 176.

363 FU 1947. aug. 22., VN 1947. aug. 22. A VN cikke szerint az a pár mondat, amit érteni lehetett Pfeiffertől, fasiszta ostobaság volt. A parasztpárti fiatalok jelentése szerint Keresztes szidta az FKGP-t, majd a demokráciát, de Pfeiffer szavait már érteni sem lehetett, mert addigra letépték a mikrofon zsinórokat. PIL 284.f. 8. öe., VIII. kötet, 131.

364 AU 1947. aug. 28. A csongrádi gyűlés ezután természetesen elmaradt. Az MFP ezután „suttogó propagandával” igyekezett növelni szimpatizánsai táborát, amikor Pfeiffer súlyos sérüléseiről beszámolt a választóknak. Ld. Izsák L. 1983. 197. A „csongrádi csata” (Izsák Lajos kifejezése) még a budapesti amerikai követség figyelmét is felkeltette, amely tiltakozott a két politikus megverése és a sorozatos kilengések miatt. Idézi Gábor R. 1998., 250.

365 Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 183–184. Beszámolt róla az ÁVO is: ÁBTL 2.1. VII/2. (0-8869) 44.

366 A választás történetének igen bő az irodalma. A legfontosabbak: Földesi M. – Szerencsés K. 2001.; Palasik M. 2000. 255–266.; Izsák L. 1999. 235–258.; Gábor R. 1998. 234–255.; Gyarmati Gy. 1997.

csak ők vehettek részt a választói névjegyzék elkészítésében és a szavazatszedő bizottságokban; az újonnan induló pártoknak ajánlásokat kellett gyűjteni; a kormánypártok szövetsége az országos listán prémiumhoz juthatott; a szavazólapon a négy kormánypárt kapta az első négy helyet. Másodszor: a törvény számos jobboldali és „reakciós” szervezet volt tagját, vezetőjét, illetve képviselőjét fosztotta meg a választójogától, esetleg a választhatóságától. Utóbbi körbe tartozott Sulyok Dezső is, emiatt a törvényt *lex Sulyoknak* is nevezték. Számítások szerint országosan 248 ezer főt zárt ki a törvény a választójogból. Harmadszor: a választói névjegyzék összeírását nem a hatóságok, hanem laikus bizottságok feladatává tette a törvény. Ezek megszervezése a kommunista belügyminiszter feladata volt, így az összeíró bizottságok nagyrészt az MKP vezetése alá kerültek. Feladatuk az volt, hogy minél több „reakcióst” hagyjanak ki a választói névjegyzékről. Számítások szerint 467 ezer főt (a polgári pártok és az SZDP híveit) ezzel a módszerrel zártak ki a választásból. Negyedszer: széles körben lehetővé vált, hogy az emberek ne a lakhelyükön voksoljanak. Ehhez egy ún. névjegyzékkivonatot (ismert nevén: „kék cédulát”) kellett beszerezniük. Ezt a lehetőséget kihasználva az MKP aktivistái nagyarányú csalásokat is elkövettek. A választáson elkövetett visszaélések közül ez vált a legismertebbé, ugyanakkor nem ez volt a legfontosabb közöttük.

A választás módja 1945–höz képest nem változott. Továbbra is területi és országos listák voltak, a szavazóknak csak a területi listára kellett szavazni. Hódmezővásárhely a Csongrád–Csanádi választókerületbe tartozott ezúttal is. Ebben a kerületben az országosan induló 10 párt közül 9 indult el. Vásárhelyen azonban csak 5 párt számíthatott jelentős számú szavazatra: a négy koalíciós párt mellett még Pfeiffer Zoltán MFP-je volt ilyen. A másik négy párt (A PDP már említett augusztus 10-i gyűlését kivéve) nem is próbálkozott kampányolni a városban és valóban nem is értek el számottevő eredményt. A kampány rövid, nagyjából öt hetes volt, így a jól szervezett pártok előnyben voltak, különösen akkor, ha anyagilag is jól álltak és napilapjuk is volt. Szervezettség terén az MFP súlyos hátrányban volt, hiszen a kampány kezdetén alakult meg. Anyagilag feltehetően nem állt rosszul,³⁶⁷ napilapja azonban a városban nem volt, sőt országos lapja is csak a választás előtti napon jelent meg először. A négy koalíciós pártból anyagilag és szervezettség terén is az MKP emelkedett ki a városban. Napilapot csak az MKP, SZDP és az FKGP tudott fenntartani.³⁶⁸ Így aztán a pártok igen különböző háttérrel vágtak bele a választási küzdelembe.

A Nemzeti Bizottság már a választójogi törvény elfogadása előtt tárgyalt a választásokról. Tudomásul vette, hogy a városban 51 szavazókerület lesz és felkérte a NB tagszervezeteit, hogy ezekbe delegáljanak összeíró-bizottsági tagokat.³⁶⁹ A pártok korán felismerték, hogy az összeíró-bizottságokban akár el is dőlhet a választás, ezért minden hívüket arra szólították fel, hogy időben ellenőrizzék, hogy rajta vannak-e a névjegyzéken.³⁷⁰ Az összeíró-bizottságból kimaradni nagy politikai hiba lett volna,

367 Népi kollégista fiatalok jelentései szerint Pfeiffer aug. 8-án járt Vásárhelyen és 800.000 Ft-ot hagyott ott választási célokra Keresztes Tamásnál. PİL 284.f. 8. öe., VIII. kötet, 113.

368 1947. áprilisában Alföldi Hétfő néven hetilapot indított a helyi NPP-szervezet. Az újság csak 4 számot ért meg. Ez is mutatja az NPP kisebb jelentőségét, ill. anyagi erejét Vásárhelyen. A három pártnapilap hétfőn nem jelent meg, ezt az úrt próbálta betölteni az Alföldi Hétfő, de sikertelenül.

369 MNL CSML HVL XVII. 1., 1947. júl. 22-i jkv.

370 Lásd mindhárom lap, de főleg az Alföldi Újság és a Független Újság 1947. aug.-i számaiban. Az SZDP országosan már 1947. júl. 27-étől kezdve jelszavakban hívta fel a figyelmet a választójog biztosítására. Izsák L. 1999. 245. Csongrád megyében az SZDP

ezért a helyi kisgazdák 1947. július 25-én sürgősen visszatértek a NB munkájába – több, mint féléves távollét után.³⁷¹ A választásról az első híreket a szociáldemokraták Takács Ferenctől kapták – már a július 5-i összehívásos ülésen.³⁷²

A választási (összeíró) bizottságokban az MKP szerezte meg a legnagyobb képviselőket. Az 51 szavazókörből 36-nak kommunista volt az elnöke (14 parasztpárti és 1 szociáldemokrata mellett; ezen körzetekben viszont a jegyző lett kommunista). A szakszervezet minden körzetben kommunistát jelölt a bizottságokba, de az SZDP nyomására 23 helyet átengedtek a másik munkáspártnak. (A Központi Összeíró Bizottság elnökét, Szent Istvánt azonban nem sikerült leváltatniuk).³⁷³ Fehér Ferenc utólag úgy értékelte a bizottságok összeállítását, hogy míg az SZDP feltétel nélkül elfogadta az MKP jelöltjeit (még akkor is, ha volt nyilasokról volt szó), ugyanakkor évtizedek óta SZDP-tagokat tömegesen zártak ki az összeíró bizottságokból is.³⁷⁴ 1947. július 28-án megalakult a város központi összeíró bizottsága is, melynek elnöke Szent István, a szakszervezetek kommunista küldötte lett; alelnökké a kisgazda Dékány Józsefet választották.³⁷⁵ A kisgazdák mégis gyenge képviselőre jutottak, ezért lapjuk igen részletesen ismertette az összeírás menetét, határidőit, a fellebbezések módját az olvasóknak; felhívták a figyelmet arra is, hogy milyen buktatói vannak a folyamatnak. Arra is figyelmeztettek, hogy egyes összeíróbiztosok nem akarják összeírni a kisgazda szimpatizánsokat.³⁷⁶ A szabálytalanul eljáró biztosokat már augusztus elején feljelentette az FKGP. A panaszok és szabálytalanságok mennyisége óriási volt. Eltűntették a kitöltött lapokat, mert nem tudtak rá terhelő adatot felvinni; valótlan adatokat gyűjtöttek; kizáró okként vezették fel a lapra azt is, hogy az illető kommunista-ellenes, nem a koalíció híve, szabadságpárti, a férje vagy apja nyilas volt stb.³⁷⁷ A kizártak száma a városban 4089 volt, de emellett legalább 1500 főt össze sem írtak a számlálóbiztosok! Jogorvoslatot kért 4700 fő (fellebbezett a kizárás ellen 3374 személy, új számlálólapot adott be 1340 fő). A pártok figyelemfelhívó akciói tehát eredményesek voltak. A jogorvoslatot kérők közel háromnegyede (3562 személy) a kisgazdákhoz adta be panaszát, vagyis zömmel az ő híveiket akarták megfosztani a választójogtól.³⁷⁸ A szociáldemokraták szintén nagy súlyt fektettek az eljárási mód, a határidők, a fellebbezések

harcolt leginkább a választójog biztosításáért, ld. Szilágyi J. 1971. 55.

371 MNL CSML HVL XVII. 1., 1947. júl. 25-i jkv. A párt Dékány Józsefet és Vata Ernőt delegálta a Nemzeti Bizottságba, amelynek két kommunista tagja előbb pártjához fordult, hogy milyen álláspontot foglaljon el a kisgazda kérelemmel szemben. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. őe., 38.

372 AU 1947. júl. 8. és júl. 10. Takács leszögezte, hogy a választáson külön listával indul a párt és arról beszélt, hogy a választójogi törvény nem változik meg nagy mértékben.

373 PIL 274.f. 15/68. őe., 125. (Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 93/1947. biz. főisp.) A bizottságokon belül Karácsonyi szerint az NPP az MKP-val működött együtt, ugyanakkor vele szemben kialakult egy FKGP–SZDP koalíció, azaz a két munkáspárt az ellenkező oldalra került. Az ügyről ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 95. őe., 29.o. és uo. 23.f. 8. őe., 70. (Idézi: VDCSMT 1945–1948. 113–114.) A 23 szakszervezeti hely átengedéséről ld. még AU 1947. aug. 1.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. őe., 27.; uo. 54.f. 6/10. őe., 112.; uo. 54.f. 6/20. őe., 67–68. és 86.

374 PIL 283.f. 16/236. őe., 216–217. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. őe. 93–98. o

375 FU 1947. júl. 29.

376 FU 1947. júl. 29. és 30. A felhívások, ismertetések, figyelmeztetések folyamatosan ismétlődtek a lap aug.-i számaiban is. Az aug. 10-i számban rendkívül részletes ismertető jelent meg *Igy szerezheted vissza a választói jogosultságodat!* címmel.

377 FU 1947. aug. 8. A későbbiekben szinte már komikus kizárási okok is megjelentek, pl. egy 75 éves paraszttasszonyt nyilas-szervezőnek minősítettek; volt olyan, akit „Kékek Klubja tagság” miatt fosztottak meg választójogától; az egyik szavazókörben a kizárások oka gyakran az volt, hogy „bemondás szerint” csendő volt, fegyvert rejtgetett, nyilas volt; hirtelen megnőtt az elmebetegnek száma is. Ld. FU 1947. aug. 12. és 13.

378 FU 1947. aug. 20. A kizártak és kihagyottak eredeti aránya a szavazók 13%-ára rúgott!

menetének ismertetésére.³⁷⁹ De ezzel nem elégedtek meg: a kerületi vezetőknek fel kellett mérni, hogy kik lehetnek a párt szimpatizánsai, s ezek választójogának biztosítására külön figyelmet fordítottak.³⁸⁰ Az SZDP és az MKP megállapodást kötött, hogy a kizártak listáját együtt átnézik, s a „házi-szűrőn” átesettek visszakapják választójogukat. Az MKP azonban ezt a megállapodást sem tartotta be; Fehér Ferenc szerint 911 főből csak 552 került vissza, ugyanakkor az utolsó éjjel ennél nagyobb csoportot töröltek a listáról.³⁸¹ Az FKGP és az SZDP között az MKP-val szemben érdekközösség alakult ki, így Tamás Béla szociáldemokrata polgármester augusztus végén arra is kísérletet tett, hogy a kiszáradtakat az MKP akarata ellenére ismét bevonja a városi koalícióba.³⁸²

A pártok másik fontos feladata a képviselőjelölés volt. Mivel Vásárhely továbbra sem önálló választókerület volt, ezért minden párt arra törekedett, hogy jelöltjei a választókerületi pártlistán minél előkelőbb helyre kerüljenek. Az MKP például kifogásolta, hogy a jelöltlistán a vásárhelyi kommunisták csak kis számban szerepelnek, s köztük egyetlen pártbizottsági tag sincs. Mindez annak ellenére történt, hogy az MKP 1945-ben jobb eredményt ért el Vásárhelyen, mint Szegeden vagy Szentesen, ahonnan mégis sokan helyet kaptak a listán.³⁸³ A vásárhelyi MKP szervezetnek ezúttal csak részben sikerült érvényesíteni szándékát, amikor Oláh Mihályt a megyei lista 6. helyéről az 5.-re helyezték előre.³⁸⁴ Az MKP további helyi jelöltjei Kovács Imre (16.) és Koncz Péter (27. hely) voltak.

A Kiszáradapárt eredetileg Keresztes Tamást jelölte. Amikor ő 1947. augusztus 1-jén visszalépett, a városból első helyen Oláh Sándort, majd Karácsonyi Sándort, Szent István Bélát és Rakonczi Jánost jelölték.³⁸⁵ Később váratlanul Oláh és Karácsonyi is visszalépett. Helyette első helyen Vata Ernő jelölte a városi szervezet. Erről hosszasan tárgyaltak az országos vezetőkkel (Dobi István pártelnök, Implom Ferenc főtitkár és Tildy Zoltán köztársasági elnök) is. Oláh „bizonyos politikai okok”-ra hivatkozott visszalépésekor, ami feltehetően a személyét ért kommunista támadásoknak tudható be.³⁸⁶ Ügynöki jelentés szerint Vata csak jobb híján jelölték; a helyi kiszáradta választmány nem volt megelégedve képességeivel, de az alkalmas jelöltek a választójogi törvény értelmében elvesztették szavazójogukat is. Vata mellett szólt még, hogy az országos pártközpont is őt jelölte.³⁸⁷ Végeredményben a választókerületi kiszáradta jelöltek listáján Vata az 5. helyen állt, mellette Vásárhelyről Szent István Béla (14.), Rakonczi János (18.) és Vigh Imre (27.) került fel a listára.

379 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/17. öe., 33. Az SZDP már júl. 8-án meg is választotta választásvezetőjét, Almássy János SZIM elnököt (két héttel a választások kiírása előtt!), ld. uo. 40., ill. P.IL 283.f. 16/143. öe., 6. Választójogi felhívások jelentek meg a párt lapjában is: AU 1947. júl. 31., aug. 1., majd szinte minden számban.

380 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/20. öe., 17.

381 P.IL 283.f. 16/236. öe., 216–217.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. öe. 93–98.

382 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. öe., 28.

383 P.IL 274.f. 15/68. öe., 125. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 93/1947. biz. főisp.

384 P.IL 274.f. 16/157. öe., 134. Ez az előrehelyezés azonban végül sorsdöntő lett, mivel Oláh Mihály enélkül nem lett volna képviselő.

385 FU 1947. aug. 3.

386 FU 1947. aug. 15. Oláh Sándor mellett Karácsonyi Sándor is visszalépett. Mindkettőjük ellen éles támadást indított az MKP, ld. P.IL 274.f. 15/68. öe., 125–126. (Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 93/1947. biz. főisp.) Oláh és Karácsonyi visszalépésének valójában igen prózai okai voltak: a választójogi törvény (az 1947. évi XXII. tc.-kel módosított 1945. évi VIII. tc.) értelmében elvesztették választójogukat. Oláh Sándor azért, mert 1946 tavaszán politikai okokból rövid időre internálták; Karácsonyi Sándor pedig az 1944 előtti rendszer pártjaiban viselt állítólagos tisztsege miatt. Mivel nem volt választójoguk, így meg sem választhatták őket.

387 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 64.

Az SZDP-n belül vitán felül állt, hogy igen előkelő helyen kell jelölni ezúttal is Takács Ferencet, aki a megyei lista 3. helyére került. (Az első két helyen azonban a párt országos vezetőit indították.) A további jelöltek személye már vitákat keltett. A jelöltekről elvileg az országos választmány döntött augusztus 7-én,³⁸⁸ azonban az ott elfogadott lista később még módosult. A helyi VB által ajánlott Juhász Pált ugyanis lényegesen hátrább helyezték, mint az előzetes megegyezés. Végül azonban sikerült az eredeti tervhez hasonló pozícióba hozni Juhászt.³⁸⁹ Az addigi képviselő Erdei István helyett a feleségét jelölték a lista 12. helyén,³⁹⁰ és hosszas harcok után Juhász Pál került a 15. helyre.

A többi párt vásárhelyi jelöltjei közül Keresztes Tamásnak volt esélye bekerülni az országgyűlésbe, mivel az MFP megyei listája 4. helyén állt. Ugyancsak 4. helyen állt az NPP-s Pap János, míg Maksa Sándor a 13., a PDP-s Verebes Tibor pedig csak a 23. helyen állt pártja listáján. Ez utóbbi párt csak 1 vásárhelyi jelöltet állított, míg az FKGP és MFP 36 fős listáján 4–4 helyi személyiség volt. Érdekes, hogy az MKP és az SZDP csak 3–3 jelöltet indított Vásárhelyről, az NPP pedig kettőt.³⁹¹

A választási kampány meglehetősen élénk volt. Az MKP első nagygyűlésén augusztus 3-án Révai József volt az előadó. A gyűlés lelkes volt, de a párt kifogásolta, hogy csak 4–5 ezer ember jelent meg. Az MKP a gyűlésen hármass jelszót hirdetett meg: jólét – rend – függetlenség. A párt helyi vezetői közül Oláh Mihály szólalt fel. Az MKP másik nagygyűlésének központi előadója Rajk László volt augusztus 27-én. Beszédében főleg gazdasági kérdéseket érintett, de a két munkáspárt együttműködésének fontosságát is esetelte. Megismételte a párt hármass jelszavát is.³⁹² Emellett az MKP rendezett egy értelmiségi gyűlést is a Fekete Sasban augusztus 24-én, Rudas László előadásával.³⁹³ Az MKP választási felkészülésében azonban korántsem a nagygyűlések voltak a legfontosabbak. A helyi párt-szervezet július 20-i választási munkaterve is a következőkre összpontosított: a „járművek és egyéb technikai szükségletek biztosítása”, a választói névjegyzék megszervezése, „a névjegyzéken szereplő és onnan kimaradt szavazók politikai magatartás szerinti minősítése és azok kézbesítése az összeíró bizottságok kommunista tagjaihoz”.³⁹⁴ Kerekes Imre városi MKP-titkár a párt megyei bizottságának pedig a következőket jelentette július 31-én: az összes összeíró biztos felét az MKP adta, az 51 szavazókörből 35 helyen az elnök, 27 helyen a jegyző kommunista. Az összeírásban Kerekes szerint a kisgazdák igen passzívak, ugyanakkor a szociáldemokratákkal együttműködtek minden kommunista-ellenes akcióban.³⁹⁵ Augusztus 14-én a következőkkel egészítette ki ezt: az MKP munkája következtében 4000 olyan embert hagytak ki a névjegyzékből, akik a párt szerint nem alkalmasak arra, hogy választójogot kapjanak. Az SZDP nem segített ebben a munkában, sőt a Kisgazdapárttal karöltve erős

388 AU 1947. aug. 9.

389 Juhászt az aug. 7-i országos választmány hátrásorolta a 35. helyre. Ld. PIL 283.f. 28/165. őe., 136. Augusztus közepén már a 15. helyen szerepel a tervezeteken. Uo. 162. Mindez a helyi VB és személyesen Posztós Sándor ismételt kérésére alakult így, ld. PIL 283.f. 16/283. őe., 215. (megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/18. őe., 23.) További jelölések, képviselőlisták találhatóak még PIL 283.f. 16/120. őe., 140–160.

390 Erdei nem kívánt újra indulni. 1958-as bírósági vallomása szerint azért, mert sem a párt jobboldalával (a „peyeristákkal”), sem a baloldallal (Marosánékkal) nem tudott már közösséget vállalni. MNL CSML XXV. 9/b, NB. 1350/1957., 14. jkv., 5.)

391 Valamennyi párt helyi jelöltjét felsorolta: FU 1947. aug. 24. A Baloldali Blokk pártjainak jelöltjeit ld. még PIL 283.f. 28/165. őe. A Parasztpárt jelöltjeit külön ld. uo. 284.f. 8. őe., I. kötet. A választókerület összes jelöltjét felsorolja Hubai L. 2001. II. kötet 178.

392 Szilágyi J. 1971. 67–68., VN 1947. aug. 5. és aug. 29.

393 Szilágyi J. 1971. 75., VN 1947. aug. 26.

394 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 11. őe., 29–31.

395 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. őe., 70., III. uo. 21.f. 95. őe. 29. Idézi VDSCMT 1945–1948. 113–114.

kommunista-ellenes propagandát fejtett ki. E két párt együttműködése miatt Kerekes szerint a névjegyzékről sok kommunista is kimaradt. Az MKP kezdeményezte az SZDP-vel közös ÖB (Összekötő Bizottsági) ülés megtartását is, ahol a kommunista-ellenes propagandát visszaverhették volna, ám erre a szociáldemokraták nem voltak hajlandóak.³⁹⁶

Az NPP tevékenysége 1947-ben az egész megyében jelentéktelenné vált, kivéve Vásárhelyen.³⁹⁷ E megállapítás ellenére az is leszögezhető, hogy az NPP vásárhelyi szervezete túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy megszervezze a 4–5 hetes kampányt. Emiatt az NPP Központi Vezetősége népi kollégista fiatalokat küldött vidékre, így Vásárhelyre is, hogy szervezzék, irányítsák a párt kampányát. Július 10-én érkezett az első, majd augusztus elején négy további fiatal, köztük Lőkös Imre, a NISZ országos alelnöke, korábbi vásárhelyi NPP-titkár. Mind az öten írtak választási jelentéseket a pártközpontba. Igen nagy nehézségeket jelentett összeszedni 51 összeíró-bizottsági tagot és 120–125 összeíró biztost is az „alvó szervezetben”. A jelentések szerint sok parasztpártit is jogtalanul kihagytak a választási névjegyzékről. Az NPP szintén figyelmet fordított arra, hogy a kizártak fellebbezzenek. Az NPP egyetlen nagygyűlést tartott a városban, augusztus 17-én, Veres Péter részvételével. A gyűlésen 2000–2500 fő jelent meg, ami a NÉKOSZ-küldöttei szerint nagyobb tömeg volt, mint Rajk gyűlését kivéve bármelyik választási nagygyűlésen.³⁹⁸ A kisebb gyűlések kevésbé sikerültek, volt olyan (külterületi) gyűlés, ahol egyetlenegy érdeklődő sem jelent meg. Összesen 63 kisgyűlést szerveztek, melyeken az átlagos részvétel 24 fő volt. A kampány fő hiányosságait a kiküldött fiatalok abban látták, hogy kevés plakátot kaptak a pártközponttól, ezek a plakátok is inkább az értelmiséget szólították meg (nem a parasztságot), illetve a párt helyi tagságát nem lehetett bevonni a kampánymunkára, így az öt központi küldött személyesen ragasztotta ki a plakátokat is, többnyire késő esténként és éjszaka. A lakosságot, különösen a tanyasi embereket politikailag passzívnak értékelték a népi kollégisták. Ennek oka szerintük: „nagyon érezni rajtuk az itteni pizszokul reakciós Kgp. [Kisgazdapárt – B.P.] »nevelő« hatását.”³⁹⁹ Az NPP a kampányban is egyértelműen MKP-barát volt, sőt közös rendezvényeik is voltak, a Vásárhely Népe pedig teret adott a parasztpárti híreknek, eseményeknek is.⁴⁰⁰

A szociáldemokraták felkészülése látszólag hasonlított a kommunistákéhoz. Budapestről és környékéről több ezer munkást szabadságoltak és küldtek vidékre választási munkára. A pártközpont szintén több teherautót kölcsönzött a vidéki szervek részére.⁴⁰¹ Kissé késleltette a választási előkészületeket, hogy a városi Végrehajtó Bizottságot is júliusban választották újra.⁴⁰² Az SZDP augusztus 10-én tartotta

396 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 11. őe., 54.

397 PIL 274.f. 16/157. őe., 116.

398 Ezt biztosan túlzás, vagy ferdtítés, hiszen Pfeifferék nagygyűlésén is kb. 8 ezer fős tömeg volt; feltehetően a kisgazdák és a szociáldemokraták is minimum 5 ezer főt meg tudtak mozgatni.

399 PIL 284.f. 8. őe., VIII. kötet, 107., 112–113., 119–121. és 131. A küldöttek emellett káderjellemzést is készítettek az NPP helyi vezetéséről, s mind a párt elnökéről (Soós János), mind pedig titkáráról (Kovács Ernő) rossz véleményt alkottak. Kiemelték, hogy a pártot lényegében Gyáni Imre hordozza a vállain.

400 PIL 284.f. 8. őe., VIII. kötet, 120. Az együttműködésre utal: PIL 274.f. 15/68. őe., 139. Megtalálható még MNL CSML HVL XXI. 501. a., 97/1947. biz. főtsp. Kiemeli az együttműködést még: PIL 274.f. 16/157. őe., 128.

401 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. őe., 149–152. Egyes vélemények szerint az SZDP szintén készült a kékcédulákkal való visszaélésekre, de az utolsó pillanatban lefújták az akciót. Ugyanakkor a választókerületekbe küldött „bizalmi emberek” révén igyekeztek meggátolni az MKP kékcédulás csalásait. Uo. 6/20. őe., 95.

402 PIL 283.f. 16/236. őe., 208–209.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. őe. 89–92. A VB elnöke ismét Posztós Sándor lett,

első nagygyűlését a városban. Takács Ferenc és Tamás Béla volt a rendezvény két fő szónoka. Fő jelszavuk a „béke – jólét – biztonság” lett. Mindkét előadó ennek értelmét fejtegette. Takács Ferenc azt is kifejtette, hogy az SZDP a legrégebbi párt az országban, melynek céljai évtizedek óta ugyanazok; ez az a párt, amely nem ígéretet, hanem megvalósítja elképzeléseit. Tamás Bélának ez volt az első nyilvános fellépése a városban, s a hallgatóság jól fogadta szavait. Fehér Ferenc új városi SZDP titkár zárszava a demokratikus szocializmus mellett foglal állást. Balra kell tartania az országnak, de demokratikus választások árán. Feltette a kérdést, hogy Jézus és Cézár közül kit kell választani? Cézárt az erőszakkal azonosította, míg Jézus a szeretet jelképe.⁴⁰³ Az MKP hamar megértette, hogy ez a hasonlat az MKP-t azonosítja Cézárral, így Fehér Ferenc ellen azonnal éles harcot indítottak, őt élesen kommunista-ellenesnek tekintették. Hamarosan Tamás Béla is erre a sorsra jutott, főleg miután 12-én az újjvárosi olvasókörben tartott gyűlésen azt mondta, hogy az MKP szélsőbaloldali párt, amely a nyilasoknál szélsőségesebb hangot használ, felelőtlenül ígéretet és emiatt népszerűséget hajhászik. Ráadásul saját pártján kívül csak az FKGP-t nevezte komolyan vehető erőnek. Ugyanitt beszélt Fehér Ferenc is, aki utalt arra, hogy a nyilasok „egyes pártokban” (azaz az MKP-ban) ugyanúgy erőszakoskodnak, mint 1944-ben.⁴⁰⁴ Fehér Ferenc ugyan megpróbálta megmagyarázni augusztus 24-i vezércikkében, hogy Cézár alatt nem az MKP-t értette, hanem a régi uralkodó osztályokat,⁴⁰⁵ de ez nem befolyásolta a kommunistákat: ők továbbra is ellenségüknek tekintették Fehért.

Az SZDP másik nagygyűlését augusztus 24-én tartotta. Ezen szónokolt a párt megyei listavezetője, Kéthly Anna is. Szerepeltetése és beszéde a női választók mozgósítását szolgálta. A másik előadó az SZDP megyei titkára, Papdi György volt, ám a díszvendégek megérkezése előtt Fehér Ferenc is beszélt. Cáfolta, hogy a két munkáspárt egyesülni szándékozna, majd hozzátette: amennyiben így lesz majd valaha, „akkor sem a Tisza ömlik a Zagyvába” – azaz nem a nagyobb, régibb, jelentősebb SZDP olvad be az MKP-ba, hanem fordítva. Kéthly ezután arról beszélt, hogy csak az SZDP maradt ki a felelőtlen ígéretésekből, rágalmakból és hazugságokból. Újra érintette a párt hármasszavát, majd minden társadalmi réteg – köztük a nők – felé kifejezte a szociáldemokraták nagybecsülését.⁴⁰⁶

A két munkáspárt választási harca igen kiélezett volt. Szenvedélyes viták voltak a két párt tagjai és vezetése között a sérelmi politika kapcsán. Állítólag egy ilyen alkalommal augusztus 18-án szociáldemokraták „merényletet” követtek el Kabódi Zoltán vásárhelykutasai (ma: Székkutas) MKP-titkár ellen.⁴⁰⁷ A Vásárhelyi Népe több számában is foglalkozott az esettel, igyekezve abból politikai tőkét kovácsolni (fasiszta politikai merényletté fújták fel az ügyet). Az ÁVO vizsgálatára utalva azonban

alelnökök: Papp Lajos és Bangó János. Az irat szerint: „megkezdjük elvtársaink kiválogatását a választási káderba” (sic). Papp addig is alelnök volt, ám Bangót Szőke Imre helyett választották meg.

403 AU 1947. aug. 12., ill. Szilágyi J. 1971. 69. A nagygyűlés előkészítésére ld. PIL 283.f. 16/127. őe., 199.

404 PIL 274.f. 16/157. őe., 137.; MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 95. őe., 30.

405 AU 1947. aug. 24.

406 AU 1947. aug. 26. és Szilágyi J. 1971. 70. A nagygyűlés előkészítésére ld. PIL 283.f. 16/127. őe., 193.

407 Szilágyi J. 1971. 79.

24-én az Alföldi Újság azt közölte, hogy gyilkossági kísérlet sem történt, csak 8 napon belül gyógyuló könnyű testi sértés, amelynek nem politikai indítékai voltak. Az MKP lapja még 26-án is vitázott a szociáldemokrata laptársával az eset megítélése kapcsán.⁴⁰⁸ A kommunisták ellen élesen fellépett Takács Ferenc is. Augusztus 30-án megjelent cikkében tiltakozott a munkáspártok egyesülésének híresztelése miatt és kótyagos fejű demagógoknak nevezte az MKP és az FKGP egyes tagjait is. Az MKP-ról azt is írta, hogy fölényesen és lekicsinylően bánik ellenfeleivel.⁴⁰⁹

A Kisgazdapárt első választási gyűlése (taggyűlés formájában) augusztus 17-én volt Pongrácz Aladár miniszterelnökségi államtitkár, központi küldött részvételével. A gyűlésen felszólalt Vata Ernő képviselőjelölt és Simonka György lapszerkesztő is. Vata arról beszélt, hogy soha nem törekedett a képviselőségre, de a többi jelölt visszalépése után rá esett a vezetés bizalma, s ennek igyekszik eleget tenni. Pongrácz a józan reálpolitika szükségességét emelte ki és élesen bírálta az ellenzéki pártok tevékenységét. Simonka beszédének szintén ez volt a lényege: a polgári egységet meg kell őrizni, s ennek a legfőbb letéteményese csak az FKGP lehet.⁴¹⁰ Simonka az ügynöki jelentés szerint arról is szólt, hogy Vásárhelyen kirívóan magas a választási névjegyzékből kihagyottak aránya: az országos 1-2% helyett 12%. A jelentés szerint Pongrácz beszéde hidegzuhanyként érte a párt helyi jobboldali, reakciós tömegét, mivel reálpolitikájával nem értettek egyet. Sokan be is kiabáltak, nemtetszésüket fejezték ki.⁴¹¹ Augusztus 24-én már nagygyűlést is tartott az FKGP. Ezúttal Szabó Árpád nemzetgyűlési házelnök és Implom Ferenc országos főtitkár voltak a fő szónokok. Jelentős és színes felvonulással kezdődött a rendezvény. Az első szónok Vata Ernő volt, aki bízott a párt újabb sikerében és arányos részt követelt a kisgazdáknak a az ország irányításában és a vidéki önkormányzatokban egyaránt. Ígéretet tett, hogy ha képviselő lesz, mindig a helyi pártszervezet és a tagság elgondolásai szerint fog cselekedni. Szabó Árpád mindenekelőtt cáfolta, hogy a párt új, baloldali vezetése kommunista lenne. A kommunizmust rövid távon megvalósíthatatlannak nevezte, a szociáldemokráciát pedig egyszerűen utópiának tekintette. Hozzátette azonban, hogy szerencsére a munkáspártok belátták ezt és helyesen a magántulajdon alapjára helyezték programjukat, az FKGP-hez hasonlóan. A választójogból való indokolatlan kizárásokat helyi kiskirályok túlkapásának minősítette, amit azonban orvosolni fognak. Beszéde végén az ellenzéket közvetve azzal vádolta meg, hogy azok a demokrácia megdöntésére készülnek; ezért volt szükséges a kormánypártok választási szövetsége. Implom beszéde a magyar parasztok áldozatos munkájára utalt, majd a szónok kifejtette: a kisgazdák sem jobbra, sem balra nem mennek. A gyűlésen még többen felszólaltak, köztük Oláh Sándor párttitkár, aki a munkáspárti egység mellett a polgári oldal egységét is kívánatosnak nevezte; így valósulhat meg szerinte a torzsalkodások nélküli demokratikus építés.⁴¹² Vata Ernő és Oláh 27-én egy kisebb gyűlésen újra a polgári

408 VN 1947. aug. 19, aug. 20., aug. 24., aug. 26. ill. AU 1947. aug. 24.

409 AU 1947. aug. 30. Idézi még Marjanucz L. 1989. 15., ill. Földvári L. 2005. 154. Ezután az MKP véglegesen ellenségei közé sorolta Takácsot is.

410 FU 1947. aug. 19.

411 ÁBTL 3.1.5. O-9275., 61-63. A jelentés szerint a gyűlésen alig 250-300 fő jelent meg, főleg kulákok. Mivel a gyűlés nem nagygyűlés, hanem taggyűlés volt, a rendezvény kezdetén felszólították azokat, akik nem FKGP-tagok voltak, hogy távozzanak. Az ÁVO-nak jelentést író ügynök ezek szerint a pártba beépült személy lehetett.

412 FU 1947. aug. 26.

egység melletti szavazásra szólította fel a választókat.⁴¹³ Oláh Sándor a választások előtt még egy vezércikkben is felhívta a figyelmet arra, hogy 1947. fő baloldali választási taktikája az, hogy megosszák a polgári erőket, s így legalább a koalíción belül többséget érjenek el. A kisgazda párttitkár emellett azt is kifejtette, hogy hiába tiltakozik vehemensen az SZDP a munkáspártok egyesülése ellen, az be fog következni.⁴¹⁴

Az egyetlen ellenzéki párt, amely jelentős kampányt folytatott Vásárhelyen, az MFP volt. Augusztus 20-i zászlóbontó és választási gyűlésük MKP-aktivisták általi botrányba fullasztásáról fentebb már volt szó. Kiépített pártszervezet és saját napilap nélkül, a baloldali támadások keresztüzében a Függetlenségi Párt csak szájról szájra terjesztett propagandát tudott alkalmazni. Ezt az MKP természetesen „sutgó propagandának” és „rémhírterjesztésnek” minősítette. A város külterületén például állítólag elterjedt hír volt, hogy volt kisgazda miniszterelnök, az emigrációba kényszerített Nagy Ferenc Nyugaton rádióbeszédet tartott, ahol arra hívta fel a figyelmet, hogy senki se szavazzon a kisgazdákra, mert ezzel csak a kommunistákat támogatja; ehelyett a híresztelés szerint a Pfeiffer-párt melletti szavazásra buzdított.⁴¹⁵ De a politikai rendőrség szerint az MFP még a párt vezetőjének csongrádi megverését is fel tudta használni kampánycélokra. Az MFP-nek alig voltak plakátjai; a Parasztpárt kampányát irányító népi kollégisták jelentései szerint azért, mert bár „a Pfeiffer-párt is kiragasztja parasztfogó plakátjait, de ezek rövidéletűek”⁴¹⁶ – nyilván a baloldali agitátorok letépték őket.

A választás napján rendezavarásra nem került sor. A választások azonban nem tisztán zajlottak, mivel az MKP Vásárhelyen is végrehajtotta kékcédulás csalását. A városba Szegedről, Szentesről és Makóról érkeztek teherautón kommunista munkások, akik hamis névjegyzék-kivonatokkal akár 10-15 helyen is leadták szavazatukat. A vásárhelyi kommunisták viszont Szegedre és Orosházára utaztak két cédu-lákkal szavazgatni; Szegeden és Budapesten is lebukott 1-2 vásárhelyi MKP-tag hamis kékcédulával. A kékcédulával jelentkezőkről több szavazóközvetben jegyzőkönyvet vettek fel. Ennek alapján kiszámolható volt, hogy 1-1 csaló hány szavazóközvetben adta le voksát.⁴¹⁷ Az SZDP-sek előre tudtak róla, hogy az MKP csalásra készül, ezért figyelmeztették a választási bizottságokban levő embereiket, hogy különösen figyeljenek oda a két cédu-lával jelentkező szavazókra. A belterületi 12. számú szavazóközvetben a szociáldemokrata bizottsági tag nem is akarta engedni szavazni a névjegyzék-kivonatosokat.⁴¹⁸ A kisgazda és szociáldemokrata választási biztosok ezután követelni kezdték, hogy a névjegyzék-kivonatosokat a város központi választási bizottságán előbb le kell pecsételni. A központi választási bizottság egy jelentős tagja azonban személyesen járta körbe a belterületi szavazóközveteket, hogy ilyen láttamozást ne követeljenek meg senkitől. Az MKP más módon is követett el visszaéléseket. A vidékről jött aktivisták a tanyákra is kimentek. Szavazni ott nem mertek, de elállták az utat és

413 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 66-69.

414 FU 1947. aug. 29.

415 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 64.

416 PIL 284.f. 8. öe., VIII. kötet, 131.

417 FU 1947. szept. 2., szept. 6., szept. 7. (Utóbbi megtalálható még: PIL 283.f. 11/96. öe., 112-114.)

418 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 11. öe., 69. A szavazóközvetben 26 ilyen kékcédulás szavazatot adtak le, ami a maximum 600 fős közvet-nagysághoz képest jelentősnek mondható.

az arra járó parasztokat győzködték, hogy melyik pártra szavazzanak. Ugyanilyen agitációt folytatott a párt egyik magas közigazgatási poszton álló embere, aki emellett kék cédulákat is osztogatott. Több szavazókörben lefűleltek emberek, akik magukkal hoztak lezárt borítékokat és azt akarták bedobni az urnába.⁴¹⁹ A kékcédulás csalás meggátolására néhány szavazóhelyiségben megjelent Tamás Béla polgármester is, de Karácsonyi Ferenc, az MKP-s főispán ezt hamarosan megtiltotta neki.⁴²⁰

A választási névjegyzékkel kapcsolatos hosszú huzavona következtében szinte lehetetlen megállapítani, hogy pontosan hányan rendelkeztek választójoggal a városban. A Független Újság cikke szerint a jogorvoslatot kérő 4714 személy közül másodfokon 1737-en megkapták a választójogot. Viszont az is előfordult, hogy olyan személyeket töröltek, akiket az elsőfokú eljárás még felvett a választói névjegyzékre.⁴²¹ A három pártnapilap különböző adatokat közölt a választók számáraól „végleges adatok” néven. Ennek következtében nem lehet pontos adatokat szerezni arról sem, hogy hányan nem éltek a szavazati joggal, illetve mennyi volt azt érvénytelen szavazólap.⁴²² Ezt már csak azért sem lehetne eldönteni, mert a kék cédulával (névjegyzékkivonattal) szavazók miatt a szavazók és a távolmaradók számának összege nagyobb kellene hogy legyen, mint a választásra jogosultak száma.⁴²³ Ami biztos: 1945-ben a választásra jogosultak, a szavazók és az érvényes voksok száma egyaránt magasabb volt, mint 1947-ben. Lehet, hogy ennek az az oka, hogy Vásárhelyen nagyobb tömegeket zártak ki a választási névjegyzékről, de számos más ok is lehet, így például a város népességének csökkenése is. 1945-ben a jogosultak 94,3%-a szavazott a városban, míg két évvel később ez az adat valószínűleg a 97%-ot is meghaladta. Ez a hihetetlenül magas arány utal egyrészt a kiélezett harcra, ami szinte mindenkit mozgósított; másrészt élhetünk a gyanúval, hogy szerepet játszhat benne a kékcédulás csalás is. Egyes szavazókörökben ugyanis a részvételi arány meghaladta a 100%-ot, ami a nagy számban leadott kék cédulák miatt történt meg.⁴²⁴

419 FU 1947. szept. 7. Megtalálható még: PIL 283.f. 11/96. ée., 112–114.

420 PIL 274.f. 15/68. ée., 138. Megtalálható még MNL CSML HVL XXI. 501. a., 97/1947. biz. főisp.

421 FU 1947. aug. 30. Tamás Béla polgármester jelentése (1020/1947. polg.m., október 13.) 4147 főt említ úgy, hogy választójogát nem ismerték el; a felszólamlók közül 1414 fő esetében másították meg a döntést, míg 105 fő esetén másodfokon vonták meg a szavazati jogot. Közli VDCSMT 1945–1948. 286.

422 A kiscgazdák a választás előtti napon még 35397 jogosultról írtak (szemben az 1945-ös 37503 fővel) (FU 1947. aug. 30.) Táblázatos formában közlöm a fellelhető további adatokat:

Forrás	választásra jogosult	nem szavazott	szavazott	érvénytelen szavazat	érvényes szavazat
FU 1947. szept. 2.	35292	1165	34127	n.a.	n.a.
AU 1947. szept. 2.	35292	1050	34242	304	33938
VN 1947. szept. 2.	35492	854	34638	295	34343
VDCSMT 1945–1948. 286.	35467	1124	34343	295	34048

A hivatalos adatok szerint az érvényes szavazatok száma valójában 34048 volt. Az adatok közti különbségek oka a még nem véglegesített számok korai közlése is lehet. Egy másik ok a névjegyzékkivonattal voksolók beszámítása, illetve kihagyása lehetne.

423 Ez akkor is így lenne, ha a kék cédulát nem használták volna csalásra. A kék cédulával szavazók ugyanis más települések választói névjegyzékén szerepeltek, és másik községben adták le a szavazatukat.

424 A belterületen fekvő 8-as szavazókörben 610 jogosult mellett 617 leadott voksot számoltak össze; a 12-esben 605 helyett 648-at; a 18-asban a lehetséges 480 helyett 490 szavazat volt. FU 1947. szept. 2. A Vásárhelyen leadott kékcédulás szavazatok számát a szociáldemokrata lap 2000 darabra becsülte. AU 1947. szept. 3. Fehér Ferenc párttitkár óvatosabban fogalmazott: 1000 db kékcéduláról számolt be, amiből 900 lehetett hamis. Ld. PIL 283.f. 16/236. ée., 216–217. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. ée. 93–98.

2. táblázat: Az 1947. augusztus 31-i választások eredménye Hódmezővásárhelyen⁴²⁵

	férfi szavazat	(%)	női szavazat	(%)	összes	(%)	bel- terület	(%)	kül- terület	(%)
Független Kisgazdapárt	4901	31,55	5950	32,14	10851	31,87	5130	24,59	5721	43,37
Magyar Kommunista Párt	4058	26,13	3932	21,24	7990	23,47	5826	27,93	2164	16,41
Szociáldemokrata Párt	2666	17,16	3255	17,58	5921	17,39	4616	22,13	1305	9,89
Nemzeti Parasztpárt	1368	8,81	1327	7,17	2695	7,92	763	3,66	1932	14,65
<i>kormánypártok összesen</i>	<i>12993</i>	<i>83,65</i>	<i>14464</i>	<i>78,12</i>	<i>27457</i>	<i>80,64</i>	<i>16335</i>	<i>78,31</i>	<i>12122</i>	<i>84,32</i>
Magyar Függet- lenségi Párt	2147	13,82	3334	18,01	5481	16,10	3795	18,19	1686	12,78
Demokrata Néppárt	170	1,09	371	2,00	541	1,59	391	1,87	150	1,14
Magyar Radikális Párt	93	0,60	175	0,95	268	0,79	175	0,84	93	0,71
Független Magyar Demokrata Párt	100	0,64	112	0,60	212	0,62	104	0,50	108	0,82
Polgári Demokrata Párt	30	0,19	59	0,32	89	0,26	58	0,28	31	0,24
<i>ellenzék összesen</i>	<i>2540</i>	<i>16,35</i>	<i>4051</i>	<i>21,88</i>	<i>6591</i>	<i>19,36</i>	<i>4523</i>	<i>21,68</i>	<i>2068</i>	<i>15,68</i>
Összesen	15533	100,0	18515	100,0	34048	100,0	20858	100,0	13190	100,0

A választásokat a városban ismét a Kisgazdapárt nyerte, ezúttal azonban „csak” 32%-os eredménnyel. 1945-höz képest a párt ötezer szavazatot veszített. A csökkenés arányában lényegesen kisebb volt, mint országosan. A párt annak ellenére megtartotta szavazóbázisának kétharmadát, hogy négy új ellenzéki erő jelent meg a választásokon, amelyek potenciálisan az FKGP híveinek voksaira számíhattak.

425 PIL 283.f. 38/35. őe. 5.; PIL 274.f. 16/157. őe., 159.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 11. őe., 67–68.; AU és VN 1947. szept. 2.; Hubai L. 2001. II. kötet 186. és 189., III. kötet 592.; Szilágyi J. 1971. 88., III. Uő. 1972. 36.; VDSCMT 1945–1948. 286. (Hubai László a PDP és az MRP szavazatait egyaránt 2-2 vokssal kisebbnek [87, III. 266 db] tünteti fel, így az összes érvényes szavazatot 4-gyel kevesebbnek [34044 db] adja meg.)

Az FKGP országos eredményének (15,4%) több, mint kétszeresét szerezte meg, amit kevés helyen sikerült csak elérnie Vásárhelyen kívül a pártnak. Sokat mondó tény, hogy Csongrád megye többi részén (Nagyszegeddel együtt, de az akkor Csanád megyéhez tartozó Makó és környéke nélkül) a Kisgazdapárt kb. annyi szavazatot kapott, mint Vásárhelyen! A megyében az FKGP 10,9%-ot ért el, s különösen Szegeden katasztrofálisan szerepelt.⁴²⁶ Ugyancsak jelentősen visszaesett az SZDP, amely 3500 voksot kapott kevesebbet, mint két évvel korábban. Egykori szavazóinak 38%-t veszítette el ezzel (az FKGP csak 32%-t). A szociáldemokraták így nem tudták megőrizni 1945-ös második helyezésüket a városban: ezúttal csak a harmadik helyen végeztek, de így is jobb eredményt értek el, mint a megyében és az ország egészében (a megyében alig 12,2%-ot értek el; 14,9%-kal a negyedik helyet szerezték meg országosan). A második helyre lépett előre az MKP, amely közel 500 új szavazót szerzett magának (ezek nagy része feltehetően a kékcédulás csalásból származott!). Ezzel az MKP enyhén felülmúlta az országosan szerzett 22,3%-os arányát a városban. Csongrád megye egészében a párt 20,7%-ot kapott, elmaradva a vásárhelyi aránytól. Ugyancsak növelte szavazatait az NPP. A pártra adott voksok száma csaknem a kétszeresére nőtt 1945-höz képest: 1546 régi szavazója mellé 1150 új járult. A párt így 7,9%-t ért el, ami országos (8,3%) eredményét megközelítette, de felülmúlta a megyeit (6%). A kormánykoalíció pártjai 80,6%-t értek el együttesen, ami lényegesen magasabb érték volt, mint országosan (60,9%), vagy Csongrád megyében (alig 50%). Ennek fő oka azonban az, hogy Vásárhelyen az ellenzéki pártok közül csak az MFP-nek volt szavazóbázisa, a többi ellenzéki erő jórészt ismeretlen volt a választók számára. Ezzel függhet össze, hogy a kisgazdák meg tudták tartani szavazóik nagyobb részét. Így viszont a koalícióra adott szavazatok aránya is kiemelkedő lett. Más a helyzet, ha a Baloldali Blokk pártjainak szavazatait vizsgáljuk. Bár az MKP és az NPP növelte bázisát, de az SZDP jelentős visszaesését együtt sem tudták ellensúlyozni. A Baloldali Blokk pártjai 53,5% helyett ezúttal csak 46%-ot szereztek. Vagyis Vásárhelyen a polgári erők (az ellenzék és a kisgazdák együttesen) 1945-höz képest növelték szavazati arányukat és többségbe kerültek a városban. Az FKGP vezetése Vásárhelyen egyértelműen polgári jellegű volt még ekkor is, így a szavazatok ilyen jellegű összesítése indokolható – országosan ez már nem biztos, hogy így van, hiszen a párt vezetése a fővárosban már a baloldal kezébe ment át. Vásárhelyen a kisgazdák azért is az ellenzékhez számíthatóak, mivel a városi koalícióból 1946 novemberében kiléptek. Figyelemre méltó azonban, hogy a helyi Baloldali Blokk még így is erősnek számított a megyében, hiszen Csongrádban a BB nem érte el a 40%-ot sem.

A régi pártok közül a PDP még 1945-ös gyenge teljesítményét is alulmúlta: alig 89 szavazatot kapott, valamennyi újonnan alakult ellenzéki párt is megelőzte a választáson. 1945-ben még több, mint 1%-ot ért el, 1947-ben viszont csak 0,26%-ot kapott. Régi párt volt az MRP is, amely azonban 1945-ben a Csongrád–Csanádi választókerületben nem indult. A PDP-hez hasonlóan ez a párt sem tudta megközelíteni országos eredményét a városban, mivel lényegében ismeretlen volt a választók előtt. Az MRP-hez csatlakozott a választások előtt a szociáldemokrata Peyer Károly, így országosan sok volt SZDP-s szavazatát is megszerezte. Vásárhelyen azonban az SZDP-től elpártolók nem az MRP-hez csatlakoztak. Az MRP Csongrád megyében egyébként jobban teljesített, 2,7%-ot ért el; feltűnő tehát a vásárhelyi halovány szereplése.

426 PIL 283.f. 38/35. öe., 3. és 5. o. –on szereplő adatok összevetése. A továbbiakban a hivatkozott megyei adatok forrása szintén az itt jelölt hely. A szegedi eredményekre vonatkozóan ld. részletesen Dégi I. 1985. 47–51.

Az új pártok közül egyértelműen az MFP emelkedett ki. Az alig 5 hete létesült párt 16,1%-ot ért el, csaknem 5500 szavazó támogatta a városban. Pfeiffer pártja annak ellenére jobban szerepelt a városban, mint az ország egészében (13,4%), hogy nagygyűlését a baloldal botránykeltése lehetetlenné tette. Megyei viszonylatban viszont az egyik leggyengébb eredményt érte el, hiszen a megyében az MFP 38,3%-ot ért el és ezzel a legerősebb párt lett. Szegeden és Csongrádon pedig 50% feletti volt az MFP szavazatainak aránya! Az országosan második legerősebb (16,4%-os) DNP viszont Vásárhelyen csak 541 voksot kapott, azaz 1,6%-ot ért el. A DNP-hez hasonlóan az FM DP sem kampányolt a városban, s ennek megfelelően szintén csak országos eredményének töredékét érte el (5,2% helyett Vásárhelyen csak 0,6%-ot). Ez a két ellenzéki párt megyei szinten is gyengén szerepelt.

Markánsabb különbségek mutatkoztak a férfi és a női szavazók pártpreferenciái között, mint 1945-ben. Az FKGP-t és az SZDP-t 1947-ben a nők nagyobb mértékben támogatták, de a két nem adatai között az eltérés csak kb. 0,5 százalékpont. Az MKP-nél már lényeges különbség van: a férfiak 26, a nőknek viszont csak 21%-a támogatta őket. Az NPP-t szintén több férfi választotta, mint nő, bár itt nem olyan nagy az eltérés, mint a kommunisták szavazói közt. Az MFP esetében fordított a nemek közti különbség: a nők 18%-a mellett a férfiaknak csak 13,8%-a szavazott Pfeiffer listájára. Az FM DP kivételével a többi ellenzéki pártot is lényegesen nagyobb arányban támogatták a nők, mint a férfiak. Így tehát a polgári tábor (ellenzék és kiszáradt együtt) a nők 54%-a választotta, míg a férfiak esetében ez csak 48% volt.

A külterületi és belterületi szavazatok eloszlása viszont az 1945-öshöz hasonlít. Külterületen a parasztságot képviselő pártok, az FKGP és az NPP jóval nagyobb szavazati arányt értek el, mint belterületen vagy a város egész területén. A kiszáradt 43, a Parasztpárt pedig 14,5%-ot meghaladó eredményt ért el a város tanyavilágában. A munkáspártok itt jóval a városi átlag alatt teljesítettek, kb. 6,5–7 százalékponttal gyengébb eredményt produkálva. Belterületen viszont fordított eredmény született. Az MKP itt már az élre került a pártok közt csaknem 28%-kal. Mindkét munkáspárt kb. 6 százalékponttal jobb eredményt ért el a városi átlagnál, de az SZDP ezzel is csak harmadik lett. Az FKGP viszont 7 százalékponttal gyengébb volt, mint a város egészében. A három nagy párt belterületen csaknem azonos erőt képviselt, 22–28%-os eredményekkel. Nem meglepő, hogy belterületen a Parasztpárt 4% alatt maradt; sőt, még ez is előrelépés volt számára 1945-höz képest. A Függetlenségi Párt belterületen volt erősebb, 18,2%-ot érve el, míg külterületen csak 12,8%-kal szerepelt. Esetében az eltérés mégis kisebb, mint a kormánykoalíció pártjainál.

A szavazókörök száma lényegesen kisebb volt, mint 1945-ben: akkor 47 belterületi és 36 külterületi, összesen 83 db szavazókör volt (átlagosan 450 választóra jutott egy); ezúttal 30 belterületi és 21 külterületi szavazókört alakítottak ki, mivel a választójogi törvény 600 főben maximálta a körzetek nagyságát. A 30 belterületi körzetből 12-ben a kiszáradt, 11-ben a kommunisták, 5 helyen (főleg a belvárosi részen) Pfeiffer pártja és Tarján egyik körzetében a szociáldemokraták győztek; egy másik tarjáni körzetben holtverseny alakult ki az FKGP és az MFP között. A 21 külterületi szavazókörben egyértelmű kiszáradt fölény volt: 16 helyen kerültek első helyre, míg az MKP 3 (Kishomok, Gazdasági Iskola, Tegehalom), az SZDP 1 (Vásárhelykutas) és az MFP szintén 1 körzetben (Kardoskút) diadalmaskodott.⁴²⁷

427 AU és VN 1947. szept. 2. Érdekes, hogy a külterületen erős pozíciókat birtokló Parasztpárt sehol sem tudta megszerezni a szavazókörök közt az első helyet.

Ezúttal a városban egyetlen párt sem ért el annyi (vagyis 14 ezer) szavazatot, ami a képviselő-séghez kellett, bár a kiszáradt nem sokkal maradtak el attól. Erre azonban nem is volt szükség, mivel a Vásárhely nem volt önálló választókerület, a szavazatokat egész Csongrád és Csanád megyéből egysítették. A két megyében az MFP 7, az MKP 5, az SZDP és az FKGP 3–3, az NPP 2, a DNP és az MRP pedig 1–1 mandátumot szerzett.⁴²⁸ Ennek alapján a vásárhelyi illetőségű képviselők száma azonban tovább csökkent, mivel az addigi hat képviselő helyett csak Takács Ferenc (SZDP), Keresztes Tamás (MFP) és Oláh Mihály (MKP) lett képviselő. Hiába szerepelt jól Vásárhelyen a Kiszáradtpárt, de a megyében elért rossz eredménye miatt a legjobb helyen szereplő helyi jelölt (Vata Ernő) is csak pótképviselő lett. Október 21-én azonban Vata-t behívták az országgyűlésbe,⁴²⁹ így a városnak (rövid időre) négy képviselője lett. A parasztpárti Pap János is éppen lemaradt a képviselőségről; szintén pótképviselő lett, de őt később sem hívták be a parlamentbe.

A pártok reagálása az eredményekre rendkívül érdekesen alakult. A város mindhárom nagy pártjának csalódást jelentett az eredmény, ennek ellenére mindegyik talált olyan érvet, amivel sikeresnek mutathatta magát. Az MKP azt emelte ki, hogy csak ők és az NPP tudott jobb eredményt elérni, mint 1945-ben. Az FKGP a kiszáradt zászló megmentéséről cikkezett, az SZDP pedig azt emelte ki, hogy aljas támadások és csalások mellett már ez az eredmény is siker.

A vásárhelyi SZDP és FKGP szervezetben zavar keletkezett a választási eredmények láttán. Válságot okozott, hogy jelentős számú szavazatot veszítettek, s ezért mindketten az MKP-t okolták.⁴³⁰ Ez különösen az SZDP-re igaz, amely éles kommunista-ellenes nyilatkozatokkal, vezércikkkel jelentkezett. Fehér Ferenc szociáldemokrata párttitkár a diktatúra híveinek nevezte az MKP-sokat. Hivatkozott a kék cédulákra is, amelyek mennyiségét óriásinak tekintette. Úgy vélte, nem lehet tovább fenntartani a testvéri viszonyt a munkáspártok között. A választás lefolyását botrányosnak minősítette, főleg azért, mert a csalókat hatósági védelemben részesítették. Ugyanakkor azt is kijelentette, hogy nem lepődött meg az eredményen, mert minden párt és minden erő az SZDP lejáratását tűzte zászlajára.⁴³¹ Szeptember 7-én Fehér „Felszállt a köd” című vezércikkében még élesebben támadta az MKP-t: az oda áramlott nyilas elemeknek tulajdonította az aljas, gátlástalan módszereket, amelyekkel a másik munkáspárt fellépett az SZDP ellen. Emellett az MKP-t hataloméhes, törtető erőnek nevezte. Az SZDP sokáig tűrte ezt a törtételet, sokszor saját érdekeit is félretéve – fejtegette Fehér. A munkáspártok együttműködésének minden illúziója eloszlott a választási harcban, ahol az MKP tevékenysége a demokrácia megcsúfolása és a munkásosztály elárulása volt. Ha a demokrácia izmosabb lenne, a csalókat vád alá helyezték volna, szól a következtetés. A végső konklúzió pedig az volt, hogy az együttműködés korábbi formáit az SZDP elveti.⁴³² A kékcédulás csalásról érdekes beszélgetés zajlott le Szőke János és az ÁVO egyik hadnagya között, ahol az utóbbi nem átalotta azt mondani, hogy a csalásokat Pfeifferék és az SZDP követte el, mire Szőke megkérdezte, hogy akkor vajon miért nem

428 Hubai L. 2001. II. kötet 192.

429 Hmv. Almanach 1873–1950. 112.

430 Szilágyi J. 1971. 98., ill. Uő. 1972. 43.

431 AU 1947. szept. 3.

432 AU 1947. szept. 7. Megtalálható még: PII 283.f. 11/96. őe., 112–114.

tartóztattak le emiatt senkit??⁴³³ Szeptember elején még Posztós Sándor is aggodalmát fejezte ki az MKP politikája miatt, hiszen az SZDP ellen összefogó erőik között „ellenséget, barátot sőt testvérként mutakozó munkáspártot is látnom kellett” – írta.⁴³⁴

Az FKGP helyi vezetése és lapja egységesen úgy értékelte, hogy a többi párt kitartó politikai akciói járultak hozzá a szavazatvesztéshez, de sikerült megmenteni a kisgazdapárti zászló tisztségét. A választási eredményekből a polgári életfelfogás ütközik ki, szögezte le Karácsonyi Sándor is. A demokrácia súlyos megsértésének minősítette a városban is megtörtént csalásokat.⁴³⁵ A Független Újság szeptember 6-i száma az eredményt meglepőnek nevezte, de lényeges elmozdulást nem látott a két évvel korábbihoz képest. Mindössze az történt, hogy a kisgazdákra adott voksok most hét részre töredezték. „A Kisgazdapártra fájdalmas, a magyar politikai életre veszélyes az ellenzéki pártok megalakulása, a parlamentbe való bevonulása” – írta a lap.⁴³⁶ A vásárhelyi kisgazdáknak az volt a legfájóbb, hogy bár a város legerősebb pártja lettek, mégis a másik három nagy párt küldhetett Vásárhelyről képviselőt. Fájó pont volt, hogy Szegedről két kisgazda is képviselő lett, pedig ott a párt katasztrofálisan gyenge eredményt ért el. Ezért most minden erőt igyekeztek megmozgatni, hogy Vata mégis képviselő lehessen.⁴³⁷ A párt városi titkára, Oláh Sándor utólag, a párt október 19-i taggyűlésén sem tekintette kudarcnak az eredményt, sőt: az 1945-tel szemben sikernek értékelte, hogy a polgári erőik többséget kaptak Vásárhelyen. Hozzátette, hogy a júliusi országos választmány sikeres összehívása esetén Pfeifferék visszatértek volna a Kisgazdapártba, s így az MFP és az FKGP szavazatai azonos pártba, a kisgazdákra estek volna. Megállapította, hogy az FKGP valójában két különböző párt: a kisebbségben levő erői a koalíció fenntartását akarják, míg a párttagság nagy része ezzel nem ért egyet.⁴³⁸ Oláh a következőket mondta: „a nagy kérdésekben az ellenzékkel egyek vagyunk, mert polgároknak valljuk magunkat ... akár Pfeifferékkel, akár Barankovicsékkel. Bár ezekre szokásos mostanában azt mondani, hogy nem demokraták. Igen, mert tapasztalhatjuk, hogy aki a kommunistákkal nem ért egyet, az már fasiszta és ellenforradalmár lesz. Mi azonban tudjuk, hogy akár Pfeiffer, akár Barankovics van olyan demokrata, mint egyes papagáj módjára ugráló kommunista politikusok.”⁴³⁹

A kommunistákat meglepte az eredmény, ugyanis a városban 30% körüli eredményre számítottak. A kudarc okai között szerepet kapott, hogy az értelmiség körében még mindig gyenge propagandát fejtett ki a párt, nem tudott hatást gyakorolni a nőkre, a választás előtti héten lelassult az MKP munkája, valamint az MFP gyűlésein okozott botrányok eltaszították a tömegeket a baloldali túlzásokat elkövető MKP-tól.⁴⁴⁰ A nyilvánosság előtt azonban azt emelték ki, hogy csak az MKP és az NPP

433 PIL 283.f. 27/28. öe., 301.; megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/18. öe., 36.

434 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/18. öe., 46. Közli még: AU 1947. szept. 11.

435 FU 1947. szept. 2.

436 FU 1947. szept. 6.

437 FU 1947. szept. 5. A lap szerint Vatának alig párszáz voks hiányzott, amit a pártközpont más megyékben fennmaradt töredék-szavazatokból kell, hogy pótoljon. Szegeden az FKGP 3000 voksot kapott, míg a jóval kisebb lélekszámú Vásárhelyen több, mint tízezeret.

438 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. öe., 40–43. Idézi még Szilágyi J. 1971. 100–101., ill. Uő. 1972. 44.

439 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 6. öe., 41. Hosszasan szólt a külpolitikai helyzetről is, majd bocsánatot kért, hogy ilyen sokáig beszélt, de „ha azt akarnák úgy beszéljek, hogy engem megértsenek, akkor engem internálnának ... kétnapig törtem a fejemet, hogy a mondanivalómat diplomatikusan adhassam elő, hogy abba ne tudjanak belekötni”

440 Szilágyi J. 1971. 91. és 95–96., ill. Uő. 1972. 37–42. Ennek némileg ellentmond egy levéltári forrás, amely az értelmiség körében sikeresnek minősíti az MKP eredményét, s hibákat a paraszti, kisiparos és az MNDSZ-agitációban lát. MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 95. öe., 38–39. (A vásárhelyi MKP propagandafelelős jelentése).

tudta növelni szavazatait 1945 óta, valamint, hogy a párt a városban a második, országosan pedig a legerősebb erővé vált.⁴⁴¹ Nem hagyták válasz nélkül az SZDP részéről érkező támadásokat sem; azzal vádolva az „idegenből” jött szociáldemokrata vezetőket (Tamás Bélát és Fehér Ferencet), hogy saját gyenge munkájukról akarják így elterelni a figyelmet. Karácsonyi Ferenc egyenesen azt nyilatkozta a Vásárhelyi Népének, hogy ha az idegenek nem jöttek volna a városba, akkor nem alakult volna ki feszültség a munkáspártok között.⁴⁴² Néhány nappal később már primitív, ostoba, szemenszedett hazugságnak nevezték Fehér Ferenc vezércikkét, a szerzőt pedig „saját párttagjai előtt is közutálatnak örvendő politikai kalandor”-nak, „kártékony idegen”-nek minősítették, akinek demokráciaellenes agitációja túltesz Pfeifferén is. A cikk kifejtette, hogy ha saját pártja nem regulázza meg Fehért, akkor az MKP garantáltan megteszi azt. A kommunisták célul tűzték ki a munkásosztály áruelőjének nevezett Fehér eltávolítását a városból.⁴⁴³ Ezzel háromra nőtt a számúzendők száma (Simonka György és Oláh Sándor mellett). Az MKP városi titkára ennek ellenére azt jelentette a pártközpontnak, hogy nincs kommunista-ellenes hangulat Vásárhelyen. Ugyanakkor az FKGP-t teljesen alaptalanul azzal vádolta, hogy a pártot és lapját az MFP kezére szeretné játszani.⁴⁴⁴

Az MFP ellen országosan indított újabb országos támadás a városban is megkezdődött. Pfeiffer pártját ugyanis azzal vádolta az MKP, hogy hamisította a párt ajánlásait, így nem is indulhatott volna a választásokon. Az MKP más pártok támogatását is megszerezve a Választási Bíróságon „petíciós pert” indított az MFP ellen, aminek eredményeként összes mandátumától megfosztották Pfeifferéket; emellett Pfeiffert összeesküvéssel vádolták, kérték mentelmi jogának felfüggesztését és a párt feloszlását, ami 1947 novemberében meg is történt. A párt összes képviselőjét, szervezőjét megfigyelték az ÁVO-sok.⁴⁴⁵ Keresztes Tamás, a Csongrád–Csanádi választókerületben megválasztott vásárhelyi MFP-képviselő szeptember közepén még úgy vélte, hogy a párt elleni heves kommunista sajtókampány még használ is a pártnak, hiszen növelik az ismertségét.⁴⁴⁶ Vásárhelyen az MFP a választások után sem tudott jelentős szervezeti életet kialakítani, de az MKP titkára, Kerekes Imre szerint az agitáció, a „suttogó propaganda” terén annál aktívabbak voltak.⁴⁴⁷ A kommunista napilap szeptember 24-i számában közölt egy ál-tudósítást az MFP „hamis” ajánlásairól. A cikk azt a lát-szatot keltette, hogy az MFP az összes ajánlását meghamisította, vagyis az ajánlók tudta nélkül írt be neveket ajánlói közé. A cikk tudósít arról, hogy egy választópolgárt berendeltek a rendőrségre tanúvallomást tenni és ő felháborodottan látja, hogy őt is feltüntették az ajánlók közt. A rendőrségi folyosón már sokan álltak, mind hasonló okkal.⁴⁴⁸ Valójában az MFP-nek a két megyében (Csongrád és Csanád) 1800 ajánlást kellett gyűjtenie, de 93.000-nél is többen szavaztak rájuk. Nehéz elhinni,

441 VN 1947. szept. 2.

442 VN 1947. szept. 4. és szept. 5.

443 VN 1947. szept. 11. Az SZDP válasza másnap jelent meg, s visszautasította az MKP durva és goromba fenyegetőzéseit. AU 1947. szept. 12.

444 PIL 274.f. 16/157. öe., 204. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch., 23.f. 8. öe., 77–78.

445 A témáról legrészletesebben ld. Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 201–235.

446 Földesi M. – Szerencsés K. 2003. 211.

447 PIL 274.f. 16/157. öe., 217. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch., 23.f. 8. öe., 81–82., ill. uo. 21.f. 95. öe., 45–46. Részleteit idézi: VDCSMT 1945–1948. 139.

448 VN 1947. szept. 24. Hasonló jellegű cikk jelent meg a szept. 26-i számban is.

hogyan ne tudtak volna 1800 ajánlást gyűjteni.⁴⁴⁹ Az MFP Csongrád–Csanád választókerületi eredményét öt párt (FKGP, MKP, MRP, NPP és SZDP) együtt támadta meg a Választási Bíróságon. A petíció szerint a szükséges 1800 ajánlás helyett csak 1490 volt érvényes, a többi „nem felelt meg a kritériumoknak”, vagy hamis volt. A petícióban kérik, hogy tanúként hallgassák ki az ügyben (többek között) Gyáni Imrét és Tárkány Szücs Ferencet; továbbá azt, hogy érvénytelenítsék a párt elért eredményét.⁴⁵⁰ A párt védőiratait személyesen Pfeiffer Zoltán készítette el (politikus pályája előtt ügyvéd volt). Ebben az MFP nem ismerte el a Választási Bíróság illetékességét; kifejtette, hogy a törvény szerint a Választási Bizottság által elismert ajánlások többé nem utasíthatók vissza. A legsúlyosabb kifogása a petíció ellen az volt, hogy hiányzik a tényállás: a panasz ugyanis nem jelölte meg, hogy mely ajánlások és miért érvénytelenek, így erre bizonyítást elrendelni sem lehet. A megidézett tanúk legfeljebb saját ajánlásukról nyilatkozhatnának, itt azonban több száz ajánlásról lenne szó. Ráadásul, írta Pfeiffer, a pártnak további nagyszámú ajánlása volt. Végül kifejtette, hogy az ajánlási rendszer szemben áll a titkosság elvével is, így lényegében antidemokratikus, különösen azért, mert csak az új pártokra vonatkozott. Mindezek miatt kérte a panasz elutasítását.⁴⁵¹ Az MFP emellett ellen-petíciókat is beadott, s az összes választókerületben követelte a választás eredményének teljes érvénytelenítését az MKP által elkövetett jogtalanságok (választójogból való kizárások, kékcédulák stb.) miatt. A Csongrád–Csanádi kerületre vonatkozó petíciójában egy helyen hivatkozik Vásárhelyre is, ahova „Szentestről és Szegedről a kommunista szavazókat százával hordták teherautókon”, s ezek az aktivisták akár 8–10 helyen is szavaztak. Vásárhelyről is több száz szavazót vittek Szentésre és Szegedre, állapította meg az irat.⁴⁵² Más levéltári iratok is igazolják, hogy Szegedről érkeztek a városba csalást elkövető kommunista „szavazók”. Vásárhelyen csak azok száma, akiket regisztráltak a választási szervek, 22 fő volt.⁴⁵³

Pfeiffer 1947. november elején emigrációba kényszerült, s ezután a párt széthullása megkezdődött. A pártelnök távozása után az MFP új Politikai Bizottságot választott, aminek tagja lett Keresztes Tamás is. November 19–20-án azonban döntések születtek a párt 49 mandátumának megsemmisítéséről, valamint a párt feloszlásáról is.⁴⁵⁴ A valóban csalásokat végző MKP tehát egy másik pártot vádolt alaptalanul csalással, s hatósági erőszak révén felszámolta legjelentősebb ellenzékét. Eközben az MKP által elkövetett csalásokat senki nem vizsgálhatta ki. Keresztes Tamás még november folyamán Ausztriába, majd Svájcba távozott; később az USA-ban telepedett le és ott hunyt el 1954-ben.⁴⁵⁵ Ezután a városnak már csak három képviselője maradt az országgyűlésben.

449 Országosan hasonló a kép: mivel a párt 11 választókerületben indult, legfeljebb 33.000 ajánlásra volt szüksége. Valójában sok kerületben nem kellett 3000 ajánlás sem, mint láttuk. A párt azonban 670 ezer voksot kapott.

450 PIL 284.f. 8. öe., II. kötet, 42–43.

451 PIL 284.f. 8. öe., III. kötet, 181–189.

452 PIL 284.f. 8. öe., III. kötet, 124. Pfeiffer ezt az információt Oláh Sándor kiskgazda titkártól kapta.

453 Farkas Cs. 2010. 106–107. (a szerző lábjegyzete szerint a PIL 283.f. 28/170 öe. alapján.)

454 Izsák L. 1983. 216., ill. Uó. 1994. 123–124. A fejleményekről időnként a helyi lapok is tudósítottak, pl. FU 1947. nov. 1., nov. 7., nov. 16., nov. 21. és nov. 22.

455 Hmv. Almanach 1873–1950. 111.

A munkáspártok „egyesülése” Vásárhelyen

Az 1947-es választások idejére az SZDP és az MKP viszonya olyan mértékben elmérgesedett, hogy már-már a koalíciós együttműködés is veszélybe került a városban. A két fél kölcsönösen súlyos vádakkal illette egymást. Az Összekötő Bizottság (ÖB) hónapokig nem is ülésezett és a két munkáspárt között szinte az egész őszi folyamán nem volt kapcsolat. Karácsonyi Ferenc szerint a kapcsolat megromlását három szociáldemokrata vezető (Erdei, Fehér és Tamás) okozta; a választási kudarc után az Alföldi Újság „trágár kifejezéseket” is használ az MKP-ra.⁴⁵⁶ Az SZDP tovább küzdött a szakszervezeti paritásért, arányosításért.⁴⁵⁷ Ugyanakkor jelentősen meg is élénkült a szociáldemokrata pártélet, mert az MKP csalásai felháborították a tagságot. Az SZDP-ben ekkor megkezdődött az utcabizalmi-rendszer kiépítése, a VB-tagok közt munkamegosztást alakítottak ki.⁴⁵⁸ Ennek ellenére az SZDP ekkor is kifejtette, hogy együttműködésre szükség van, de az egység, az egyesülés erőltetése felesleges, sőt káros is.⁴⁵⁹ Az MKP ekkor az ÁVO segítségével megpróbált bizalmas információkat szerezni az SZDP-ről, zsarolással besúgásra kényszerítve egyes tagokat.⁴⁶⁰ Október 29-én is azt jelentette az MKP, hogy a két párt közötti viszony változatlan.⁴⁶¹ Csak november elején kezdett csökkenni a feszültség a két munkáspárt között: ekkor már legalább a közügyekben, a város irányítása kapcsán leültek egymással tárgyalni.⁴⁶² Az Alföldi Újság felhagyott az MKP elleni támadásokkal, és november folyamán az SZDP nem kezdeményezett politikai akciókat – az őszi eleji aktívabb pártélet újra lecsendesedett. Egyedül Kéthly Anna november 30-i nagygyűlése volt ez alól kivétel. A szónok ellenezte a munkáspártok egyesülését és az SZDP-t nevezte a legdemokratikusabb pártnak. Kifejtette, hogy a párt politikájának négy pillére van: a koalíció, a munkáspártok együttműködése (önállóságuk megtartása mellett), a béke és a demokrácia.⁴⁶³

Az első ÖB-ülést a választások után 1947. december 13-án tartották. Határozatot hoztak, hogy ezentúl kéthetente rendszeres ülést tartanak és utasítják funkcionáriusait, hogy az ÖB-ülések határozatait szigorúan tartsák be.⁴⁶⁴ December 21-én vármegyei pártértekezletet tartott Vásárhelyen az SZDP, s ezen az erős, baloldali SZDP szükségességéről volt szó, de a munkáspártok egyesülését csak fokozatos, szerves fejlődés után tartották lehetségesnek.⁴⁶⁵

456 PIL 274.f. 15/68. ée., 138–139. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 97/1947. biz. főisp. Hasonlóan éles viszonyról számol be okt. 14-i jelentésében is, ld. PIL 274.f. 15/68. ée., 175. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 103/1947. biz. főisp.

457 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/18. ée., 61.

458 PIL 283.f. 16/236. ée., 239–240.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. ée. 99–102. Ezek a lépések hosszú távon segíthették volna, hogy a párt az MKP-hez hasonlóan jól szervezett és akcióképes legyen.

459 AU 1947. szept. 18. Később a harmadik út teóriája mellett is kiállt az SZDP, ezzel is elkülönítve magát az MKP céljaitól és módszereitől. Ld. AU 1947. nov. 30.

460 Zombory Józsefet szept. közepén leittatták és egy forgópisztolyt adtak neki, amit az ÁVO még aznap este „megtalált” nála, s ezután próbálták arra kényszeríteni, hogy jelentsen az SZDP belső életéről. Zombory azonban mindezt azonnal elmondta az SZDP helyi titkárságán. A hónap végén az ÁVO rendőri felügyelet alá helyezte. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/10. ée., 124–125.; 6/19. ée. 6.

461 PIL 274. f. 16/157. ée., 217.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. ée., 81–82., ill. uo. 21.f. 95. ée., 45–46. Idézi: VDCSMT 1945–1948. 139.

462 PIL 274.f. 15/68. ée., 199. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 111/1947. biz. főisp.

463 PIL 274.f. 16/157. ée., 267. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch., 23. f. 8. ée., 83–84., ill. uo. 21.f. 95. ée., 49–50. Kéthly beszédét ld. AU 1947. dec. 2.

464 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. ée., 30., ill. uo. 54.f. 6/11. ée., 27. Beszámolt róla a főispán közigazgatási jelentése is, ld. PIL 274.f. 15/68. ée., 226. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 116/1947. biz. főisp.

465 PIL 283. f. 16/283. ée., 305–309., ill. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/11. ée., 39–43. Tudósít róla: AU 1947. dec. 23.

1948. január 1-től a Budapestre távozó Kerekes Imre helyett a Kistelekről érkező Nagy István⁴⁶⁶ vette át az MKP titkári posztját Vásárhelyen. Az SZDP-hez hasonlóan ezúttal az MKP is „idegenből” hozta titkárát. Emiatt a párt helyi vezetése eleinte tiltakozott is. Egyúttal az SZDP éléről 1947 végén távozott Fehér Ferenc, aki már hosszabb ideje szanatóriumi kezelésre szorult. Ettől az MKP a viszony normalizálódását várta, bár Tamás Béla leváltását még mindig szerették volna elérni.⁴⁶⁷ Nagy István január 18-án Szentesen felszólalt az MKP megyei konferenciáján. Vásárhely politikai életéről azt mondta, hogy az SZDP és az FKGP soraiban is sikerült megerősíteni a baloldalt. Sokatmondó a folytatás: „Ebben a munkánkban a rendőrség is támogatott bennünket és rövid idő alatt ezekből a pártokból is ki tudjuk szorítani a demokrácia és az együttműködés ellenségeit”.⁴⁶⁸ 1948 elején ismét súlyos nézeteltérés alakult ki a két párt között. Az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottsága által 1947. december 31-én kirobantott vitában, amely Szélig Imre megítélése körül alakult ki, a vásárhelyi VB január 8-án tartott rendkívüli ülésén Szélig mellé állt: „a hódmezővásárhelyi pártszervezet bizalmáról biztosította Szélig Imre elvtársat és elítéli a budapesti szalonszocialisták pártbomlasztó kísérletét”; a fővárosi VB tagjait pedig „magukat baloldalinak álcázó, de idegen érdekek zsoldjában álló jobboldali karriérhajhászok”-nak nevezte; elvileg is elítélték, hogy a párt belső vitáját a Fővárosi VB nyilvánosság elé tárta, s ezzel gyengítette a pártot; Szélig személye a helyi VB szerint garancia a párt határozott *baloldali* politikájára.⁴⁶⁹ Ezzel az MKP szerint a vásárhelyi szociáldemokraták igazolták *jobbboldaliságukat*.⁴⁷⁰ A két munkáspárt helyi lapjában ezután kölcsönös vádaskodások jelentek meg, mindkét fél a másikat vádolta gorombasággal és hazugsággal.⁴⁷¹ Január 22-től ugyan ismét megindult a tárgyalás a két párt között, de Nagy István véleménye az volt, hogy amíg a Szélig melletti nyilatkozatot nem vonják vissza, addig együttműködés nem lehetséges.⁴⁷² A közben az MKP-ban zajló tagkönyvcserre kapcsán sok szociáldemokrata kilépett az SZDP-ből és kérte felvételét az MKP-ba.⁴⁷³ Január 23-án, majd 30-án az SZDP Vidéki Titkársága bekerlte a városi VB január 8-i határozatát és február 6-ra rendkívüli összehívást tartott össze abból a célból, hogy a határozatot visszavonják.⁴⁷⁴ Az ülés után a vásárhelyi SZDP valóban módosította álláspontját, kiállt az országos vezetés mellett, bírálta saját januári

466 Gracza János szociáldemokrata lapszerkesztő szerint Nagy István a Horthy-korszakban szentesi rendőrkapitány volt. PIL 283.f. 11/96. óe., 165.

467 PIL 274.f. 15/69. óe., 4–6. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 4/1948. biz. főisp.

468 PIL 274.f. 16/158. óe., 31.

469 A rendkívüli ülést ld. PIL 283.f. 16/284. óe., 10.; a határozat szövegét ld. PIL 283.f. 27/28. óe. 437–438.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/21. óe. 80–82.; némileg módosítva közölte: AU 1948. jan. 10. Ezzel a vásárhelyiek tudtukon kívül csatlakoztak a Pestkörnyéki VB január 7-i állásfoglalásához, amely viszont csak 11-én jelent meg a Népszavában, tehát később, mint a vásárhelyi határozat az Alföldi Újságban.

470 Borbás Lajos megyei MKP titkár szerint Takács Ferenc vette rá a vásárhelyi SZDP-t erre a lépésre, ld. PIL 274.f. 16/158. óe., 48. Beszámoló a nyilatkozatról a főispán is, ld. PIL 274.f. 15/69. óe., 47. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 21/1948. biz. főisp. A Szélig melletti vásárhelyi kiállást a főispán a Szabad Nép főszerkesztője, Révai József tudomására hozta. Uo. 7/1948. biz. főisp.

471 VN 1947. jan. 13., AU 1948. jan. 14., VN 1948. jan. 15.

472 PIL 274.f. 16/158. óe., 44–45. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. óe., 89–92., ill. uo. 21.f. 95. óe., 78–79.

473 PIL 274.f. 15/69. óe., 94. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 38/1948. biz. főisp. Karácsonyi Ferenc így írt erről: „ezeket az átlépetteket megneveljük, aktivizáljuk és kommunistákat csinálunk belőlük”, ld. uo. 96.

474 PIL 283.f. 16/284. óe. 45.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/21. óe. 103. Jan. 23-án még azt kérték a fővárosból, hogy küldjék fel azt a jegyzőkönyvet, amelyben a Pestkörnyéki VB határozatához csatlakoztak, amit Szőke János azzal hátrított el, hogy Vásárhelyen önálló határozatot hoztak, amely előbb jelent meg a Pestkörnyéki VB határozatánál. PIL 283.f. 16/284. óe. 46–47. Azonban az AU-ban már 1948. jan. 24-én a Fővárosi VB határozata melletti vezércikk jelent meg.

határozatát, de még ekkor is helytelenítette, hogy egyes pártszervezetek hatáskörüket túllépve ítéletet mondjanak a pártvezetés vagy annak egyes tagjai felett.⁴⁷⁵ Szőke János szerint a januári határozat „a helyzet kellő nemismerése folytán” született meg és kifejtette: a Fővárosi VB határozatának minden pontjával egyetért, kivéve a Széligre vonatkozó, személyeskedő pontot, hiszen ilyen kérdésekben egyedül a pártkongresszus hivatott a döntésre.⁴⁷⁶

1948. február 11-én az ÖB kötelező érvényű határozatot hozott. Mindkét párt „leköti magát a tiszta marxista gondolat mellett és a leghatározottabban elítél minden jobboldali, kétszínű demokraciellenes magatartást és törekvést, amely a reakciós kapitalista, imperialista osztályellenségeknek szolgáltatná ki a magyar munkásosztályt.” A két munkáspárt szoros együttműködése érdekében el kell távolítani minden személyt, aki ezt akadályozza. A szociáldemokrata VB kijelentette, hogy a fővárosi VB határozataival teljesen egyetért és január 8-i nyilatkozatát tárgytalannak tekinti. Mindkét párt ígéretet tett, hogy erőszakkal, megfélemlítéssel tagokat nem toboroz. Az együttműködés gyakorlati végrehajtása érdekében 10 napon belül kerületenként 3–3 főből álló munkásegység bizottságok létesítését is elfogadták.⁴⁷⁷

A határozat megszületése után az SZDP városi vezetősége kollektíven lemondott.⁴⁷⁸ Kürtössy Károly, az MKP megyei káderfelelőse így kommentálta az eseményt: „a nagyrészt sötét jobboldaliból álló Sz.d.p. városi V.B. lemondott és a pártszervezet vezetését 7 tagú tekintélyes baloldali szocdemek vették kezükbe.”⁴⁷⁹ Február 18-án megtartották a két munkáspárt első közös (értelmiségi) pártnapját, ahol azonban az előadók nem vásárhelyiek voltak. Másnap az SZDP IB döntést hozott, hogy az új VB-t mielőbb meg kell választani, s örömét fejezte ki, hogy a pártba való belépések száma jelentősen megnőtt a „tisztlási folyamat” eredményeként. A közös pártnapokat ezután rendszeresen, szombatonként kívánták megrendezni.⁴⁸⁰ Márciusban viszont már az MKP számolt be arról, hogy tódulnak a pártba az új tagok, köztük volt kisgazdák és persze szociáldemokraták is.⁴⁸¹

Február 22-én megrendezték az MKP első városi konferenciáját. Az MKP KV-t Keresztes Mihály képviselte az eseményen.⁴⁸² Március 5-én a két munkáspárt helyi ifjúsági szervezete nyilatkozatban támogatta a munkásegységet, „amely marxista, leninista ideológián alapszik”.⁴⁸³ Március 10-én

475 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/21. óe., 95. Ezzel burkoltan még mindig Szélig mellett léptek fel! Egyébként a febr. 6-i ülés határozatát megelőlegezte már az AU 1948. jan. 25-i számában közölt helyi állásfoglalás is.

476 PIL 283.f. 16/236. óe., 309.

477 PIL 283.f. 16/284. óe., 62–63.; MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. óe., 33–35.; uo. 54.f. 6/21. óe. 113–114.; ill. uo. 21.f. 67. óe., 14–15. Idézi még: VDCSMT 1945–1948. 155–157., Földvári L. 2005. 158. A határozatot közölte az AU és VN 1948. febr. 13-i száma is.

478 PIL 283. f. 16/284. óe. 70.; MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/21. óe. 115–116.; AU. 1948. febr. 17. Az újabb rendkívüli VB összehívását az indokolta, hogy annak 4 tagja ellen a fővárosi pártvezetés kifogást emelt. PIL 283. f. 16/284. óe. 74.

479 PIL 274.f. 16/158. óe., 46. (Szőke János szociáldemokrata titkár februári és márciusi munkatervei szintén az MKP beszövegéből szólnak az eseményekről. MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/21. óe., 40–43.)

480 AU 1948. febr. 20., febr. 21. és febr. 26. A lap hangvétele március elejére teljesen az MKP retorikáját követte. Ld. pl. a febr. 28-i közös pártnapról szóló tudósítást: AU 1948. márc. 2.

481 VN 1948. márc. 20.

482 PIL 274.f. 16/158. óe., 54–55. Ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. óe., 96–98., ill. uo. 21.f. 95. óe., 98–100. Az irat arról is beszámol, hogy közös pártnapok révén a munkáspártok viszonya javult 1948. febr. -ban.

483 AU és VN 1948. márc. 5. Szövegét közli még: HIMCSM 339–340.

a Vásárhely Népében súlyos támadás indult meg Takács Ferenc ellen, aki a város országosan is legismertebb politikusa volt ekkor. A cikk azzal vádolta Takácsot, hogy 1940-ben elárulta a munkásságot, a „Horthy-fasizmus székértelői” közé állt, hadiszállító lett. (A valójában egy háziipari szövetséget megbízásából gyékénypapucskokat előállító Takács Ferencné minimális haszonnal rendelkezett csak, viszont két és fél éven át munkát és így megélhetést biztosított sok állástalan cipésznek.⁴⁸⁴) A lap támadása mindenesetre előre jelezte, hogy Takács (és más szociáldemokraták) ellen jelentős kommunista akció indult meg. Takács már 1948. február 16-án lemondott földművelésügyi államtitkári posztjáról, május 20-án pedig minden tisztsége alól felmentették és nyugdíjazták.⁴⁸⁵ Takácsot országgyűlési mandátumától is megfosztották, helyére nem vásárhelyi szociáldemokrata került; így a város képviselőinek száma kettőre csökkent.⁴⁸⁶

Az Országos Egységbizottság utasítására március 20-án megalakult a Csongrád megyei Munkás Egységbizottság is. Legfontosabb feladatának az SZDP jobboldali, munkásegység-ellenes elemeinek eltávolítását tekintette. Határozat mondta ki, hogy pártból kizártakat állásukból is el kell távolítani. Ez alól csak külön javaslat alapján lehetett eltérni. Pártközi értekezleten kellett elérni, hogy a kizártakat más pártok se vegyék fel soraikba.⁴⁸⁷ Két nappal később, 22-én a vásárhelyi Városi Egységbizottság is létrejött (elnöke Oláh Mihály, alelnöke Szőke Imre lett). Megalakult a háromfős kádertanács és a kerületi egységbizottságok is, melyekben 4 MKP-s és 2 SZDP-s vett részt kerületenként.⁴⁸⁸ Mindezek alapján Vásárhelyen is megindultak az SZDP-ből a kizárások. 1948. március 14-én az SZDP Intéző Bizottság kizárásra javasolta Papp Lajos volt VB-alelnököt, a párt egykori népbíráját (akit eddigre már internáltak) „jobboldali, demokrácia-ellenes magatartása miatt”; Bangó Jánost, a város politikai rendőrségének volt vezetőjét és Erdei Istvánné 1947-es képviselőjelöltet, „munkásegység-ellenes pártfunkcionáriusi tevékenységük miatt”. Fenti okokból Juhász Pál volt képviselőjelölt tagságának felfüggesztését is javasolták.⁴⁸⁹ A további kizártak között volt Gracza János lapszerkesztő,⁴⁹⁰ Zombory István volt rendőrkapitány, Erdei István volt alföldi titkár, nemzetgyűlési képviselő, valamint Takács Ferenc volt ipari miniszter, majd földművelési államtitkár, nemzet- és országgyűlési képviselő, a vásárhelyi SZDP legtekintélyesebb tagja is! A városi SZDP tisztviselők közül igen sok embert kizártak

484 VN 1948. márc. 10. Idézi Marjanucz L. 1989. 16–17., ill. Földvári L. 2005. 161. Érdekes, hogy a Takács elleni vádat az MKP csak most tartotta fontosnak kivizsgálni, hiszen azt már 1946-ban emlegették a kisgazdák, ld. pl. AU 1946. nov. 5. és 10.

485 Marjanucz L. 1989. 16.

486 AU 1948. ápr. 4. és ápr. 13. Takács helyére Téli Lajost hívták az országgyűlésbe.

487 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 9. őe., 1–3.; AU és VN 1948. márc. 23.

488 PIL 274.f. 16/158. őe., 69–70. Ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. őe., 101–103., ill. uo. 21.f. 95. őe., 116–118.; AU 1948. márc. 24.

489 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 9. őe., 18. uo. 54.f. 6/21. őe., 140.; PIL 16/284. őe. 152.; VN 1948. márc. 19. A kizártakról részletesebb lejárato cikk is megjelent: VN 1948. márc. 24.

490 Kizárása ellen tiltakozott a Főtitkárság Sajtóreferátumán. Kizárásának okát az MKP abban adta meg neki, hogy a Szélig melletti határozatot csupa nagybetűvel, az ÖB februári kötelező határozatát pedig elbújtatva jelentette meg az AU-ban. PIL 283.f. 11/96. őe., 164–165. Ld. még FU és VN 1948. márc. 25., AU 1948. márc. 26. (Gracza mellett Zombori István és Tamás Béla kizárását is ekkor közölték; Erdei Istvánét csak a 26-i AU-ban).

a pártból és eltávolították őket állásukból is. Tamás Béla polgármestert is így fosztották meg posztjától. A városi Egységbizottság március 25-i ülése fogadta el a javasolt kizárásokat.⁴⁹¹ Az SZDP országos központja Fehér Ferenc vásárhelyi párttitkárt is kizárta az SZDP-ből, a helyi MKP-vezetés legnagyobb örömére.⁴⁹²

A polgármesteri szék egy év alatt már másodszor üresedett meg. Tamás Béla eltávolításának kérdése már néhány héttel megválasztása után napirendre került. Az MKP eredetileg Gyáni Imrét, az NPP helyi vezetőjét szemelte ki erre a posztra, még 1947 októberében (erről a két párt meg is állapodott). Gyáni azonban decembertől Szeged főispánja lett.⁴⁹³ Később felmerült a kisgazda Dékány József neve is, amikor az SZDP és az MKP között még feszült volt a viszony. Takács Ferenc tudomása szerint január végén a városban tárgyaló Dobi István, az FKGP országos elnöke is megegyezett erről a főispánnal. Egy fővárosi szociáldemokrata lap pedig 1948 januárjában úgy tudta, hogy Kristó Nagy István gyógyszerész lesz az új polgármester, aki a FISZ egyik vezetője, azaz kisgazdapárti volt.⁴⁹⁴ Ideiglenesen (Tamás Béla március 26-i távozásától április 25-ig) Albert Imre helyettes látta el a polgármesteri teendőket is.⁴⁹⁵ Az SZDP már annyira szétzilálódott, hogy maguk nem is mertek polgármestert jelölni saját soraikból, hanem felkeresték a kommunistákat, hogy találnak-e erre alkalmas SZDP-tagot. Az MKP Szőke Imrét javasolta, ám ő betegség miatt nem vállalta a feladatot. Ezután az SZDP IB azt látta legjobbnak, ha a kommunista Oláh Mihályt jelöli.⁴⁹⁶ Végül az 1948. április 20-án tartott pártközi értekezlet döntött is erről, mivel Oláh „minden szempontból megfelelő személy e posztra”. Oláhot 1948. május 25-én valóban beiktatták a polgármesteri posztra.⁴⁹⁷ Oláhnak az összeférhetlenségi törvény (1946.: XXVI. tc.) miatt országgyűlési mandátumáról emiatt le kellett mondania.⁴⁹⁸

491 A kizártak listáit ld. több helyen is, pl. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 7. őe., 2. és 42–43.; uo. 9. őe., 18–45.; PIL 283. f. 16/284. őe. 71., 152., 172. és 178. A márc. 25-i döntést ld. uo. 28. Takács Ferenc kizárásáról márc. 31-én tettek javaslatot, de erről az országos vezetés döntött. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 23. f. 7. őe., 31. A kizártak ellen felhozott vádak közt a leggyakoribbak a munkás (-osztály / -egység) ellenes, kommunista-ellenes, peyerista, szélígista, jobboldali stb., de előfordult az antiszemita és a Horthy-rendszer rendőrbesúgója vád is. Kizárták azt a Csekey Bélát is, aki már azt megelőzően kilépett az SZDP-ből. A városi SZDP-ből ekkor kizártak száma 1948. máj. 14-én 177 fő volt, ebből 38 adott be fellebbezést. »Ezek alaptalanok, mert a kizárás előtt gondosan megvizsgáltunk mindenkit.« Ld. PIL 274. f. 25/48. őe., 267., ill. MNL CSML MSZMP Arch. 23. f. 25. őe., 8. A városi SZDP-tisztségviselők közül 28 főt távolítottak el, ld. PIL 274. f. 15/69. őe., 182. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 72/1948. biz. főisp. Tamás Béla lemondását ld. még uo. 70/1948. biz. főisp. Hosszabb listákat közölt az AU 1948. márc. 26-i és ápr. 2-i száma.

492 VN 1948. ápr. 8.

493 PIL 274. f. 16/157. őe., 217.; MNL CSML MSZMP Arch. 23. f. 8. őe., 81–82., ill. uo. 21. f. 95. őe., 45–46. Részleteit idézi: VDSCMT 1945–1948. 139. Gyáni szegedi főispánságát közli: PIL 274. f. 15/68. őe., 226. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 116/1947. biz. főisp. – Gyáni egyévi fizetés nélküli szabadságot kért a református presbitériumtól, amelyet azonban nem kapott meg. Az MKP ezt is demokrácia-ellenes támadásnak tekintette. VN 1947. dec. 14.

494 ÁBTL 3.1.5. 0–9275., 145. és 162.; PIL 283. f. 16/66. őe., 184.; Kristó Nagyról ld. FU 1948. jan. 20.

495 PIL 274. f. 15/69. őe., 126. 8591/1948.

496 MNL CSML MSZMP Arch. 54. f. 6/21. őe., 144.; AU 1948. ápr. 6.

497 A pártközi értekezletről ld. MNL CSML MSZMP Arch. 23. f. 7. őe., 44. és FU 1948. ápr. 21.; a beiktatásról: PIL 274. f. 15/69. őe., 232., ill. FU 1948. máj. 26., VN 1948. máj. 26. és máj. 27.; a levéltári forrásokat ld. még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 80 és 109/1948. biz. főisp. A lapok kiemelték: közigazgatási képzettsége nincs Oláhnak, de erre nincs is szükség, csak becsületes szívűre és a dolgozók érdekében végzett áldozatos munka.

498 A lemondást az országgyűlés jún. 15-i ülése vette tudomásul. Ld. Hubai L.–Tombor L. 1991. 289. Lemondási ideje életrajza szerint 1948. máj. 20. volt (ld. MCSHÉL 307.)

Helyére nem vásárhelyi kommunista került, így már csak Vata Ernő révén volt a városnak képviselete a parlamentben.⁴⁹⁹ Oláh eredetileg behelyettesítéssel foglalta el városvezetői posztját, de júniusban egyedüli pályázóként végleges kinevezést kért, amit július 6-án meg is kapott.⁵⁰⁰

Az MKP megyei bizottsága úgy látta, hogy a kizárások terén Vásárhelyen erős túlkapasok történtek, például nem vették figyelembe a megtévesztett munkások és kisparasztok helyzetét, őket tudatos jobboldalinak tekintették. Hozzá tették, hogy ez nemcsak az MKP hibája, mert az SZDP baloldala is agresszíven viselkedik, túlzottan radikális. Ők például kizárásra javasolták a tagdíjhátralékosokat és az MKP-ba átlépett szociáldemokratákat is.⁵⁰¹ Egyes túlbuzgó párttagok még 1948 áprilisában is át akartak léptetni SZDP-tagokat az MKP-ba. Az erőszakos toborzást még Nagy István és Oláh Mihály is elítélte, az SZDP IB pedig nyilatkozatban szólalt fel ellene.⁵⁰²

Az Egységbizottság április 16-i ülésén döntött arról, hogy az Alföldi Újság megszűnik, beolvad a Vásárhely Népébe. Eközben folyamatos egyeztetéseken alakult ki az egységes munkáspárt, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) helyi vezetésének összetétele is. A párt elnökévé eredetileg Oláh Mihályt jelölték, a titkár Nagy István maradt. Később, hogy a szociáldemokraták nagyobb arányban képviseljék magukat, az elnöki posztot átengedték Szőke Imrének.⁵⁰³

Az egységes munkáspárt formálisan alulról felfel alakult meg. Először a kerületi alapszervezetek egyesültek, majd a városi, megyei szervek és csak ezt követően ült össze az országos egyesülési kongresszus. Vásárhelyen az első egyesülés a városi pártszervezetek között történt április 23-án. Ezen arról esett szó, hogy az SZDP-be sok reakciós, fasiszta és egyéb kétes elem lépett be, fedőszervek használtak fel a pártot. (Ez a vád érte korábban az FKGP-t is!) „Nagy Ferenc, Sulyok és Pfeiffer elintézése [sic!] után” a munkáspártok megtisztítása lett a legfontosabb feladat – fogalmazott Keresztes Mihály államtitkár az ülésen.⁵⁰⁴ Még ugyanazon a napon egyesült a volt Kokron-gyár SZDP és MKP alapszervezete is. Ezután április 23–25. között a város valamennyi kerületi és üzemi alapszervezete megtartotta egyesülő ülését, majd 1948. május 9-én lezajlott a városi egyesülő konferencia.⁵⁰⁵

499 A főispán Révai Józsefnek írt levelében Borbás Lajost ajánlotta Oláh Mihály utódjaul a parlamentben. Ő az MKP/MDP (szentesi) megyei bizottságának vezetője volt. MNL CSML HVL XXI. 501.a., 92/1948. biz. főisp. A mandátumot végül nem Borbás kapta, de nem is a listán következő Tombác Imre.

500 FU 1948. jún. 24., júl. 7.

501 PIL 274.f. 16/158. ée., 80–81. Túlkapasnak tekintették, hogy Posztós Sándor lányát is kizárásra javasolták, csupán azért, mert Erdeinével szoros kapcsolatban állt. PIL 283.f. 16/284. ée., 178. Ugyanakkor a megyei MKP-bizottság nem határozott arról, hogy kizárt SZDP-tagokat visszavegyenek. Visszavették az 1947-ben az MKP-ból kizárt és letartóztatott Diószegi Ferencet. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 9. ée., 75.

502 MNL CSML MSZMP Arch. 54.f. 6/21. ée., 141.; AU 1948. ápr. 3.

503 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 9. ée., 46–65. Az AU megszűnéséről szóló döntés uo. 50. Oláh Mihály meg is sértődött, hogy nem ő lett a városi elnök. Ld. uo. 25. ée., 10., ill. PIL 274. f. 25/48. ée., 269.

504 Jegyzőkönyvét ld. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 10. ée., 1–12. Elhangzott az is, hogy a tisztogatás során az SZDP a közigazgatásból kitétte 3 főispánját, 6 alispánját és 22 polgármesterét. 2 főispánt, 3 alispánt és 12 polgármestert a pártból is kizártak. Vannak azonban becsületes szociáldemokraták is – tette hozzá udvariasan az előadó.

505 Jegyzőkönyvét ld. PIL 274. f. 16/158. ée. 183–201., ill. MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 1. ée., 1–24. A városi egyesülés részleteiről ld. AU 1948. ápr. 21., ápr. 23., ápr. 25. és ápr. 27.; VN 1948. ápr. 25. Az írások hangsúlyozzák, hogy két egyenjogú párt egyesült, holott ez a tényeknek egyáltalán nem felelt meg. A következő sorok szó szerinti idézetei is a jegyzőkönyvből származnak.

Kovács Imre körelnök nyitotta meg, visszaemlékezve az 1919-es egyesülésre, „amikor 36 órás gyűlésen szerveztük az ellenállási mozgalmat a fasizmus ellen”.⁵⁰⁶ A városi konferencián is megjelentek a két párt országos központjának küldöttei, bár ezúttal kevésbé ismert személyek. Beszédükben a munkásosztály mesterséges megosztottságának hátrányairól és az SZDP munkásáruló magatartásáról szóltak. Fülöp Péter, az MKP küldötte hozzáfűzte: „mi vagyunk az uralkodó osztály, mi irányítjuk a dolgok menetét”. Ezután a két párt városi titkára (Nagy István és Szőke János) kapott szót. Az SZDP titkára ismertette pártja 1944–48 közötti „jó és rossz munkáját”, súlyos önkritikai elemekkel, amelyek a korábbi MKP-s véleményekkel csengtek egybe. Nagy István is történelmi visszatekintést adott, holott ő 1948 előtt még Kisteleken tevékenykedett. Röviden felszólalt a többi párt, illetve a tömegszervezetek 1–1 képviselője (Vata Ernő – FKGP; Maksa Sándor – NPP, Márton Árpád – Nemzeti Bizottság⁵⁰⁷ stb.) A konferencia ellenvetés nélkül fogadta el az MDP helyi nagyválasztmányának névsorát, megválasztották a megyei egyesítő kongresszus küldötteit és elfogadták a határozati javaslatot a két párt helyi szervezetének egyesüléséről. Zárszót Szőke Imre tartott. Beszédében a veritékes hétköznapiokról, az élcsapat marxista szervezéséről és a mozgalom dicső kiterjedéséről szólt. A legfőbb helyi feladatnak a parasztság megnyerését és szervezését tekintette. A konferencia határozata harcos üdvözetet küldött a párt szeretett vezérének, Rákosi Mátyásnak, aki mögött egy emberként áll a párt. A város fejlődésében a határozat szerint oroszlánrésze volt az MKP-nak, külön kiemelve Karácsonyi Ferenc és Oláh Mihály nevét. Az egységes párt további teendőinek felsorolásából csak egyet említenék: szükséges a többi koalíciós pártból a „fejlődést gátló elemek sürgős kiküszöbölése” és a megtisztult pártokkal a Függetlenségi Front új alapokra helyezése.⁵⁰⁸

A két munkáspárt egyesítése Vásárhelyen is úgy zajlott, mint bárhol az országban: az SZDP baloldalának segítségével a pártot likvidálták, beolvasztották az MKP-ba. Az egységes munkáspárt taglétszáma 6237 kommunista és 2780 volt szociáldemokrata révén meghaladta a 9000 főt.⁵⁰⁹ Sokatmondó az is, hogy az MDP városi titkára hogyan értékelte a párt volt szociáldemokrata tagjait: bekapcsolásuk nem könnyű a munkába; segítséget kell adni melléjük, hogy megszerettessük velük a pártmunkát; az SZDP-sek továbbra is külön csoportokba tömörülnek stb.⁵¹⁰

506 Az idős kommunista történelmi emlékezte jócskán megkavarodott, ha 1919-re is mint a fasizmus elleni harcra emlékezett vissza.

507 A Nemzeti Bizottság ülése ugyancsak örömet fejezte ki és jókívánságait tolmácsolta a munkáspártok egyesülése okán. Ld. MNL CSML HVL XVII. 1. 1948. máj. 14-i jkv. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 24. őe., 12.

508 MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 1. őe., 23–24.

509 PIL 274.f. 16/158. őe., 205–206. Ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. őe., 104–106., ill. uo. 21.f. 95. őe., 152–155.

510 PIL 274.f. 16/158. őe., 263–264.

Az FKGP önállóságának megtörése (1947–1949)

1946 tavasza óta éles ellentétek álltak fent az MKP és az FKGP között, de a kommunisták még a másik két baloldali párttal együtt sem tudták leváltatni a kisgazdák helyi vezetését. 1947-ben az is nyilvánvalóvá vált, hogy Vásárhely lakosságának még mindig közel a harmada támogatta ezt a „reakciós” kisgazda vezetést.⁵¹¹ Ez a vezetés továbbra is a koalíció mellett kötelezte el magát (helyi és országos szinten egyaránt), és bírálta a polgári ellenzéki pártokat – „reakcióssága” jórészt abban nyilvánult meg, hogy továbbra is polgári erőnek tartotta magát, követelte a községi választások megtartását és bírálta a kék cédulák miatt az MKP-t. Emellett dühíthette a kommunistákat, hogy a helyi FKGP úgy vélte: demokratikus voltát az is bizonyítja, hogy az ellenzéki pártok nem tudtak győzelmet aratni Vásárhelyen. Kifejtették: a pfefferisták távoztak a pártból, a koalíció felbomlása pedig nem az ő hibájuk volt; várták, sőt remélték a baloldali pártoktól a békejobbot.⁵¹² Az SZDP valóban békülékeny is volt, valamint az MKP is felhagyott az FKGP elleni támadásaival a városban. Ennek fő oka persze az volt, hogy ekkor az SZDP felszámolása került napirendre. Mindez nem jelentette azt, hogy a háttérben ne folyt volna a kisgazdák elleni összehangolt akció. Az ÁVO folyamatosan megfigyelte a kisgazdák helyi vezetőit is. 1947 őszétől a politikai rendőrség figyelmének középpontjába Vata Ernő került. A pártot korábban irányító Karácsonyi Sándor idős kora miatt, Oláh Sándor pedig megfélemlítettsége okán visszahúzódott, aktivitásuk jelentősen csökkent. A szintén sokat támadott Simonka György lapszerkesztő írásai szintén egyre kevésbé irányultak a baloldali erők ellen. A leginkább szereplő vásárhelyi kisgazda politikus országgyűlési képviselőként Vata lett, ezért a kommunista akciók is őt célozták.

Kezdetben a régi, jól bevált módszert alkalmazták: alig foglalta el helyét Vata a parlamentben, azzal vádolták meg, hogy a MÉP vásárhelyi nagyválasztmányának tagja volt. Ez eleve kétségesse tette Vata országgyűlési mandátumát.⁵¹³ Vata állítólagos MÉP-választmányi tagsága a politikai rendőrség nyilvántartásában már jóval az 1947-es választások előtt szerepelt.⁵¹⁴ Hogy mégis engedték képviselővé válni, az vagy figyelmetlenségből adódott (ami nem jellemezte az ÁVO-t), vagy tudatosan azzal a szándékkal, hogy később zsarolhassák vele.

Vata már csak képviselőként szerzett tudomást arról, hogy az ÁVO szerint ő a MÉP helyi vezetője volt. Képviselői szűzbeszédében éppen erről szólt, sérelmezte mentelmi jogának megsértését. 1947. november 20-án az országgyűlésen kijelentette, hogy a MÉP-nek egyszerű tagja sem volt, 1920 óta kisgazdapárti.

511 A választások után sem állt vissza a városon belül a koalíció, az FKGP nem tért vissza a törvényhatósági munkába, sőt a Nemzeti Bizottság üléseiről újra távolmaradt. Ld. MNL CSML HVL XVII. 1. 1947. dec. 10., 1948. jan. 2., jan. 9–i jkv.-ek. A Nemzeti Bizottság megpróbálta rávenni a kisgazdákat az üléseken való megjelenésre, de eredménytelenül. A baloldalnak eme törekvése azért figyelemreméltó, mert a BB 1946-ban kijelentette, hogy amíg Oláh Sándort a kisgazdák nem távolítják el, semmilyen fórumon nem hajlandók tárgyalni az FKGP-vel. Az SZDP azonban már fontosnak tekintette a koalíció visszaállítását, és az FKGP-t „igaz szándékú, demokratikus párt”-nak tekintette. Ld. AU 1947. okt. 11.

512 FU 1947. okt. 25., nov. 22. és dec. 2.

513 A választójogi törvény (az 1947. évi XXII. tc.-kel módosított 1945. évi VIII. tc.) 6. § szerint az választható képviselővé, akinek választójoga van. Ugyanakkor a törvény 5. § 9. pontja szerint a MÉP választmányi tagság kizáró ok a választójogból, kivéve, ha ez alól az Országos Nemzeti Bizottság felmentést ad. Mivel Vata ilyen felmentést nem kért, nem is kapott; elvileg tehát nem volt választójoga, így meg sem választhatták volna.

514 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 55. Vata mellett Simonka erkölcsi bizonyítványát is terhelő adatokkal adták ki, amit az FKGP lapja is közölt, majd cáfolta annak állításait. Ld. FU 1947. nov. 16.

Az ezt követő vizsgálat feltárta, hogy Vata MÉP választmányi tagságát a börtönbüntetését töltő volt városi MÉP-titkártól származó névsor tartalmazta.⁵¹⁵ Ez a névsor természetesen könnyen lehetett manipulált is. A források alapján lehetetlen eldönteni, hogy Vata tagja volt-e a MÉP városi választmányának. Többen, köztük Tárkány Szücs Ferenc korábbi nemzetgyűlési képviselő, a városi FKGP-ből baloldalisága miatt kizárt politikus is azt vallották, hogy Vata MÉP-vezető volt. A felvett jegyzőkönyvek közül azonban nem mindegyik egyértelműen terhelő Vata-ra. Az is elképzelhető azonban, hogy a terhelő vallomások személyes bosszúból vagy az ÁVO fenyegetésének hatására születtek.⁵¹⁶ Vata maga soha nem ismerte el, hogy részt vett volna a MÉP vezetésében. Egyetlen ügynöki jelentés sincs, amelyben Vata bárki előtt ezt elismerte volna.

Egy azonban kétségtelen: mandátuma megtartása érdekében Vata valóban zsarolható lett. Ez az egyszerű parasztember lelkes, de botcsinálta politikus volt, könnyen befolyásolható és manipulálható alkattal. 1946 és 1947 folyamán még többször szólalt fel jobboldali szellemben.⁵¹⁷ 1947 szeptemberében ismét részt vett egy akcióban, amely az FKGP vezetését a Nagy Ferenc féle polgári centrumirányba szerette volna visszafordítani. 11-én az országos pártválasztmányon a baloldal hivatalos listájával szemben ellenlistát állítottak, amely az FKGP PB póttagjává jelölte Vata-t is. Dobi István pártelnök erre lemondott, s így az egész ellenlistás vezetőség visszalépett.⁵¹⁸ Vata még 1947 októberében is védelmébe vette például Pfeiffert, kijelentve róla, hogy nem fasiszta, hanem igaz magyar ember és talpig demokrata. Ezzel együtt azt is kifejtette, hogy aki az ellenzékre szavazott, az súlyosan csalódott, hiszen az ellenzék még annyira sincs döntési helyzetben, mint az FKGP.⁵¹⁹ Mindezek következtében a baloldal számára Vata elfogadhatatlan, reakciós személynek számított, akit azonban egy ideig saját céljaira ki tudtak használni. 1948 januárjától Vata tevékenysége megváltozott, megnyilvánulásai balratolódtak, de legalábbis ingadozóak lettek. Ennek igen prózai okai vannak: Vata-t ekkor zsarolta meg először az MKP. 1948. január 9-én jutott el odáig a vásárhelyi Baloldali Blokk által 1947. június 7-én az FKGP országos központjába írt levél ügye, hogy Dobi István országos pártelnök kivizsgálást tartott Vásárhelyen. Aznapra összehívták a párt városi nagyválasztmányát (az MKP kérésére!!), ahol az FKGP megyei vezetői mellett Dobi is megjelent. Az eseményről készült ügynöki jelentés szerint Oláh Sándor úgy szervezte meg a nagyválasztmányt, hogy

515 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 104. és 108. Vata-t azzal is vádolták, hogy demokrácia-ellenes kijelentés miatt rendőri felügyelet alatt állt. Azonban az ÁVO kénytelen volt elismerni, hogy ebben a kérdésben tévedett és ez az adat egy másik Vata Ernő-re vonatkozott.

516 A tanúkihallgatási jegyzőkönyveket ld. ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 147–160. A jegyzőkönyveket 1948. febr.-ban vették fel. Ugyanitt egy jelentés megállapította, hogy a Nép Újság 1941. jún. 25-i számában közölt MÉP-vezetőségi listán Vata szerepelt. Vata erről később azt mondta, hogy nevét tudtán kívül vették fel a listára. Figyelemre méltó, hogy amikor Vata 1945 tavaszán a helyi Nemzeti Bizottság tagja lett, még senki – így az FKGP akkori másik bizottsági tagja, a később ellene valló Tárkány Szücs Ferenc sem tudott arról, hogy múltjában kifogásolható cselekedetek lennének. MNL CSM L HVL XVII. 1. 1945. ápr. 14-i jkv.

517 1946. jún.-ban a politikai rendőrség akciói ellen lépett fel; okt.-ben bírálta a kolhoz-rendszert és a B-listázást; néhány héttel később kijelentette, hogy aki megmondja a véleményét, az másnap a politikai rendőrségre kerül; állítólag kudarcnak minősítette az MKP III. kongresszusát, az SZDP-t éppen csak létező pártnak, az NPP-t pedig a kommunisták fiókszervezetének nevezte. Ha nem is másnap, de 12 nap múlva őt is berendelte az ÁVO. Kihallgatása során több, neki tulajdonított kifejezés használatát nem ismerte el, vagy jelentősen finomította annak életét. ÁBTL 3.1.5. 0-9275. 47–52. Ld. még VN 1946. okt. 24. Vata-t 1949-ben végül e beszéde miatt fogták perbe.

518 Vida I. 1976. 338–339.

519 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 85. A beszéd az ÁVO szerint kimerítette az izgatás fogalmát és csak a képviselő mentelmi joga miatt nem indították eljárást Vata ellen. Uo. 98. Vata egyébként már a választás előtt kijelentette, hogy az ellenzékre szavazók hamarosan csalódnai fognak.

az tüntetően kiálljon a régi helyi vezetés mellett és ez állítólag Dobinak is feltűnt. A pártelnök (aki lényegében az MKP beépített emberének tekinthető⁵²⁰) azonban felszólította Oláhékát, hogy a helyi szervezetnek is követnie kell a párt országos irányvonalát. Ugyanakkor Dobi is a párt belügyeibe való beavatkozásnak tekintette, hogy az MKP követelte Oláh Sándor helyi titkár eltávolítását. Dobi ezután tárgyalt a kommunista főispánnal, Karácsonyi Ferencsel is. Az ügynöki jelentés szerint Vata árnyékként követte, nem hagyta sosem magára Dobit a főispánnal. Utóbbi mégis meg tudta győzni Dobit, hogy Oláh Sándor „demokrácia-ellenes” magatartású és Dobi intézkedéseket helyezett kilátásba. A nyilvánosságra került részletek azonban csak elismerő szavakat tartalmaztak Dobitól a vásárhelyi FKGP-szervezet munkájáról. A helyi vezetők viszont kérték a községi választások megtartását, a választójogtól megfosztottak visszahelyezését jogaikba és egy paraszti érdekvédelmi szervezet megalakítását. Az országos pártelnök erre úgy válaszolt, hogy ezek a kormányprogramban is szerepelnek.⁵²¹

Dobi 1948. január 26-án értesítette a főispánt, hogy fel fogja őt keresni Balogh György az FKGP Központi Szervezési Osztályáról, most azonban már Vata MÉP-tagsága ügyében. 28-án Balogh és Vata megjelentek a főispánnál. Balogh kérte Karácsonyit, hogy ne távolítsák el Vata-t, mert ha vezetőségi tag is volt, nem tevékenykedett a MÉP-ben. Vata cserébe „demokratikus magatartást” ígért. A főispán és a szintén jelenlévő Oláh Mihály MKP-képviselő egyetértett, de további feltételként a helyi FKGP-ben teljes tisztulást követeltek. Ha ezt Vata nem éri el, eltávolítják a parlamentből – közölték. „A tárgyalás azzal ért véget, hogy Vata Ernő M.É.P. választmányi tagságától eltekintenek, ezzel szemben Vata Ernő képviselő együtt fog működni a helyi Kommunista Párttal bizonyos mértékig és a helyi Kisgazda Pártot megtisztítja az oda nem való jobboldali elemektől.”⁵²²

Vata a január 28-i megbeszélés során gyorsan leszögezte, hogy ő baloldali, hiszen elérte Oláh Sándor távozását, lemondatta a vásárhelyi kisgazda vezetést. Ez valóban megtörtént, hiszen Dobi látogatása után, január 20-án Oláh Sándort felmentették, a vezetőség lemondott. Háromfős direktórium vezette a pártot Vata irányítása alatt, de hamarosan távozott az Oláh által választott nagyválasztmány is. Az új vezetésbe Vata ígérete szerint régi tagok nem kerülhettek be. Az MKP ekkor azt remélte, hogy a régi városi koalíció helyreállhat.⁵²³ Az SZDP felszámolásán dolgozó MKP ekkor még azt is remélte, hogy a kisgazdákkal együttműködve győzi le a másik munkáspártot. Karácsonyi Ferenc 1948. januárjának elején „kisgazda” polgármester megválasztását is lehetségesnek tartotta, de csak az MKP-val együttműködő személy jöhetett volna szóba.⁵²⁴ 1948. január 30-án a kisgazdák ismét képviselőket küldtek a Nemzeti Bizottságba, s ezzel megkezdődött a koalícióba való visszatérésük.⁵²⁵

520 Dobi István 1949–1952 között miniszterelnök, 1952 és 1967 között az Elnöki Tanács elnöke (államfő) lett. 1959-ben hivatalosan is belépett az MSZMP-be.

521 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 136. Dobi vásárhelyi látogatásáról beszámolt a kisgazda lap: FU 1948. jan. 9., 10., 11.

522 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 142. Ugyanerről ld. még ÁBTL 1.2., 1. doboz, 1. tétel, 7. (1948. febr. 3-i jelentés.) Dobi levele becsatolva megtalálható a MNL CSML HVL XXI. 501.a., 21/1948. biz. főisp. iratban.

523 PIL 274.f. 15/69. öe., 47. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501.a., 21/1948. biz. főisp. Az eseményekről röviden szól Nagy István párttitkár havi jelentése is: PIL 274.f. 16/158. öe., 44. (megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch., 23.f. 8. öe., 89–92., ill. uo. 21.f. 95. öe., 78–79.) A kisgazda vezetés távozásának híret közli: FU 1948. jan. 22. és jan. 25., VN és AU 1948. jan. 23.

524 PIL 274.f. 15/69. öe., 7. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501.a., 4/1948. biz. főisp.

525 MNL CSML HVL XVII. 1. 1948. jan. 30-i jkv. A párt küldöttei Kiss Bálint és Földesi Ernő voltak.

Oláh Sándor – ügynöki jelentés szerint – 1948. február 10-én így értékelte az eseményeket: nem mondott volna le, ha a pártból nem fordultak volna többen is ellene, így például Dékány József volt polgármester-helyettes, akit a főispán polgármesteri kinevezéssel hitegetett; továbbá Simonka György és Vata Ernő. Elégtételnek érezte Oláh, hogy a régi nagyválasztmány teljesen szolidáris vele. Kifejtette azt is, hogy bár az új vezetés csupa szintelen emberből áll, de az új tisztikar is a régi szellemben fog dolgozni. Ezt igazolta az is, hogy a korábban a pártból kizárt baloldali Tárkány Szücs Ferenc hívei közül senki nem került a vezetésbe, sőt a pártba sem vették vissza őket.⁵²⁶ Lemondása után Oláhot nem sikerült azonnal eltávolítani a városból, bár március elején már állást keresett a Dunántúlon és a Kis Újságnál is. Áprilisban még mindig Vásárhelyen volt, ráadásul 6 havi felmondás révén még fizetést is kapott a párttól. Az ÁVO véleménye szerint a háttérből ő irányította az „iskolázatlan, korlátolt Vatát”.⁵²⁷ Április 8-án pártközi értekezlet foglalkozott Oláh sorsával és követelték a volt titkár száműzését. Az FKGP vezetői 10-én valóban felkérték Oláhot a távozásra. A fiatal politikus április 11-én távozott is Vásárhelyről. Jelentések szerint azért tett így, mert Rajk László belügyminiszter ellenkező esetben rendőri intézkedést foganatosított volna ellene.⁵²⁸ Ezzel az MKP két éve kitűzött nagy célját elérte. A politikai rendőrség szerint azonban időnként visszajárt Vásárhelyre és szürke eminenciásként, szinte már ördögi ügyességgel még mindig befolyása alatt tartotta a helyi FKGP-t. 1948 augusztusában a párt központjának utasítására kizárták a pártból. 1949 januárjáig állítólag kéthetente járt a városba, akkor azonban már ő is megijedt a kommunisták hatalmi törekvéseit látva és a disszidálás gondolkodott.⁵²⁹ A volt kiscgazda titkár mégsem hagyta el az országot. 1948 augusztusától Vácon élt, megnősült és szövetkezeti ellenőr lett. 1951. és 1956 között Balassagyarmaton főkönyvelő volt az erdészetnél. Az év elején politikai megbízhatatlanság miatt leváltották, de a cég alkalmazta fizikai munkásként. A forradalom első napjaiban Oláh az erdészet üzemi munkástanácsának egyik létrehozója volt, majd Vásárhelyre utazott és részt vett az FKGP újjászervezésében. Emiatt többször internálták, majd 1959-ben letartóztatták és 6 havi börtönrre ítélték. Ekkor már a fővárosban dolgozott. 1960 elején a másodfokú tárgyaláson felmentették, mivel „megtévedt dolgozónak” minősítették, akinek '56-os szerepéről egyébként is ellentmondásos tanúvallomások születtek.⁵³⁰

Vata Ernő már 1948 februárjában sejtette, hogy az MKP az ő „kinyírására” készül. Igyekezett tehát biztosítékot szerezni, és elérte, hogy a vásárhelyi MKP két legfontosabb vezetője is igazolja őt. Karácsonyi főispán és Oláh Mihály képviselő ezt egyaránt meg is tette. Eszerint 1938-ban Vata hátat fordított a jobboldali politikának, a MÉP-nek nem volt tagja. Az iratok szerint neve csak azért szerepelt a MÉP-listán, mert az akkori főispán többeket megkérdezésük nélkül felíratott arra.⁵³¹

526 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 145. Tárkányt ráadásul az MDP 1948. augusztusában a törvényhatósági bizottságból is kizárta, ahol addig pártönkivülként működött. Uo. 283.

527 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 162., 167. Állítólag emellett Vatától a Független Újság bevételeiből is részesült.

528 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 169–171. és 174–175. A pártközi értekezletről ld. még FU 1948. ápr. 10.

529 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 282–285., 323., 332., 342–343., 347., 354., 358., 373. és 382.

530 ÁBTL 3.1.5. 0-16653/50., különösen: 35–49. Ezután többé nem politizált, visszavonultan élt családjával. Telepvezetőként dolgozott, 1963-ban kiváló dolgozó lett, majd KISZ-tanfolyamot is vezetett. Uo. 65–67.

531 A „kinyírásról” Vata a parlamenti folyosón beszélt egy képviselőtársával. ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 144. Később még több alkalommal felreppentek hírek Vata pártból való kizárásáról vagy lemondatásáról (vagy éppen tárgyalt erről az FKGP országos vezetése). Ld. uo. 161., 173., 178–179., 201., 271–273. A főispáni igazolást ld. MNL CSML HVL XXI. 501.a., 32/1948. biz. főisp.; az Oláh Mihálytól származó igazolás: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 27. óe., 166.

Az FKGP új vezetőségét a nagyválasztmány 1948. február 15-én jelölte. Kimaradtak a régi jobb-oldali vezetők, de a félreállított baloldaliak is.⁵³² Az új vezetés megválasztása előtt a kiscgazdák bemutatták a névsort az MKP-nak, amely kifogással élhetett a listán szereplő személyekkel szemben.⁵³³ A választásra csak 29-én került sor; a vezetőségben néhány régi ember mégis helyet kapott. Az új vezetésben a titkári posztot átmenetileg nem töltötték be. A párt városi elnöke Nagygyörgy János lett, de ügyvivő alelnökként Kormány Lajos lett a párt elvi vezetője. Valójában Vata (az ÁVO szerint pedig Oláh Sándor) volt a párt helyi első embere. Továbbra sem vették vissza az FKGP tagok közé Tárkány Szücs Ferencet és csoportját (Balogh János, Pável Lajos stb.)⁵³⁴ Hosszú idő után először ült össze a négy párt pártközi egyeztetésre 1948. március 19-én. Döntés született a városi koalíció helyreállításáról, a kiscgazdák visszatértek tehát a város irányításába. Ugyanakkor „feladatul” kapták a baloldaltól, hogy két héten belül Oláh Sándort a városból is távolítsák el, a pártból kizárt baloldali kiscgazdákat (Tárkány Szücs csoportját) pedig visszaveszik.⁵³⁵ Az új kiscgazda vezetés kijelölte a törvényhatósági bizottság 20 kiscgazda tagját, s a március 23-i évnegyedes rendes közgyűlésen a kiscgazda frakció meg is jelent és az MKP-val együtt szavazott a felmerült kérdésekben.⁵³⁶ Az FKGP (és az SZDP) „megtisztulása” mellett a Parasztpárt sorain belül is kizárásokra került sor: Soós János elnököt nemcsak leváltották, hanem a pártból is kizárták. De feloszlatták a pártok ifjúsági szervezeteit is.⁵³⁷

1948. április 8-án pártközi értekezletet tartott a főispán hivatalában a négy vásárhelyi politikai erő. A megbeszélés fő tárgyát a helyi koalíció szorosabbra fogása jelentette. A baloldali erők számos kifogást emeltek a Kiscgazdapárt működése miatt: nem vették vissza a korábban kizárt baloldaliakat; szabotálják a munkát; nem távolították el Oláh Sándort sem. Kormány Lajos kifejtette, hogy a kizárásokról még a korábbi vezetés döntött, egyébként pedig a tagság nem látja szívesen Tárkányékát. Oláh Sándort nem akarta védeni, de azért közölte, hogy nagy tudású, okos ember. Hogy Vata Ernő miért nem távolította el őt a városból, arról nem tudott beszámolni. Szőke Imre erre lecsapva azt firtatta, hogy akkor ki a valódi ügyvezetője a pártnak, Kormány, Vata, esetleg Oláh Sándor? Ezután a baloldali pártok szinte egyöntetűen támadták a kiscgazdákat. Oláh Mihály szerint a közgyűlésbe küldött minden kiscgazda küldött személye kifogásolható volt, mivel „a múlt rendszer exponensei”. Az értekezlet e témában azzal zárult, hogy a kiscgazdáknak tovább kell tisztogatniuk (úgy, mint a szociáldemokratáknál),

532 ÁBTL 1.2., 1. doboz, 1. tétel, 158., 1948. febr. 24-i jelentés. Ld. még FU 1948. febr. 18.

533 PIL 274.f. 16/158. ée., 54. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. ée., 96–98., ill. uo. 21.f. 95. ée., 98–100.

534 FU 1948. febr. 29. és márc. 2.; PIL 274.f. 15/69. ée., 95. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 38/1948. biz.főisp.; ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 163.

535 Előre jelezte a koalíció helyreállítását az AU 1948. márc. 13-i és a VN márc. 19-i száma. A négypárti értekezletről ld. VN és AU 1948. márc. 20., ill. Salamon I. 1976. 22.

536 PIL 274.f. 15/69. ée., 126. (8591/1948 [márc. 31.]) A főispán szerint azonban a kiscgazdák szelleme a régi maradt, ld. uo. 131. Mindkét irat megtalálható: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 56/1948. biz.főisp. A kiscgazdapárt delegáltjait a különböző bizottságokba ld. uo. 81/1948. biz.főisp. (A közgyűlésben Vata Ernő és Kormány Lajos képviselte az FKGP-t.) A kiscgazdák szavazási együttműködését ld. PIL 274.f. 16/158. ée., 69. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. ée., 101–103., ill. uo. 21.f. 95. ée., 116–118. A közgyűlésről tudósít az AU és FU 1948. márc. 24-i és a VN 1948. márc. 24-i és 25-i száma. (Szintén közlik a közgyűlés kiscgazda tagjainak nevét.)

537 Soós kizárásáról ld. VN 1948. márc. 20.; az ifjúsági szervezetekről: AU 1948. ápr. 2. A cikk szerint a SZIM, FISZ, NISZ mellett a Madisz is megszűnt a városban, s mind a négy szervezet az Egységes Parasztfjúság Országos Szövetségébe (EPOSZ) lépett be.

de ez ügyben újabb pártközi megbeszélésre van szükség, Vata részvételével, mert „a megjelent kiscgazdák nem mernek felelősségteljesen tárgyalni”. Az értekezlet másik napirendi pontját illetően nem voltak viták, így határozattá emelték, hogy az SZDP-ből kizárt jobboldaliakat egyik párt sem veszi fel tagjai közé.⁵³⁸

Az 1948. május 1-i felvonulás szinte már teljesen pártállami jellegű volt. Nagy István párttitkár jelentése szerint az FKGP és az NPP már nem tudott tömegeket megmozgatni, így a felvonulók zöme az MKP/MDP táborába tartozott. A kiscgazda és parasztpárti jelszavak is összecsengtek a kommunis-tákéval.⁵³⁹

Vata Ernő a kiscgazdák nevében részt vehetett és fel is szólalt az MDP városi egyesülő kongresszusán 1948. május 9-én. Beszédében üdvözölte az egységes munkáspártot és kifejtette, hogy egységes paraszti erőre is van szükség, de immár a Népfronton belül.⁵⁴⁰ Felszólalását Nagy István MDP-titkár az MDP és NPP közti összekötő bizottsági ülésen május 15-én úgy értelmezte, hogy munkáellenes paraszti blokkot akar létrehozni, majd hozzátette: valószínűleg ő uszít a városban a beszolgáltatás és a jegyrendszer ellen.⁵⁴¹ Ugyancsak május 9-én kiscgazda taggyűlés is volt, ahol a vezetőség hitet tett a népi demokrácia és a megalakulandó népfront mellett. Vata júniusra nagyszabású nagygyűlést hirdetett és bejelentette, hogy számos külterületi gyűlést is tartanak ezután, s ő képviselőként is járni fogja a határt, hogy megoldhassa a felmerült gondokat.⁵⁴²

Ezután egyre nyíltabb támadások indultak Vata ellen, az ÁVO tanúkat hallgatott ki Vata „rémhír-terjesztési” ügyében.⁵⁴³ Az ügynöki jelentés szerint ezután Vata, hogy mandátumát mentse, mindenben kiszolgáltatta az MDP-t, ugyanakkor az FKGP-n belül diktátorként viselkedett, ezért kiscgazda körökben is egyre népszerűtlenebb lett. Vata most már egyszerűen Pfeiffer volt bizalmasának, a kupeckulákok képviselőjének tartották, akit azonban a főispán a markában tartott. Vata fellépett az iskolák államosítása mellett, mégis ennek ellenkezőjével vádolták meg.⁵⁴⁴ A nyár folyamán még kísérletet tett arra, hogy megalakítsa a gazdák érdekvédelmi szervezetét, (Földbérbeadó Kisbirtokosok Szövetsége néven) ami a gazdagparasztságot védte volna meg a beszolgáltatás túlkapásaitól és a földbérletek kisajátításától. Ennek kapcsán tett kijelentései miatt ismét vizsgálatot kezdett ellene az ÁVO, tanúkat hallgattak ki beszolgáltatási rendeletek megsértésére való felbujtás miatt. Pedig Vata a szervezetet hangsúlyozottan „politikamentesnek” tekintette – holott politikamentes érdekvédelmet 1948-ban már lehetetlen volt végezni. Augusztus 20-án máris politikai támadást indítottak

538 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 166. és 169–171. Az értekezlet résztvevői: Karácsonyi Ferenc főispán; Oláh Mihály, Nagy István párttitkár, Szent István (MKP); Kormány Lajos, Kiss Bálint, Fejes István, Földesi Lajos (FKGP); Gyuricza János párttitkár, Maksa Ferenc, Szelmeczki T. Mihály, Antal János (NPP); Szőke János párttitkár és Szőke Imre (SZDP). Tudósít róla az FU és a VN 1948. ápr. 10-i száma.

539 PIL 274.f. 16/158. óe., 205–206. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 8. óe., 104–106., ill. uo. 21.f. 95. óe., 152–155. Részletesebb beszámoló máj. 1-ről: uo. 137–145., ill. VN 1948. máj. 4.

540 PIL 274.f. 16/158. óe., 196. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 1. óe., 14.

541 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 189., ill. MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 95. óe., 162.

542 FU 1948. máj. 11. (A lap tudósított az MDP városi egyesítő konferenciájáról is.) Ezek a gyűlések a lap szerint nagy sikerrel zajlottak le, fontos nevelő munkát végeztek el, ld. FU 1948. jún. 2.

543 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 190–192.

544 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 196–201. Az FKGP-t a főispán is azzal vádolta, hogy még mindig fenntartásokkal él az MDP-vel szemben. MNL CSML HVL XXI. 501.a., 122/1948. biz. főisp.

a „zsírosparasztág” szervezete ellen.⁵⁴⁵ A szervezet működése hamarosan, már 1948 augusztusában ellaposodott, majd lényegében meg is szűnt. Maga Vata is úgy fogalmazott, hogy „nagy marhaság volt” egyáltalán belefogni.⁵⁴⁶

1948. augusztus 19-én Vata lemondott képviselői mandátumáról. Ügynöki jelentés szerint ezt azzal indokolta, hogy már nem tudja teljesíteni a megválasztásakor tett ígéretét, vagyis a gazdatársadalom érdekeinek tántoríthatatlan képviselétét. Egy másik „értesülés” szerint a magántulajdon elleni támadás, azaz a kollektivizálás terve volt a lemondás fő oka. Az FKGP helyi vezetői, Kormány Lajos, Nagygyörgy János és Földesi Ernő azzal vádolták Vátát, hogy cserbenhagyta a pártot, hogy mentse a bőrét.⁵⁴⁷

Vata lemondását még el sem fogadta az FKGP központja, amikor újabb döntő fordulatra került sor. Augusztus 24-én a pártközpont 12 prominens kisgazda vezető kizárását követelte leiratában a vásárhelyi szervezettől. Köztük volt a párt több egykori titkára, elnöke, képviselőjelöltje, így Karácsonyi Sándor, Oláh Sándor, Fejes István és Rakonczai János is. Aznap rendkívüli vezetőségi ülést tartottak, ahol Kormány Lajos ügyvezető alelnök közölte: fogalma sincs, miért zárták ki az érintetteket. Mivel azonban a pártközpont döntése ellen nem volt mit tenni, a vezetőség sajnálattal, de egyhangúan tudomásul vette azt. Vata Ernő három nappal később úgy vélte, hogy újabb és újabb kizárásokra kerül majd sor. Ezzel szemben javaslatot kívánt felterjeszteni a központhoz a kizártak visszavételére vonatkozóan.⁵⁴⁸ Vata ettől kezdve – talán belátva, hogy most már úgymint mindegy – szakított a január óta folytatott baloldali törekvéseivel és újra a polgári értékek védelme mellett állt ki, szembeszegült az MDP kívánságaival. Ettől kezdve mind gyakrabban le is tartóztattak egyes nagygazdákat, és különböző koholt vádak alapján ítélteék őket. Az MDP propaganda-felelőse mindezt így értékelte: „Jó hangulatot teremtett az is, hogy [...] több kulák parasztot leleplezett a gazdasági rendőrség közellátási visszaélések miatt és ezeket le is csukatta.”⁵⁴⁹

A párt teljes morális megsemmisülését jelezte, hogy 1948 szeptemberében Kormány Lajos az MDP kérésére átadta a párt nagyválasztmányának névsorát. Vata felháborodott és a lépést az FKGP kiárusításának tekintette. Ettől fogva a két vezető közti kapcsolat nagyon feszült lett.⁵⁵⁰ Vata emiatt fegyelmi eljárást indított Kormány ellen a pártközpontban. Vata ezután semmilyen információt nem közölt Kormánnyal, aki viszont bojkottált minden olyan megbeszélést, ahol Vata is jelen volt.

545 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 205., 209., 211., 230–237., 241–242., 258., 266–269. Az ÁVO célul tűzte ki, hogy beépül e szervezetbe is, de ez augusztusig nem sikerült. Az érdekvédő szervezet elnöke Varga Ferenc idős szabómester lett. A szervezet megalakulásáról tudósított az FU 1948. júl. 7., aug. 20-ról ld. VN 1948. aug. 22.

546 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 291. és 338. Talán nem véletlen, hogy Vata megjegyzése öt nappal Rákosi Mátyás aug. 20-i kecskeméti beszéde után hangzott el, ahol az MDP főtitkára meghirdette a mezőgazdaság kollektivizálását. Ráadásul az azelőtti napon érkezett a pártközpontból 12 helyi vezető kizárására vonatkozó utasítás is. Egy 1948. okt. 9-i jelentés továbbra is a szervezet teljes passzivitását emelte ki.

547 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 280. és 282.; ld. még ÁBTL 1.2., 1. doboz, 2. tétel, 384. 1948. aug. 19-i jelentés. Vata lemondását közli FU és VN 1948. aug. 19.

548 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 285. és 287. A kizártakra vonatkozó rövid „környezettanulmányokat” ld. uo. 298–301. Ld. még ÁBTL 1.2., 1. doboz, 2. tétel, 477., 1948. aug. 26-i jelentés; ill. uo. 575., 1948. aug. 30-i jelentés. A kizárásokat közli FU 1948. aug. 26., VN 1948. aug. 27. A kizárásokról 17-én hozott döntést a központ.

549 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. óe., 1948. aug. 30-i jelentés. A jelentés készítője (Hetényi Józsefne) jóleső örömmel nyugtázza: már akkor is megbüntetik a kulákat, ha kisgazdapárti vezetőségi tagról van szó.

550 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 309. és 318.

Október 1-jén Vata Budapestre utazott, hogy elérje képviselői mandátumának megtartását (lemondása visszavonásával, hiszen azt még mindig nem fogadták el) – vagy legalább azért, hogy megbízást kapjon a vásárhelyi szervezet irányítására.⁵⁵¹

Október 6-án Vata ismét a fővárosba utazott és sikerült elérnie, hogy a vásárhelyi FKGP-t kivonták a megyei pártszervezet ellenőrzése alól. Ez azért volt fontos, mert a megyei kisgazda vezetés az országoshoz hasonlóan baloldali volt. Másnap Vásárhelyen járt egy központi küldött, hogy pontot tegyenek a hónapok óta húzódo ügyre: az üres párttitkári poszt betöltésére. Kormány és Földesi Kiss Bálint megválasztását támogatta, míg Vata jelöltje Bánfi Imre lett. Vata ügyesen elérte, hogy előbb az ő jelöltjét hallgassák meg, s mivel Bánfi névleg vállalta a szövetkezeti gondolat népszerűsítését és a párt megtisztítását, Kiss Bálintot már meg sem hallgatták, hanem Bánfit megválasztották titkárnak.⁵⁵² Ez Vata sikerét jelentette Kormánnyal szemben. Az FKGP vezetése a politikai rendőrség értékelése szerint még mindig a reakciós, kulák vezetők kezében volt. Szinte hihetetlen, hogy 2–3 évi támadás, a vezetőség többszöri lemondása, lemondatása és 1948 folyamán számos kizárás után sem sikerült az MKP/MDP vezette baloldalnak felszámolni a polgári-gazdagparaszti erőket Vásárhelyen. A BM ÁVH fővárosi központjában is figyelmet keltett, hogyan választhattak ismét jobboldali személyt a vásárhelyi FKGP titkárává. Kérdőre vonták a baloldali pártokat is, hogy miért nem emeltek vétőt Bánfi ellen.⁵⁵³ Ennek hatására az MDP és az NPP november elején arról határoztak, hogy érvénytelenítetik Bánfi megválasztását és mégis Kiss Bálint kinevezését eszközlik ki. Vata azonban, mivel jó kapcsolatai voltak Budapesten, véglegesítette Bánfi titkári posztját.⁵⁵⁴

1948. november 6–7-én országos jelentőségű „tiszántúli kisgazda kongresszust” tartottak Vásárhelyen. Az eseményt Vata nyitotta meg. A konferencia elfogadta az FKGP ún. kenesei határozatait. A legnagyobb vitatéma a szövetkezés kérdése volt, de végül is a kongresszus úgy határozott, hogy ez szükséges lépés a mezőgazdaságban, de nem lehet azt erőszakkal végrehajtani. Az ügynöki jelentés szerint a munkásság kulákgyűlésnek tekintette ezt az eseményt, ahol a résztvevők inkább letörtek, mint lelkesek voltak.⁵⁵⁵ Eddigre egyébként a Független Újság sorain belül is egyre hangsúlyosabban jelentek meg az MDP nézeteit visszatükröző írások, kommentárok. Ezekben Mindszenty, Nagy Ferenc, az ellenzéki pártok és a kulákok elleni felszólalások, az iskolák államosításának, a tervgazdálkodásnak és a kollektivizálásnak a helyeslése stb. szerepelt. A régi pártprogram maradékeként a kistulajdon(os)ok megvédése volt csak jelen.⁵⁵⁶

551 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 328.

552 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 340–342. Bánfi ellen a jelenlévő Boros János (MDP) sem tett kifogást. A megegyezés szerint viszont Vata helyett Vigh Imrét kellett volna országgyűlési képviselővé előléptetni, hiszen ő addig pótképviselő volt. Bánfi megválasztásának körülményeiről ld. még ÁBTL 1.2., 1. doboz, 4. tétel, 791., 1948. okt. 18-i jelentés. (Eszerint Bánfi által a Parasztszövetség ismét legális szervezethez jutott a városban.)

553 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 322 és 324.

554 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 345. Bánfi környezetanulmányát ld. uo. 346–347. Bánfit állítólag Oláh Sándor is javasolta a titkári posztra!

555 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 350–353. Az FKGP balatonkenesei értekezleteit (1948. márc. és okt.) elemzi és határozatait közli: Izsák L. 1994. 138–142., 285–288. A kenesei határozatok szintén az önkéntes, erőszakmentes szövetkezés mellett foglaltak állást, de egyben a szerveződő Népfront ötletét is támogatták. Kimondták azt is, hogy a párt a kis- és középparasztságra kíván támaszkodni és a munkássággal szoros szövetségben fog politizálni.

Egy ügynöki jelentés szerint Vata csak Oláh Sándor kérésére hozta a tiszántúli kongresszust Vásárhelyre, annak érdekében, hogy mozgósítsa, felrázza a helyi kisgazda tábor. Úgy tűnik, az ÁVH jóval befolyásosabbnak hitte e két politikust, mint amennyire a valóságban azok voltak. ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 358–359.

556 Pl. a kenesei kongresszus kapcsán, amellyel bő terjedelemmel foglalkozott a lap (FU 1948. okt. 17., okt. 29–31., nov.

Vata helyett végül nem vásárhelyi kisgazdát küldött a párt az országgyűlésbe, s ezzel az 1947-ben megválasztott négy vásárhelyi képviselőből 17 hónap múlva már egyetlenegy sem maradt. 1948 decemberétől 1949 májusáig Vásárhelynek nem volt képviselője a parlamentben.⁵⁵⁷ Vata rágalomnak nevezte, hogy kapcsolatai révén ő ütötte volna el Vigh Imre vásárhelyi pótképviselő behívását a parlamentbe.⁵⁵⁸ A kisgazdapárt további gyengüléséhez hozzájárult, hogy elvesztette vásárhelyi székházát. Az ugyanis a Gazdasági Egyesület tulajdonában volt. 1944-ben ezen egyesületből alakult újjá az FKGP. 1948 decemberében viszont az egyesületet feloszlatták, ingatlanát pedig az épp ekkor DÉFOSZ néven egyesülő UFOSZ és a FÉKOSZ⁵⁵⁹ kapta meg. Vata és Földesi felháborodottan tiltakoztak, de hiába.⁵⁶⁰ 1949 januárjában pártközi értekezlet volt az FKGP székháza ügyében; ennek értelmében a párt (amely már új székház bérlését határozta el) mégsem költözött ki a régi épületéből, hanem megosztva használta azt a FÉKOSZ-szal.⁵⁶¹ Vata továbbra is minden tisztség nélkül állt a pártban, mégis teljhatalmúan irányította azt. Bánfi Imre hamarosan a bizalmasa lett és együtt már Kormány Lajos eltávolítását is tervezték.⁵⁶² Ez azonban már csak naiv tervezetés volt.

1949 januárjában az MDP nyomására megindult a Kisgazdapártban is a tagrevízió. Lemondott a vezetés is, s mindezek hatására Vata úgy döntött, hogy visszavonul a politikai élettől. Ugyanezt tette ekkor Fejes István is. Simonka György politikálása pedig a vasárnap délelőtti, barátaival együttes sörözés közbeni beszélgetésre szűkölt. Vata és Fejes viszont semmilyen társaságba nem járt ezután.⁵⁶³ Az FKGP-n belüli felülvizsgálat kapcsán a helyi vezetés úgy fogalmazott, hogy a tagrevízió során a „haladó gondolkodású és demokratikus beállítottságú kulákokat nem kell eltávolítani a párt soraiból.” A kulákok ezért – Borbás Lajos megyei MDP-titkár szerint – háttérbe vonultak ugyan, de onnan is (megbízottai révén) irányították az eseményeket. A kisgazdák ekkorra szervezett pártéletet már nem éltek, gyűléseiken 5-6 fő jelent meg. A Független Újság hangnemét is sikerült az MDP irányvonalának megfelelően módosítani. Borbás úgy vélte, hogy eljött az idő egyes megyei kisgazda szervezetek feloszlására is.⁵⁶⁴ Vata és Fejes megfigyelését állítólag egyik legjobb barátjuk ÁVH-s beszerzése révén oldották meg. Másokkal is figyeltették a két visszavonult politikust, s minden jelentés arra utalt, hogy teljesen felhagytak a politikával. Ezt azonban a gyanakvás légkörében az ÁVH mégsem hitte el.

4.), és a vásárhelyi kongresszusról írt hasonló hangú cikkekből is. Ld. FU 1948. okt. 27., nov. 3., nov. 5. (beharangozók); nov. 7., nov. 9. (tudósítások). Egy úgynöki jelentés rögzítette is, hogy a volt „közellenség”, Simonka György már nem a kulákkérdések szerkesztője a Független Újságot. Állítólag ezért valaki az utcán meg is ütötte és piszkos kommunistának nevezte a szerkesztőt. ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 358–359.

557 Keresztes Tamás az MFP mandátumainak 1947. nov.-i megsemmisítése után emigrált. Takács Ferencet 1948. ápr.-ban pártja leváltotta; Oláh Mihály polgármesterré választásakor lemondott. Vatahoz hasonlóan az utóbbi két képviselőt sem vásárhelyiek váltották az országgyűlésben. Vata utóda Nagy Dániel lett Szentendréről.

558 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 365. Vata utódlása ügyével foglalkozott az MDP városi kádere is, aki Vigh Imrét és Kiss Bálintot is elfogadhatónak nevezte, Bánfi Imre megválasztását azonban semmiképp nem támogatta volna. MNL OL M-KS 276.f. 106/84. óe., 1.

559 Az egyesülésről ld. FU 1948. dec. 7. UFOSZ: Újbirtokosok és Földhözjutottak Országos Szövetsége; FÉKOSZ: Földmunkások és Kibirtokosok Országos Szövetsége; DÉFOSZ: Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége.

560 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 366–367. Vataétól ezután a Független Újság szerkesztését is elvette a párt Sajtóosztálya. Ld. uo. 373.

561 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. óe., 151.

562 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 368. és 375.

563 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 386. és 388. Simonka az 1950-es években Kecskemétre költözött, ahol továbbra is újságírással foglalkozott, mellette verseket is írt. 1982-ben halt meg Budapesten (utolsó éveit Mátyásföldön töltötte). Ld. HÉL 191. Írása jelent meg 1964-ben a Vásárhelyi Tanulmányok I. kötetében is.

564 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. óe., 181–183.

Fejes pedig 200 holdas birtokának felajánlását is fontolgatta. Vata Ernő végül nem kerülte el a bírósági meghurcolást sem. Eredetileg egy, az 1947-es választási kampányban elmondott beszéde miatt akarták perbe fogni igaztalan vádjával.⁵⁶⁵ Perbe fogása azonban végül egy még korábbi (1946 októberi) beszéde miatt történt.⁵⁶⁶

A pártállami korszak kezdete. A Népfront megalakulása és az 1949-es választások

A Szociáldemokrata Párt megszűnésének idején, 1948. május–június folyamán az ország és ezzel összhangban Vásárhely politikai életében is fordulatra került sor. Az addigi pártpolitikai küzdelmek, viták helyett túlsúlyba kerültek a Rákosi-diktatúra korszakának állandó témái: az egyház és a gazdagparasztság (korabeli elnevezéssel élve a „klerikális és a kulák reakció”) elleni támadások; az ellenségkeresés, a gyanú léggömb; a vezérkultusz; valamint a különböző kampányok (beszolgáltatási és egyéb munkaversenyek, Szabad Nép-előfizetők toborzása, békeívek aláírása stb.) S bár pártok még léteztek az MDP-n kívül is, a nyilvánosság előtt ezek a pártok már nem vitáztak egymással. A háttérben az MDP viszont mindent elkövetett, hogy a még működő (koalíciós és ellenzéki) pártokat is felszámolja. Ennek keretét a Népfront megteremtése jelentette. A klasszikus politikai élet megszűnt Vásárhelyen is. Ugyanakkor a hétköznapi élet még az 1944–1948 közötti időszaknál is jobban átpolitizálódott. A lakosság politikai hangulatáról addig leginkább csak a politikai rendőrség készített jelentéseket. Ettől kezdve a párt propagandistája, Hetényi Józsefné is rendszeresen írt ilyen jelentéseket a pártközpontnak.⁵⁶⁷

Az első ilyen kampány az egyházi iskolák államosításának ügye volt. 1948 májusa ennek a harcnak a jegyében telt el. Május 22-én pártközi értekezletet tartottak a kérdésről, ahol minden párt (a kisgazdák is) támogatták ezt a lépést. Aznap este Oláh Mihály polgármester az egyházi iskolák pedagógusait is összehívatta, s ezen a megbeszélésen sem merült fel ellenvélemény.⁵⁶⁸ A szakszervezetek már május 23-án nagygyűlést tartottak a Fekete Sasban és az államosítás mellett foglaltak állást. Ezt követően a különböző tömegszervezetek (parasztifjúság, nőszervezet stb.) szintén ilyen határozatokat fogadtak el.⁵⁶⁹ A főispán jelentése szerint Vásárhelyen a katolikus papság közül főleg a jezsuiták indítottak harcot az államosítás ellen, s a szülői értekezleteket használták fel a szülők meggyőzésére. Különösen Zsíros Ferenc plébános lépett fel aktívan: Az államosítás mellett felszólaló szülőket Mindszenty felhívása alapján egyházi kiközösítéssel is fenyegette. Ennek ellenére Karácsonyi szerint a lakosság többsége támogatta az államosítást. A városban többségben lévő reformátusok közül csak a főgondnok lépett fel az iskolák államosítása ellen. Emiatt az MDP azonnal reakciónak tekintette és harcot indított eltávolítása érdekében.⁵⁷⁰ A Nemzeti Bizottság (amelynek elnöke

565 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 394–397.

566 Erről az ügyről később részletesebben lesz szó.

567 Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. óe., 1948. máj. 29.

568 A két eseményről külön cikkben tudósított az FU 1948. máj. 25-i száma.

569 Varsányi P. 1974. 108–109.

570 PIL 274.f. 15/69. óe., 231. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 109/1948. biz. főisp. A jelentésben szerepelt, hogy az 1948. őszén esetleges főgondnoki és presbiter-választásra az MDP is készül. Karácsonyi Ferenc szavaival: „gondolom néhány

a református elnöklelkész, Márton Árpád volt) állásfoglalása egyértelműen támogatta az iskolák államosítását. Erről határozatot küldött az érintett tárcáknak, a pártoknak és a szakszervezetnek is.⁵⁷¹ A református presbitérium nem volt olyan lelkes támogatója az államosításnak, mint az elnöklelkész: június 10-én gyűlésük fájdalommal értesült az állami akaratról és kijelentette, hogy iskolafenntartó jogáról a református egyház önként nem mond le. A református iskolák pedagógusai is zömmel elleneztek az államosítást. Ellenállást azonban a nem fejtettek ki.⁵⁷² Nagy István párttitkár beszámolója szerint több egyházi iskola diáksága is egységesen támogatta az államosítást, „bár a katolikus diákok kivonultak” a szavazás előtt. 1948. június 1-jén délután a vásárhelyi középiskolák összessége 95–9 arányban az államosítás mellett döntött.⁵⁷³ Június 4-én az FKGP helyi vezetősége is támogatta az iskolák államosítását, ha a vallásoktatás kötelező marad és a történelmi értékű református kollégiumi és katolikus szerzetes gimnáziumok az egyház kezelésében maradnak. 8-án a törvényhatósági bizottság is az államosítás mellett foglalt állást.⁵⁷⁴

1948. június 9-én a városi hivatalvezetők és a közigazgatási kirendeltség-vezetők is értekezletet tartottak az államosítás ügyében. Ezen ismertették a június 7-én a Belügyminisztériumban tartott tájékoztató utasításait az egyház elleni fellépésről. Június 3-án ugyanis Pócspetri községben az államosítás ellen tüntetők és a rendőrség összecsapásában egy rendőr saját fegyverétől halálos sebet kapott. Az esetből nagyívű koncepció per lett.⁵⁷⁵ Ezután tartották meg a belügyi értekezletet, s a minisztérium álláspontja az volt, hogy véget kell vetni annak, hogy bármi állam lehessen az államban. A reakciót le kell szerezni. A reakció már csak az egyház mögé tud bújni – folytatódott a gondolatmenet – mivel ellenálló pártok már nincsenek. Vásárhelyen Oláh Mihály június 9-én ismertette mindezt, s hozzátette: felhívta a papokat, hogy izgató beszédeket a templomban sem tűr; az államosítás eldöntött dolog, kár is tiltakozni ellene. Hangneme aztán még keményebbre váltott. Szigorú megtorlást helyezett kilátásba, ha az egyházi iskolák vagyontárgyai hiányosan kerülnének át állami kézbe: „büntetendő cselekmény egy tintatartóhoz való hozzányúlás [...] internálástól akasztófaig terjed a büntetés [...] semmilyen szempontból nem leszünk kíméletesek.” Hozzátette: nem kívánják, hogy a papok agítaljanak az államosítás mellett, de nem tűrik, hogy ellene lépjenek fel. „Minden istentiszteletre olyan emberünket küldjük, aki megbízható, jegyzőkönyveket vesz fel minden beszédéről s a beszédek vázlatát ide kell eljuttatni” – fejezte be az új polgármester.⁵⁷⁶ Június 8-án több vásárhelyi papot is sikerült rávenni arra, hogy nyilatkozatban tiltakozzanak a pócspetri eset miatt.⁵⁷⁷ Az FKGP és az NPP szintén az iskolák államosítása mellett foglalt állást a városban. Az MDP által szervezett pedagógus nagygyűlés is támogatta a kormány tervét, bár a katolikus

megbízható prolit is be tudunk vinni a presbitériumba, kiken keresztül új hang és új szellem keletkezik ott is”. A katolikus papság ellenállását ismerteti még Varsányi P. 1974. 104–105.

571 Ld. MNL CSML HVL XVII. 1. 1948. máj. 28-i jkv. Megtalálható még: MNL CSML MSZMP Arch. 23.f. 13. őe., 2.

572 Varsányi P. 1974. 107., ill. 111–112. (Márton Árpád hamarosan le is mondott elnöklelkézszi posztjáról, mert „vörös pap”-nak nevezték. Ld. PIL 274.f. 15/69. őe., 231. Megtalálható még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 109/1948. biz. főisp.)

573 MNL CSML MSZMP Arch. 21.f. 95. őe., 146–147. Az államosítást támogató nyilatkozatok közül több megtalálható a főispáni iratok között: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 101/1948. biz. főisp. Idézi őket Varsányi P. 1974. 113–114.

574 FU 1948. jún. 5. és jún. 9., ill. Varsányi P. 1974. 109.

575 Az úgyről bővebben ld. Palasik M. 2000. 282–283.; Ember J. 1989.

576 PIL 274.f. 15/69. őe., 255–257.

577 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 41. őe., 1948. jún. 8. Ld. még: MNL CSML HVL XXI. 501. a., 112/1948. biz. főisp., ill. VN 1948. jún. 10.

tanárok nem szólaltak fel az összejövetelen.⁵⁷⁸ Az MDP megyei bizottsága egyébként minden tömegszervezettől el is várta, hogy nyilvánosan foglaljon állást az államosítás mellett.⁵⁷⁹ Az iskola-államosítás szükségéről az MDP számos nagy- és röpgyűlést, párnapot stb. rendezett. Nagy István MDP-titkár szerint ezeken sikerült lépésenként visszaverni a reakció támadását és a város döntő többsége az államosítás mellé állt. A két munkáspárt országos egyesülési kongresszusát (1948. június 12–14.) rádión és a Kossuth téri két mikrofonon követte végig a nép. Az államosított üzemek fellobogózva, virágdíszben, a pártot éltető feliratokkal és arcképekkel voltak ellátva. A titkár szerint többi párt vezetői is úgy látták, hogy az MDP válik a döntő politikai erővé.⁵⁸⁰

Az iskolák június 16-i, törvényben kimondott államosítása után a következő kampány a kollektivizálás meghirdetése és a kulákok elleni harc lett.⁵⁸¹ Rákosi Mátyás 1948. augusztus 20-án Kecskeméten hirdette meg a mezőgazdaság szocialista átalakításának programját.⁵⁸² Mivel Vásárhelyen a gazdag parasztság száma jelentős volt, a kulákok elleni harc különösen éles lett. A mezőgazdasági munkások eleinte közömbösen fogadták a nagybérlet megszüntetését, ám „kellő felvilágosítás után” a hangulat megváltozott és sokan igényeltek ki földet. Azt azonban a vásárhelyi MDP-vezetés is elismerte, hogy „a földnélküli parasztot kivéve [a többi gazda] ragaszkodik a magántulajdon szentségéhez és irtózik a szövetkezeti termeléstől”. Ugyanakkor a földnélküliek, az újgazdák és a kisparasztkok is helyeselték a kulákokat korlátozó intézkedéseket a jelentés szerint. A jelentést készítő Gulyás József párttitkár-helyettes nem mulasztotta el hozzátenni azt sem, hogy a klerikális és a kulák reakció erőteljesen összekapcsolódott a városban.⁵⁸³ Hetényi Józsefné propaganda-felelős is hasonló hangulatról számolt be: a bérletek kisajátításával sikerült „borsot törni” a kulákok orra alá, de a kisparasztságnak csak nehezen tudták megmagyarázni, hogy mindez az ő érdekeiket szolgálta.⁵⁸⁴ Ezután a kulákok és az egyházak – az MDP vádjai szerint – háborús rémhíreket terjesztettek és suttogó propagandával igyekeztek a parasztokat a szövetkezetek ellen hangolni.⁵⁸⁵ A „reakciós” Független Újság pedig már szeptember közepén tanbeszédében népszerűsítette a szövetkezés gondolatát.⁵⁸⁶

578 PIL 274.f. 16/158. őe., 263–264. (Nagy István párttitkár havi jelentése 1948 májusáról.)

579 PIL 274.f. 16/158. őe., 265–266. Borbás Lajos megyei titkár hozzátette: egész Csongrád megyében 65 egyházi iskola működött ekkor, de „ott is agitálnak ellene, ahol nincs is egyházi iskola”.

580 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 1. Az iskolaállamosítás körüli lakossági hangulatról ld. még a propagandista jelentését, MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. őe., 1948. júl. 2-i jelentés.

581 A kulákokra használt első definíciót Karácsonyi főispán még úgy fogalmazta meg, hogy csak azok a gazdák a kulákok, akik bérmunkást alkalmaznak. A 60–80 holdas önálló gazdálkodót nem sorolta oda. Ld. FU 1948. júl. 15.

582 Június vége és aug. közepe között politikai uborkaszezon volt, ld. MNL CSML HVL XXI. 501.a., 140/1948. biz. főisp. Rákosi beszédét a helyi lapok is idézték, ld. VN 1948. aug. 22. – Ugyanakkor Takács Ferenc már 1947. febr.-ban leszögezte, hogy „nálunk nem lehet kolhoz csinálni”. Sajnos ebben Takács tévedett. Ld. AU 1947. febr. 14.

583 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe. 51–54. Gulyás szerint minden egyház tanácsában volt 1–2 kulák, aki anyagilag is segítette az egyházakat. Érthetetlen okból a jelentés csodálkozva állapítja meg, hogy: „A közép- és kisparasztság talán soha nem ült fel ennyire a kulákság által terjesztett kolhoz mesének, mint manapság”. Ezen azért sem volt mit csodálni, mert Rákosi kecskeméti beszéde óta a kolhoz nem mese volt, hanem valóság.

584 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. őe., 1948. okt. 5-i jelentés.

585 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. őe., 1948. okt. 23-i és nov. 21-i jelentések. Az egyház és a kulákok „támadásáról” számolt be a főispán szokásos havi jelentése (1948. okt.); MNL CSML HVL XXI. 501.a., 172/1948. biz. főisp.

586 FU 1948. szept. 19.

Az egyház és a kulákok elleni kampány tovább folyt, de máris kezdődött az újabb. 1948 szeptemberétől indult az első Szabad Nép előfizető-toborzó akció. A párt központi lapjának terjesztése központi feladat lett. Az MDP elvárása az volt, hogy ne mennyiségi, hanem minőségi munkát végezzenek az agitátorok. Az akció fő célja tehát nem a minél több előfizető megszerzése, hanem a lakosság ideológiai nevelése volt. Az agitátorok azonban (különösen eleinte) ebből a kérdésből is munkaversenyt csináltak és mennyiségi szemlélettel végezték a munkát.⁵⁸⁷ Az akcióról 1948. szeptember 29-én döntött a városi sajtóbizottság. Az agitáció kezdete október 3-án volt és november 1-jéig összesen 523 új előfizetőt sikerült toborozni, ami kétszer annyi volt, mint a Szabad Nép korábbi vásárhelyi előfizetőinek száma (231 fő). A jelentések szerint sokan szívesen előfizettek volna, de anyagi okokból nem tehették meg. Nekik a párt készségesen megszervezte, hogy összetársulva, közösen vehessék meg vagy a pártházban olvasshassák a Szabad Népet.⁵⁸⁸ 1949. október 29-én jelent meg a Vásárhelyi Népe utolsó száma. Másnap a lap már Viharsarok néven került a standokra.⁵⁸⁹

Ahány hónap, annyi új kampány: októberben kezdetét vette a párttagság felülvizsgálata.⁵⁹⁰ A felülvizsgálat először a párt helyi vezetésére terjedt ki, ugyanis továbbra is belső ellentét volt a vásárhelyi MDP-ben. Természetesen Karácsonyi Ferenc és Oláh Mihály voltak még mindig a renitensek. A felülvizsgálatot Borbás Lajos megyei titkár vezette. Az akció eredményeként a vezetésen belüli ellentétek (például a „70-80 éves veteránok” és a fiatalok között) állítólag jelentősen csökkentek. Minden vezetőnek kb. egy órás kihallgatáson kellett megjelennie, és saját hibáit kellett feltárnia, fejlesztve az önkritika szellemét. S bár a régi harcosok bizalmatlanul fogadták a felülvizsgálatot, de – állítólag – kellemesen csalódtak és belátták, hogy fiatalítani kell a párton belül.⁵⁹¹ A felülvizsgálat során szankciók is születtek: a pártból való kizárás mellett visszaminősítés, leváltás is lehetett következmény. Borbás szerint az egész megyében csak Vásárhelyen zajlottak le mintaszerűen ezek a kizárások.⁵⁹² Az Oláh–Karácsonyi páros azonban most is mentesült minden szankció alól (pedig ők is a régi harcosok közé tartoztak).⁵⁹³ Novemberben a felülvizsgálatot kiterjesztették az egész tagságra.⁵⁹⁴ Ezt az akciót Rákosi újabb beszéde indította el. A városban 11 felülvizsgáló bizottság működött. Ezek igyekeztek rávezetni a felülvizsgáltakat a helyes (ön)kritikára.

587 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 75.

588 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 39. őe., 1948. szept. 28., okt. 8., nov. 1-jei jelentések. Az új előfizetők közül 138-at az október 31-i nagy záróagitáción sikerült toborozni. A kizárásokat megfelelő módon indokolni kellett. Ld. MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 119–121. Vásárhelyen kizárásra javasolták pl. Dr. Simon János városi főjegyzőt, mivel »nem őszinte, ideológiailag zavaros, karrierista, politikailag megbízhatatlan, a horthysta Kászonyi Richárd főispán bizalmasa, ill. a Turul szövetség tagja volt, továbbá letagadta, hogy szüleinek 40 hold földje volt«. MNL OL M-KS 276.f. 106/83. őe., 99–103.

589 VN 1949. okt. 29., ill. VS 1949. okt. 30. A Vásárhelyi Népe engedélyokmányát nov. 15-én vissza is vonták, ld. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 39. őe., 1948. nov. 15.

590 Erről az MDP PB 1948. szept.-helyettes 1949. nov. 6-án egy délalföldi pártterkezeleten azt is említette, hogy a főispán leváltásáról a párt Szervező Bizottsága már határozott, de azt mégsem hajtották végre. Oláh Mihály tevékenységét azonban sokkal negatívabban ítélte meg. Ld. MNL OL M-KS 276.f. 106/83. őe., 184.

591 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 100–101., ill. uo. 83. őe., 60–61.

592 1948. dec. 1-jéig megyei szinten 1084 felülvizsgálat ment végbe. Kizártak 130 főt, visszaminősítettek 166-ot, szakmai okból leváltottak 69 főt, politikai okból 60 személyt. A kizárásokat megfelelő módon indokolni kellett. Ld. MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 119–121. Vásárhelyen kizárásra javasolták pl. Dr. Simon János városi főjegyzőt, mivel »nem őszinte, ideológiailag zavaros, karrierista, politikailag megbízhatatlan, a horthysta Kászonyi Richárd főispán bizalmasa, ill. a Turul szövetség tagja volt, továbbá letagadta, hogy szüleinek 40 hold földje volt«. MNL OL M-KS 276.f. 106/83. őe., 99–103.

593 Váczi Sándor megyei párttitkár-helyettes 1949. nov. 6-án egy délalföldi pártterkezeleten azt is említette, hogy a főispán leváltásáról a párt Szervező Bizottsága már határozott, de azt mégsem hajtották végre. Oláh Mihály tevékenységét azonban sokkal negatívabban ítélte meg. Ld. MNL OL M-KS 276.f. 106/83. őe., 184.

594 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 3. őe., 1948. nov. 16., 23. és 30-i jkv.-ek. Nagy István párttitkár szerint 1804 főt érintett a felülvizsgálat, melyben döntő szempont az éberség volt. Az osztályidegeneket és azokat, akik nem akartak tanulni, ki kellett zárni.

Az 1948 eleje óta kiépülő ún. 10-es bizalmi rendszer továbbra is hiányosan működött. Ennek célja az volt, hogy a párttagok minden egyes kisebb csoportjáért, kb. 10 főért egy bizalmi személy volt felelős, az ő feladatuk volt a hozzájuk beosztottak politikai nevelése. Sok felelős azonban beérete a tagdíjak beszedésével.⁵⁹⁵ A felülvizsgáló bizottságok számos párttagot kizártak az MDP-ből, másokat tagjelöltté minősítettek vissza.⁵⁹⁶ Decemberben emellett a legnagyobb hatást Mindszenty József esztergomi érsek letartóztatása keltette, így újra felélénkült a „klerikális reakció” elleni kampány erőssége is.⁵⁹⁷ A bíboros-prímást 1949. február 8-án ugyan életfogytiglani börtönre ítélték, de február 19-én a vásárhelyi MDP mégis úgy vélte, hogy érdemes Mindszenty elleni tiltakozó nagygyűlést tartania. A Fekete Sas nagyterme zsúfolásig megtelt, a jelentés szerint 2500–3000 fő volt jelen és lelkesen tapsolta meg a szónokokat (Dögei Imre UFOSZ-alelnököt és Gosztonyi János NPP-képviselőt), illetve fogadta el Oláh Mihály határozati javaslatát.⁵⁹⁸

A felülvizsgálat nem csak az MDP tagjait érintette. A város művészeti életének kiváló képviselőjét, dr. Péczely Attila orvos-népzenekutatót is eltávolították. Azzal vádolták, hogy 1944. előtt antiszemita magatartást tanúsított. 1948 októberében Péczely levélben fordult a főispánhoz, ügyének kivizsgálását kérte és cáfolta az ellene felhozott vádakot. Kérte a helyi zsidóság meghallgatását is az ügyben. Hiába: Karácsonyi Ferenc arra hívta fel figyelmét, hogy nem tesz észrevételt az ellen, hogy Vásárhely kivételével bármely más városba kinevezzék. Orvosi állásából október végén el is bocsátották.⁵⁹⁹ De kizártak egy olyan kommunistát (a városi számvevőségi főnököt) is, akinek 20 hold földje volt és ezért „kissé osztályidegen”, továbbá a katolikus egyház helyi világi elnöke volt – pedig e minőségében is a pártot szolgálta.⁶⁰⁰

Nagy István MDP-titkár egy éves működés után elhagyta a várost.⁶⁰¹ Utóda 1949 januárjától Oláh Mihály öccse, Oláh Lajos lett. Első párttitkári havi jelentésében arról tájékoztatta a párt vezetését, hogy az egyházi reakció ellen rendszeresen tartottak a városban gyűléseket, tiltakozásokat, melyek után állítólag a közhangulatot sikerült a párt mögé felsorakoztatni. Tovább folytatódott a párttagság felülvizsgálata: már 38 bizottság dolgozott a városban. A kizárt és leváltott vezetők helyére egy újonnan alakult kádertanács nevezte ki az utódokat.⁶⁰² A felülvizsgálat 1949 márciusáig tartott. Oláh Lajos szerint ennek eredménye az volt, hogy a tagság jelentősen aktivizálódott (ki félelemből, ki meggyőződésből), s ennek révén jelentős politikai fejlődés valósult meg. Számos olyan új, vezetésre

595 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 125.

596 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 133–134., ill. uo. 83. őe., 113., 118–120. Hetente 1000–1500 tagot vizsgáltak felül, s ebből általában 200–300 főt javasoltak kizáráásra, tehát a tagság 20%-t eltávolították. A felülvizsgálat 1949. febr. 10-ig tartott. Számos volt szociáldemokratát is kizártak, de ezek arányáról nem találtam adatot.

597 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 1/1949. biz. főisp. Az MDP emberei megfigyelték a papok tevékenységét, jelentéseket írtak a karácsonyi misék, istentiszteletek tartalmáról, a papokat pedig Mindszenty-ellenes nyilatkozatok megtételére akarták kényszeríteni. Ez a reformátusok esetében (pl. Márton Árpád révén) jórészt sikerült is. Mindszenty politikája ellen már nov.-ben tiltakozott a Parasztpárt javaslatára a Népi Bizottság (FU 1948. nov. 4.), majd ezt követően a törvényhatósági bizottság is (FU 1948. nov. 10.).

598 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. őe., 1949. febr. 20-i propagandista-jelentés.

599 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 168/1948. biz. főisp. A vádakot Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszter fogalmazta meg. Orvosi állásából a Népjóléti Minisztérium határozatára távolították el.

600 MNL CSML HVL XXI. 501.a., 15/1949. biz. főisp. Karácsonyi, az Oláh-fivérek, ill. Albert Imre polgármester-helyettes kérték is, hogy kizárása helyett inkább helyezték át másik városba.

601 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 3. őe., 1949. jan. 25-i jkv. Itt esett szó arról is, hogy nagy számban zártak ki munkásokat és kisparasztokat, amit még a helyi pártbizottság is óriási politikai hibának tekintett.

602 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 151–153.

alkalmas káder bukkant fel, akik eddig nem jutottak pozíciókhoz, mert nem voltak jó kapcsolataik.⁶⁰³ A tagrevízió után az MDP tagok és tagjelöltek száma 5838 lett, azaz a létszám kevesebb volt, mint az MKP taglétszáma az SZDP-vel való egyesülés előtt.⁶⁰⁴

A Magyar Függetlenségi Népfront (MFNF) szervezése 1948 nyarán kezdődött meg, de ötletét az MKP már 1948 márciusában felvetette Szegeden.⁶⁰⁵ 1948 májusában az MDP és az NPP összekötő ülést tartott, ahol szükségesnek látták a legszorosabb együttműködés fenntartását egymással. Bár a két párt viszonyát nem terhelték ellentétek, de annak további javítása érdekében elhatározták, hogy minden nagyobb szabású gyűlést, tömegmegmozdulást szoros egységben rendeznek.⁶⁰⁶ Péter-Pál napja, az aratás ünnepe előtt a kiscgazdák polgári tagozatának nagygyűlésén is a Népfront kérdése volt a központi téma. A szónokok azt fejtegették, hogy a majdani Függetlenségi Frontban az FKGP megőrző polgári, vallásos és magántulajdon-elvű értékeit, sőt: a párttagkönyvek szerinti különbségtétel is meg fog szűnni és csak a szakértelem számít majd. Nem ez volt az egyetlen dolog, amiben tévedtek.⁶⁰⁷ Augusztusban létrejött a Népi Bizottság, bár ekkor még csak a szántás-vetés ellenőrzését látta el. Ugyanekkor arról is tudósítottak a helyi lapok, hogy a Függetlenségi Front megkezdte programjának kidolgozását.⁶⁰⁸ Az eseményt pártközi értekezlet előzte meg, melyre – jellemző módon – az MDP úgy hívta meg az NPP-t és az FKGP-t, hogy név szerint kijelölte, hogy e pártok kivel képviseltesék egymást.⁶⁰⁹ 1949 januárjában az FKGP helyi pártgyűlése is a Népfront mellett állt ki,⁶¹⁰ így az hosszú előkészületek után 1949. február 20-án Vásárhelyen is megtartotta alakuló ülését. A helyi bizottság tagjainak kétharmada az MDP tagja volt, a többi helyen a kiscgazdák és a parasztpártiak osztoztak.⁶¹¹ A megyében egyedül Vásárhelyen fordult elő, hogy az FKGP és az NPP több képviselőt kért magának a népfront-bizottságban, mint amennyit az MDP felkínált nekik. Később azonban mégis beérték az eredeti ajánlattal.⁶¹² A Népfrontot méltató helyi sajtó a „politikai légkör mérgezői” között együtt említette meg – még mindig – Oláh Sándort, Erdei Istvánt és Takács Ferencet.⁶¹³

A Népi Bizottság 1949 februárjában szintén újjáalakult és az akkor megszűnő Nemzeti Bizottság feladatát lett volna hivatott átvenni. A Népi Bizottságnak azonban politikai szerepe, jelentősége nem volt.⁶¹⁴ A Népfront bizottsága jóval ritkábban ülésezett, mint a hetente tanácskozó Népi Bizottság.

603 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 187.

604 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 202.

605 VN 1948. márc. 7.

606 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 9. őe., 1948. máj. 21.

607 FU 1948. jún. 29. Célul tűzték ki azt is, hogy a polgári életszínvonal legyen általános a dolgozók körében is. Ugyanezen gondolatokat a kiscgazdák megismételték később is, ld. FU 1948. júl. 29.

608 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 53. és 55. A Népi Bizottság elnöke kiscgazda, alelnöke parasztpárti, jegyzője MDP-tag volt. Ld. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 26. őe., 1948. aug. 3-i propagandista-jelentés. A Népfront programjának kidolgozását jelentette: FU 1948. aug. 31., FU és VN 1948. szept. 12.

609 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 9. őe., 1948. aug. 3.

610 FU 1949. jan. 22. A fővárosi szónok tagadta, hogy a Népfronton belül megszűnnek a pártok.

611 VN 1949. febr. 22.; MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 175. A Népfront ideiglenes városi elnöke Oláh Lajos, titkára pedig Szőke Imre lett. A tagok száma 15 fő volt (10 MDP, 3 FKGP, 2 NPP). Az MDP-sek közül többen a tömegszervezetek képviselőletében lettek tagok. A társadalmi összetétel károsan kiegyensúlyozott volt: 5 munkás, 5 paraszt és 5 kisiparos. Az alakuló ülésről, a tagok és a vezetőség névsoráról ld. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 12. őe., 1949. márc. 2-i jelentés. A Népfront Országos Tanácsa már febr. 1-jén megalakult, ld. FU és VN 1949. febr. 1–2.

612 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 183.

613 VN 1949. febr. 27.

614 Iratait ld. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 12. őe., ill. MNL CSML HVL XVII. 901. Eredetileg ugyan kijelölt feladatai közé tartozott,

A két hasonló nevű szervezet azonban annyira összetéveszthető volt egymással, hogy a Népi Bizottság az 1949. október 14-i ülésétől kezdve magát is Népfront Bizottságnak nevezte már. Az eredeti Népfront Bizottság működése ezzel teljesen meg is szűnt.⁶¹⁵ A Népi Bizottságból létrejövő új Népfront Bizottság politikailag teljesen súlytalan maradt ezután is. A szervezet 1951-ig működött, napirendi pontjai között többnyire politikai megbízhatósági igazolásokkal, mezőgazdasági feladatokkal, problémákkal, ünnepek megszervezésével foglalkozott. Emellett a tanácsválasztás lebonyolításában volt némi feladata.⁶¹⁶

A pártok a Népfront létrehozása után sem szűntek meg teljesen. Márciusra a Kisgazdapárt taglétszáma 2800 főre csökkent.⁶¹⁷ 1949. április 2-án jelent meg utoljára a Független Újság. A lap arról tudósította olvasóit, hogy beolvad a szegedi Délvidéki Hírlapba. A lap vásárhelyi szerkesztősége azonban az új keretek között is fennmaradt.⁶¹⁸ Bár a Nemzeti Parasztpárt Vásárhelyen mindig következetesen baloldali erő volt és kiállt az MKP mellett, az MDP létrejötte után mégis azzal vádolták, hogy reakciós elemek is munkálkodnak benne.⁶¹⁹ 1948 nyarán (az MDP szerint) már egyik vásárhelyi párt (így az NPP sem) élt szervezett, aktív pártélettel. Nem tartottak gyűléseket, párnapokat, sőt az MDP-vel közösen meghozott határozatok végrehajtásáért sem tettek semmit. Nem volt programjuk sem, egyedüli tevékenységük bálók és más társadalmi események szervezése volt – az MDP szerint.⁶²⁰ 1949 januárjában az NPP-t egyenesen azzal vádolta meg az MDP titkára, hogy vezetése politikailag rosszabb, mint a kisgazdáké és a Parasztpártot a „pártsovinizmus” jellemzi.⁶²¹ Március elején arról is beszámolt Oláh Lajos MDP-titkár, hogy az NPP szociális összetétele is rosszabb, mint a kisgazdáké. „Ennek oka az, hogy a náluk folyó munkát nem fogtuk olyan erős kézzel, és nem voltunk olyan éberek, mint a Független Kisgazda Pártnál.”⁶²² Emiatt 1949 tavaszán az MDP helyi vezetése az NPP szétverésére készül és elégedetten állapította meg, hogy a Parasztpárt (az FKGP-vel együtt) szétesőben van. Mindkét pártban folyt a tagrevízió, s a maradék tagságot az MDP még egyszer meg akarta rostálni a megalakuló Népfront segítségével.⁶²³ Látható tehát, hogy a baloldali NPP vezetése és tagsága ugyanazt kapta jutalmul, mint amit a „reakciós” FKGP büntetésül.

1949 áprilisa már a választások előkészületeinek jegyében telt. Oláh Lajos párttitkár szerint április 4-én a felszabadulási ünnepen még langyos volt a hangulat, 13-án sem sikerült megszervezni Gerő Ernő rádióbeszédének tömeges meghallgatását. A hibát 19-én, Rákosi beszédének rádiós közvetítése során sikerült kiküszöbölni, s a titkár szerint ezután a közhangulat egyszerre megváltozott, lelkes lett.

hogy határozatokat hozzon beszolgáltatási, állami kezelésbe vételi, földelkobzási és internálási ügyekben egyaránt. Valójában azonban inkább csak vágási engedélyekről, cséplésből kizárásról, rovarkárók elleni védekezésről stb. folytak a bizottság ülései.

615 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 12. öe., 1949. okt. 14. és 1949. dec. 6.

616 Iratait ld. MNL CSML HVL XXVIII. 1. „Koalíciós” jellegét még 1951-ben is demonstrálta két tagja (Gyuricza János – NPP és Szilágyi Ernőné – FKGP) révén. A Népfront helyi elnöke eleinte Kormány Lajos (FKGP), később Nagy György (MDP) volt.

617 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 199.

618 FU 1949. ápr. 2.

619 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 28.

620 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe. 54–55.

621 Ez alatt Oláh Lajos azt értette, hogy az NPP meg sem jelenik a különböző rendezvényeken, nem veszi ki részét a tömegek politikai neveléséből, ugyanakkor a tömegszervezetek vezetésében saját embereinek arányát kevesli. Ld. MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 152.

622 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 186.

623 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 199–200. Eközben az FKGP és NPP már szolgai módon teljesítette az MDP kéréseit, végrehajtotta annak határozatait – sokszor túlzottan radikálisan.

Állítólag a kisközgazda és parasztpárti aktivisták, sőt a pártonkívüli tömeg is igen aktívvá vált. A „két kis párt” azonban már csak 40–50 főt tudott választási munkára mozgósítani (eleinte azt is vonakodva), bár a külterületen az FKGP még mindig erős állásokat tartott. A választási munka előkészítésére ötnapos bentlakásos tanfolyamot is indított az MDP, amelyen 148 főt képeztek ki tanfolyamvezetőnek (ebből 4–4 kisközgazda és parasztpárti, a többi kommunista). Az agitátorok ezután kétszer keresték fel a teljes lakosságot: először május 1-jére hívták őket, majd a névjegyzékkivonat kézbesítésekor. Mindkétszer arról győzködtek a választókat, hogy menjenek el május 15-én szavazni. Minden agitátor és népnevelő személyesen felelt 20–25 lakos szavazáson való megjelenéséért. Április 24-én a Népfront nagygyűlést tartott a városban. A szónokok Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszter (FKGP) és Révai József (az MDP PB tagja, a Szabad Nép főszerkesztője) voltak. A gyűlésen húszezres tömeg jelent meg. Révai szónoki kérdésben vetette fel, miért nem indul ezen a választáson ellenzék is. Hozzátette, hogy aki nem csatlakozott a Népfronthoz, az „nem helyesli, ami itt történt és történni fog”. Mindkét előadó jelentős (ipari, illetve kulturális) beruházást ígért a városnak.⁶²⁴ Április 25-én állították fel minden szavazóköri választási irodákat. A szavazókörök nem változtak meg 1947-hez képest. A választói névjegyzéket május 3-án függesztették ki, felszólalni kimaradások miatt május 6–9. között lehetett. Május 1-jén ismét jelentős tömegmegmozdulás volt, ezúttal Vásárhelyen sosem látott méretben. Állítólag 30–40.000 fő vonult fel, benne 2500 feldíszített parasztkocsi is. A felvonuláson komoly választási agitáció is folyt, de maguk a felvonulók is a Népfrontot és a választást népszerűsítő táblákkal, jelszavakkal jelentek meg. Ünnepi szónoklatot Karácsonyi főispán tartott, de az FKGP és az NPP képviselője is szót kapott.⁶²⁵ Borbás Lajos megyei titkár arról is írt, hogy az 1947-ben még az MFP-re szavazókat is mozgósítani kell, hogy nyilvánosan ismerjék el: az előző választásokon megtevesztették őket. Még az anyák napját is választási agitációra kívánta felhasználni.⁶²⁶

A választáson pártok már nem indultak önállóan. A választás módja annyit változott csupán, hogy ismét nőtt az egy mandátum eléréséhez szükséges szavazatok száma, ezúttal 16 ezer voksra. Továbbra is a Csongrád–Csanádi választókerületbe tartozott Vásárhely, a listás választási rendszer fennmaradt. Azonban csak egyetlen lista indult, a Népfront listája. A vásárhelyi jelöltek száma tovább fogyatkozott. „Legelőkelőbb” helyen Oláh Lajos állt, de ő is csak a 28. volt a listán.⁶²⁷ Az MDP egyik célja az volt, hogy a többi párt feloldódjon, megszűnjön a Népfronton belül, a másik pedig az, hogy kiemelkedően nagy részvétellel, és a Népfront elsöprő „győzelmével” záruljon a szavazás.

Május folyamán meggyeszerzte, így Vásárhelyen is rengeteg választási gyűlést tartottak. Ezeket előadások helyett igyekeztek megszólaltatni a lakosságot, kérdések is elhangzottak. Kiderült, hogy a lakosságot leginkább érdeklő téma a kolhozosítás, illetve az attól való félelem. A gyűléseken rendezavarások

624 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 224–227.; DH 1949. ápr. 26.

625 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 224–227.; DH 1949. ápr. 27. és máj. 3.; VN 1949. máj. 3.; MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 33. öe., 1949. máj. 2-i propagandista jelentés.; PIL 284.f. 18. öe., III. kötet, 429.

626 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. öe., 222–223. A korábbi MFP-szavazók később valóban nyilvánosság elé léptek, hogy elismerjék „becsapottságukat”. Ez Borbás szerint meg is zavarta a reakció 1949-es ténykedését. Uo. 232. Egy volt MFP-képviselőjelölt, Horváth Béla e tárgyú nyílt levelét ld. VN 1949. máj. 8.

627 Szerepet kapott még Gyáni Imre (a 38. helyen), de ő ekkor szegedi lakosnak számított. A lista végéfelé még egy vásárhelyi paraszttasszonnyt indított a Népfront. DH 1949. ápr. 30. A lap e száma arról is tudósított, hogy Vásárhelyen a Népfront-lista mellett nyilatkozik meg a választók akarata.

nem fordultak elő. Borbás Lajos szerint néhány pap megpróbálta ugyan a gyűlések helyett litániára hívni az embereket, de a papok zöme állítólag kiállt a Népfront és a választási részvétel mellett. Néhány kulák azonban kijelentette, hogy üres borítékot fog bedobni az urnába. A megyei titkár számolt be a névjegyzék összeállításáról is. Sok helyen, így Vásárhelyen is eleinte az 1947-es lista alapján állították össze a listát, ezért 1949-ben is igen sok, kb. 3.000 fő maradt le az ideiglenes választói névjegyzékről. Ezeket felszólamlásuk után azonban felvették a szavazók közé.⁶²⁸ Márciusban ugyanakkor a városi pártbizottság ülésén az a panasz is elhangzott, hogy sokan, főleg a fiatalok közönyösek, nem jelentkeznek a választói névjegyzékre vételük érdekében.⁶²⁹ Bár a szavazási jogosultságra vonatkozó paragrafusok nem változtak meg, a választásra jogosultak száma mégis nőtt: több mint 40 ezer főt vettek a névjegyzékre.

Május 8-án újabb választási nagygyűlést tartottak, valóban politikai célokra használva ki az anyák napját is. Ezután egész héten újabb kisgyűléseket tartottak, 14-én pedig ismét megszervezték Rákosi rádióbeszédének tömeges meghallgatását. Aznap este fáklás felvonulást, 15-én reggel pedig zenés ébresztőt tartottak.⁶³⁰ A Népfront mellett nyilatkoztak állítólag a kulákok is, sőt kocsijaikat is a Választási Iroda rendelkezésére bocsátották. Azonban az MDP ezt is színlelt, csalárd magatartásnak tekintette, amit Oláh Lajos párttitkár véleménye igazol: „Ezek a jelenségek több helyen megtévesztették tanyai alapszervezeteink vezetőit, melyet a választás után való héten helyesen visszaállítottunk”.⁶³¹

A választást tehát 1949. május 15-én tartották meg, rendben és fegyelemben, óriási lelkesedéssel, sőt az valóságos „örömnünp” és „népünnepély” volt. A választási részvétel kiemelkedően magas volt. A leadott 39.423 szavazatból a Népfront támogatottsága 94,1%-os volt (37.106 voks támogatta a listát; 1530 ellenszavazat és 787 érvénytelen voks mellett).⁶³² A választási részvétel magas aránya nem volt a véletlenre bízva. Az MDP agitátorai felosztották maguk között a város területét és az utcabizalmiak révén „nyilván tudták tartani a választás napján, hogy ki szavazott és ki nem” és akik délig nem szavaztak, azokat személyesen keresték fel.⁶³³ A választás eredményeként Oláh Lajos lett Vásárhely egyetlen képviselője. (Bár csak a 28. helyen állt a jelöltek listáján és a kerületben 19 képviselőt választottak meg, de a lista élén állók több választókerületben is mandátumot szereztek, így a fiatalabb Oláh-fivér bejutott az országgyűlésbe.) A megválasztott képviselők és pótképviselők megbízólevelét már május 18-án átadták Szegeden.⁶³⁴

A választások következtében a vásárhelyi NPP-tagok bizalma is megingott a pártban. A népfrontos alapon zajló választás révén az MDP vezetők plakátjai néztek le a párt tagjaira saját székházukban is, s ezért sokan kiléptek a pártból.⁶³⁵

628 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 231–233. Katolikus egyházi és világi személyek országos akcióban is felhívást adtak közre a Népfront mellett, ld. VN 1949. máj. 10.

629 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 3. őe., 1949. márc. 8-i jkv.

630 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 231–233. A rádiók még nem voltak széles körben elterjedtek, ezért a párt ügy gondoskodott a beszéd meghallgatásáról, hogy kivetítette a rádiókat az ablakokba, a Kossuth téren megafonokon is közvetítette az adást, valamint rádióval rendelkezőkhöz, a párt alapszervezeteibe stb. hívta össze az embereket a rádió mellé. Ld. még DH 1949. máj. 14.

631 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 244–245., ill. 250. Az irat szerint az egyházak magatartása is megváltozott, és kezdeti ellenállásuk után megszerezte választási felhívásokat tettek közzé.

632 VN 1949. máj. 17.

633 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 246., ill. 251. Minden 10–15 agitátort összefogott egy felelős. Minden alapszervezetben 4–5 ilyen csoport működött, őket a népnevelők fogták össze. Felettük a városi népnevelő bizottság (3 fő) állt.

634 VN és DH 1949. máj. 19. Ekkor Oláh Lajost még nem sorolták fel a 19 képviselő között.

635 Lőkös I. 1989. 26.

Kulákperek, kampányok és a tanácsválasztás

A választások – a párttitkári beszámolók alapján – megeléjénítették a pártéletet és számos tehetséges, új káder tűnt fel a választási munka során. Ezt a nagy politikai aktivitást az MDP igyekezett állandóan magas hőfokon tartani, az új kádereket továbbképezni, s belőlük kiegészíteni az alapszervezetek vezetőségét.⁶³⁶ A pártba állítólag tagfelvételi kérelmek tömege érkezett, de a tömegszervezetek tagsága is jelentősen növekedni kezdett. Ezzel szemben az FKGP és az NPP további bomlásáról számolt be 1949 júniusáról szóló jelentésében Oláh Lajos. Itt számolt be arról is, hogy a „leleplezett kémcsoport” (Rajk László és társai) ügye meglepte ugyan a tagságot, „de a helyes megmagyarázás után tagságunk megértette és gyűlölettel gondoltak a békés építésünket megzavaró áruló bandára.”⁶³⁷ Ezt követően az ellenségkeresés légköre Vásárhelyen is fokozódott. Több kulákot perbe fogtak, köztük olyanokat is, akik az FKGP prominens vezetői voltak.

Karácsonyi Sándor és Vata Ernő ellen 1946. október 11. óta folyt nyomozás. A Mátyás utcai olvasókörben ekkor Karácsonyi a következőket mondta: nem választott vezetők irányítják az országot, hanem egy kisebbség; a munkásvezetők magukat gazdagítják, bűnösen korruptak; a baloldaliak a valódi reakciósook, mert ártatlan embereket internálnak és börtönöznek be; ezektől az elemektől meg kell tisztítani az országot. Vata Ernő szavai szerint: „1944. október 8-a óta keserves napokat élünk”; ha egy kispaszta ki merte nyitni a száját, másnap a politikai rendőrségen volt; az MKP III. kongresszusa nagy csalódás volt Rákosinak, mivel a Hősök terén tartott nagygyűlésükön csak 20.000 fő vett részt; Rákosi ki akarja irtani a kulákokat. Állítólag a következők is elhangzottak: lehet, hogy ezért „le fognak csukni, de nem törődöm vele. Azt mondják, hogy én reakciós vagyok, de ők tetvek, élősdiek a munkás testén. [...] A községi választások után mi is B-listázni fogunk”.⁶³⁸ Az ÁVO a szegedi népiügészségre juttatta el a felvett tanúvallomásokat, ám az 1947 novemberében az izgatás vádját nem látta megalapozottnak. 1947 végén az Igazságügyi Minisztérium közbelépése után mégis tovább folyt a bűnvádi eljárás. Mivel ekkor Vata országgyűlési képviselő volt, a mentelmi bizottsághoz fordultak Vata kiadatásáért. Ám még ennek döntése előtt Vata lemondott mandátumáról. A vádirat 1949. január 20-án kelt, s indoklása szerint a vádlottak az 1946.: VII. tc. 2.§ b) pontja alapján államrend elleni izgatást követtek el, mivel „a jelen államrend marxista-lenini ideológiai alapon állásának megváltoztatását” kívánták elérni.⁶³⁹ 1949. augusztus 5-én a népbíróság előtt a vádlottak tagadták bűnösségüket. Azzal védekeztek, hogy az akkori politikai helyzet más volt, illetve cselekedetüket pártutasításra követtek el. A tárgyaláson tanúként csak az ÁVH képviselőjét hallgatták meg, aki 1946 októberében „hátról, a sötétben” ülve rendes (tehát nem gyors-) írással jegyzetelte le a vádlottak szavait.

636 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. óe., 248. és 253. (májusi titkári jelentés), ill. 263. (1949. júniusi jelentés).

637 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. óe., 263–266. Ezután „az éberség nagy mértékben fokozódott”. Váczi Sándor megyei párttitkár-helyettes szavaival: „véget kell vetni a békülékeny magatartásnak. Tudatosítani kell akár hányszor megverjük az ellenséget az újra szervezkedik és elkecseregett harcba kezd”. Uo. 267–268.

638 VN 1946. okt. 24., ill. MNL CSML XXV. 8., NB. 154/1949.

639 MNL CSML XXV. 8., NB. 154/1949. Az ügyész tehát tudomást sem vett arról, hogy 1946-ban még nem a marxista-leninista ideológia volt az államrend alapja. Ráadásul perdöntő bizonyítékként fogadta el a Vásárhely Népe idézett 1946. okt. 24-i számában leírtakat.

A védelem által indítványozott újabb tanúk meghallgatását azért vetette el a népbíróság, „mert az a tárgyalás fölösleges elhúzását célozta volna”. Augusztus 5-én Karácsonyi Sándor elsőrendű vádlottat egy évi börtönre és vagyona felének elkobzására, míg Vatát 18 havi börtönre és vagyona kétharmadának elkobzására ítélte a népbíróság.⁶⁴⁰ A másodfokú tárgyalás a Népbíróságok Országos Tanácsán (NOT) zajlott le 1949. december 29-én. A jogerős ítélet a börtönbüntetéseket enyhítette (7, illetve 15 hónapra), ugyanakkor a vagyoneklobzás mértékét súlyosbította (Karácsonyi 5 hold, Vata 3 hold földet tarthatott meg), az indoklás szerint „a vádlottak vagyoni, társadalmi viszonyaiban gyökerező antidemokratikus magatartása és egyéniségük politikai szempontból való veszélyessége” miatt.⁶⁴¹ Karácsonyi Sándor 1950. április 17-én, Vata Ernő pedig 1950. november 8-án szabadult a börtönből. Vatát 1956. szeptemberéig figyelte az ÁVH. Az 1956-os forradalomba mindkét vádlott bekapcsolódott, részt vettek a Kisgazdapárt újraalakításában. Emiatt egyikük ellen sem indult újabb eljárás. Karácsonyi 1958-ban, Vata 1960-ban hunyt el.⁶⁴²

Vata Ernő elsőfokú ítéletével egyidőben eljárás indult bátyja, Vata János ellen is. A tanyáján dolgozó munkások ugyanis rosszul lettek, feltehetően fertőzött vizet ittak. A vizsgálat során a szintén kulák, de a politikai élettől távol maradó bátyról is „kiderült”, hogy 1946-tól több alkalommal „szidta a demokráciát”, a kommunistákat; vagyis izgatást követett el. Október folyamán vád alá és előzetes letartóztatásba került, november 11-én pedig egy évi börtönre ítélték, amit a NOT 1950. február 27-én nyolc hónapra enyhített. Vata János a tárgyalásokon tagadta a neki tulajdonított kijelentések megtételét. A védelem tanúit azonban a népbíróság nem volt hajlandó meghallgatni. „Mellékbüntetésként” teljes vagyoneklobzást is kimondott a népbíróság.⁶⁴³ A vásárhelyi kulákpereknek (is) alighanem ez volt a legfontosabb motívuma: meg kellett fosztani a kulákokat a földjüktől.

Az ÁVO-ÁVH által megfigyelt másik kisgazda célszemély Fejes István volt. Fejes 1945-től (Karácsonyi Sándort váltva) lett a párt városi elnöke. 200 holdas nagygazda volt, ezért 1948-tól kezdve kulákként tartották nyilván. Vatahoz hasonlóan 1947 őszétől fordítottak rá nagyobb figyelmet a politikai nyomozók. Állítólag ő is Oláh Sándor befolyása alatt állt.⁶⁴⁴ Fejes (Tárkány Szücs Ferenc kizárása után) a Parasztszövetség városi elnöke is volt. 1948 februárjában leváltották a pártelnöki posztról. Májustól kezdve azért figyelték meg, mert tanyáján állítólag kulák szervezkedést folytatott. A kb. 40 összejáró nagygazda közé az ÁVO két ügynököt is be tudott építeni.⁶⁴⁵ Fejes az 1948 augusztusában kizárt 12 kisgazda között volt, ami azért lepte meg őt, mivel a „szervezkedés” tagjai közül csak őt zárták ki. Ennek láttán be is jelentette, hogy többé nem fog politizálni; lemondott a Parasztszövetség elnöki posztjáról, s azt mondta, hogy a népi demokráciát kívánja szolgálni. Szeptemberben lemondott a póshalmi olvasóköri vezetéséről is. Ennek ellenére októberben Fejes bűnyűgyében már

640 MNL CSML XXV. 8., NB. 154/1949. Az ítéletről beszámolt: VN 1949. aug. 7.

641 MNL CSML XXV. 8., NB. 154/1949. A másodfokú ítélet száma: NOT I.2833/1949/14. Karácsonyi Sándor csak 1950. jan. 11-én kezdte tölteni büntetését, Vata Ernő viszont az elsőfokú ítélet meghozatalakor előzetes letartóztatás alá került, amit beszámítottak a jogerős ítéletbe.

642 MNL CSML XXV. 8., NB. 154/1949.; ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 406-410.; Hmv. Almanach 1873-1950 99-100. és 112. A két politikus 1956-os tevékenységéről ld. ÁBTL 3.1.5. 0-16653/50. és MNL CSML XXV. 9/b, NB. 1350/1957.

643 MNL CSML XXV. 8., NB 808/1949.; ÁBTL 3.1.9. V-9622.; az ügy kezdetéről ld. még VN 1949. aug. 6. Vata Jánost 1970-ig figyelte meg az állambiztonság, csak ekkor, 80 éves korában törölték a nyilvántartásból.

644 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 73. 1947-es tevékenységéről ld. még ÁBTL 3.1.5. 0-14967/110., 4-5.

645 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 182., 203., 244-245. és 284.

tanúkat is kihallgattak. Azzal vádolták, hogy igyekezett egy hatalmas külterületi szervezkedést létrehozni, de csak kevés olvasókör csatlakozott hozzá; célja a vád szerint az volt, hogy rendszerváltás esetén a módos parasztság ragadja meg a hatalmat. 1948 őszére Fejest már teljesen megfélemlítették.⁶⁴⁶ Ennek ellenére az év végén állítólag ismét aktivizálódott és orosházi kulákokkal is kapcsolatba került. Rövid idő múlva végleg visszavonult és szűkebb környezetébe nem is sikerült beépülnie az ügynököknek. 1949 márciusára az állítólagos szervezkedés szétesett. Ennek ellenére állandó megfigyelés alatt tartották.⁶⁴⁷ Végül azonban nem szervezkedésért, hanem izgatásért állították a népbíróság elé. 1949. július 18-án ugyanis egy helyszíni vizsgálat azzal vádolta, hogy 3,5 holdnyi „gabonáját letapostatta”, illetve lelegettette állataival. A vizsgálóbizottság tagjai előtt Fejes dühében azt mondta, hogy „a fene egye az ilyen demokráciát”, sokkal jobb volt az előző rendszerben, a beszolgáltatással teljesen megnyúzzák az embert. Három nap múlva gyanúsítottként is kihallgatták Fejest, majd feltűnő gyorsasággal július 25-én izgatás miatt vád alá helyezték.⁶⁴⁸ A szegedi népbíróság 1949. augusztus 29-én két év börtönre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. Másodfokon, decemberben a NOT másfél évre csökkentette a börtönbüntetést.⁶⁴⁹ A büntetést Fejes István ki is töltötte; a börtön valójában „nevelő” hatású volt rá, hiszen 1956-ban csak igen óvatosan vett részt a forradalom eseményeiben. 1956 után ugyan nem ítélték el, de szerepét sokáig vizsgálták, s Fejest, aki nem lépett be a tsz-be (azaz: „a szocialista rendszerbe máig nem illeszkedett be”) még 1966-ban is ügynökök figyelték meg.⁶⁵⁰

Szintén 1949. július 18-án „leplezték le” id. Füvesi Mihály kulákot is, akinek 103 holdas birtoka volt. A 73 éves gazdát azzal vádolták, hogy 10–14 éves gyerekeket dolgoztatott, ráadásul szerződés nélkül. Mivel nem voltak megfelelő munkásai, a gabona 20%-a kihullott a kalászból. Az elszámoló bizottság további hiányokat is talált, s hamarosan „kiderült”, hogy szidta a demokráciát (főleg azután, hogy aratógépét elvették tőle). Mindezek miatt még júliusban vádat emeltek ellene a népbíróságon izgatás, az uzorabíróságon pedig közellátás veszélyeztetése miatt. A népbíróság első fokon egy év börtönre ítélte, a NOT decemberben ezt hét hónapra szállította le. Természetesen itt is szinte teljes vagyonelkobzást mondtak ki. A védelem tanúit ezúttal sem idézte a népbíróság. A másik bíróság további két hónap fogházra és pénzbírságra ítélte Füvesit. A két ítéletet 1950 elején egyesítették, így végül 8 hónapot kellett letöltenie.⁶⁵¹

Fejes István állítólagos szervezkedésének eszmei örökösei az orosházi Blahó János és a vásárhelyi Kovács István voltak. A két „szervezkedés” között nincs kimutatható kapcsolat. Közös vonásuk az, hogy mind a kettő a Vásárhely és Orosháza közötti tanyavilág kulákjait tömörítette. A lényeges eltérés viszont az, hogy Fejes „szervezkedése” feltehetően csak az ÁVH képzeletében élt (és rájuk nem is csaptak le). A Fejesnél összejáró kulákok csak ábrándozgattak egy kommunista nélküli Magyarországról. Blahóék viszont tényleg szervezkedtek, a rendszer megdöntését fegyveres felkeléssel

646 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 289., 302., 335. és 359. 1948-as tevékenységéről ld. még ÁBTL 3.1.5. 0-14967/110., 6–11.

647 ÁBTL 3.1.5. 0-9275., 370., 376., 382., 388., 394. és 396.

648 Ld. a Szegedi Népbíróság NB 589/1949. sz. ügyét. A per anyaga a MNL CSML-ben nincs meg, másolatát ld. ÁBTL 3.1.5. 0-14967/110., 12–19., ill. ÁBTL 3.1.9. V-6516., 5–15. A vádirat szerint az, hogy 145 hold földje van, szükségképpen a népi demokrácia ellenfelévé tette Fejest. Az esetről beszámolt: VN 1949. júl. 27.

649 Az elsőfokú ítéletet ld. VN 1949. aug. 31.; ÁBTL 3.1.5. 0-14967/110., 20.; mindkét ítélet megtalálható: ÁBTL 3.1.9. V-6516., 16–17.

650 ÁBTL 3.1.5. 0-14967/110., 23–37.

651 MNL CSML XXV. 8., NB. 589/1949. Az esetről beszámolt: VN 1949. júl. 27. és aug. 31.

képzelték el – ennek következtében egy monstre per áldozatai lettek. Blahó szervezkedése a Fehér Gárda nevet kapta. A vádirat és az ítélet szerint⁶⁵² ő volt az értelmi szerző, maga Blahó azonban beszámolt a nyomozóknak egy felső kapcsolatról is, akit Fekete István néven ismert.⁶⁵³ Ennek a személynek a kiléte azonban ismeretlen és bizonytalan. A Fehér Gárda Blahó által irányított mozgalma Békéscsabától Szegedig (egyres források szerint Bajáig) átfogta a Dél-Alföldet, főbb központjai azonban Orosháza és Vásárhely szűkebb környékén voltak. Ugyanakkor a Fehér Gárdának országszerte voltak sejtjei, ami feltételezi, hogy lehetett egy ilyen felsőbb kapcsolat.⁶⁵⁴ Blahó szervezkedésében a legtöbb tag Vásárhelyről került ki.

A szervezkedés 1949 nyarán indult meg, amikor Blahó beszervezte Kovácsot. Az év végén újabb tagokat szerveztek be, akik maguk is toboroztak tagokat. Céljuk állítólag az volt, hogy fegyveres felkelést robbantsanak ki a népi demokrácia megdöntése érdekében. A szervezkedés tagjai kiképzésen vettek részt, fegyverrel is rendelkeztek. A kiképzés vezetője Kiss Ferenc orosházi volt katonatiszt lett. A tagok anyagilag is támogatták a mozgalmat, s a befolyt pénzből Blahó motorkerékpárt vásárolt, amivel szervező munkája során közlekedett. Egy alkalommal a Dunántúlon is járt, de nem sikerült kapcsolatba kerülnie az ottani Fehér Gárdával. A budapesti amerikai követséggel is próbált kapcsolatot felvenni, de két kísérlete is kudarcot vallott.⁶⁵⁵ A szervezkedés rendkívül amatőr módon folyt, a minimális konspirációs szabályokat sem tartották be. Nem csoda, ha 1950 első felében már az egész város tudomással bírt róla. Az ÁVH 1950 januárja óta rendelkezett ismeretekkel Blahóról, Kovácsról és a többiekéről, de sokáig szándékosan nem akarták felszámolni a szervezkedést.⁶⁵⁶ A vásárhelyi vádlottak közül Kovács István mellett kiemelkedik Török Imre, Rostás János és Mérai Kálmán szerepe. Kovács ugyanis csak 1950 februárjáig volt vásárhelyi főszervező, attól kezdve Blahó helyettese lett. Ekkor Mérai, áprilisban pedig Rostás vette át a vásárhelyi főszervező szerepét. Kovács István és Blahó 1950 nyarán szembekerültek egymással: Kovács követelte a fegyveres harc azonnali kirobbantását, illetve a felső kapcsolat megnevezését. Blahó erre nem volt hajlandó, ezért Kovács frakciót szervezett ellene, amelynek tagja volt Török Imre is.⁶⁵⁷ Blahót 1950. július 17-én tartóztatták le, miután feltehetően megrendezett motorbalesetet szenvedett Nagymágocson és a sérülését ellátó körzeti orvos „megtalálta” két pisztolyát.⁶⁵⁸ A többi vádlottat szeptemberben vették őrizetbe. Az ügyben 30 embert állítottak bíróság elé és mind az első-, mind a másodfokú tárgyaláson rendkívül súlyos ítéletek születtek. Blahót és Kovácsot halálra ítélték és 1951. március 30-án kivégezték. Juhász Nagy István 1951. január 3-án öngyilkos lett a börtönben. Őt vádlott kapott életfogytiglani börtönt (köztük Kiss Ferenc, Török és Rostás), de emellett számos 10–15 év közti büntetés született, s a legenyhébb ítélet is 5 évi börtön volt. Mind a vádirat, mind az ítélet politikai propaganda volt Tito Jugoszláviája és a kulákok

652 MNL CSML B IV. 7649/1950. sz. büntetőügy.

653 ÁBTL 3.1.5. 0-9001., 112-119.; ÁBTL 3.1.9. V-10149., 10-17. Idézi ezeket Őze S. 2005. 113-117.

654 A Fehérgárda szervezkedések Magyarországon c. térképet ld. Őze S. 2005. 403. Blahó részletes vallomása Feketéről: ÁBTL 3.1.9. V-10149., 53-59., ill. Őze S. 2005. 131-135.

655 MNL CSML B IV. 7649/1950. sz. büntetőügy; ÁBTL 3.1.9. V-10149., 82-108.

656 ÁBTL 3.1.5. 0-9001., 42-111. Itt 1950. jan.-júl. között keletkezett jelentések olvashatók a mozgalomról.

657 Bálint L. 2005. 225.

658 ÁBTL 3.1.9. V-10149., 5-7. Idézi Őze S. 2005. 111-112.

ellen, valamint a kollektivizálás mellett.⁶⁵⁹ A szervezkedés számos tagja maradt szabadlábbon.⁶⁶⁰ Később többeket internáltak, sőt még 1954-ben is voltak letartóztatások az ügyben.⁶⁶¹ Blahó ügyének megítélésében meglehetősen nagy a bizonytalanság. Mivel az esetet szinte kizárólag az ÁVH által készített forrásokból ismerjük, lehetetlen eldönteni, hogy létezett-e egyáltalán az a Fekete István, akiről Blahó mint felsőbb kapcsolatról számolt be, vagy csak saját felelősségét próbálta úgy csökkenteni, hogy egy általa kitalált személyre terelje a gyanút. Legvalószínűbb azonban az, hogy ha létezett „Fekete”, akkor az ÁVH provokátora volt, aki maga vette rá a szervezkedés megkezdésére Blahót. Ez magyarázná azt is, hogy miért tudott a szervezkedésről kezdettől fogva a politikai rendőrség, és azt is, hogy ennek ellenére miért nem csaptak le a résztvevőkre azonnal. A Fehér Gárdáról szóló szakirodalom szintén tanácstalan a kérdésben,⁶⁶² vagy fel sem merül benne erre vonatkozó kétely.⁶⁶³ Az eljárás koncepciójás jellegét mutatja az is, hogy az ÁVH-s iratok a szervezkedés történetét gyakran átformálták, a vád koncepciója többször is átalakult. Blahó egy alkalommal „bevallotta”, hogy átszökött Jugoszláviába, ahol beszervezte az ottani állambiztonság (UDB). Egy másik kihallgatásakor azt „állította”, hogy (Fekete helyett) Szemenyei Ádám korábbi orosházi alpolgármester bízta meg a szervezkedés elindításával. Egyes iratok szerint a fegyveres felkelést amerikai és angol, máskor viszont jugoszláv katonai segítség támogatta volna. Fekete személye is több alkalommal eltűnt, majd újra visszatért Blahó vallomásaiban. Mindez arra utal, hogy a vallomások nem is tőle, hanem kihallgatóitól, az ávósoktól származnak.

1949 őszén ismét újabb és újabb kampányok indultak, melyek a város lakóinak politikai aktivitását próbálták fokozni, illetve fenntartani. Ezúttal tagrevízió (kizárások) helyett tagfelvételi kampány zajlott le, aminek fő célja a tagság szociális összetételének javítása volt. A szentesi megyei pártbizottság értékelése szerint a tagfelvétel kérdéseivel az egész megyében csak Vásárhelyen foglalkoztak mintaszerűen. A helyi MDP szervezetben egyébként 4348 munkás (50,8%), 1612 paraszt (18,8%), 267 értelmiségi (3,2%), 1149 alkalmazott (13,4%) 8 köztisztviselő (0,1%), 625 önálló iparos-kereskedő (7,3%), 552 egyéb foglalkozású (6,4%) tag volt, azaz összesen 8561 fő.⁶⁶⁴

659 MNL CSML B IV. 7649/1950. sz. büntetőügy. „A bíróság a büntetés kiszabásánál vizsgálta a vádlottak személyében és osztályhelyzetében rejlő társadalmi veszélyességet is.” A 40–70 holdas vagy még több földdel bíró családok minden tagja „osztályhelyzeténél fogva is veszélyes a társadalomra” – áll az ítéletben. Az ítélet megtalálható még: ÁBTL 3.1.9. V-10149. 17–42., részleteit idézi Őze S. 2005. 211–221.

660 ÁBTL 3.1.5. 0-9001/1., 209–277. (A listát közli: Őze S. 2005. 268–289.) E helyen 232 személyt sorolnak fel, akik szabadlábbon maradtak. Köztük 76 kulák, 65 pedig középparaszt volt. A vásárhelyi kigazda politikusok közül többen is szerepelnek a névsorban, pl. Kormány Lajos, Csáky István, Meszlényi Sámuel, Dóda Sándor stb. Utóbbi három politikus az 1948. aug.-ban kizárt kigazda tagok között szerepelt. Másutt a szervezkedést kapcsolatba hozták néhány vásárhelyi pappal, így Cseh Andrással és Zsíros Ferencsel is. ÁBTL 3.1.5. 0-9001., 166. és 190.

661 Őze S. 2005. 290–305.

662 Őze S. 2005. 394–395.

663 Bálint L. 2005. 227–230. A szerző ugyan itt említ szokatlan, furcsa fordulatokat az ügyben, de inkább csak rekonstruálja az ÁVH-s iratanyagokat, ismertetni az államvédelmisek által kreált többféle koncepció elemeit, de nem tesz kísérletet ezek kritikai értelmezésére.

664 MNL OL M-KS 276.f. 106/82. óe., 146., ill. 151–152.

Az első tervkölcson-jegyzés⁶⁶⁵ – bár ennek jelentősége még nem volt túl nagy – 1949. szeptember 29-től indult el. A városi Népfront Bizottság a választások után lényegében emiatt ült össze még egyszer (egyben utoljára). Oláh Lajos ki is jelentette, hogy a munkamódszer ugyanaz, mint a választásnál, „azzal a kölömbsséggel [sic!], hogy akkor titkos szavazás van”. Hozzátette: „A jegyzésen keresztül meglátjuk, hogy kik vannak a demokrácia és a dolgozó nép ellen”.⁶⁶⁶ Az MDP városi propagandistájának beszámolója szerint a Vásárhelyre eső részt nem sikerült 100%-ban jegyeztetni a lakossággal.⁶⁶⁷ Az MDP országos központja pedig úgy értékelte, hogy az agitációban ezúttal is inkább a technikai szervezésre figyeltek, a politikai szempontok pedig háttérbe szorultak.⁶⁶⁸

Az ötéves terv érdekében igen jelentős agitáció is folyt, s emellett megkezdődött a munkaverseny, a Sztahanov-mozgalom is a városban. Sztálin 70. születésnapja (1949. december 21.) alkalmából különösen megelégnék ez a mozgalom, különösen, hogy az első ötéves terv kezdetéhez (1950. január 1.) ez igen közel is esett. Sztálin tiszteletére „sztálini műszakokat” rendeztek az üzemekben. Fokozni kellett a munkaversenyt, ennek érdekében ebédidőben lelkesítő röpggyűléseket tartottak.⁶⁶⁹ December végén taggyűléseket tartottak, ahol ugyancsak a tervciklusról és a munkaversenyről esett szó. A tagság ekkor támogatta a 10 főnél nagyobb üzemek december végi államosítását is.⁶⁷⁰ Joó József ekkor államosított téglagyárában 1950. március 15-én tűz ütött ki. A nyomozás megállapította, hogy egy 6 éves gyermek gyújtotta meg a gyár udvarán a kukoricacsutka-szárakat. Ugyanakkor a volt tulajdonost (aki a gyár területén lakott) azzal vádolták, hogy azért hagyta tornácán a gyufát, hogy a mindig ott játszó gyerek tüzet okozzon. Ez a vád annyira ingatag lábon állt, hogy még koncepciót pert sem mertek indítani miatta,⁶⁷¹ de már a gyanú is jól jellemzi a kor állandó ellenségkeresését. A hatalom képtelen volt arra, hogy a véletlen balesetek mögött ne tételezzen fel tudatos szabotázst.

Sztálin 70. születésnapján nemcsak munkaversenyt rendeztek, hanem felújították, feldíszítették a pártházakat, sőt az üzemek épületeit is. 1949. december 20-án fáklyás felvonulást tartottak, az ünnepély pedig 21-én este 6-kor volt a Fekete Sasban. Az ünnep előtt a népnevelők végiglátogatták a lakosságot és egyéni agitációval „lelkesítették” a dolgozókat. Sztálin életrajzát olvasókörcsokban, illetve is iskolákban is tanulmányozták. A jelentések szerint a sztálini műszak igen eredményes lett: az üzemek mindenütt túlteljesítették felajánlásaikat a termelési harcban. De ezen a napon a Sztálin-kötetek, a Viharsarok c. napilap ünnepi száma és a propaganda-kiadványok is szép számmal keltek el, a Magyar–Szovjet Társaság taglétszáma pedig ötven fővel bővült.⁶⁷²

665 A tervkölcson célja hivatalosan az volt, hogy a lakosság hozzájáruljon az induló első ötéves terv anyagi erőforrásaihoz. Később a tervkölcson mellett békekölcsönt is jegyeztettek, ismét csak kötelezően. Ez utóbbit nevével ellentétben a hadiipar fejlesztésére fordították. A „kölcson” lényegében sosem fizették vissza.

666 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 12. őe., 1949. szept. 28-i jkv. 1000 agitátor járta a várost és a tanyákat. 75%-uk kommunista volt, a tanyai részekben azonban a kisgazda és parasztpárti aktivistákra számítottak. Fizetési kategóriánként meg volt szabva, hogy kinek mennyi „kölcson” kell jegyezni. A munkások számára súlyosabb előírásokat szabtak, mivel nekik állítólag magasabb volt az életszínvonaluk.

667 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 7. őe., 1949. okt. 10. Főleg a parasztság körében nem volt sikeres a jegyzés.

668 MNL OL M-KS 276.f. 106/83. őe., 19–21. Különösen a középparasztság megnyerésére nem fordítottak figyelmet, így a kulák és a klerikális „reakció” befolyása alá vonta e réteget. Vásárhelyen a parasztság 72%-a jegyzett kölcson, ami jobb volt, mint a megye falusi átlaga (70%). Uo. 22–25.

669 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 33. őe., 1949. dec. 8-i jelentés. Eközben arra is ügyelni kellett, nehogy a műszak alatt gyengébb minőségű termékeket gyártsanak a munkások.

670 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 280–282. Emellett az új tagok és tagjelöltek felvétele volt napirenden, ám ezek lebonyolítása rosszul volt előkészítve.

671 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 289., ill. uo. 83. őe., 318.

672 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 33. őe., 1949. dec. 14. és dec. 22-i jelentések.

1950. január 1-től Csongrád megye székhelyét Szentesről Hódmezővásárhelyre helyezték át. Az átköltözés két hónapot is igénybe vett, így a megyei párt- és közigazgatási szervek márciustól működtek ténylegesen a városban. Oláh Lajos helyett eddigre a városi pártszervezet élén már Nagy György állt titkárként, a megyei párttitkár pedig Váczi Sándor volt. 1950 áprilisában minden alapszervezetben vezetőség-újraválasztó gyűléseket tartottak, ahol a párt központi Vezetőségének februári határozata értelmében nőtt a nők és a 24 éven aluli fiatalok aránya, ugyanakkor a párt-, állami és gazdasági vezetés összefonódását nem sikerült megszüntetni. Ennél is nagyobb hibának tekintették, hogy „a felszínre került egészséges proletár és paraszti elemek beemelése nem történt meg” a vezetésbe.⁶⁷³

Nagy György titkárt egyébként már 1950 januárjában megrovásban részesítették, mivel nem volt hajlandó átadni a pártbizottsági ülések jegyzőkönyvét egy központi ellenőrnek, majd később kiderült, hogy ezt azért tette, mert az üléseken a Politikai Bizottság egy fontos határozatát nem tárgyalta meg a testület. Mellette megrovásban részesült a pártszervezet káderese is, mivel a tömegekkel való kapcsolata „nem kielégítő”. A kerületi kádervezetőket csibészeknek nevezte stb. De a központi küldött az egész pártszervezetet dorgálásban részesítette azért, mert »nem vette fel a harcot a helyi klikkező magatartás ellen, ami Karácsonyi és Oláh szellemét idézi«. ⁶⁷⁴ A januárban megrótt kádervezetőt márciusban ki is zárták a pártból, miután zaklatási ügybe keveredett.⁶⁷⁵ Karácsonyi Ferenc ugyanekkor, 1950. március 16-án tette le főispáni hivatalát. A közigazgatás átalakulása, a tanácsrendszer bevezetése révén ugyanis a főispáni poszt megszűnt.⁶⁷⁶ Ezzel a sokat támadott Oláh–Karácsonyi páros egyik tagját sikerült eltávolítani a város éléről. A klikket támadó korábbi és későbbi értékelők is úgy látták, hogy kettejük közül ő volt az, akivel jobban együtt lehetett működni, hiszen a polgármesterből ugyanekkor városi tanácselnökké vált Oláh Mihály viselkedése még több bírálatot váltott ki.⁶⁷⁷ A klikkes magatartás azonban még Karácsonyi távozása után is megmaradt, hiszen a városba költöző megyei pártbizottságot az Oláh–fivérekkel (Mihály és Lajos) együtt az Elit mozi előcsarnokának nyilvánossága előtt hangosan bírálta a volt főispán.⁶⁷⁸

1950 elején megkezdődött a közigazgatás átalakítása, a tanácsrendszer bevezetése. Ezt megelőzően fővárosi számvevőségi tanácsosok felügyeleti vizsgálatot tartottak a városban.⁶⁷⁹ A tanácsrendszerre való áttérés ismét Rákosi egyik beszéde (1950. február 10.) után indult meg. A beszéd, továbbá az 1950 elején aktuális országos politikai események élénken foglalkoztatták a város közvéleményét, amiről a párt népnevelők és agitátorok révén gondoskodott is.⁶⁸⁰ A párt nagy figyelmet fordított a népi demokrácia ünnepeinek megszervezésére, az azokon való tömeges részvételre. 1950. április 4-e mint a „felszabadulás” ötödik évfordulója különösen kiemelkedett ezek közül.⁶⁸¹

673 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. óe., 298–300.

674 MNL OL M-KS 276.f. 106/83. óe., 313–314.

675 MNL OL M-KS 276.f. 106/83. óe., 249., ill. 259–264. Az érintett nevét személyiségi jogi okokból nem közlöm.

676 Hmv. Almanach 1873–1950., 220.

677 Oláh Mihály 1954-ig maradt a városi tanács elnöke. A helyi pártállami diktatúra tipikus sztálinista figurája lett, aki erősen osztályharcos magatartást tanúsított; kivette részét a gyalázkodásokból és a fizikai kínzásokból is. A központi utasításokat a szükségnél is keményebben hajtotta végre. Hmv. Almanach 1873–1950., 153.

678 MNL OL M-KS 276.f. 106/83. óe., 255–256.

679 MNL OL XIX-B-1-m-5250. közig. csoportszám. 5240-4-2./1950. (febr. 15.) (47. d.) A vizsgálat csak kisebb szabálytalanságokat, hiányosságokat tárt fel.

680 MNL OL XIX-B-1-m-5250. közig. csoportszám. 5250-1-3/1950. (márc. 10.) (47. d.) A főispán e beszámolója szerint a sztahanovista mozgalom, a magyar–szovjet barátság és az akkor zajló Standard-kémkedési ügy voltak a legfontosabb aktuális témák 1950. februárjában.

681 MNL OL XIX-B-1-m-5250. közig. csoportszám. 5250-1-5/1950. (máj. 6.) Oláh Mihály tanácselnök beszámolója. Ápr. 4-e

A következő kampány a békemozgalom volt. Az MDP célja az volt, hogy a város (a megye, az ország) teljes felnőtt lakossága aláírja a békeíveket. Az 1950. április–május során lezajlott akcióban Csongrád megyében ez állítólag sikerült is: Vásárhelyen az aláírók száma 45ezer fő volt, mindössze 60–65 fő nem írta alá az íveket – ha hihetünk a korabeli jelentésnek. Akik nem írták alá a békeívet, azok ellen „megindult a leleplezés”, hiszen ezek az emberek „akár tudatlanul, akár tudatosan, de gyűlölik a népi demokráciát”.⁶⁸²

A párt városi értekezletén (1950. május 28.) Nagy György párttitkár bírálta a helyi pártszervezet által elkövetett hibákat, így például a néptől való elszakadást, a diktatórikus eszközök kizárólagos használatát (a párton belül, vagy a tervekölcsön jegyzésénél, ahol „izzasztóba” hívták be a kulákokat, amíg nem jegyeztek). Mindez nem gátolta abban, hogy eljárást helyezzen kilátásba a békeívet alá nem írókkal szemben, valamint komolyan megfenyegette a kulák és klerikális reakciót is.⁶⁸³

1950 őszén, egy évvel a tervekölcsön kampánya után, újabb jegyzési agitáció indult meg a béke-kölcsön mellett. Ezúttal az akció célja nem annyira a minél nagyobb összegű jegyzés volt, hanem inkább a klerikális reakció elleni harc. Összesen 17 ezer fő jegyzett békekölcsönt a városban, ami lényegesen felülmúlta az előző évi tervekölcsön eredményét.⁶⁸⁴ A jegyzés szeptember 28-án indult, ismét jelentős agitációval, népnevelők kiküldésével. Ezúttal is meg kellett törni a reakció ellenállását, meggátolni a kulákok és az egyházak aknamunkáját. A jegyzés során persze ezúttal is történtek helyi túlkapások.⁶⁸⁵

S ami a még működő két pártot illeti, ezek 1950-ben már végnapjaikat élték. 1950. március 11-én kénytelen volt új helyiségbe költözni a helyi NPP, ami további lökés volt a felbomlás felé. Az utolsó taggyűléseken az MDP küldöttei is jelen voltak. A legutolsó gyűlésen beszédtek a tagkönyveket. Az OTI 1951. november 15-i jelentése arról tudósított, hogy a szervezet megszűnt.⁶⁸⁶ 1951 januárjában azonban még működött a pártszervezet, melyet Gyuricza János szinte egy személyben képviselt. Gyűléseket ekkor már nem tartottak, de Gyuriczát úgy jellemezte az MDP titkára (Nagy György), hogy a Népfront irányvonalát minden esetben elfogadja, megbízását végrehajtja. A kisgazda pártszervezet 1951 januárjában még szintén működött, saját párhelyisége is volt, de akkor már csak négy ember (Kormány Lajos titkár, Vigh Imre elnök, Simonka György újságíró és Szilágyi Ernőné népfrontbizottsági tag) járt oda. Gyűléseket, politikai megmozdulásokat nem tartottak.⁶⁸⁷ Kormány Lajost az 1949-es választásokon végzett munkájáért a Népfront megyei tanácsa emléklappal tüntette ki. 1956-ban azonban ő is csatlakozott a forradalomhoz. (Egykori társai közül Karácsonyi Sándor, Vata Ernő,

mellett máj. 1. megünneplése is igen fontos volt. Az ünnepek megszervezéséről ld. még MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 33. őe., 1950. márc. 21. és ápr. 17-i jelentések.

682 MNL OL M-KS 276.f. 106/81. őe., 313. A korábbi jelentéseket az aláírásgyűjtésről ld. uo. 308–313., III. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 11. őe., 1950. ápr. 27-i jelentés. Az akcióról beszámolt Nagy György városi titkár a városi pártértekezleten is, ld. MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 1. őe., 1950. máj. 28-i jkv.

683 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 1. őe., 1950. máj. 28-i jkv. Hozzátette, hogy a kulákok korlátozása azonban nem mehet át a likvidálásukba.

684 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f., 7. őe., 1950. szept. 21.–okt. 15. jkv.-ek. Az állam és a katolikus egyház között megkötött 1950 augusztusi egyezmény után minden maradék egyházi ellenállást fel akartak számolni. Az év tavaszán zajló békeív-aláírási akcióban részt nem vevők többsége is pap volt.

685 MNL OL M-KS 276. f. 88/986. őe., 45–46. Jegyinnák János megyei párttitkár beszámolója, 1950. okt. 3.

686 Lőkös I. 1989. 26.

687 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f. 9. őe., 1951. jan. 6-i jelentés.

Fejes István és Oláh Sándor jóval kevésbé tudtak, mertek vagy akartak szerepet vállalni.) Az FKGP másik jelentős alakja 1956-ban a volt alpolgármester, Dékány József lett. S ami a legérdekesebb: a kisgazdák ellen 1947-ig ádáz harcot folytató Erdei István, Kiss Pál (SZDP), illetve Gyáni Imre (NPP) 1956-ban együtt harcoltak az FKGP tagjaival a pártállami diktatúra felszámolása érdekében. 1958. április 26-án, majd másodfokon november 21-én Erdei és társai perében mind az ötüket börtönbüntetésre ítélték.⁶⁸⁸

A tanácsválasztásokat 1950. október 22-én tartották meg. A városi és megyei tanács már március folyamán megalakult, „ideiglenes” összetételben. A választások célja az ideiglenes jelleg megszüntetése volt. Valójában a választások a tanácsok esetében sem voltak érdemiek, az országgyűlés választásához hasonlóan. Az MDP és a Belügyminisztérium az utolsó apró részletig meghatározta a jelöltállítás, a választás, a tanácsok alakuló ülésének stb. részleteit. Ennek értelmében ki kellett domborítani a választás népfront-jellegét: a lista élén „köztiszteletben álló, népszerű személyt” kellett jelölni. Az első 3-5 jelölt között egyénileg dolgozó földműves, illetve munkás vagy földműves asszony is kellett, hogy legyen. A tanácsok összetétele a Vásárhelyhez hasonló mezőgazdasági jellegű városok esetében a következő volt: 45% munkás, 40% paraszt, 8% értelmiségi, 7% egyéb.⁶⁸⁹ Minden igyekezet és a legrészletesebb előírások ellenére a tanácsválasztás előkészületeibe számos hiba csúszott: a jelöltválogatásnál szűk körből merítettek, a „pártonkívülieket és a más pártbelieket nem akarták bevonni Tanács tagjelöltnek”; a végrehajtásért felelős elvtársak nem érezték át a választások politikai súlyát; a titkárok nem, vagy csak túl későn készítették el beszámolóikat stb.⁶⁹⁰ A megye által felküldött listákat (a tanácstag-jelöltekről) a pártközpont nem hagyta jóvá: kevesellték az egyénileg dolgozó parasztokat. Emiatt a jelöltlistát szeptember végén módosítani is kellett.⁶⁹¹ A mozgósításra, a rendszer melletti nyilvános kiállítás demonstrálására újabb kiváló lehetőség volt a választás, amit az MDP ki is használt. Az év elején létrejött Dolgozó Ifjúság Szövetségét (DISZ) is felhasználták az agitációra (alapszerveként 15–20 agitátor, 34 ifjúsági röpgyűlés, a választók végiglátogatása, a választás napján ébresztés, zenés műsor, illetve 45 kerékpáros hírvívó alkalmazása).⁶⁹² Október folyamán számos népnevelő értekezletet és kisgyűlést is tartottak.⁶⁹³ Szeptember és október folyamán a Népfront városi bizottsága is hetente megbeszélést folytatott a tanácsválasztásról. A városban 33682 választó volt. A névjegyzéken szereplő személyek adatait pontos címmel, névvel együtt kiosztották a népnevelők között (1-1 megbízott 10-15 személyt kapott). A népnevelőknek legalább háromszor kellett végiglátogatnia a hozzá beosztottakat és ők lettek a „felelősök azért,

688 MNL CSML XXV. 9/b, NB. 1350/1957. Erdei István 4, Gyáni Imre 6, Dékány József 3, Kiss Pál és Kormány Lajos 1-1 évi börtönt kapott. Vallomásaikban elmondták, hogy Karácsonyi Ferencsel még ekkor is együtt tudtak működni, ám Oláh Mihály diktatórikus politikája elfogadhatatlan volt számukra. Oláhval ellentétes utat járt be Vad János, aki 1944-ben még szélsőbaloldali nézeteket vallott, de 1956-ban már mérsékeltabban politizált.

689 MNL OL XIX-B-1-m-5112. közíg csoportszám. 5112-3/1950. II/8 (okt. 3.) (17. d.); MNL OL M-KS 276.f. 88/679. óe. Utóbbiban a választást előkészítő Operatív Bizottság iratai olvashatóak, igen részletesen tárgyalva a jelzett kérdéseket.

690 MNL OL M-KS 276. f. 88/986. óe., 35. Jegyinnák János megyei párttitkár beszámolója, 1950. szept. 19.

691 MNL OL M-KS 276. f. 88/986. óe., 42-43. Jegyinnák János megyei párttitkár beszámolója, 1950. szept. 26. Az irat szerint ekkor indultak meg a választási nagygyűlések is.

692 MNL CSML MSZMP Arch. 34.f., 10. óe., 1950. okt. 23-i jelentés.

693 MNL OL M-KS 276. f. 88/986. óe., 48-51. 1950. okt. 19-i jelentés.

hogy ezek mind leszavazzanak”.⁶⁹⁴ Nagy György MFNF-elnök kifejtette, hogy „a Népfront Bizottság tagjai tudják, miért nincs ellenzék a választáson, azonban az egyszerű emberek ezt nem látják tisztán, ezért fel kell őket világosítani. Az MDP vezetésével a munkásosztály vette át a hatalmat, nincsenek politikai pártok akik mérkőznek. A magyar népköztársaság (sic) nem enged ellenzékot fellépni, mert nem engedhet ellenséget, ez természetes.”⁶⁹⁵

A választáson a megye 286.153 lakója volt jogosult részt venni. Ebből 277.566 fő (97%) részt is vett. Közülük a Népfontra 270.353, ellene 2427 voks esett, az érvénytelen szavazatok száma 4786 volt. Országszerte jellemző volt, hogy a szavazás nem titkosan, hanem nyíltan zajlott le.⁶⁹⁶ A tanácsok alakuló ülése 1950. október 27-én és 29-én volt, s ezeken az egész megyében csak olyan személyeket választottak a Végrehajtó Bizottságok tagjává, akiket erre már előzőleg kijelöltek.⁶⁹⁷ A városi tanács VB elnöke Vásárhelyen újra Oláh Mihály lett. Az előre kijelölt és egytől-egyig meg is „választott” tanácsstagok kivétel nélkül meg is jelentek az alakuló ülésen. Az 1944–45-ben ideiglenesen működő várostanács után 1950-től 1990-ig a városi tanács látta el Vásárhely közigazgatási feladatait.

Összegzés és következtetések

1948-ig város politikai élete hallatlanul színes és gazdag volt. A felnőtt lakosság (és különösen a férfiak) igen nagy arányban tagjai voltak valamelyik politikai pártnak, és a tagság közel sem volt pusztán formalitás: a legtöbb ember rendszeresen járt a politikai eseményekre: a kis- és nagygyűlések, tüntetések, és más események szinte heti rendszerességgük voltak és szinte kivétel nélkül tömegeket mozgattak meg. A politikai mobilizálódás magas nivója nyilván összefüggött azzal, hogy 1944–1945-ben politikai rendszerváltásra került sor, az új világ megteremtésében pedig a közéletbe bekapcsolódó tömegek lelkesen vettek részt. Többségük abban reménykedett, hogy a gazdasági és a politikai életben is gyökeres változások, demokratizálódás veheti kezdetét. Ebben sajnos csalódnuk kellett, ugyanakkor ezek a szenvedélyek okozták a mai szemmel szinte már hihetetlen politikai aktivitást.

A közélet átpolitizáltsága valójában már túlzott is volt. A pártpolitikai szempontok minden állás betöltésénél elsődlegesek voltak. A pártok féltékenyen figyelték egymást és igyekeztek a többiek rovására terjeszkedni. Azonban Hódmezővásárhelyen is kezdettől fogva baloldali túlsúly alakult ki a város vezetésében. A kommunisták – a szovjetek anyagi és erkölcsi támogatásával a hátuk mögött – jelentős előnyt élveztek, elsőként alakították (újja) párt szervezetüket, élen jártak a város politikai, gazdasági életének és a közigazgatásnak a megszervezésében. Mindez megnyilvánult az önkormányzati szervek, valamint a Nemzeti Bizottság összetételében, a népbírói pereken és a helyi sajtóban egyaránt. A baloldal a választási eredményeket tekintve is erősebb volt a városban, mint az ország

694 MNL CSML HVL XXVIII. 1., 1950. szept. 20-i jkv. A választójogosultak számának csökkenését az okozta, hogy 1950. jan. 1-jén önálló községgé alakult a városból kivált Kardoskút, Vásárhelykutas és Mártély.

695 MNL CSML HVL XXVIII. 1., 1950. okt. 17-i jkv.

696 MNL OL M-KS 276.f. 88/679. őe., 56. és 278–280.

697 MNL OL M-KS 276. f. 88/986. őe., 57. Jegyínák János megyei párttitkár beszámolója, 1950. okt. 29.

egészeiben, erről a két többpárti választás eredményei tanúskodnak. A politikai harc azonban nem csak a város pártjai között zajlott, hanem egyfelől a városi, másfelől pedig a megyei vagy országos (párt)szervek között is. A korszak ilyen szempontból sajnos – bár nem meglepő módon – a város politikai jelentőségének folyamatos csökkenésének időszaka is. 1945 elején az ország számos települése (és a helyi baloldali erők) számára követendő mintává vált a „vásárhelyi alkotmány”. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésben még tucatnyinál is több helyi politikus kapott helyet. 1945 végén már csak hatan kerültek be a parlamentbe, 1947-ben négyen (ám személycserék miatt számuk egy éven belül nullára apadt), 1949-ben pedig egyetlen vásárhelyi jutott be a pártállami országgyűlésbe. A helyi pártszervezetek érdekérvényesítése sikeresebb volt, a megyei (vagy országos) vezetők nem tudtak érvényt szerezni akarataiknak, bár több esetben próbálták megregulázni a vásárhelyi erőket.

Vásárhely politikai életének jól megfogható helyi sajátosságai voltak. Egyrészt a két munkáspárt, az MKP és az SZDP között nagyon korán törés és belső feszültségek alakultak ki, amelyek folyamatosan vitákat váltottak ki. Ezek már 1946-ban komolyan elmérgesedtek. Ez az ellentét azonban nem gátolta meg őket abban, hogy együttesen támadják a város legnagyobb pártját, az FKGP-t. Másrészt az országos átlagnál (1945-ben) kisebb választói támogatottsága ellenére a Kisgazdapárt helyi szinten nagyon hatékonyan tudta védeni érdekeit. A párt helyi vezetői ellen irányuló folyamatos baloldali támadások hosszú éveken keresztül (1948 végéig) nem arattak sikert. A „szalámitaktika” nagyrészt eredménytelen volt, a Baloldali Blokk tevékenysége pedig erőtlenebb. Nem példa nélküli ugyan, de érdekes sajátosság, hogy a helyi FKGP a városi önkormányzatban ellenzékbe vonult, vagyis maga is élesen elhatárolta magát a baloldali vezetéstől. Ez hozzájárult ahhoz is, hogy jobban ellen tudott állni a kommunisták támadásainak. A város kisgazdái – bár magukat taktikai okokból időnként baloldalinak címkézték – a polgári eszme és a nemzeti demokrácia elkötelezett hívei voltak. Harmadrészt pedig Hódmezővásárhely több alkalommal is olyan eseményeknek adott helyet, amelyek nem csak a város politikai életére hatottak ki, hanem az ország egésze számára jelentőséggel bírtak. Ilyen volt Takács Ferenc (SZDP) politikai és miniszteri tevékenysége, továbbá a Szabadságpárt és később a Magyar Függetlenségi Párt megszerveződése és működése, s e két párt vezetője, Sulyok Dezső és főleg Pfeiffer Zoltán vásárhelyi politikai nagygyűléseinek története is. Ugyancsak ide sorolható az FKGP országos „leszalámizása” után az a dél-alföldi, vásárhelyi kísérlet, amely megpróbálta az egyre baloldalibbá váló kisgazda vezetést megbuktatni és visszaterelni a pártot a polgári irány felé. 1947 ősztől azonban egyre inkább Vásárhelyen is az országos trendnek megfelelően alakultak az események. A két munkáspárt „egyesülése”, majd a kulákkérdés kiéleződése, a kommunista tömegterror kibontakozása, a Népfront megalakulása kapcsán már kevésbé markáns a város önálló politikai arcéle, noha a kisgazdák utóvédharcai, valamint a Fehér Gárda „összeesküvésének” története révén még ebben a korszakban is vannak országos figyelemre méltó történések

RÖVIDÍTÉSEK, FORRÁSOK ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

ÁBTL = Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest

- 1.1. Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztály
- 1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztály (Régi jele: MOL XIX-B-1-u)
- 2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga
- 3.1.5. Operatív dossziék
- 3.1.9. Vizsgálati dossziék
- 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

MNL CSML = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Szeged

- XXV. A jogszolgáltatás területi szak szervei
 - XXV. 3. A Szegedi Törvényszék iratai
 - XXV. 8. Szegedi Népbíróság iratai
 - XXV. 9/b. Csongrád Megyei Bíróság iratai, Titkos politikai perek
- XXXIII. 3. Magyar Szocialista Munkáspárt (és elődpártjainak) Csongrád Megyei Archívuma
 - 21. fond MKP Csongrád megyei Bizottsága
 - 23. fond MKP Hódmezővásárhelyi szervezete
 - 34. fond MDP Hódmezővásárhelyi szervezete
 - 54. fond SZDP Csongrád megyei iratai (6. csoport – SZDP Hódmezővásárhelyi szervezete)

MNL CSML HVL = az MNL CSML Hódmezővásárhelyi Városi Levéltára

- XVII. 1. Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság iratai
- XXI. 501.a. Főispáni bizalmas iratok
- XXIV. 28. Magyar Államrendőrség Hódmezővásárhelyi Kapitanysága
- XXVIII. 1. Magyar Függetlenségi Népfront Hódmezővásárhelyi Bizottsága

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

- M-KS 276. fond: Magyar Dolgozók Pártja
 - 88. csoport = Párt- és Tömegkapcsolatok Osztálya (1950–56)
 - 106. csoport = Központi Szervezési és Instruktori Osztály (1948–50)
- XIX-B-1-m: BM Megyei Tanácsok Főosztály

PIL = Politikatörténeti Intézet Levéltára, Budapest

274. fond: Magyar Kommunista Párt (1944–1948) (szervezetileg az MNL kezelésébe került)

15. állag – Közigazgatási és jogi osztály

16. állag – Szervezési osztály

17. állag – Tömegszervezetek osztálya

25. állag – Káderosztály

283. fond: Szociáldemokrata Párt (1944–1948) (szervezetileg az MNL kezelésébe került)

11. csoport – Főtitkárság sajtóreferátuma

16. csoport – Vidéki Titkárság

27. csoport – Közigazgatási osztály

28. csoport – Választási iroda

38. csoport – Statisztikai osztály

284. fond: Nemzeti Parasztpárt

1945-ös, 1947-es és 1949-es választások (7., 8. és 18. őe.)

Sajtóforrások

AU = Alföldi Újság

DH = Délvidéki Hírlap

FU = Független Újság,

VFU = Vásárhelyi Független Újság

VN = Vásárhelyi Népe

VS = Viharsarok

Szabad Nép

Feldolgozások

Balázs B. 1961 = Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok 1945–1946. Kossuth, Budapest.

Bálint L. 2005 = Bálint László: Különös szervezkedések Szegeden és környékén 1945–1953. Szeged, Belvedere Meridionale.

Balogh S. 1999 = Balogh Sándor: Szabad és demokratikus választás – 1945. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998. Szerk.: Földes György – Hubai László. Napvilág, Budapest.

Baracs G. 1977 = Baracs Gabriella: Hódmezővásárhely felszabadulása és az új élet megindulása 1944. október 8-tól 1945. novemberéig. (Doktori disszertáció.) Kézirat, Hódmezővásárhely. (SZTE Klebelsberg Könyvtár B1410)

Baracs G. 1999 = Baracs Gabriella: Az 1945-ös nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 1998. Szerk.: Kruzslicz István Gábor, Kovács István. Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, Hódmezővásárhely. 78–92.

- Bencsik P. 2007 = Bencsik Péter: Politikai viszonyok Hódmezővásárhelyen 1947-ben a kékcédulás választások előtt. *Belvedere Meridionale*, 19. évf. 5–8. sz. 40–63.
- Berecz Á. 1955 = Berecz Árpád: Csongrád megye felszabadítása. Csongrád megye tanácsa, Szeged. (Csongrád megyei Füzetek 9. sz.)
- Csicsery-Rónay I. – Cserenyey G. 1998 = Csicsery-Rónay István – Cserenyey Géza: Koncepciók per a Független Kisgazdapárt szétűzésére 1947. Tanulmány és válogatott dokumentumok. 1956-os Intézet, Budapest.
- Földesi M. – Szerencsés K. 2003 = Földesi Margit – Szerencsés Károly: A megbélyegzés hatalma. Pfeiffer Zoltán (1900–1981). Kairosz, Budapest.
- Földvári L. 2005 = Földvári László: Hódmezővásárhelyi Szociáldemokrata Párt története. Kézirat, Hódmezővásárhely. (Németh László Városi Könyvtár)
- Dégi I. 1970 = Dégi István: A Magyar Kommunista Párt helyi szervezeteinek megszervezése Csongrád megyében, 1944–46 között. In: Tudományos ülésszak V. I. Lenin születésének 100., hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére. Szerk.: Törköly Ferenc. Magánkiadás, Szeged. 77–82.
- Dégi I. 1985 = Dégi István: Adalékok az 1947-es országgyűlési választások szegedi történetéhez. In: MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának Évkönyve, 1985. Csongrád megyei Lapkiadó Vállalat, Szeged. 47–52.
- Donáth F. 1969 = Donáth Ferenc: Demokratikus földreform Magyarországon 1945–1947. Akadémiai, Budapest.
- Ember J. 1989 = Ember Judit: Pócspetri. Amicus, Budapest.
- Farkas Cs. 2010 = Farkas Csaba: A szovjet megszállástól a fordulat évéig. In: Szeged története 5. kötet. 1945–1990. Szerk.: Blazovich László. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 87–110.
- Földesi M. – Szerencsés K. 2001 = Földesi Margit – Szerencsés Károly: Halványkék választás. Kairosz, Budapest.
- Gábor R. 1998 = Gábor Róbert: Az igazi szociáldemokrácia. Küzdelem a fasizmus és a kommunizmus ellen, 1944–1948. Századvég, Budapest.
- Gyáni I. 1954 = Gyáni Imre: A felszabadult Hódmezővásárhely 10 éve 1944–1954. TTIT, Hódmezővásárhely. (Csongrád megyei Füzetek 2. sz.)
- Gyarmati Gy. 1997 = Gyarmati György: „Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!” Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez. *Társadalmi Szemle* 52. évf. 8–9. sz., 144–161.
- HIMCSM = Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Válogatott dokumentumok (1874–1986). Szerk.: Hegyi András. KISZ CsMB, Szeged, 1987.
- Herczeg M. – Szigeti J. 1969 = Herczeg Mihály – Szigeti János: Hódmezővásárhely negyedszázados fejlődése 1944–1969. K. n., Hódmezővásárhely.
- Herczeg M. 1970 = Herczeg Mihály: Vásárhely felszabadítása. In: Vásárhelyi Tanulmányok II. Városi Tanács VB Művelődési Osztálya, Hódmezővásárhely. 5–39.
- Herczeg M. 1985 = Herczeg Mihály: Hódmezővásárhely a felszabadulástól a földosztásig. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből IX. Szerk.: Blazovich László. K. n., Szeged. 5–63.
- HÉL = Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon. Szerk.: Kőszegfalvi Ferenc – Borus Gábor. Bába, Szeged, 2002.

- Hmv. Almanach 1873–1950 = Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város történeti almanachja 1873–1950. Öá.: Herczeg Mihály – Kruzslíc István Gábor – Makó Imre – Varsányi Attila. Szerk.: Kovács István. Hódmezővásárhely MJV. Önkormányzata, Hódmezővásárhely, 2003.
- Hubai L.–Tombor L. 1991 = Hubai László–Tombor László (szerk.): A magyar parlament 1944–1949. Gulliver, Budapest.
- Hubai L. 2001 = Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000. I–III. kötet. Napvilág, Budapest.
- INGY Almanach = Az Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944. dec. 21 – 1945. nov. 29. Magyar Országgyűlés, Budapest, 1994.
- Izsák L. 1983 = Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949. Kossuth, Budapest.
- Izsák L. 1994 = Izsák Lajos: Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956. Pannónia Könyvek, Pécs.
- Izsák L. 1999 = Izsák Lajos: A parlamentarizmus vesztett csatája – 1947. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998. Szerk.: Földes György – Hubai László. Napvilág, Budapest.
- Kanyó F. 1970 = Kanyó Ferenc: Népfrempolitika és pártharcok Csongrád megyében 1944–45-ben. In: Tudományos ülésszak V. I. Lenin születésének 100., hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére. Szerk.: Törköly Ferenc. Magánkiadás, Szeged. 67–75.
- Kanyó F. 1971 = Kanyó Ferenc: Népfrempolitika és koalíciós ellentétek Szegeden és Csongrád megyében 1944–45-ben. (1944. október – 1945. nyara) (Doktori disszertáció.) Kézirat, Szeged. (SZTE Klebelsberg Könyvtár B 697)
- Kanyó F. 1972 = Kanyó Ferenc: A Szabad Szakszervezetek újjászerveződése Csongrád megyében (1944. ősze – 1945. tavasza) In: MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának Évkönyve, 1972. MSZMP CsMB, Szeged. 5–21.
- Kanyó F. 1973 = Kanyó Ferenc: Az Igazoló Bizottságok tevékenysége 1944–1945-ben Szegeden és Csongrád megyében. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Sectio Scientiae Socialismi, Tom. XII. 45–63.
- Kanyó F. 1974 = Kanyó Ferenc: A Független Kisgazdapárt újjászerveződése Csongrád megye területén 1944–1945-ben. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972–73/1. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. 295–311.
- Kárász J. 1985–1986 = Kárász József: A koalíciós idők. Hódmezővásárhelyi újságok repertórium 1944–1949. 1–5. kötet. Németh László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely.
- Korom M. 1984 = Korom Mihály: A népi bizottságok és a közigazgatás Magyarországon 1944–1945. Kossuth, Budapest.
- Kovács L. 1984 = Kovács László: A Független Kisgazdapárt tevékenysége Csongrád megyében a felszabadulástól az 1945-ös választásokig. (Doktori disszertáció.) Kézirat, Szeged. (SZTE Klebelsberg Könyvtár B 2462)
- Kovács L. 1985a = Kovács László: A Független Kisgazdapárt az 1945-ös nemzetgyűlési választásokban Csongrád megyében. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből IX. Szerk.: Blazovich László. K. n., Szeged, 1985., 65–84.

- Kovács L. 1985b = Kovács László: Az 1945-ös nemzetgyűlési választások Csongrád megyében. In: MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának Évkönyve, 1985. Csongrád megyei Lapkiadó Vállalat, Szeged. 41–46.
- Kovács M. 1976 = Kovács Mihály: A hódmezővásárhelyi kommunisták megszerveződése és tevékenysége a fõlszabadulástól az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásáig. Kézirat, Hódmezővásárhely. (Németh László Városi Könyvtár)
- László J. 1980 = László József: Az 1945-ös nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen. In: A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium évkönyve 1980. Szerk.: Földesi Ferenc. Bethlen Gábor Gimnázium, Hódmezővásárhely. 46–51.
- Lőkös I. 1989 = Lőkös Imre: A Nemzeti Parasztpárt megalakulásának ötvenéves évfordulójára. Juss, 2. évf. 2. sz. 19–26.
- Marjanucz L. 1989 = Marjanucz László: Takács Ferenc munkássága 1944 után. Egy szociáldemokrata sors az ötvenes években. Juss, 2. évf. 2. sz. 10–18.
- Miklós P. 2010. = Miklós Péter: A koalíciós évek állama. 1944–1949. In: A magyar állam története. 1711–2006. Szerk. Szabó Pál Csaba. JATEPress Kiadó, Szeged. 205–222.
- MCSHÉL = A munkásmozgalom Csongrád megyei harcosainak életrajzi lexikona. Fõszerk.: Antalffy György. MSZMP CsMB, Szeged, 1987.
- Nagy I. 1974 = Nagy István: Kísérletek a demokratikus ifjúsági mozgalom szervezeti egységének megteremtésére Csongrád megyében. In: A Szegedi Tanárképzõ Fõiskola Tudományos Közleményei 1974. Szegedi Tanárképzõ Fõiskola, Szeged. 23–41.
- Nagy I. 1975 = Nagy István: A koalíciós pártok ifjúsági szervezeteinek megalakulása és tevékenysége Csongrád megyében (1945–1948). In: A Szegedi Tanárképzõ Fõiskola Tudományos Közleményei 1975. Szegedi Tanárképzõ Fõiskola, Szeged. 25–39.
- Nagy I. 1986 = Nagy István: Demokratikus ifjúsági mozgalom Csongrád megyében 1944–1948. Kézirat, Szeged. (SZTE JGYTF Történelem Tanszék)
- Õze S. 2005 = Õze Sándorné – Õze Sándor: Magyar paraszballada. Fehérgárda a Dél-Alföldön. Hódmezővásárhely.
- Palasik M. 2000 = Palasik Mária: A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949. Napvilág, Budapest.
- Rigó R. 2011 = Rigó Róbert: Elitváltás Kecskeméten (1938–1948). PhD-disszertáció. Kézirat, Kecskemét-Pécs. (PTE Történelmi Intézet)
- Salamon I. 1976 = Salamon István: Az MKP és az SZDP egyesülésének folyamata Hódmezővásárhelyen 1944–1948. (Szakdolgozat.) Kézirat, Hódmezővásárhely. (Németh László Városi Könyvtár)
- Serfõzõ Z. 1979 = Serfõzõ Zoltán: Adalékok a Nemzeti Parasztpárt Csongrád megyei történetéhez 1944. november – 1945. november. Csongrád Megyei Honismereti Híradó, 9. évf. 61–85.
- Strassenreiter E. 1971 = Strassenreiter Erzsébet: A Szociáldemokrata Párt újjászerveződése (1944 október–1945. július). Párttörténelmi Közlemények, 17. évf. 3. sz. 3–45.
- Sulyok D. 1947 = Sulyok Dezsõ négy beszéde. Magyar Szabadság Párt, Budapest.
- Sulyok D. 1948 = Sulyok Dezsõ: Zwei Nächte ohne Tag. Thomas Verlag, Zürich.
- Szekér N. 2017 = Szekér Nóra: Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története. Jaffa, Budapest.

- Szerencsés K. 1997 = Szerencsés Károly: A nemzeti demokráciáért. Sulyok Dezső 1897–1997. Pápa Város Önkormányzata, Pápa.
- Szilágyi J. 1971 = Eitler Aladárné Szilágyi Júlia: Az 1947. évi országgyűlési képviselő választások Csongrád megyében. (Doktori disszertáció.) Kézirat, Szeged, 1971. (SZTE Klebelsberg Könyvtár B684.)
- Szilágyi J. 1972 = Szilágyi Júlia: Az 1947. évi országgyűlési képviselőválasztás eredményei Csongrád megyében. In: MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának Évkönyve. MSZMP CsMB, Szeged. 33–51.
- Takács F.-né 1980 = Takács Ferencné: Takács Ferenc élete. Kézirat, Hódmezővásárhely. (Németh László Városi Könyvtár)
- Tóth I. 1972 = Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt története 1944–1948. Kossuth, Budapest.
- Varsányi P. 1974 = Varsányi Péter: Az iskolák államosításának története Hódmezővásárhelyen (1948). In: Vásárhelyi Tanulmányok IV. Szerk.: Bíró József – László József. Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya, Hódmezővásárhely. 99–121.
- VDCSMT 1944–1945 = Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1944–1945. Csongrád megye felszabadulása és az élet megindulása 1944. szeptember – 1945. október. Szerk.: Rácz János. Szeged, 1970.
- VDCSMT 1945–1948 = Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1945–1948. Csongrád megye a népi demokratikus átalakulás éveiben 1945. november – 1948. június. Szerk.: Rácz János. Szeged, 1981.
- Vida I. 1976 = Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947. Akadémiai, Budapest.

■ EMLÉKPONT KÖNYVEK

Sorozatszerkesztő: Miklós Péter

1. Vincze Gábor: „A legnagyobb nyugtalanság tapasztalható...”. 2016. (96 old.)
2. Kovács Imre Attila: Imago parvi mundi. 2017. (180 old.)
3. Bálint László: „Ellenséges elemek”. 2017. (256 old.)
4. Miklós Péter (szerk.): Mindennapok a Gulágon. 2017. (120 old.)
5. Miklós Péter (szerk.): Forradalom közelnézetből. 2017. (256 old.)
6. Miklós Péter (szerk.): Harctér és fogolytábor. 2017. (244 old.)
7. Nagy Gyöngyi – Zeman Ferenc: Kádár-huszárok és pártkatonák. 2017. (400 old.)